

TESAM AKADEMİ DERGİSİ

Turkish Journal of TESAM Academy

CİLT VOLUME: 9 SAYI ISSUE: 2 TEMMUZ JULY 2023

ISSN: 2148 - 2462 E-ISSN: 2458 - 9217 DOI: 10.30626/tjbe

TESAM (Ekonomik Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi)

Adına İmtiyaz Sahibi Owner

Dr. Yıldırım DENİZ

Yazı İşleri Müdürü Chief Executive Officer

Muhammet AYDOĞAN

Baş Editör Chef Editor

Prof. Dr. Veysel BOZKURT

Alan Editörleri Section Editors*

Doç. Dr. Arzu AL (Marmara Üniversitesi)

Doç. Dr. Burak Hamza ERYİĞİT (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇCİ (Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Filiz ERYILMAZ (Uludağ Üniversitesi)

Doç. Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Bursa Teknik Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Levent Ersin ORALLI (Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR (Uludağ Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Özgür SAYIN (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)

Prof. Dr. Sema AY (Uludağ Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Turgay MÜNYAS (Okan Üniversitesi)

*İsme göre alfabetik sırada In alphabetical order by name

Çeviri Editörleri Translation Editors

Bülent KARAKUŞ, Neslihan KAYALI

Yardımcı Editör Associate Editor

Ferzan TAŞPINAR

Yayın Kurulu Editorial Board*

Prof. Dr. Ahmet NOHUTÇU (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Barış ÖZDAL (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Bekir PARLAK (Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan KÖNİ (İstanbul Kültür Üniversitesi)

Doç. Dr. Murat ŞENTÜRK (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Önder KUTLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

*İsme göre alfabetik sırada In alphabetical order by name

Yayın Türü Publication Type

Yerel Süreli Yayın

Yayın Periyodu Publication Period

Altı ayda bir Ocak (Kış) ve Temmuz (Yaz) aylarında yayımlanır.

Biannual (Winter & Summer)

TESAM Akademi Dergisi uluslararası katılımlı ve hakemli bir dergidir.

Yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazarına/yazarlarına aittir.

Turkish Journal of Tesam Academy is the official peer-reviewed, international journal of the Turkey. Authors bear responsibility for the content of their published articles.

Hakem ve Danışma Kurulu Board of Reviewing Editors*

Prof. Dr. Adem ÇAYLAK (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet KOYUNCU (N. Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Burak DARICILI (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Ali Z. SAĞIROĞLU (A. Yıldırım Beyazıt Üni.)
Prof. Dr. Alparslan CEYLAN (Manas Üniversitesi)
Prof. Dr. A. Yasemin YALTA (Hacettepe Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Barış ADIBELLİ (Dumlupınar Üni.)
Doç. Dr. Cüneyt ÖZSAHİN (N. Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. Çiğdem AYDIN KOYUNCU (Uludağ Üni.)
Doç. Dr. Deniz Şenol SERT (Özyeğin Üniversitesi)
Dr. Ekaterina CLİMENKO (Stanford University)
Prof. Dr. Elmira KHABİBULLİNA (Kazan Fed. Uni.)
Doç. Dr. Erdal BAYRAKÇI (N. Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Emine AKÇADAĞ ALAGÖZ (Gelişim Üni.)
Prof. Dr. Fadıl HOCA (International Vision University)
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ (Adnan Menderes Üni.)
Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Ferudun YILMAZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Fırat Purtaş (Ankara Hacı B. V. Üniversitesi)
Doç. Dr. Furkan KAYA (Yeditepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Gültekin YILDIZ (Milli Savunma Üniversitesi)
Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Hamza ATEŞ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK (Ankara Hacı B. V. Üniversitesi)
Prof. Dr. Hülya KASAPOĞLU ÇENGEL (Ankara HBV, Üni.)
Prof. Dr. İlhami DURMUŞ (Ankara Hacı B. V. Üniversitesi)
Doç. Dr. İlsur NAFIKOV (Kazan Federal Üniversitesi)
Prof. Dr. İlyas KEMALOĞLU (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. İmam Bakır KANLI (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. İrfan ALBAYRAK (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. İsmail ERMAĞAN (İstanbul Medeniyet Üni.)
Prof. Dr. I. S. WEKKE (Sekolah Tinggi Agama Islam Negeri)
Prof. Dr. Kamuran REÇBER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Kutluk Kağan SÜMER (İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Mehmet A. AYDEMİR (Muş Alparslan Üni.)
Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM (International Balkan Uni.)
Prof. Dr. Mehmet S. DİLEK (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet YÜCE (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Meral SERARSLAN (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Metin ÖZDEMİR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Mevlüt YÜKSEL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer DEMİREL (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Afandi SALLIH (University of Soltan Zainal A.)
Prof. Dr. Mohammed SHAHRİARİ (University of Asia Pacific)
Prof. Dr. Mustafa LAMBA (Mehmet Akif Ersoy Üni.)
Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN (Ankara Hacı B. V. Üni.)
Prof. Dr. Muzaffer Ercan YILMAZ (N.Erbakan Üniversitesi)
Prof. Dr. M. Murat ERDOĞAN (Türk-Alman Üni.)
Doç. Dr. M. Nazan ARSLANEL (G.Osmanpaşa Üni.)
Prof. Dr. M. Ozan BAŞKOL (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Murat SABİR (Batı Kazakistan İnovasyon ve Tek. Üni.)
Prof. Dr. Nejat DOĞAN (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Öner AKGÜL (Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Özlem OĞUZHAN (Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Ragıp Kutay KARACA (İstanbul Aydın Üni.)
Prof. Dr. Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN (Marmara Üni.)
Dr. Öğr. Üyesi Sertaç SERDAR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Sevinç RUİNTAN (Bakü Devlet Üniversitesi)
Doç. Dr. Sıtkı SÖNMEZER (İstanbul Ticaret Üniversitesi)
Prof. Dr. Stephen WILKS (University of Exeter)
Prof. Dr. Tuncay ÖGÜN (Muğla Üniversitesi)
Prof. Dr. Ulvi KESER (Girne Amerikan Üniversitesi)
Doç. Dr. Umut KEDİKLİ (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Veysel KURT (İstanbul Medeniyet Üni.)
Prof. Dr. Yavuz GÜNAŞDI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL (Sakarya Üniversitesi)
Prof. Dr. Zahide ONARAN AYYILDIZ (İstanbul Üniversitesi)

*İsme göre alfabetik sırada In alphabetical order by name

Bu Sayıda Görev Alan Hakemler Editors*

Doç. Dr. Baki DEMİREL (Yalova Üniversitesi)

Prof. Dr. Bayram COŞKUN (Muğla Sıtkı Koçman Üni.)

Dr. Öğr. Üyesi Can UYAR (Doğuş Üniversitesi)

Doç. Dr. Cemre PEKCAN (Çanakkale Onsekiz Mart Üni.)

Dr. Öğr. Üyesi Ceren GÜRSELER (Nevşehir H. Bektaş Veli Üni.)

Dr. Cumhuri TAŞ

Doç. Dr. Çiğdem AKMAN (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Evrim GÖRMÜŞ (MEF Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ERDEM (Ankara Üniversitesi)

Doç. Dr. Gülbahar ATASEVER (Muğla Sıtkı Koçman Üni.)

Doç. Dr. Hakan ARIDEMİR (Dumlupınar Üniversitesi)

Dr. Havva KOÇ

Doç. Dr. Hüseyin ÇAVUŞOĞLU (Zonguldak Bülent Ecevit Üni.)

Dr. İsidore AGHA

Doç. Dr. Kadir Caner DOĞAN (Gümüşhane Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Murat KASAPSARAÇOĞLU (Antalya Bilim Üni.)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KÖMÜRCÜOĞLU (İstanbul Medeniyet Üni.)

Dr. Öğr. Üyesi Müşfika Nazan ARSLANEL (Gaziosmanpaşa Üni.)

Doç. Dr. Nuri KORKMAZ (Bursa Teknik Üniversitesi)

Doç. Dr. Onur Kemal YILMAZ (Balıkesir Üniversitesi)

Doç. Dr. Onur ÖZDEMİR (İstanbul Gelişim Üniversitesi)

Prof. Dr. Rasim AKPINAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)

Prof. Dr. Sema AY (Bursa Uludağ Üniversitesi)

Prof. Dr. Serhan GÜRKAN (Karabük Üniversitesi)

Doç. Dr. Sıtkı SÖNMEZER (İstanbul Ticaret Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ülke Evrim UYSAL (Beykent Üniversitesi)

Doç. Dr. Yavuz CANKARA (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)

Dr. Yıldırım DENİZ

*İsme göre alfabetik sırada In alphabetical order by name

Indexing-Abstracting

ULAKBİM
Academic Keys
Acar Index
Araştırmacı
ASOS

CiteFactor
DRJI
ESJI
INFOBASE INDEX
INDEX COPERNICUS

I2OR
Journal Factor
Open AIRE
SOBİAD
TEI

EBSCO
DOAJ

ile indekslenmekte ve / veya özetlerine yer verilmektedir.

Tasarım ve Uygulama Graphic Design RMG Medya

Baskı ve Cilt Publisher

Adres: Anadolu Mahallesi Karlıdağ Caddesi No:32 Yıldırım/BURSA

Tel: 0 224 251 04 14

İletişim Correspondence

Küçükbakkalköy Mah. Kayışdağı Cad. Bilgi Plaza

No: 111 K:2 D:8 Ataşehir/İstanbul

Tel: (0216) 461 00 47

E-Posta tesamakademi@gmail.com

hakemlidergi.tesam.org.tr / www.tesam.org.tr

İÇİNDEKİLER Table of Contents

VIII Editörden / Editorial

XI MAKALELER / ARTICLES

- 369** Disguise of France Unilateral Policy through European Multilateralism in Mali from Operation Serval to Withdrawal of Barkhane Operation
Mali’de Avrupa Çok Taraflılığı Yoluyla Fransa’nın Tek Taraflı Politikasının Serval Operasyonundan Barkhane Operasyonunun Geri Çekilmesine Kadar Gizlenmesi
Araştırma Makalesi / Research Article
Amadou TOGOLA - Mehmet Akif OKUR
- 393** The Impact of Artificial Intelligence Integrated Product Trade on International Political Economy
Yapay Zekâ Entegreli Ürün Ticaretinin Uluslararası Politik Ekonomiye Etkisi
Araştırma Makalesi / Research Article
Arzu AL Osman BİLGİÇ
- 411** 1930 - 1960 Yılları Arasında Tarihi Yarımada’da Gerçekleştirilen İmar Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme
An Evaluation of Zoning Policy and Implementations in the Historical Peninsula Between 1930- 1960
Derleme Makalesi / Review Article
Burak Hamza ERYİĞİT - Ayşe KAPUCU YAVUZ
- 459** The Motivations Behind China-Middle East and North Africa (MENA) Relations: A Historical Perspective
Çin-Ortadoğu ve Kuzey Afrika İlişkileri Ardındaki Motivasyonlar: Tarihsel bir Perspektif
Araştırma Makalesi / Research Article
Emrah YILDIRIMÇAKAR

489 Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Entropi Tabanlı Gri İlişkisel Analiz (Gia) Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Assesment of Financial Performances of Participation Banks by Entropy Based Gray Relational Analysis (Gra) Method

Araştırma Makalesi / Research Article

Feyzullah Esad ŞEKKELİ - Fatih GÜÇLÜ

513 Rusya'nın Suriye Krizine Müdahalesinin Neorealizm Çerçevesinde Analizi

Analysis of Russia's Intervention in the Syria Crisis within the Framework of Neorealism

Araştırma Makalesi / Research Article

Harun ARAS - Ömer Göksel İŞYAR

531 Soğuk Savaş Dinamikleri Ekseninde Merkez-Sağ Siyaset: Adalet Partisi Örneği

Center-Right Politics on the axis of Cold War Dynamics: The case of The Justice Party

Araştırma Makalesi / Research Article

İrfan ÖZET

559 Türk Savunma Sanayinde Bütüncül Durumsal Farkındalık; Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi

Holistic Situational Awareness in the Turkish Defense Industry; Turkish Foreign Military Sales System

Araştırma Makalesi / Research Article

Mehmet Sadık AKYAR

591 Bir İmkân Olarak Dijitalleşme ve Dijital Belediyecilik: Muş Belediyesi Örneği

Digitalization and Digital Municipalism as an Opportunity: Example of Muş Municipality

Araştırma Makalesi / Research Article

Mehmet Şirin ÇETİN-Bekir PARLAK

613 Türkiye Ekonomisinin Kronik Sorunu Dolarizasyon ve Dolarizasyon Sürecine Makroekonomik- Finansal Değişkenlerin Etkileri

The Chronic Problem of the Turkish Economy Dolarization and the Effects of Macroeconomic- Financial Variables on the Dolarization Process

Araştırma Makalesi / Research Article

Murat AKKAYA

639 Japonya'da Yerel Yönetim Yapılanması: Tokyo Örneği

Local Government Structure in Japan: The Example of Tokyo

Araştırma Makalesi / Research Article

Salih BATAL - Büşra KOÇ

673 A New Territorial Scale Through Promotion of Cooperation and Coordination? The Macro-Regional Strategy of the European Union

İşbirliğinin ve Koordinasyonun Geliştirilmesi Yoluyla Yeni Bir Teritoryal Ölçek? Avrupa Birliği'nin Makro Bölgesel Stratejisi

Araştırma Makalesi / Research Article

Samet YILMAZ

697 Üçüz Açık Hipotezinin Gelişmiş Ülkeler için Analizi

Analysis of the Triple Deficit Hypothesis for Developed Countries

Araştırma Makalesi / Research Article

Yakup ÖZTÜRK

725 Yayın İlkeleri

Editorial Policy

EDİTÖRÜN NOTU

Değerli Okurlar,

Geçmişten günümüze gelişmiş ülkelerin, geri kalmış yahut gelişmekte olan ülkelere nazaran farkını bilimsel çalışmaların ve bu çalışmaların niceliği ve bilhassa niteliğinin belirlediğini görmekteyiz. Bu durum gelişmiş ülkeleri bilgi ihracatçısı konumuna getirirken, az gelişmiş ülkeleri bu ülkelere bağımlı hale getirmektedir.

Türkiye'nin gelişmiş ülkelerin seviyesine ulaşması ve hedeflerini gerçekleştirmesi için bilim dünyasına katkı sağlayacak özgün çalışmaların artırılmasına ihtiyaç vardır. Bu nedenle nitelikli bilginin üretilmesinde önemli role sahip *think-tank* (düşünce kuruluşu) ve üniversitelere, aktarılması sürecinde ise bilimsel araştırmalara gerekli önem verilmelidir. Yapılan araştırmalar ve yayımlanan akademik çalışmalar bu sürecin temel taşlarını oluşturmaktadır. Araştırma yapmak kadar araştırmanın duyurulması ve bilginin yayılması da önemlidir. Bu bağlamda akademik dergiler araştırmacıların yapmış oldukları araştırmayı duyurabilmeleri için en etkin yöntemlerden birisidir.

TESAM Akademi Dergisi, 10 yıllık yayın hayatı boyunca bilimin geniş kitlelere ulaşmasını amaç edinmiştir. Bilgi üretilmesine katkı sağlayan dergimiz hem ulusal hem de uluslararası akademik camiada referans kaynağı olma hedefini gerçekleştirmek için emin adımlarla ilerlemektedir.

Bu vizyon çerçevesinde TESAM Akademi Dergisi; yayına kabul öncesinde makaleleri, özgünlüğü ve bilime katkı anlamında titizlikle değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Bu doğrultuda alanında uzman Türkiye'nin en önemli akademisyenleri ile birlikte çalışmalarını yürütmektedir.

Bu sayımızda, Sosyal Bilimler alanında on üç makale bulunmaktadır. Doktora Öğrencisi Amadou Togola ve Prof. Dr. Mehmet Akif Okur'un makalesinde, askeri müdahalenin legal olmadığı, Fransız askeri politikasının Avrupalılaştırılması, tek taraflı askeri müdahalelerinin çok taraflı olarak gösterilmesi ve Afrikalılaştırma gibi kavramlar incelenmiştir. Doç. Dr. Arzu Al ve Doktora Öğrencisi Osman Bilgiç'in yazdığı makalede yapay zekâ ile ticaret arasında nasıl bir ilişki olduğu ortaya koyulmakla beraber küresel yönetimdeki politik ekonomisi incelenmiş, Doç. Dr. Burak Hamza Eryiğit ve Yüksek Lisans Öğrencisi Ayşe Kapucu Yavuz'un makalesinde Tarihi Yarımada bölgesinde 1930–1960 yılları arasında, imar politika ve uygulamaları ve bölgenin

geçirdiği değişiklikleri değerlendirerek bugün ve geçmiş arasında ilişki kurarak bugünün koşulları ile süreci yeniden ele alarak fiziki ve sosyal anlamda oluşan değişimi ve sonuçlarını ortaya koyarak geleceğe yönelik adımlara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Dr. Emrah Yıldırımçakar'ın yazdığı makalede ise Çin dış politikasının Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik gelişimini analiz etmeyi ve Çin-Orta Doğu ve Kuzey Afrika ilişkilerinin gelişim sürecini tarihsel ve pratik bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlamıştır. Doktora ğrencisi Feyzullah Esad şekkeli ve Doç. Dr. Fatih Güçlü'nn makalesinde, Türkiye'de faaliyet gösteren 3' devlet 3' özel toplam 6 katılımlı bankasının finansal performanslarının Entropi tabanlı Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Arş. Gör. Harun Aras ve Prof. Dr. Ömer Göksel İşyar'ın yazdığı makale, Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin nedenlerini neorealizm perspektifinden analiz etmektedir. Dr. Öğr. Üyesi İrfan zet'in makalesinde ise merkez-sağın 1980 öncesi konjonktürde geliştirdiği siyaset ve kamusal söylemlerde Soğuk Savaş'a özgü dinamiklerin etkilerini ortaya koyma amaçlanmıştır. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Sadık Akyarı'nın makalesinde, Türk Savunma Sanayi dış alım ve satış sisteminin hukuki yönü, teorik yapısı aktörleri bütüncül bir yaklaşım ile incelenmiştir. Öğr. Gör. Dr. Mehmet şirin etin ve Prof. Dr. Bekir Parlak, makalesinde Muş Belediyesi'nin dijitalleşme alanında şimdiye kadar attığı adımları, bundan sonra atacağı adımları incelemiş, Doç. Dr. Murat Akkaya'nın yazmış olduğu makalede ise Türkiye ekonomisinde kronik bir sorun olan dolarizasyon sürecini etkileyen ve yönlendiren makroekonomik ve finansal değişkenlerin Vektör Otoregresyon modeli ile analiz edilmesi amaçlanmaktadır. Doç. Dr. Salih Batal ve Yüksek Lisans ğrencisi Büşra Koç 'un makalesinde Tokyo'nun yönetim şekli, merkezi yönetimle arasındaki ilişki, mali ve örgütsel yapısı incelenmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Samet Yılmaz'ın makalesinde Makro Bölgesel Strateji'nin sınırlandırma (delimitation), yer merkezli yönetişim (place-based governance) ve politika yapımının teritoryalleşmesi yoluyla yeni bir teritoryal ölçek geliştirebileceğini ileri sürmektedir. Doktora ğrencisi Yakup ztrk'n makalesinde gelişmiş beş ülke verileri kullanılarak z açık hipotezinin geçerli olup olmadığı Panel veri analiziyle test edilmiştir. z açıklara ilişkin literatür incelendiğinde çoğunlukla zaman serisi yöntemiyle hipotezin geçerliliği sınıanmıştır

Son olarak gerek yayınladığımız -veya yayınlamadığımız- makaleleriyle, gerek bilimsel hakemlikleri ve danışmanlıkları ile destek olan akademisyenlerimize, dergimiz yayın kurulu ve TESAM alışanları adına teşekkürü bir borç biliriz.

Editör

Muhammet AYDOğAN

MAKALELER
ARTICLES

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Disguise of France Unilateral Policy through European Multilateralism in Mali from Operation Serval to Withdrawal of Barkhane Operation

Mali'de Avrupa Çok Taraflılığı Yoluyla Fransa'nın Tek Taraflı Politikasının Serval Operasyonundan Barkhane Operasyonunun Geri Çekilmesine Kadar Gizlenmesi

Amadou TOGOLA

Doktora Öğrencisi
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.
togolassi63@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6363-6696

Mehmet Akif OKUR

Prof. Dr.
Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.
mehmetakifo@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-5095-6113

Cilt / Issue: 10(2) 369-390

Geliş Tarihi: 17.10.2022

Kabul Tarihi: 07.06.2023

Atf: Togola, A. ve Okur, M. A. (2023). Disguise of France unilateral policy through European Multilateralism in Mali from Operation Serval to withdrawal of Barkhane Operation. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 369-390. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1333582>.

Abstract

On the eve of independence, France signed defense treaties with its former African colonies to maintain its military influence across the continent. Accordingly, it routinely made unilateral interventions as it saw fit for decades. However, in recent years, local communities in Africa are resenting the French military presence on their soil and their paternalistic posture in their affairs which many assimilate to neo-colonialism. As a result, France, still intending to pursue its unilateral interests, changed the format of its intervention for a broader European coloration i.e., multilateralism. It is this shift in policy that this study intends to demonstrate in Mali. The concept of the illegality of military intervention, the Europeanization of French military policy, unilateralism disguised as European multilateralism as well as Africanization will be studied in this article. Based on the resolution of the United Nations made on the Republic of Mali in 2012 it is found that the military intervention is not quite legal. Because the 2085 resolution of the United Nations provided African-led International Support Mission in Mali (AFISMA). As well, it was not planned for France to intervene. Although assistance was requested from France, only air support was requested for the Mali militia army. However, both land and air interventions were carried out. Then, in 2014 and 2020, a multilateral military policy began to be followed with European partners on the Barkhane Operation and Task Force Takuba. Takuba. Emmanuel Macron played an important role in the Europeanization of French military policy in Mali and SAHEL.

Keywords: Mali, France, Unilateralism, EU, Multilateralism, Military, Illegality, Africanization, Europeanization.

Öz

Bağımsızlık arifesinde Fransa, kıtadaki askeri nüfuzunu sürdürmek amacıyla eski kolonileriyle askeri alanda anlaşmaları imzalamıştır. Bu anlaşmalara dayanarak uzun süredir tek taraflı olarak askeri müdahalelerde bulunmaktadır. Ancak son yıllarda, Afrika'da Fransa'nın askeri varlığına yönelik yükselen Fransız karşıtı duyguların, Fransa'yı yeni bir politika izlemeye ittiği görülmektedir. Fransa'nın, son on beş yılda askeri müdahalelerini ve politikalarını çoktarafılıştırmaya ve Avrupalılaştırmaya yöneldiğini söylemek mümkündür. Bunun örneği hem Mali Cumhuriyeti'nde hem de Orta Afrika Cumhuriyeti'nde görülmüştür. Ancak bu makalede, Mali Cumhuriyeti örneği ele alınacaktır. Bu makalede, askeri müdahalenin legal olmadığı, Fransız askeri politikasının Avrupalılaşdırılması, tek taraflı askeri müdahalelerinin çok taraflı olarak gösterilmesi ve Afrikalılaştırma gibi kavramları incelenecektir. Birleşmiş Milletler' in 2012'de Mali'ye yönelik aldığı karara göre askeri müdahalenin tamamen legal olmadığı tespit edildi. 2085 sayılı bu karar bir Afrika müdahalesini sağlamış olabilir. Bu karar, MISAM (Mali'de Afrika Liderliğinde Uluslararası Destek Misyonu) adı altında bir Afrikalı müdahaleyi öngörmüştü. Yani Fransa'nın müdahale yapması planlanmamıştı. Fransa'dan yardım istense de sadece havadan Mali mili ordusuna destek sağlanması talep edilmişti. Ancak hem karadan hem de havadan müdahale gerçekleştirildi. Ardından 2014 ve 2020 yıllarında Barkhane Operasyonu ve Task Force Takuba üzerinde Avrupalı ortaklarla çok taraflı bir askeri politika izlenmeye başladı. Emmanuel Macron, Mali ve SAHEL bölgesinde Fransız asker politikasının Avrupalılaşdırılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Anahtar Kelimeler: Mali, Fransa, Tek Taraflılık, AB, Çok Taraflılık, Askeri, Yasadışılık, Afrikalılaşma, Avrupalılaşma.

Introduction

Pre- and post-Cold War eras were marked by recurrent French military presence and incursions in its former African colonies. These interventions are part of France's great game in West Africa since the colonial period. This great strategic game of France continues to maintain its influence in these former colonies in the face of other powers like the U.S., China, Russia... (Don, 2021). During the first years of independence, defense agreements were signed between France and its former colonies, including Mali. According to French decision-makers, the French military presence in its former colonies is a part of development. For them, development is linked to security (Luckham, 2022). These agreements contained technical military assistance and even the positioning of French soldiers in the former colonies (Sénat.fr, 1960). France, through its agreements and its pre-positioned soldiers, intervened unilaterally. And this has long given legitimacy to French interventions. implications of the French army in

genocides like in Rwanda and the repetitive interventions, namely in Ivory Coast (2011), in Mali (2013), and in the Central African Republic, earned France widespread riposte from civil societies in old colonies of France. As to contain this growing anti-French political sentiment in Africa, French authorities operated a paradigm shift in their foreign policy as they gradually disguised their unilateral goals and interventions within a broader international approach i.e., multilateralism.

Mali, where France is progressively substituting its military presence with an international Force under the European banner, is the perfect example of the policy shift we mentioned. French President Emmanuel Macron said officially Operation Barkhane take an end. (Tony, ve Gordon, 2020). Barkhane operation was launched in August 2014 which was Serval Operation continuity. This operation was carried out within the multilateral peacekeeping framework established by the French decision-makers. Emmanuel Macron even went so far as to say that the French operation Barkhane is a complement to United Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA). While it is a unilateral operation conducted by France as part of its strategy in Mali and the Sahel. According to Benedikt Erforth, *“the commitment to multilateralism and burden sharing is there to support France’s strategic objective”* in the Sahel and Mali (Benedikt, 2020).

The end of Barkhane Operation’s discourse is just a strategic change to prepare for presidential elections and disguise unilateral military policies in Mali and Sahel region. Our study aims to put under the spotlight this French duplicity in the realm of international relations. To have such an analysis, we have studied available materials like the documents from the United Nations along with the reports of the French Senate and Parliament on the issue. Other analysts study this new strategy of France under the angle of a quote from Peter Drucker, a management consultant. *“If you want to do something new, you have to stop doing something old,”* said Drucker. The questioning of actions and military commitments (old practices) in Mali and the Sahel, precisely in the former colonies of France, has pushed France to change its strategy and move towards multilateralism to disguise its unilateralism. The quote of Peter Drucker can help us to understand France’s new multilateral military strategy in Mali (Tony and Gordon, 2020).

Disguising Unilateralism with European Multilateralism

One of the main foundations of the security policy of France towards its former colonies is multilateralism, which is implemented by the Elysée

during the crisis in French former colonies. Under Jacques Chirac a strong discourse on the Europeanization of French military policy in its former colonies (Tobias, 2012). In a report published by the French senate in 2006, French decision-makers emphasized the participation of the European partners in its military operations in former colonies. According to them, the involvement of European partners is essential for France in Africa (Seant.fr, 2005). Nicolas Sarkozy during this discourse in South Africa in 2008 said: *“My last aims to make Europe a major partner for Africa in terms of peace and security. This is the meaning of the partnership concluded between our two continents in Lisbon last December”* (Vie-publique.fr, 2008). In 2008 France continued to act in Africa through Europe. With France’s initiative, the EUFOR Tchad/Republic of Centre Africa operation was launched in March 2008. According to France decision-makers the involvement of the European Union in the management of African crises constituted an opportunity to develop the Europe of defense, as a key element of its concept of Europe Power (Tobias, 2012).

This multilateralist option is seen as a quest to expand France’s influence on the international scene as De Gaulle wanted. Even with this multilateralism initiative, France had never given up its unilateral interventionism. The unilateral military intervention in Côte d’Ivoire in 2011 has been shown as multilateral by the French authorities. They have said that they do not act alone but within the international community. But “French policy is disguised in the rhetoric and politics of multilateralism for French interests think Bruno Charbonneau. As we will see in the case of Mali, France for its unilateral interests has multilateralized the crisis in Côte d’Ivoire through the United Nations as a permanent member (Bruno, 2008). According to Benedikt Erforth, *“French military intervention abroad embedded in the Western liberal tradition of interventionism is usually conducted with multilateral approval from United Nations or regional bodies”*: like European Union (Benedikt, 2020).

By early 2013, in Brussels during the summit aimed at reconstructing through foreign investments and donations war-torn Mali, France, with its European partners initiated the Serval Operation (Fabrice, 2014). This summit which later led to the creation of the Bureau of European Investors in Bamako had the three-dimensional approach to reconstruct Mali. On those the French decision-makers will argue that the intervention was in line with a multilateral strategy (Benedikt, 2020). the French decision-makers and French media supported and promoted this thesis of multilateral intervention. However, all conditions weren’t gathered to define the intervention as legal. (Senat.fr, 2013). First, it aimed at setting

up democratically elected authorities through presidential elections. Second, it sought at revitalizing the country's economy through foreign European investment. Finally, it had a military component aimed at recovering the nation's territorial integrity. This last component had two sub-sections i.e., waging war through Serval and training the Malian military through the European Union Training Mission (EUTM-Mali) (Benedikt, 2020).

Despite European country's reluctance to make this commitment because of the unilateralist interventions of the French in Africa in the past but also because of the policy of the French in these former colonies considered neocolonialist, EUTM Mali was created (Senat.fr, 2022). The creation of EUTM was done on the initiative of France through diplomacy led by its minister of defense at the time. The propaganda about a supposed threat to Europe by terrorism launched by the French authorities is part of the reasons for the European commitments. While behind this propaganda are hidden the French national interests in the former colonies (Benedikt, 2020). Long before the EUTM-MALI there was an illustration of this unilateral policy disguised as multilateralism in Chad, the Central African Republic, and the Democratic Republic of Congo during which French soldiers were in command (Antoine, 2011). Until the request for the departure of Barkhane by the interim government this supposedly European scheme gave in this period France complete control over the political and military fate of Mali no matter the political forces in place. After Ibrahim Boubacar Keita officially took office, the French, unsurprisingly, took over the leadership of EUTM with General Lecointre at its head. In short, they were in a capacity to seek their unilateral vision through a multilateral apparatus whose legitimacy was assured by the European Union.

France and Africanization of Resolution of Crisis

In 2012, the United Nations planned an Africanization policy for the resolution of the conflict in Mali. Resolutions 2056, 2071, and 2085 set the framework for this Africanization to resolve the Malian crisis. based on these resolutions the deployment of a mission was decided. It was the African-led International Support Mission in Mali (AFISMA), created in January 2013 (Erforth, 2020, pp. 9-10). Countries like Australia and Luxembourg see that African forces under the AFISMA banner are essential to halt the extremist advance from the north of Mali (Ranconi, 2013, p. 83). Until December 2012, French decision-makers supported this initiative of Africanization of the Malian crisis. decision-makers

seemed reluctant to deploy French forces. this reluctance was due to the costs of a possible military intervention. but with the support of partners like the French decision-makers finally changed their position by launching operation serval. France waited for the support of partners to put the Africanization that was planned for the resolution of the crisis in the background (Erforth, 2020, pp. 9-10). From the start, operation serval was launched within the framework of multilateralism. French decision-makers have from the beginning preferred Europeanization to the Africanization of the Malian crisis. the objection to replacing Africanization with Europeanization was to protect European citizens in Mali and to conceal French unilateralism. French decision-makers also opted for Europeanization to avoid the discourse of French neo-colonialism in Africa. More generally, from a French point of view, Europeanization, like Africanization, is about burden-sharing: sharing the risks, and costs, of military operations in Africa with other EU member states (Chafer, 2016, p. 129). This initiative would reduce the interference of great powers like France in African affairs.

Europeanisation of France’s Military Strategy and “Task Force Takuba”

Europeanization remains the main axis of France’s military strategy in its former colonies since the De Gaulle era. In Mali, this Europeanization is illustrated by the establishment of EUTM Mali, specified above. “Task Force Takuba” is the continuation of this illustration under the Emmanuel Macron Government. The implantation of a policy of strategic autonomy has been underway since 2008 under Sarkozy’s power and continued under François Hollande Government (Direction de l’information Légale et Administrative, 2013, p. 88). But this strategic autonomy policy was reinforced under Emmanuel Macron Government with many initiatives with European counties. Task Takuba Force is one of the illustrations of European Strategic autonomies advocated by Emmanuel Macron (Weber, 2021). One of the main axes of Macron’s security policy was and still is to implement the autonomy of French and European military strategy. According to French decision-makers, strategic autonomy will allow France to take the initiative to carry out military operations to protect France’s interests inside and outside its borders (Direction de l’Information Légale et Administrative, 2013, p. 88).

Macron will bet on the military presence of France in Mali to increase the process of strategic autonomy of France and Europe. A part of the process of increasing the policy of strategic autonomy in Mali and SAHEL President Emmanuel Macron summoned the Heads of State of

the countries (Mali, Niger, Burkina Faso, Tchad, Mauritania) concerned in January 2020 (Weber, 2021). Following the summit organized in Pau in January 2020, Emmanuel Macron confirms his commitment to the implementation of multilateral military action which would be led by the European Task Force Takuba synonymous with a start for strategic autonomy. The main objective of Task Force Takuba is to support France's strategic military autonomy in Mali and the SAHEL through Barkhane Operation (Weber, 2021).

Task Force Takuba was imagined by Emmanuel Macron to make the world believe that it is a European action while it is a continuation of France's military strategy in the SAHEL (TF1 Info.fr, 2021). For Emmanuel Macron where France engages, Europe also engages. Macron's efforts were at all costs to Europeanize the French military engagement in Mali and the SAHEL with Task Force Takuba. For this reason, Macron called on Europeans to commit to the SAHEL region (Garcia, 2022). Europeanization has been a major element of France's African policy for more than twenty years because it makes it possible to reduce the economic and political cost of the French presence in Africa. but Macron accelerated the process with Task Force Takuba initiative at the Pau Summit on January 13, 2020, and at the N'djamena Summit on February 15, 2021 (Garcia, 2022).

The force is composed of French, Belgian, Danish, Estonian, Italian, Dutch, Portuguese, Romanian, Swedish, Hungarian and Czech. Presented like a multilateral action, "Task Force Takuba" reinforced the French strategy in its ancient colonial empire and Sahel region. Whereas in essence this operation cannot be considered multilateral but sooner unilateral since it is mainly composed of French soldiers (Laurent ve Elie, 2022). In this context and following an awareness policy led by Emmanuel Macron, 60 soldiers made up of French and Estonian soldiers were deployed in July 2020 (Weber, 2021). For French President Emmanuel Macron, the Task Force Takuba is also the beginning of the European special intervention force (Euronews.com, 2020). Emmanuel Macron has planned for this European Task Force Takuba to be led by France itself. This is how in February 2021 Emmanuel Macron announced an increase in the number (2000) of Task Force Takuba soldiers, including 500 French soldiers (Weber, 2021).

"Task Force Takuba" is again an attempt to pursue unilateral French interests under the European banner in response to increasing hostilities to sole French military holdings like Barkhane (Senat.fr, 2013). While

announcing Takuba, the French President, Emmanuel Macron, said that “with our European partners of EUTM we will initiate a profound transformation of our presence in the Sahel. He led a very strong diplomacy to mobilize the Europeans to join the task force Takuba which will play the French strategy in these former colonies. Macron’s goal is to reach 2000 men for the task force Takuba for the SAHEL region. In the same way, France is still mobilizing its European partners for the alliance for the Sahel (Eyes on Europe. eu, 2021). As part of this mobilization of its European partners for their commitments in Mali and Sahel François Hollande in one of his speeches announced that the security of the region was the security of Europe. In the same framework, Hollande said that the Malian crisis represents a threat to the security of Europe. This initiative set up by France for strategic reasons will be supported by Germany and the European Union (Vie Publique.fr, 2014). The different propagandistic statements by the French authorities about the jihadist security situation in Mali were intended to rally Europe to the French initiative in Mali and the Sahel. The French authorities put forward the “*European Defense Policy*” during this propaganda policy for the engagement of Europe on their side. Finally, the French authorities have convinced their European partners of their vision: to guarantee the security of Europe with a military engagement in the Sahel (Benedikt, 2020). Still in the same posture to intensify its influence on the Sahel and its former colonies, France launches again the project international coalition for the Sahel following the Pau Summit on January 13, 2020. The launch of the coalition was accompanied by the increase in the number of soldiers within Barkhane by providing 600 French soldiers as a way of mobilization for European countries (Enzo, 2021).

The Barkhane and task force Takuba are the main axes for this coalition. While the Barkhane and task force Takuba are initiated by France and composed mostly of French soldiers, this coalition will be under French command as a multilateralism that disguises French unilateralism (Ministère de l’Europe et des Affaires Etrangères, 2021). Despite the mobilization of Europeans around the French strategy in Mali and the Sahel, the results remain mixed in terms of security (Eyes on Europe. eu, 2021). All of this transformation will not be the end of operation Barkhane but rather a change in French military strategy in Mali.” In short, France will keep on taking advantage of multilateralism for its sole interests as Emmanuel Macron noted clearly in his speech that the French Army would be the spinal column of the task Force Takuba. That means that the 5100 French soldiers deployed in support of Barkhane will operate under Takuba Force (Patrick, 2021).

During a National Assembly meeting, Mayor General Eric Vidaux pointed that, *“The objective of the Takuba Task Force is to accompany the Malian forces towards operational autonomy and task force Takuba will allow Barkhane’s units to focus their efforts elsewhere”* (Assemblée Nationale. fr, 2021). A deeper analysis of the preceding quote shows us Takuba is nothing more than a mere extension of Barkhane. It is important to note that the task force Takuba is made up of 5100 soldiers deployed in the Barkhane framework. Enzo noted that *“This direct involvement of European nations in Operation Barkhane in ad-hoc formations and, more specifically, to Task Force Takuba illustrates some contemporary underlying trends within European armies”* According to we can remark that Takuba is just a disguise unilateralism operation (Enzo, 2021).

“Our goal is to reach 2,000 men on Takuba, with a French pillar of around 500 men,” Macron said, that means Barkhane will not end but be reorganized (Nicolas, 2021). As Takuba’s commander put it, *“The task force Takuba is a new component of operation Barkhane”* (Ministère des Armées, 2021). This means that task force Takuba is under the command of Barkhane. In a nutshell, the former is an integral part of the latter. It is due time to recall that Barkhane itself was an expansion of the Serval Operation. Let’s recall that task force Takuba was set in motion during the Pau summit—organized to redefine the French new strategy in Mali and Sahel—on January 13, 2020.

The disguise of French unilateralism was predefined in the military partnership agreement signed between Mali and France in 2014. France had planned its project of multilateralism in military cooperation signed in 2014. It is specified in the article that France can invite its European partners. According to this article, France called its Europeans to engage in Mali and SAHEL (Sénat, 2015, p. 1). Mali was under French and international pressure after the military coup during this period and the government of Mali has complied with French military strategic conditions of France. France informs the international community that France’s security is at stake in Mali. In this way, Jean-François Copé affirms that *“Intervention in Mali is just and necessary because it is the security of France which is at stake”* (Carayol, 2022). France defined the conditions and objectives in the general principles of the cooperation. Conscious of the huge costs and legal concerns it may lead to, France included the European Union as cover as it compels Malian authorities to withdraw the defense apparel to French supervision and control as stipulated in the 2014 Defense Treaty that gives France the possibility to bring in new partners of its choice. Mali, the field of this military

intervention was denied this privilege which in itself is a violation of the latter's sovereignty. That was a way to impose the French will on Mali (Senat.fr, 2014).

With the deterioration of Franco-Malian relations in 2020 the French military presence is no longer accepted by the military in power. The military in power has said no to the disguised multilateralism of France in Mali. Precisely Task Force Takuba was targeted by the military. The junta denounced the presence of Danish in Mali and even said that Danish soldiers were not welcome in Mali. In Bamako, Mali's transitional Prime Minister Choguel Kokalla Maïga did a declaration about Danish soldiers. He said, *"No one will come to Mali by proxy anymore. Before, that was done. Today, it's over."* (Africanews, 2022).

What are The Reasons for Disguising Unilateralism?

Several reasons can justify the shift in French military interventions overseas such as the failure of France's military policy in Africa, the controversial past of its military involvement in Africa, the cost of interventions, and the legality of its enterprises. Unilateral French intervention or actions had lost its legitimacy (Tobias, 2012). In the eyes of many observers, as proven by the United Nations Security Council Resolution (2056 and 2085), the French intervention in Mali was illegal. Illegal because resolution 2085 had provided for a regional intervention of ECOWAS, not a French intervention (Shuurman and Boeke, 2015, pp. 9-11). resolution 2085 provided for the deployment of AFISMA and not for French intervention (Conseil de sécurité des Nations Unies Résolution 2056, 2012). the interim government had also requested air support, but France intervened on the ground in violation of the interim president's request (France2, 2016).

The interim president had indeed invited France to support the Malian army in the air, but France had modified the letter and made an intervention on the ground which was not demanded by the interim president (Franceinfo, 2013). The Malian Prime Minister of the time, Diango Cissoko, in her evaluations after the intervention, used the statement *"We did not need an intervoention on land, the Malian army can overcome the jihadists on land"* (France2, 2016). It's possible to say that people of the countries that have undergone the French interventions haven't any trust toward French military policy. Malian people who applauded French intervention in 2013, hate French military presence today. There are many questions about the legitimacy of the French military intervention in Africa and Mali. The French soldiers are accused

of brutalities that claimed the lives of 22 Malian civilians in Bounty City on January 3, 2021 (Vincent ve Curil, 2021). Due to all those issues France wants to invent new sources of legitimacy for these interventions like the case of the Republic of Mali.

The Art of Legitimizing the Non-Legal

France has intervened unilaterally at least 30 times in its former colonies. These unilateral interventions were accompanied by self-legitimation practices. To carry out its gendarme strategy in its former colonies, France was obliged to abound its unilateral interventionist policy. Due to criticisms, France opted for a new interventionist policy that disguises its unilateralism and secures the support of international bodies such as the United Nations and the European Union. For these interventions, France must have the approval of the United Nations and partners like the European Union. even with the new multilateral method under the shadow of the United Nations and the European Union the French interventions remain unilateral looking at the facts in Mali (2013) in Ivory Coast (2011). Because Operation Serval has never been authorized in unanimity by the United Nations. With the help of his permanent membership in the United Nations Security Council, France has self-mandated. The Republic of Mali is an example of France's self-empowerment and this new interventionism (Tony ve Gordon, 2020). To intervene in Mali, France compelled local authorities, with a letter dictating French terms, and inviting them to accept the current format of his intervention i.e., sending ground forces. According to the facts French military intervention in Mali under Operation Serval in 2013 is not legitimate. It will be highlighted in the next line through the United Nations resolution on Mali. By deviating from the Security Council Resolution, Operation Serval was collectively led by the EU and France. All the resolutions passed concerning the Republic of Mali before the military operation were piloted by France without consultations with Malians.

Non-Illegal Military Policy

Resolution 2056 adopted on July 5, 2012, which is placed under Chapter VII of the United Nations Charter, doesn't authorize the deployment of French forces. Resolution 2056 orders only the deployment of an African Force (Conseil de sécurité des Nations Unies Résolution 2056, 2012). The resolution 2085 also provided for an African mission (International Support Mission in Mali under African leadership) for the Malian crisis. In resolution 2085, article 9 was clear about the African mission's

deployment and never talk about French intervention (Conseil de sécurité des Nations Unies Résolution 2056, 2012). But France with its status in UN Security Council and its influence in ECOWAS has planned its strategy. France showed to international bodies the weakness and incapacity of ECOWAS to lead any intervention at times. France used its allies within ECOWAS to be successful in this process. France prepared European Union for the intervention in the Republic of Mali. Before France called its European partners to act in Mali (Senat.fr, 2013). Benedikt Erforth analyzes French multilateralism according to which French decision-makers want to legitimize their unilateral interventions and reduce the costs of interventions with the help of their European partners.

The Minister of Defense Jean Yves Le Drian will go so far as to say that protecting French sovereignty is protecting the sovereignty of Europe (Benedikt, 2020). In August 2012 European Union launched a mission (EUCAP Sahel Niger) for the Sahel in Niger on the border with Mali, and this mission would ultimately be in Bamako. To be officially accompanied in Mali on the military level, France initiated in April 2012 a discussion for European Training Mission in Mali which would later be named EUTM Mali. The EUTM Mali commander confirmed in 2013 that strategic documents had been drawn up well with European partners before the 2013 intervention (Senat.fr, 2013). François Lecointre, a French general, was the first commander of EUTM. This appointment shows the influence of France within EUTM (Eyes on Europe. eu, 2021). All of those shows that France planned the disguise of unilateralism with its partners in Europe from the beginning. According to Bruno Charbonneau, multilateralism is only a façade because the European Union and the United Nations depend on the French army (Bruno, 2008). EUTM and Task Force Takuba carries the European flag, but the military means of this Force are mainly French. This shows once again that French unilateralism is disguised by European multilateralism (Euronews.com, 2022).

France has legitimized its unilateral intervention by inserting an international coalition composed of the United Nations and its European partners. In its new multilateral approach, France is supported by a unilateral military policy. France's upstream multilateralist policy with the European Union accompanies its neocolonialist policy in Mali from Operation Serval through Operation Barkhane to Operation Force Takuba. Despite the reluctance of some European Union members, the Minister of Defense of France conducted negotiations with his European counterparts not only to disguise his unilateralism but also to lower the

operational costs through those partners.

European Union accompanied France in its illegitimate operation. General Grégoire de Saint-Quentin commander of Operation Serval in Bamako in 2013 said that the European Union's commitment was instrumental in the success of Operation Serval. The disguise of French unilateralism during Operation Serval is the interest of both France and the European Union in Mali and the Sahel region. The Sahelo-Saharan basin is a strategic area in terms of oil and energy sources for France and European countries. Nigerian uranium and unexploited oil sources in the basin of Taoudeni (North of Mali) are interested in both France and its partners. The Republic of Mali, due to its geographical location is a strategically significant country for French interests. Strategists who have prepared French military presence in Mali declared their views in a book (*Livre Blanc 2013*). They put forward the theory of terrorism and the failed state to achieve the predefined objective which was to establish a military presence in the Sahelo-Saharan basin through the Republic of Mali (Senat.fr, 2013).

When we look at that scenario, it is easier to realize that France has an important responsibility for the weakness of the Malian state. The French authorities have never singled out the Tuareg rebellion in Mali and never condemn this rebellion. It is possible to say that France approves of this rebellion's independence ambitions. Not surprisingly during the intervention France collaborated with Tuareg rebels to the detriment of the Malian army. To intervene, France let the continuation of disorder in Mali since 2012 and never condemn Tuareg rebels. France started pushing for military intervention without designing an agenda aimed at eradicating the Tuareg rebellion which remains an actor of insurrection in the Malian conflict. This shows that France had its agenda (Sybille, 2013). France's military strategy has been one of substitution. Instead of training the Malian and Sahelian armies, the Serval and Barkhane operations have been substituted. As a result, these operations are an opportunity for France's military strategy in the Sahel. France has brought its European partners and even the Sahelian countries into its military strategy. This strategy is treated today as occupationist and neo-colonialist on the other. This French strategy challenges the legitimacy of local armies and Sahelian states.

This has created frustration among certain peoples and authorities in place, as in Mali, where the transitional government is opting for a rereading of the defense agreements that bind the two countries. The

objective is to find another partner that will not call into question the legitimacy of the country. Another side some countries of the SAHEL region thought that operation wasn't a success (Michael, 2021).

Lack of Positive Outcome of Operations

Looking at the history of relations between France and its former colonies at the military level, the defense agreements have never led to positive issues. The defense agreements have most of the time protected the African leaders who defended French interests in former colonies (Luckham, 2022). Even if French President Emmanuel Macron denies the negative results of the Barkhane operation, it is obvious that this operation has not been a success. Given the security situation in recent years, it is difficult to confirm the success of the operations (RFI.fr, 2022). Mali's army spokesman Souleymane Dembele even supported this lack of success of the French operation. He said that the presence of this operation did not prevent the militarization of the armed groups. He also added that he believes that there has been no military solution and that in his opinion terrorism has engulfed the whole country (Parstoday.com, 2022). Despite the 6 years of Barkhane, it is known that the groups are well organized.

The 5,100 soldiers of Barkhane have not prepared the return of the Malian state in the northern region where there is insecurity. The northern areas are still under the control of armed groups (Aceled. Data, 2020). This is costing civilians dearly, with 6000 civilians killed in 2020 alone (Don. M, 2021). The 6 years of Operation Barkhane have neither reduced insecurity nor prevented attacks targeting civilians. In January 2021 a UN report indicate that Operation Barkhane strike in Mali targeted civilians in Bounty village (Franceinfo, 2021). Also during the Serval Operation civilians were killed by French soldiers. Abdoulaye Maiga, a Malian farmer lost their two children during Serval Operation (France2, 2013). While the armed groups were far from the Malian capital at the arrival of Barkhane with the presence of Barkhane the insurgents are today 100 km or less from the capital of Mali. The blunders undergone by the civilians confirms on the one hand the lack of positive result of the Barkhane operation. These blunders have created frustrations within Malian civil society. The human rights section of MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali) has thoroughly investigated and confirmed the blunder that targeted a wedding ceremony Bounty. Although Barkhane was announced to support the local armies, its six years of operation, and local armies are

still helpless and weak, and insecurity increases. despite the presence of Barkhane, more than 2000 civilians were killed in Mali, Burkina Faso, and Niger in 2020 (Voaafrigue, 2022). The training provided has not been up to par and the local armies have remained subordinate to the French soldiers (MINUSMA, 2021).

Share The Intervention's Costs

On financial and material levels, it would have been difficult to intervene alone in 2013 Mali. According to Tony Chafer and Gordon D. Cumming's analysis, France lacked substantial financial and human resource capabilities to carry alone an intervention. Therefore, it needed to share the cost. The process of the operation shows us that France was not able to come to terms with financial and human costs (Tony ve Gordon, 2020). According to Michel Goya, a French military officer, French operations in Mali and the Sahel cost 1 billion euros per year. He admits that financially they are very expensive in France (Tellerreport.com, 2022).

The support of its partner, namely Canada and the United States, was needed during the first days of intervention. As the intervention went on, the European Union's support was secured as well. The United States and Canada provided drones and enormous airborne logistics along with intelligence. The United States alone contribution was estimated at around \$50 million in the early days of the intervention. Many European Union members such as Germany, Belgium, Spain, Denmark, and the Netherlands supported Operation Serval logistically (helicopters, and transport planes offered by Belgium) and militarily. Germany sent 150 troops in support of Operation Serval. Collectively, European Union members have supported Operation Serval under the name of EUTM Mali. According to a report from the National Assembly, the Spanish, Italian, and Belgian support was decisive (Assemblée Nationale, 2013). In 2013 the costs of EUTM amounted to 12.3 million euros (Eyes on Europe. eu, 2021). Whether it is with Serval, Barkhane, or Takuba human and financial costs of the operations would be a heavy strain for France without the partners' support. When it was created in 2013, the EUTM Mali has 547 staff in Mali. In 2011 the European Union has already supported actions under the auspices of France by releasing a budget of 663 million euros for Mali and its two neighbors (Mauritania and Niger).

With 53%, a sum of around 358 million euros, Mali was the first beneficiary of the credits allocated by the European Union. According to the report of the National Assembly among these allocations, the construction of

the site which houses the French soldiers of Operation Serval and the European contingents cost more than 23 million and a half euros. Due to these allocations, European Union support France to impose the election of Malians in 2013. According to the Minister of Armed Forces Florence Parly, financially speaking, France plans on taking advantage of the European Defense's 8 billion euros fund; thus, making the case of the French incapacity to cover by themselves the cost of their intervention in Mali. In this respect, multilateralism becomes an alternative to the French financial debacle (Ministère des Armées, 2021). As was the case with the serval, since 2018 European countries such as England and Spain have provided material support to Operation Barkhane. the USA has also provided logistical support (Eyes on Europe. eu, 2021). according to Enzo, the Takuba force initiative is a way for France to lighten the burden of its military commitment to the SAHEL. This European commitment will allow France to share certain responsibilities with its European partners (Enzo, 2021).

Conclusion

Tony Chafer and Gordon D. Cumming said that France is pursuing a multilateral policy in the Sahel. Seeing the developments and facts in France's military policy in Mali and Sahel Chafer and Gordon said true. I want to add that this multilateralism is to disguise his unilateralism. The bases of this multilateralism were rooted in the Operation Serval process. The Franco-European Union force called Force Takuba is nothing more than a disguise for Operation Serval (2013) and Operation Barkhane (2014). Because the soldiers deployed during these two operations (Serval and Barkhane) constitute the European multilateral Force Takuba and the command will be under France's authority. 5100 troops of Barkhane joined the Force Takuba. An Africanization had been planned for the resolution of the crisis but France favored a European multilateral policy that will evolve under its command. France continues to maintain its unilateral influence under the cover of European multilateralism.

The preparations for the elections in France pushed the French decision-makers to speak of the withdrawal of the French troops and that this hole would be filled by the European force Takuba. But it should be noted that France intervened to settle militarily in Mali to reinforce its military presence in the region and also to watch over these interests in this region. With the military withdrawal dominantly, France does not intend to lose its influence in Mali and the Sahel region.

On the other side, despite several attempts at cooperation in matters of

security on the African continent with European partners, the France multilateralist initiative remains to fail. This is why in recent years we have seen French unilateral interventions in Africa such as in Côte d'Ivoire (2011) and Mali (2013). But after France always tried to involve its European partners in its operations as we saw in the case of Force Task Takuba in Mali. But involvement is still problematic. *"We are convinced that we will not solve the military problem"* declared Czech Foreign Minister Tomas Petricek. Such a statement shows the lack of results of European multilateralism imposed by France for its strategic interest (Youssef, 2020). in addition to Europeanizing its military strategy in the SAHEL, France is trying to implement the autonomy of the European strategy through Operation Barkhane and the Task Force Takuba in the Sahel. During his term as President of the European Union, Macron tried to highlight the autonomy of the French and European strategy. For this, he has sensitized the leaders of the SAHEL countries for the establishment of a European force in the SAHEL. By engaging its European partners alongside you in its military policy, France wants to display its greatness in its former colonies and within the European Union and International area.

Declaration

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

References

Assemblée Nationale. (2021). Compte rendu commission de la défense nationale et des forces armées, audition à huis clos, du général de division Eric Vidaud. Erişim tarihi: 17.09.2022, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/comptes_rendus/cion_def/115cion_def2021028_compte-rendu.

Africanews.com. (2022). Choguel Maiga : personne ne viendra au Mali par procuration. Erişim tarihi: 02.05.2023, <https://fr.africanews.com/2022/01/26/choguel-maiga-personne-ne-viendra-au-mali-par-procuration/>.

Direction de l'Information Légale et Administrative. (2013). *Livre Blanc, Defense et Sécurité Nationale-2013*. Paris.

Assemblée nationale. (2022). Compte rendu N° 2 commission de la défense nationale et des forces armées: Audition de M. Jean-Yves Le Drian, ministre de la défense. Erişim tarihi: 24.02.2022, <https://www.assemblee-nationale.fr/14/cr-cdef/12-13/index.asp>.

Assemblée Nationale. (2013). Par la comission de la défense et des forces armées en conclusion des travaux d'une mission d'information sur l'opération serval au Mali. Erişim tarihi 17.09.2022, <https://www.assemblee-nationale.fr/14/rap-info/i1288.asp>.

Aceled Data. (2020) 'Mali: Any end to the storm? Erişim tarihi: 18.02.202, <https://acleddata.com/2020/12/17/mali-any-end-to-the-storm/>.

Antoine, R. (2011). Adaptation, Projection, Convergence? L'Européanisation de la défense et l'intervention militaire EUFOR Tchad/RCA, Erişim tarihi : 17.09.2022, <https://www.cairn.info/revue-politique-europeenne-2011-2-page-201.htm>.

Charbonneau, B. (2008). Dreams of Empire: France, Europe, and the new interventionism in Africa. *Modern & Contemporary France*, 16(3), 279–295.

Conseil de sécurité des Nations Unies Résolution 2056. (2012). Adoptée par le conseil de sécurité à sa 6798e Séance, le 5 juillet 2012. Erişim tarihi : 17.09.2002. [https://undocs.org/pdf?symbol=fr/S/RES/2056\(2012\)](https://undocs.org/pdf?symbol=fr/S/RES/2056(2012)).

Chafer, T. (2016). France in Mali: Towards a new Africa strategy? *International Journal of Francophone Studies*, 2, 129.

Carayol, R. (2022). Opération Serval. Des parlementaires au garde-à-vous. Erişim tarihi : 29.04.2022, <https://afriquexxi.info/Operation-Serval-Des-parlementaires-au-garde-a-vous> .

Casola, D. C. (2019). G5 Sahel: la lutte commune pour la stabilité régionale. Erişim tarihi: 1.05.2023, <https://www.ispionline.it/en/publication/g5-sahel-joint-struggle-regional-stability-23858>.

Don, M. (2021). Why France is losing its 'Great Game' in Western Africa. Erişim tarihi: 18.02.2022, <https://www.cbc.ca/news/world/france-western-africa-don-murray-1.6087514>.

Erforth, B. (2020). Multilateralism as a tool: Exploring French military cooperation in the Sahel. *Journal of Strategic Studies*, 1–23.

Enzo, F. (2021). The French army is the European leader, The Sahel's securitisation and stabilisation. Erişim tarihi: 17.09.2022, <https://finabel.org/the-french-army-as-a-european-leader-the-sahels-securitisation-and-stabilisation/>.

Euronews.com. (2022). La force européenne Takuba prise en étau entre la France et le Mali. Erişim tarihi : 1.05.2023, <https://fr.euronews.com/my-europe/2022/02/03/la-force-europeenne-takuba-prise-en-etau-entre-la-france-et-le-mali>.

Eyes on Europe. EU. (2021). France and the EU in the Sahel. Erişim tarihi: 17.09.2022, <https://www.eyes-on-europe.eu/france-and-the-eu-in-the-sahel/>.

Fabrice, T. (2014). *La Françafrique: La Famille Récomposée*. Paris: Editions Syllepse.

Franceinfo. (2021). 'Barkhane au Mali : suite à l'enquête de l'ONU, sentiment anti-français exacerbé? Erişim tarihi: 30.03.2021, https://www.francetvinfo.fr/economie/emploi/metiers/armee-et-securite/barkhane-au-mali-suite-a-l-enquete-de-l-onu-un-sentiment-anti-francais-exacerbe_4353451.html.

France2. (2016). Mali: Les secrets d'une guerre contre le terrorisme. Erişim tarihi : 2.05.2023, <https://www.youtube.com/watch?v=D0Js9k2ljuo>.

Laurent. B. and Elie, T. (2022). Après Barkhane: repenser la posture stratégique française en Afrique de l'Ouest. *Focus stratégique*, n° 109, Ifri.

Garcia. I. (2022). S'allier pour durer : nouvel axiome de la stratégie française au Sahel. *Revue de Défense Nationale*, 30.

Ministère des Armées (2021). Discours de Florence Parly, ministre des armées, lors de son audition devant la commission de la défense nationale

et des forces armées de l'assemblée nationale. Erişim tarihi: 17.09.2022, <https://www.defense.gouv.fr/salle-de-presse/discours/discours-de-florence-parly/discours-de-florence-parly-ministre-des-armees-lors-de-son-audition-devant-la-commission-de-la-defense-nationale-et-des-forces-armees-de-l-assemblee-nationale-le-12-janvier-2021>.

Ministère de l'Europe et des Affaires Etrangères. (2021). La Coalition pour le Sahel. Erişim tarihi : 01.03. 2022, <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/dossiers-pays/mali/relations-bilaterales/article/la-coalition-pour-le-sahel>.

Michael S. (2021). Thoughts on France's failure in Mali. Erişim tarihi: 17.03.2022, <https://www.shurbros.com/post/thoughts-on-france-s-failure-in-the-sahel?s=09>.

Patrick, S. (2021). Opération Barkhane: Macron annonce un transformation profonde. Erişim tarihi: 10 June 2021, https://www.huffingtonpost.fr/entry/operation-barkhane-macron-annonce-une-transformation-profonde_fr_60c20762e4b0af343e9cc345.

Parstoday.com. (2022). France to pull troops from Mali after 10 years of failure. Erişim tarihi: 18.02.2022, https://parstoday.com/en/news/world-i166444-france_to_pull_troops_from_mali_after_10_years_of_failure.

R. Luckham, Le militarisme français en Afrique. Erişim tarihi : 17.09.2022, <http://www.politique-africaine.com/numeros/pdf/006045.pdf>.

Ranconi, G. B. A. (2013). The situation in Mali, *UFRGSMUN*, 71-97.

Sénat.fr. (2006). La France et la gestion crises africaines: quels changements possible? Erişim tarihi: 17.09.2022, <https://www.senat.fr/rap/r05-450/r05-450.html>.

Sénat.fr. (2014). Projet de loi autorisant la retification du traité de coopération en matière de défense entre la République Française et la République du Mali. Erişim tarihi: 11.11.2021, <https://www.senat.fr/leg/pjl14-483.pdf>.

Sénat.fr. (1960). Au nom de la comission des lois constitutionnelles, de législation du suffrage universel, du Règlement et d'Administration générale sur le projet de loi adopté par l'Assemblée Nationale, portant approbation des accords particuliers signés le 22 juin 1960 entre la République Française et la Fédération du Mali. Erişim tarihi : 21.2.2022, https://www.senat.fr/rap/1959-1960/i1959_1960_0260.pdf.

RFI.fr. (2022). Macron denies that France's mission in Mali was a failure.

Erişim tarihi: 18.02.2022, <https://www.rfi.fr/en/africa/20220217-macron-denies-that-france-s-mission-in-mali-was-a-failure>.

Sybillé, De L. (2013). La France amie du Mali ou de ces intérêts. Erişim tarihi: 28.02.2022 <https://tariqramadan.com/mali-la-france-serait-elle-trop-complaisante-avec-les-touaregs/>.

Senat.fr. (2022). Politique Africaine de la France. Erişim tarihi : 28.02.2022, <https://www.senat.fr/rap/r10-324/r10-3245.html>.

Sénat, (2015). PROJET DE LOI autorisant la ratification du traité de coopération en matière de défense entre la République française et la République du Mali. Erişim tarihi: 1.05.2023, <https://www.senat.fr/leg/pj114-483.html>.

Shuurman, B. and Boeke, S. (2015). Operation Serval: A Strategic Analysis of the French Intervention in Mali. *The Journal of Strategic Studies*, 14.

Tony C. and Gordon D. C. (2020). France in the Sahel: A case of the reluctant multilateralist. Erişim tarihi: 17.09.2022, <https://orca.cardiff.ac.uk/135033/1/France%20in%20the%20Sahel.pdf>.

Tellerreport.com. (2022). Why Barkhane failed to stem insecurity in the Sahel. Erişim Tarihi: 12.02.2022, <https://www.tellerreport.com/news/2022-02-05-why-barkhane-failed-to-stem-insecurity-in-the-sahel.Hk1AbQNnAt.html>.

TF1 Info.fr. (2022). 14 juillet: qu'est-ce que la "Task force takuba", dont les soldats ouvrent le défilé ?. Erişim tarihi : 1.05.2023, <https://www.tf1info.fr/societe/defile-du-14-juillet-2021-video-que-sait-on-de-la-task-force-takuba-forces-speciales-europeennes-au-mali-2191381.html>.

Tobi, Y. (2020). L'eupéanisation de la présence française au Sahel : Emmanuel Macron veut capitaliser sur le Sommet de Pau. Erişim tarihi : 1.05.2023, <https://www.policycenter.ma/opinion/l%E2%80%99europ%C3%A9anisation-de-la-pr%C3%A9sence-fran%C3%A7aise-au-sahel-emmanuel-macron-veut-capitaliser-sur-le?page=5>.

Tobias, K. (2012). Intervention française en Afrique: la fin de l'eupéanisation? Erişim tarihi: 17.09.2019, <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2012-2-page-415.htm>.

Vie Publique.fr. (2014). Déclaration de M. François Hollande, Président de la République, sur la sécurité en Afrique, à Abuja le 27 Février 2014. Erişim tarihi: 24.02.2022, <https://www.vie-publique.fr/discours/190570->

declaration-de-m-francois-hollande-president-de-la-republique-sur-la.

Vie-publique.fr. (2008). Déclaration de M. Nicolas Sarkozy, Président de la République, sur les relations Franco-sud-africaines et Franco-africaines, le Cap le 28 février 2008. Erişim tarihi : 17.09.2022, <https://www.vie-publique.fr/discours/169890-declaration-de-m-nicolas-sarkozy-president-de-la-republique-sur-les-r>.

Vincent, E. and Curil B. (2021). L'armée Française aurait bien commis une bavure au Mali, selon un rapport de la Minusma. Erişim tarihi: 17.09.2002, https://www.lemonde.fr/afrique/article/2021/03/31/l-armee-francaise-aurait-bien-commis-une-bavure-au-mali-selon-un-rapport-de-la-minusma_6075044_3212.html.

Voaafrique.com. (2022). Au sahel la guerre tue de plus en plus les civils. Erişim tarihi: 2.5.2023, <https://www.voaafrique.com/a/au-sahel-la-guerre-tue-de-plus-en-plus-les-civils/6639360.html>.

Weber, G. (2021). Task Takuba Force au Mali : l'autonomie stratégique européenne en action. Erişim tarihi : 29.04.2023, <https://legrandcontinent.eu/fr/2021/04/17/task-force-takuba-au-mali-lautonomie-strategique-europeenne-en-action/>.

Youssef, T. (2020). L'eupéanisation de la présence française au Sahel: Emmanuel Macron veut capitaliser sur le Sommet de Pau. Erişim tarihi: 18.09.2022, <https://www.policycenter.ma/opinion/1%E2%80%99europ%C3%A9anisation-de-la-pr%C3%A9sence-fran%C3%A7aise-au-sahel-emmanuel-macron-veut-capitaliser-sur-le>.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

The Impact of Artificial Intelligence Integrated Product Trade on International Political Economy

*Yapay Zekâ Entegreli Ürün Ticaretinin Uluslararası Politik
Ekonomiye Etkisi*

Arzu AL

Doç. Dr.
Marmara Üniversitesi, Siyasal
Bilgiler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü.
arzu.al@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0002-3287-3661

Osman BİLGİÇ

Doktora Öğrencisi.
Marmara Üniversitesi, Siyasal
Bilgiler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü.
osmanbilgic@marun.edu.tr
ORCID: 0009-0005-3698-2581

Cilt / Issue: 10(2) 393-409
Geliş Tarihi: 25.03.2023
Kabul Tarihi: 10.05.2023

Atf: Al, A. ve Bilgiç, O. (2023).
The impact of Artificial Intelligence
integrated product trade on
International Political Economy.
Tesam Akademi Dergisi, 10(2), 393-
409. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1270822>.

Abstract

We live in a world where it is difficult to keep up with the increasing speed of globalization and the diversity of technological developments. In this process, we are both developing and diversifying. The meanings and scopes of some concepts are different from the old ones. From this point of view, this study not only examines the relationship between artificial intelligence and trade, but also reveals the contribution of commercial goods and services in which artificial intelligence is integrated to trade. In addition, as a result of its contribution to trade, its relationship with political economy is also examined. The aim of the article is to reveal the relationship between artificial intelligence and trade, as well as to examine its political economy in global governance. In the study, it has been determined that various products have emerged in areas where artificial intelligence is integrated and this leads to an increase in productivity. In addition, it has been observed that productivity increases increase trade volumes. Giving various incentives and supports to countries for products in which artificial intelligence is integrated has increased global competition. It has been observed that this situation has a direct or indirect effect on the politics and economy of the countries. During the study, qualitative data were examined and interpretive research method was used.

Keywords: Artificial Intelligence, Commerce, International Political Economy, International Relations

Öz

Küreselleşmenin artan hızına ve teknolojik gelişmelerin çeşitliliğine yetişmekte zorlandığımız bir dünyada yaşamaktayız. Bu süreçte hem gelişmekte hem de çeşitlenmekteyiz. Bazı kavramların anlamları ve

kapsamları eskisinden farklı olmaktadır. Buradan hareketle bu çalışma yapay zekâ ile ticaret arasındaki ilişkiyi incelemesinin yanı sıra yapay zekânın entegre olduğu ticari mal ve hizmetlerin ticarete olan katkısını da ortaya koymaktadır. Ayrıca ticarete olan katkısı neticesinde politik ekonomi ile olan ilişkisi de incelenmektedir. Makalenin amacı yapay zekâ ile ticaret arasında nasıl bir ilişki olduğunu ortaya koymakla beraber küresel yönetimdeki politik ekonomisini incelemektir. Çalışmada yapay zekânın entegre olduğu alanlarda çeşitli ürünlerin ortaya çıktığı ve bunun da verimlilik artışına neden olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca verimlilik artışlarının ticaret hacimlerini arttırdığı görülmüştür. Yapay zekânın entegre olduğu ürünler için ülkelere çeşitli teşvik ve destekler verilmesi, küresel rekabeti artırmıştır. Bu durumun da ülkelerin politikasına ve ekonomisine doğrudan ya da dolaylı yoldan etki ettiği gözlemlenmiştir. Çalışma yapılırken nitel veriler incelenerek yorumlayıcı araştırma yönteminden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Ticaret, Uluslararası Politik Ekonomi, Uluslararası İlişkiler

Introduction

When we question the concept of trade retrospectively, we see that it is defined as a transaction made in the form of exchanging the products demanded by human beings with each other. In this definition, the goods subject to barter are expressed as the desire to meet human needs. As time progressed and product varieties increased, the buying and selling of products began to be carried out through some precious metals in order to eliminate the conflict about which product corresponds to which product. In the following process, with the discovery of money, trade became easier. As a result of the increase in mechanization with the industrial revolution, the products were produced quickly and this situation contributed to the emergence of various products. Depending on the increase in the amount of products produced, commercial transactions have also started to be carried out in the international market. International Monetary Fund (IMF), World Bank, and General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) institutions were established within the framework of the agreement signed in Bretton Woods, USA in 1944 (Özkaya, 2009, pp. 102-117). With the GATT, policies such as reducing import taxes and removing restrictions on free trade started to be implemented, paving the way for globalization. With globalization, trade volumes between countries have also increased.

With the emergence of artificial intelligence in 1943 and the internet in the 1950s, and their integration into almost every field, a digital transformation was experienced in the world and this process continues to be experienced. When we look at the development adventure of artificial

intelligence and internet in the commercial field, we see that both the automation systems of the products produced and the supply systems of the products have changed with the emergence of new products. These changes are also effective in many areas today. Especially in the light of these developments, more efficient, higher quality and more reliable products or services can be put forward.

With the integration of artificial intelligence into products and services, it is an inevitable fact that competition has emerged in both national and international trade markets. In the face of this situation, countries provide some incentives and supports to multinational companies in their own countries and to their national companies that will invest abroad, in order to be effective in the markets. This situation has a positive contribution to the economic and political developments between countries. In this context, the relationship between artificial intelligence and trade has been examined in the article and the contribution of this situation to the political economy has been explained in detail. In the first chapter of the article, the concept of commerce is discussed, and then in the second chapter, information about artificial intelligence is given. In the third chapter, the relationship between artificial intelligence and commerce is examined. After examining the relationship between these two, the political economy of artificial intelligence is explained in the fourth chapter.

Commerce

The concept of commerce was initially defined as the exchange of goods within the framework of people's needs. As the relationship between states increased, trade began to expand. With the discovery of the Silk Road in the 4th and 5th centuries AD, trade volumes began to increase. This developing trade network extended from Asian countries to Central Asia and then to Europe (Boulnois, 2004, pp. 33-35). The most important reason behind the name of this trade network as the Silk Road was the silk produced in China. These silks produced were exported to various countries. Another event that was effective in the development of trade in the same period is the Spice Road. Famous for its spices, India has exported spices to various countries. During that period, the biggest importers of these products were the Romans and the Egyptians. There are also factors that will contribute to the development of trade, such as various resting areas, cities, and markets on the routes drawn for the transportation of products to these countries (Atasoy, 2010, pp. 1-10).

With the geographical discovery that took place in the 4th century AD,

the commercial vitality of the Silk Road continued until the geographical discoveries in the 16th century. Through the geographical discoveries that took place in the 16th century, new sea routes and new continents were discovered. In the commercial activities during this period, China was active in many areas such as Southeast Asia, East Africa, the northern part of Australia, and the Pacific coast of North America with its diverse maritime network. In the same period, Arabs and Indians continued their commercial activities in the Indian Ocean. On the European continent, on the other hand, a mixed and bad process was experienced. Many people lost their lives due to the plague that existed in the region. This situation caused a lack of employment and a bad situation in the economy in the European continent (Hanilçe, 2009, pp. 48-70).

Although there are many reasons for geographical discoveries, one of them is trade. Before the geographical discoveries, commercial activities were carried out as we have explained above. Goods from the Far East reached Anatolia and were sold to Europe from here by Genoese and Venetian merchants. In this existing commercial system, many input factors have affected the goods reaching Europe. This situation caused the prices of the goods to be high. From the point of view of traders, the high costs were remarkable. In order to reduce costs, Europeans made geographical discoveries to reach the Far East, which is the main center of products. As a result of these geographical discoveries, Europeans were able to reach the Far East by traveling through the Cape of Good Hope. This success of the Europeans encouraged them to organize expeditions for the discovery of new continents. As a result of this process, the American continent was discovered (Demir, 2020, pp. 118-135).

The year 1760 is considered to be the eve of the Industrial Revolution. With the beginning of this period, many innovations emerged in the fields of agriculture, textile, metal manufacturing, transportation, and economic policy. The development of equipment used in the field of agriculture has also increased its productivity in agriculture. This increased productivity has led to both an increase in direct food supply and an increase in domestic and foreign trade. Technological developments in the field of textiles have brought about a decrease in the need for workers. However, this situation did not have the same effect in the field of coal and mining. Although various technological innovations have been introduced for the extraction and transportation of coal and mines, the need for labor has always continued (Montagna, 2019, pp. 1-9). As a result of the industrial revolution, the foreign trade of England increased. Based on these developments, there have been some changes

in the structural system of England. In addition, England entered the economic development process with the Industrial Revolution (Bilgili, 1998, pp. 35-50).

With industrialization, technology and goods spread to many parts of the world, causing the globalization of trade. Although there have been different discussions on globalization, it has been difficult to express a definite opinion on the concept. The reason for this is that globalization is effective on many areas such as social, political and economic. When we examine the concept of globalization in terms of economy and trade, we encounter the necessity of carrying out economic and commercial activities in a worldwide harmony. Trade goes beyond borders, causing investments, increasing production, and increasing employment. This is an element that both directly affects the economic systems of countries and increases competition. As a result of globalization, national economies have been rapidly integrated into the world market (Totonchi and Kakamanshadi, 2011, pp. 270-276). The event that led to the disappearance of the borders in the field of goods and services in the process of globalization was with the agreement signed in the American town of Bretton Woods in 1944. The structure of global trade was created with the GATT, which is among the 3 institutions (IMF, World Bank, GATT) established within the scope of this agreement, which is known as Bretton Woods, and which left their mark on the global system. The most important works put forward by GATT are the abolition of customs tariffs and quotas. After this step, the liberalization process in trade was experienced more effectively (Aydemir and Kaya, 2007, pp. 260-282). The collapse of the Bretton Woods system in the 1970s, the acceleration of capital mobility in the 1980s, the collapse of the USSR in 1991, and the increase in the effectiveness of the European Union caused the ties between globalization and the economy to tighten. Depending on these developments, commercial activities have existed, and continue to exist actively in the global system (Aytekin, 2013, pp. 123-134).

Artificial Intelligence

The concept of Artificial Intelligence is defined as the engineering of creating intelligent machines, especially intelligent computer programs. The purpose of creating this technology is to try to understand human intelligence. Artificial intelligence uses methods that are not observed in humans or that require much more processing than humans can do. When we look at the history of artificial intelligence, it is seen that after the Second World War, a number of scientists started to work on smart

machines. The person who made the first work in this field and made his name in history is Alan Turing. By the end of the 1950s, there was an increase in the number of people working on artificial intelligence. These studies were mainly related to computer programming (McCarthy, 2004, pp. 1-15).

The Turing Test, introduced by Alan Turing, consists of a judge, a man, and a woman. The aim of this game is determined as the judge to be able to reveal which of the players is female. As a matter of fact, in this game, on the one hand, the woman plays the role of a man, and on the other hand, the man plays the role of woman. The judge's job here is to decide which is female and which is not. All versions of the Turing Test are based on a largely anthropocentric view of the nature of intelligence (Ford and Hayes, 1995, pp. 1-6).

The name artificial intelligence emerged after the workshop held as the Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence in 1956. The founding name of this workshop was John McCarthy, who works in the field of Mathematics. Its purpose is to share ideas about thinking machines (Digital Transformation Office of the Presidency of Republic of Türkiye, n.d.). After this step, different studies have been carried out in the field of artificial intelligence in various periods of history. These studies range from computer program that can play chess to algorithms developed for logical thinking. In addition, the developed programs are even integrated into various industrial materials. With the widespread use of the internet, many artificial intelligence-based programs have reached large audiences. When we look at the application areas, artificial intelligence appears in almost every field. Artificial intelligence is actively used in many areas such as programs used in research, various weapons and equipment in the military, audio and visual computer applications, health, production areas, design and maintenance (Prim, 2006, pp. 81-93).

While artificial intelligence is beginning to take place so effectively in every aspect of our lives, the ethical reality of artificial intelligence also presents us as a problem. Artificial intelligence has a more objective point of view in its application areas. In addition, it has the potential to display a different behavior from humans in order to ensure continuity in the system and not to repeat the mistakes made. This situation provides fast and important conveniences for some professional fields. However, there are two different views on whether artificial intelligence should or should not have a morally based reasoning mechanism. Within the framework of these views, questions such as "Will humans or machines

be held responsible for the results of creating an ethical artificial intelligence?" are also asked. As a result of all these, while the fact that artificial intelligence will make our lives easier stands on one side, there are also some negative effects that will arise with artificial intelligence on the other. However, despite all this, it is an important necessity to evaluate artificial intelligence as an ethical element and to develop it within the framework of universal ethical rules (Öztürk, 2019, pp. 47-59).

The Impact of Artificial Intelligence on Commerce

The relationship between artificial intelligence and commerce has been one of the most popular topics in recent years. Especially with the rapid technological progress of recent years, the relationship between artificial intelligence and trade has become more and more important. Artificial intelligence is software that imitates and learns human intelligence. For this reason, artificial intelligence systems are used to take actions that humans can do, and to make decisions. For example, artificial intelligence systems can learn customer behaviors and preferences by doing data mining and can give appropriate answers to customer needs by using this information. In the commercial sector, artificial intelligence systems are used in various ways. Examples we can give in this area are the pricing of products, stock management, and management of customer relations. In addition, artificial intelligence is used for purposes such as predicting customer behavior and increasing customer satisfaction. Since the use of artificial intelligence in the trade sector provides various advantages, the relationship between artificial intelligence and trade has become one of the most popular topics in recent years.

Although the development of technology has many positive results, especially the increase in the use of artificial intelligence has revealed some negative effects in the labor market. Keynes, who stated that there would be job losses as a result of this technological change, put forward the theory of technological unemployment. However, when we look at the literature, there are opinions that, apart from the negative impact of technological changes on employment, new business areas will emerge with the effect of productivity. In addition, it is stated in the reports prepared by various companies that some business areas will be at risk and this process will take place slowly (Sheikhi, 2022, pp. 102-111).

The use of artificial intelligence in customer service is an important issue. After the products or services requested by the customers through customer services are stored in a data warehouse, various analyzes are made using artificial intelligence. To put it more clearly, data analysis

is performed on many subjects such as the gender, age, and region of the customer, and a report is produced about the relevant product or service. Based on the classification resulting from this report, sales of products or services are planned and commercial income is generated. In addition, as a result of searching the products over the internet, the related products are included in the artificial intelligence algorithm, and we come across products or product groups similar to the product we bought before. Likewise, equivalent products and materials in the algorithm appear as a suggestion. The impact of artificial intelligence on trade is clearly seen both in the changes in business areas and in the emergence of new business areas. By creating online platforms, it is possible to bring employers and workers together. Thanks to such platforms, the worker also has the opportunity to earn additional income by working remotely. It also contributes to the creation of a new labor market for the employer (Sheikhi, 2022).

The integration of artificial intelligence into our lives with Industry 4.0 increases the use of autonomous systems in many sectors. Systems operating in various fields such as self-powered factories, vehicles and robots are used. Industry 4.0 and artificial intelligence duo reveal new business models and new applications. One of the examples that can be given in this field is accounting. It will be possible to integrate artificial intelligence into the field of accounting, to process accounting books according to the legislation of the country, and to prepare reports accordingly. While this situation reduces the employment capacity in the field of accounting, on the other hand, it will allow the risk of error in accounting records to be minimized for commercial enterprises. However, it will contribute to the reduction of penalties for the enterprise and the reduction of the costs of the firm (Gacar, 2019, pp. 389-394).

Another area where artificial intelligence is integrated is the banking system. The banking system has a significant impact on the growth of national economies. Likewise, the banking system is important in terms of effective commercial activities. The use of artificial intelligence in many areas such as fund collection, money allocation, risk management, and credit management in the banking system contributes to the smooth functioning of the banking system. The fact that banks work with artificial intelligence in some of their transactions will enable the bank to make profit and provide the right loans to the right investor who will be engaged in commercial activities, as well as the more efficient use of bank capital. All these will cause an increase in loan repayment rates and will contribute to the growth of commercial activities of banks

(Kandemir, 2021, pp. 59-81).

There are artificial intelligence applications in the field of marketing, which is one of the cornerstones of trade. In this area, brand owners try to attract the attention of customers by developing various applications. With these developed applications, businesses have the potential to find new customers. In addition, by influencing the decision-making process of the customers, the product sales capacity and trade volumes of the enterprises increase. The creation of new generation advertisements and promotions using artificial intelligence applications will contribute to the increase of the visibility of the products of the enterprises (Sarioğlu and Develi, 2022, pp. 91-124).

When we examine the use of artificial intelligence in the health sector, it is seen that most of the companies have artificial intelligence-equipped tools such as medical imaging devices, medical data, drugs, robot applications. Thanks to these tools, patients can be diagnosed more quickly and the opportunity to intervene emerges. As a result of such developments in the health sector, wastes in health expenditures will also decrease, as well as high value-added commercial activities and earnings can be obtained as a result of the production of related products (Uzun, 2020, pp. 80-92). In addition, the investments made by the countries in this field both contribute to the health tourism of the country and increase the foreign currency inflow to the country.

The presence of artificial intelligence in the defense industry and the trade of defense industry products equipped with high technology are also frequently encountered today. Artificial intelligence is used for various purposes in the defense industry. For example, it can help predict the performance of products during design and make products more effective and efficient. In addition, artificial intelligence systems can be used during the maintenance and repair of products produced for defense and security. In other words, artificial intelligence systems can help to detect malfunctions of products and contribute to faster elimination of malfunctions. Artificial intelligence systems are used to perform defense and security tasks, monitor air and maritime traffic, and help detect malicious activities by using the information obtained. In the trade of defense industry products integrated with artificial intelligence, it enables the design, production, and sale of defense and security products. These products include products such as security systems and defense technology, as well as military hardware and devices. Commercial activities within this scope are generally managed

by governments, and defense materials are traded between countries (Araya and King, 2022, pp. 1-20). As a result, the relationship between artificial intelligence and defense industry trade helps to make defense products more effective and efficient by using artificial intelligence technology during the design, production, and maintenance. Due to the expenditures of the countries on the defense industry, the trade volume is increasing.

Another sector where we see the application of artificial intelligence in the field of commercial activities is the logistics sector. The logistics sector is one of the main pillars of commercial activities. A problem or delay in this area will cause the products not to reach the customers on time, the reliability of the companies to be questioned, and the commercial activities to decrease. Today, companies try to strengthen the infrastructure of their commercial activities by using a number of products or services integrated with artificial intelligence to avoid such problems. In the complex global supply network, the system called Logistics 4.0 is preferred for the efficient continuation of material and information flow. Thanks to the uninterrupted data flow between the stakeholders using the Logistics 4.0 system, the margins of error in the transportation and storage processes are minimized (Domanski, Pawlowski, Szlapka, and Wojciechowski, 2019, pp. 1734-1742).

Today, with the development of E-Commerce, many companies are making investments to make fast delivery. The aim is to increase the interest and dependence of the customers on the company with fast and safe delivery, and in parallel, to improve their business volumes. With the increasing popularity of computing technologies such as artificial intelligence and cloud, many modern logistics companies are investing in system optimizations. As a result of these radical changes and investments, applications such as unmanned aerial vehicles and unmanned sorting centers emerge. Although the country where these processes are intensely experienced is China today, such activities will be used extensively in many countries around the world in the near future (Zhang, 2019, pp. 1-4). The purchase of vehicles or systems equipped with artificial intelligence will contribute to the trade of the companies that set up this system at the same rate. In every sector where artificial intelligence is involved, the manufacturer gains an income in the domestic market with the commercial activity of these products, while providing access to foreign markets by taking part in a globalized trade network. The increase in the commercial activities of companies towards foreign markets can also contribute to the economic growth of countries as one

of the most important results of international trade. Especially as a result of the increasing use of e-commerce as explained above, various small businesses will have an important opportunity to go global. In addition, various digital commercial platforms such as eBay also offer translation services to better serve their global customers (Meltezer, 2018, p. 1).

With the development of artificial intelligence and its integration into digital platforms, manufacturers and consumers in many parts of the world can communicate with each other and access the products and services they have requested more easily, quickly and reliably. The development of language options added to digital platforms will contribute to the increase of commercial activities in the international arena. In addition, as the development of search engines increases, as new data is added, its use by users will increase and the producer and consumer will find each other more easily on digital platforms (Tay, 2021, pp. 1-15). As a result, products and services with integrated artificial intelligence will inevitably appear in almost every field from the business world to private lives in the near future. While this increases average incomes, it can distort the labor market, increase inequalities, and trigger non-inclusive growth.

The Political Economy of Artificial Intelligence

While artificial intelligence and related technologies continue to revolutionize many areas of economic activities, it also has a profound effect on economic growth with its contribution to domestic and foreign trade. In addition, the production of such technological products causes creative burning, and provides commercial companies or public institutions operating in the strategic field to establish commercial superiority over other countries. With this commercial advantage, the possibility of taking place in the relevant country's market and influencing the policies of that country increases (Trajtanber, pp. 175-186).

The few institutions and companies that are active in integrating artificial intelligence into products and services also contribute to the creation of a competitive environment in the international market. In addition, these companies and institutions that exist as a result of this situation are also carrying out their activities more strictly in order to create global rentiers. Institutions and companies operating within the framework of all these developments are trying to gather both economic and political power in their hands. The important point at this point is to prevent the increase of monopolies and to impose some legal restrictions against the increasing power of companies operating in this field. It can be foreseen that this situation will contribute to the political stance of the

countries both in the national and international arena (Dieuwertje and Wiebke, 2021, pp. 1-25).

Multinational companies seek commercial advantages in order to increase their commercial activities and make a profit. In order to gain such advantages, sometimes bargains are made with state officials, and sometimes bargains are made with factors that will affect the country's administration. In this way, the policy makers of the country, which is the center of multinational companies, will have an opportunity to influence the policies of the invested countries. Multinational companies that produce technological products with artificial intelligence or the core countries that are their supporters are trying to be effective in global governance and cause a change on power dynamics (Dauvergne, 2022, pp. 696-718). In the light of all information, we can express artificial intelligence as a force that basically pushes multinational companies to global inequalities and the exploitation of countries' natural resources.

Supply security of some resources is also important for the sustainability of commercial activities that contribute to the economy of countries. For continuity in production, it is necessary to ensure the continuity of resources such as raw material and energy, which are the basic inputs. In this process, while some states prefer to engage in hot conflict by prioritizing options such as military operations, some states can display their technological defense or attack tools as a show of strength without engaging in a hot conflict.

Countries with developing defense industry, on the one hand, protect their national independence, on the other hand, they care about self-sufficiency by wanting to secure some critical resources such as energy. In addition, R&D expenditures for the development of the defense industry also contribute to the establishment of economically strategic industries, as well as causing new technological defense tools to be released (Sezgin and Sezgin, 2018, pp. 1-19). Military products with artificial intelligence, which emerged thanks to these strategic industries, also contribute to the establishment of commercial relations of countries in the international arena. The most important example that can be given on this subject is the exclusive economic zone established between Turkey and Libya. Based on this agreement, the extraction of energy resources under the seabed in the relevant region has been legally established (Yaycı, 2020, p. 1). Artificial intelligence integrated defense tools, which are used as a deterrent force, make a significant contribution to the protection of both states' independence and the continuity of these commercial activities.

Conclusion

With the increase in the diversity of products with the industrial revolution and the removal of restrictions as a result of globalization, there has been an increase in the trade volumes between countries within the scope of products and services. It is seen that with the development of technology, the increase in artificial intelligence studies and its integration into commercial products, production tools and service sector is a factor that facilitates human life. The transition from classical production tools to autonomous production tools has benefits in many areas such as reducing the margin of error in the products produced, shortening the production times, increasing productivity and even introducing special quality products. Parallel to these, it is clearly seen that some costs incurred in the production process have decreased. Commercial enterprises, on the other hand, have had the opportunity to be effective both in their domestic commercial activities and in their foreign commercial activities. Especially as a result of a number of commercial platforms with artificial intelligence, advantages such as easier access to customers and perceiving customer demands are obtained. In addition, digital platforms have enabled small businesses to operate effectively in international markets. While digital platforms have increased the tendency of many individuals to trade, they have also increased entrepreneurship and commercial activities. As a result of all these, individuals have increased their budgets with additional income on the one hand, and small businesses and companies have increased their profitability on the other. In addition, with the taxes these elements provide within the framework of their debts and obligations to the state, the states also increase their incomes, and provide more services and contribute to the support of commercial sectors. While these supports sometimes appear as lowering the interest rates on loans, sometimes they also allow some taxes to be deleted.

Apart from the digital platforms that contribute to the increase in the international trade volume, the high-tech products produced by the countries also contribute to the increase in the export rate. This will make countries more effective in global governance. In addition, the fact that countries have or produce artificial intelligence integrated products in their defense industries also makes a significant contribution. As the defense capacities of the countries increase, the possibility of having a say in the international arena and implementing independent policies will also increase, which will cause the balance of power in global governance to shift.

With the integration of artificial intelligence in every field such as service, production, trade, health, transportation, and security, this concept takes an important place in human life. However, although it has positive contributions to human life, there are also some negative consequences. It is predicted that the most important effect of the negative result of artificial intelligence will be on employment. The existence of production tools equipped with artificial intelligence will reduce the need for manpower and increase unemployment rates. As a result of unemployment, there will be decreases in total consumption expenditures, which is predicted to have a negative impact on economic growth. Based on this situation, countries that are not efficient in production will turn to foreign markets and increase their demand for imported goods. With imports getting ahead of exports, a deficit will emerge in the foreign trade balance. This will also affect the roles played by countries in the international arena.

As a result, in this article, we examine the link between artificial intelligence and trade, while the development of artificial intelligence contributes to the trade sector, it also affects the political processes of the countries in parallel with the increase in their economies. In addition, it is a common view that artificial intelligence will increase unemployment with its negative effect on employment. As a matter of fact, this unemployment is expected to cause a decrease in production capacities for some countries and a direct contraction in international trade volumes. From this point of view, it is clearly seen that there will be inevitable changes in the structure of both national and international trade with artificial intelligence.

Declaration

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

References

Araya, Ş. and King, M., (2022). The impact of Artificial Intelligence on military defence and security. *Centre for International Governance Innovation*, 263, 1-20. Retrieved from https://www.cigionline.org/static/documents/Araya_AI-for-Defence_SpecialReport_Q4fjNfp.pdf.

Atasoy, F. (2010). Küreselleşme çağında yeniden ipek yolu. *Bir Kültür Koridoru Olarak İpek Yolu Sempozyumu*, 1-10. Retrieved from https://www.academia.edu/3855353/K%C3%BCreselle%C5%9Fme_%C3%87a%C4%9F%C4%B1nda_Yeniden_%C4%B0pek_Yolu.

Aydemir, C. ve Kaya, M. (2007). Küreselleşme kavramı ve ekonomik yönü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 260-282. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6134/82270>.

Aytekin, İ. (2013). Küreselleşme ve ekonomik küreselleşme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 123-134. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bitlissos/issue/3711/49107>.

Bilgili, E. (1998). Dış ticaret, ekonomik kalkınma ve sanayi devrimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13, 35-50. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/erciyesiibd/issue/38180/445950>.

Boulnois, L. (2004). *Silk road: Monks, warriors & merchants on the silk road*. New York: WW Norton & Co. Inc.

Dauvergne, P. (2022). Is Artificial Intelligence greening global supply chains? Exposing the political economy of environmental costs. *Review of International Political Economy*, 29(3), 696-718. DOI:10.1080/09692290.2020.1814381.

Demir, K. A. (2020). Coğrafi keşiflerin ekonomi ve kamu yönetimi sistemine katkıları: Merkantilizm ve Kameralizm. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(1), 118-135. DOI: 10.35379/cusosbil.570806.

Dieuwertje, L. and Wiebke, D. (2021). The great transformer: Examining the role of large language models in the political economy of AI. *Big Data and Society*, 1-25.

Domanski, R., Pawlowski, G., Szlapka, J. and Wojciechowski, H. (2019). Logistics 4.0 maturity levels assessed based on GDM (Grey Decision Model) and Artificial Intelligence in Logistics 4.0 -trends and future perspective. *Procedia Manufacturing*, 1734-1742. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/339495390_Logistics_40_Maturity_

Levels_Assessed_Based_on_GDM_Grey_Decision_Model_and_Artificial_Intelligence_in_Logistics_40_-Trends_and_Future_Perspective.

Ford, K. and Hayes, P. (1995). Turing test considered harmful. 1-6. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/220813820_Turing_Test_Considered_Harmful.

Gacar, A. (2019). Yapay zekâ ve yapay zekânın muhasebe mesleğine olan etkileri: Türkiye'ye yönelik fırsat ve tehditler. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(19), 389-394. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/905187>.

Hanilçe, M. (2009). Coğrafi keşiflerin nedenlerine yeniden bakmak. *Tarih Okulu Dergisi*, 2010(7), 48-70. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usakjhs/issue/13544/164013>.

Kandemir, Ş. (2021). Bankacılık ve finansın denetiminde denetim teknolojisi (SupTech) ve Yapay Zekâ. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 59-81. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cagsbd/issue/63182/959751>.

Manuel, T. (2019), Artificial Intelligence as the next GPT: A political-economy. Agraval, A., Gans, J. ve Goldfarb, A. (Eds.), *The Economics of Artificial Intelligence: An Agenda* in (pp. 175 – 186). Cambridge: NBER.

McCarthy, J. (2004). What is Artificial Intelligence? Date of Access: 10 November 2022, <http://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai.pdf>.

Meltzer, P. J. (2018). The impact of artificial intelligence on international trade. *Center for Technology Innovation at Brookings*, Date of Access: 12 December 2022, <https://www.brookings.edu/research/the-impact-of-artificial-intelligence-on-international-trade/>.

Montagna, Joseph A. (2019). The industrial revolution. *Yale-New Haven Teachers Institute*, 1-9. Retrieved from <https://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/1981/2/81.02.06.x.html>.

Özkaya, M. H. (2009). IMF'nin değişen rolü: Bretton Woods'tan günümüze. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 102-117. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usaksosbil/issue/21652/232785>.

Öztürk, D. G. (2019). Yapay zekanın etik gerçekliği. *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 47-59. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usdad/issue/51335/642184>.

Pirim, A. G. H. (2006). Yapay Zeka. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 1(1), 81-93. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19113/202842>.

Sarioğlu, B. and Develi, E. İ. (2022). Pazarlamada kampanya yönetimi ve Yapay Zeka kullanımı. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 91-124. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/hire/issue/73002/1119840>.

Sezgin, Ş. ve Sezgin, S. (2018). Dünya'da ve Türkiye'de savunma sanayi: genel bir bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(12), 1-19, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/41905/505227>.

Sheikhi, M. (2022). Yapay Zeka kullanımının iş piyasasına etkisi. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2(1), 102-111. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/jep/issue/72918/1187581>.

Tay, C. (2021). The impact of Artificial Intelligence on international trade: Evidence from google neural machine translation. *Journal of Technological Advancements*, 1(1), 1-15. doi:10.4018/JTA.20210101.oa6.

Totonchi, J. and Kakamanshadi, G. (2011). Globalization and E-Commerce. *2nd International Conference on Networking and Information Technology, IPCSIT*, 17, 270-276. Retrieved from https://www.academia.edu/67901412/Globalization_and_E_Commerce.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Dijital Dönüşüm Tarihi. (n.d.). Yapay Zeka. Date of Access: 10.12.2022, <https://cbddo.gov.tr/sss/yapay-zeka/>.

Uzun, T. (2020). Yapay Zeka ve sağlık uygulamaları. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 80-92. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ikacuiibfd/issue/54124/710604>.

Yaycı, C. (2020). Türkiye-Libya arasında imzalanan Münhasır Ekonomik Bölge Adlaşmasının sonuç ve etkileri. *Kriter Dergisi*, 4(42), 1. Retrieved from <https://kriterdergi.com/dosya/turkiye-ve-libya-arasindaki-anlasmanin-sonuc-ve-etkileri>.

Zhang, Y. (2019). The application of artificial intelligence in logistics and express delivery. *Journal of Physics: Conference Series*, 1325(012085), 1-4. doi:10.1088/1742-6596/1325/1/012085.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

1930 - 1960 Yılları Arasında Tarihi Yarımada'da Gerçekleştirilen İmar Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme

An Evaluation of Zoning Policy and Implementations in the Historical Peninsula Between 1930- 1960

Burak Hamza ERYİĞİT

Doç. Dr.
Marmara Üniversitesi, Siyasal
Bilgiler Fakültesi, Yerel Yönetimler
Anabilim Dalı.
burak.eryigit@marmara.edu.tr
ORCID: 0000-0003-4113-6812

Ayşe KAPUCU YAVUZ

Yüksek Lisans Öğrencisi
Marmara Üniversitesi, Siyasal
Bilgiler Fakültesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Küresel Şehirler ve
İstanbul Araştırmaları Yüksek Lisans
Programı.
ayseyavuz20@marun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2765-4659

Cilt / Issue: 10(2) 411-456

Geliş Tarihi: 29.11.2022

Kabul Tarihi: 23.06.2023

Atf: Eryigit, B. H. ve Kapucu
Yavuz, A. (2023). 1930 - 1960 yılları
arasında Tarihi Yarımada'da
gerçekleştirilen imar politika
ve uygulamaları üzerine bir
değerlendirme. *Tesam Akademi
Dergisi*, 10(2), 411-456. [http://dx.doi.
org/10.30626/tesamakademi.1211644](http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1211644).

Öz

İmar uygulamalarının sahip olduğu estetik biçim ve algılar şehirlerin karakteristik yapısını betimlemede etkili olduğu gibi, içinde barındırdığı toplumun yaşam biçimine dair ipuçları da vermektedir. Bu hususta geçmiş ve gelecek arasındaki ilişkinin kuruluş biçimi açısından İstanbul önemli bir araştırma mekânıdır. Çeşitli imar uygulamaları aracılığı ile İstanbul'un kent formunda değişimlerin gerçekleştiği dönemlerden biri Cumhuriyet sonrası modernleşme politikalarının gelişmesiyle başlamıştır. Başkent in Ankara'ya taşınması ve Belediye Kanunu'nun çıkması gibi uygulamalar, İstanbul'un imarında yeni politikalar geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, Tarihi Yarımada bölgesinde 1930-1960 yılları arasında, imar politika ve uygulamalarını konu almaktadır. Bölgenin geçirdiği değişiklikleri değerlendirerek bugün ve geçmiş arasında ilişki kurmak, bugünün koşulları ile süreci yeniden ele alarak fiziki ve sosyal anlamda oluşan değişimi ve sonuçlarını ortaya koyarak geleceğe yönelik adımlara katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları Tarihi Yarımada Bölgesi ve 1930-1960 yılları zaman aralığı olarak belirlenmiştir. Nitel araştırma yöntemleriyle tarihsel analiz yapılarak, belgeler ve görsel kayıtlar incelenmiştir. Bulgular analiz edilip öneriler geliştirilerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arkeolojik Bölge, İmar Uygulaması, İstanbul, Tarihi Yarımada, Yerel yönetimler.

JEL Sınıflandırma Kodları: O10, O18, O20, O21.

Abstract

The aesthetic forms and perceptions of zoning practices are not only

effective in describing the characteristic structure of cities but also give clues about the lifestyle of the society they host. One of the periods in which changes took place in the city form of Istanbul through various zoning practices began with the reconstruction of post-Republican modernization policies. Practices such as the relocation of the capital to Ankara and the enactment of the Municipality Law brought about the development of new policies in the reconstruction of Istanbul. This study focuses on zoning policies and practices in the Historic Peninsula between the years 1930-1960. It is aimed to establish a relationship between the present and the past by evaluating the changes that the region has undergone, reconsidering the process with today's conditions, and contributing to future steps by revealing the physical and social changes and their results. The scope and limitations of the study were determined as the Historic Peninsula region and the period between 1930-1960. Historical analysis was made with qualitative research methods, and documents and visual records were examined. The findings were analyzed and suggestions were developed and the study was concluded.

Keywords: Archaeological Zone, Zoning Application, Istanbul, Historic Peninsula, Local governments.

JEL Classification Codes: O10, O18, O20, O21.

Extended Abstract

Purpose and Scope

This study deals with the effect of the changing political understanding of the republic on the revitalization and improvement activities in Istanbul, and the zoning plans implemented in the Historic Peninsula between 1930-1960. The Historical Peninsula region is the root and main center of Istanbul, which is kilometers wide today. It has been the center of the city and commercial activity during both the Roman and Ottoman Empire periods. For this reason, it contains a cultural accumulation that is an open-air museum today. City life first started here and has always spread from here. 1930 was a year when the Municipality Law was enacted and Istanbul was on the verge of a transformation in the field of urban planning. For these reasons, the study scope was limited between 1930-1960 and the Historical Peninsula region. The experience to be extracted from the past is intended to contribute to the planning of the future and the development of ideal solutions. At the same time, an effort has been made to prepare an article that can be added to the studies in the literature.

Design/Methodology/ Approach

While preparing the study, the historical analysis method was used. With the literature review, printed publications and archive files examining the period in question were examined, and visual materials and plans were evaluated. A conceptual framework has been prepared by emphasizing the importance of the concepts of “zoning policy and “zoning practice” in terms of making the study understandable. The period in which the study focuses is divided into two parts, and in the first part, the practices that took place between the year 1930 when the Municipal Law came into force, and the year 1950 when Henri Prost’s commission expired are included. The zoning implementation period, which took place between 1950, which was accepted as the beginning of a new era in the construction of Istanbul with the Democrat Party government, and 1960, when the efforts to transition to a planned economy also affected urban planning, and which rapidly changed the face of the city, are discussed. After Prost’s resignation in 1950, the Board of Counselors period started and the plans were updated. Then, the zoning implementation process in which Menderes was personally involved in the zoning of Istanbul and a rapid change in the city was discussed. While researching the past with today’s value judgments and concepts, the cultural and sociological needs and conceptual judgments of the past should not be ignored.

Findings

A competition was planned for the reconstruction of Istanbul and the French expert Henri Prost was assigned to prepare the city’s development plan. The new administration’s urbanization policies claim to catch up with contemporary cities and global innovation (Tekeli, 2009, p. 106). The implementation of the Prost plans was slow due to the difficult post-war economic conditions. Later, there were criticisms that the applicability of the plans was weak. Prost managed the process with a small team in light of technical and economic problems. His plans and proposals are innovative. They also provide the necessary legislation. Today, his plans have an impact on the preservation of the Historic Peninsula and the archaeological site. However, the established social values and urban texture do not coincide with the plans. After Prost, the Board of Counselors took Office and produced new plans by working on maps based on analysis. But these plans are not far from Prost’s plan. The developments in the industry brought along immigration that caused a demographic change in the city. Planning to control this process is

insufficient and slow. Menderes started a zoning implementation period in Istanbul. It is seen that the implemented plans are a continuation of the Prost and Board of Counselors' plans. The rapid implementation of the plans revealed a huge construction site in the city in a short time. Many roads were built, and many buildings were destroyed. Public buildings were built, and some historical buildings were damaged.

Conclusion and Discussion

The zoning approaches and policies of Prost and Menderes are still remembered with a critical view. The support of foreign experts was always needed. Construction of new roads, opening of squares, etc. although zoning applications have positive results such as shortening the transportation time; they caused some destruction such as the destruction of historical wooden mansions and some madrasas, and damaged the historical texture and cultural heritage of the city. Even at the end of both periods, the port location and industrial zone, which are among the main problems, couldn't be determined and planned in a planned manner. While the zoning activities continued, other elements of the urbanization that developed simultaneously, remained in the background and led to the deterioration of the social structure. Although the practices of the Menderes period were a continuation of the Prost plans, the industry and demographics in this situation could not be taken into account. Although it was criticized, it is a matter of debate why the same plan was implemented with minor changes in the period following Prost. The permanent population coming from industry and the concentration of commercial centers and public buildings on the peninsula have increased the daytime population above the level that the region can carry. Urbanization policy and plans have been limited to visual arrangements rather than solving the problems of the city. The period has had a great influence on the festivities of Istanbul and its current form. Many roads, recreation, and architectural elements built between the mentioned dates are still used today. For example, the stadium in Dolmabahçe and Gezi Park are symbols bearing the signature of Prost. The Hilton Hotel and the municipality building in Sarayhane, the first two examples of modern architecture in Istanbul are still used with the same function.

Giriş

Şehirler, canlı ve dinamik yönleriyle sürekli olarak değişmekte, küresel ve ulusal normların etkisi altında gerek sosyal gerekse fiziki anlamda dönüşüm göstermektedir. Söz konusu dönüşümün beraberinde getirdiği sosyal ve ekonomik süreçler yönetimlerin çözüm üretmesi gereken yeni alanlar ortaya çıkarmaktadır. İstanbul'un planlanması hususunda uzun yıllar görev almış olan ünlü mimar Prof. Dr. Turgut Cansever (1921- 2009) bu konuda şunları dile getirir (Cansever, 2013, s. 95):

“İstanbul, topografyasıyla olduğu kadar, bu topografya üzerine işlenmiş iskeletiyle de bugüne kadar kısmen intikal edebilmiş bir yaşam kültürünün ifadesidir. Bu şehir milli varlığımızı teşkil eden temel kültür direklerinden ve bugünü, geçmişteki heybetli tarihe bağlayan en kuvvetli bağlardan bir tanesidir. Bu yüzden de İstanbul eski bir kitap gibi ele alınması ve ihtimam edilmesi gereken bir şehirdir”

Bugün İstanbul'un Fatih ilçesi olarak bilinen Tarihi Yarımada (Şekil 1), İstanbul'un tarihi ve kültürel mirasının önemli bir bölümünü barındırmaktadır. Şehrin en eski alanı ve ilk yerleşim bölgesi özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle bugüne kadar gerçekleşen imar uygulamaları sonucu şehrin formunda yaşanan değişimlerden en çok etkilenen alan da burası olmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası, küresel alanda olduğu gibi Türkiye'de de ağır bir ekonomik ve sosyal daralma meydana gelmiştir. Ülkenin en büyük şehri ve ticaret merkezi olan İstanbul, bu daralmadan en çok etkilenen mekanlardandır. 1924 yılında Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle İstanbul'un bu alandaki ayrıcalıklarını kaybetmiş olması da şehir açısından dönemin olumsuz gelişmelerinden biridir. Diğer yandan sıklıkla yaşanan yangınlar ahşap dokuda tahribata neden olmuş ve zamana karşı direncini zayıflatmıştır. Bu etkenler, şehrin imarının ele alınmasını ve şenlendirilmesini gerekli hale getiren bir ortam oluşturmuştur. 1580 sayılı Belediye Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1930 yılı, İstanbul'da yönetim açısından köklü değişimlerin yaşandığı bir yıl olmuştur. Mezkûr kanun, şehir için imar politikası geliştirilmesini zorunlu tutmaktadır. İstanbul için imar uygulaması hazırlıklarının ana paradigmasını modern şehir kurgusu oluşturmaktadır. Planlama süreçlerinde yabancı uzmanların desteğine ve danışmanlığına duyulan ihtiyaç da bu durumu okumayı mümkün kılmaktadır. İstanbul'un planlanması için bir yarışma düzenlenmesi ve söz konusu yarışmaya katılan uzmanların yaptığı çalışmaların ardından Fransız mimar ve şehir plancısı Henri Prost (1874-1959) şehri imar etmek üzere 1937-1951

yılları arasında görevlendirilmiştir. Henri Prost'un ardından 1952-1956 yılları arasında planlama çalışmaları yapmak üzere Müşavirler Heyeti kurulmuş, 1956-1960 yılları arasında ise planlama süreçlerine Başbakanın bizzat müdahalesiyle Menderes İmar Operasyonu olarak anılan dönem yaşanmıştır. Bu otuz yıllık süreçte; özellikle Tarihi Yarımada'da mekânsal karakteristiğın değişmesine yol açan bir dizi uygulama gerçekleşmiştir.

Şekil 1

Tarihi Yarımada

Fatih ilçe sınırları bilgisi ile Google Earth Pro'da hazırlanmıştır. 29.12.2021

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sit Alanları Alan Başkanlığı ve Koruma Uygulama Denetim Birimi (KUDEB) kurulmuştur. Tarihi Yarımada Yönetim Planı da koruma amaçlı belgelerden biridir. Ayrıca bölgede yer alan dört anıtsal alan; UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu) tarafından dünya mirası ilan edilerek koruma altına alınmıştır. Bu alanlar; Sultanahmet Arkeolojik Parkı, Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı, Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı ve İstanbul Kara Surları'dır. (İBB, 2011, s. 2) İlerleyen başlıklarda bu alanlara ilişkin bilgiler harita ve görsellerle desteklenerek ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.

Eski İstanbul olarak anılan bölgenin planlama kurgusunda asli

fonksiyonu ile korunarak yükünün hafifletilmesi, yeni ve modern şehir çalışmalarının ise sur dışında kurgulanması mümkün ise de bu fırsat değerlendirilememiştir. İncelenen dönem içerisinde gerçekleşen tüm uygulamalar hiç şüphesiz Yarımada'nın bugününe de etki etmiştir. Bu etkilerin incelenmesi, bugünün koruma anlayışı içerisinde yeniden değerlendirilmesi, koruma amaçlı uygulamalar geliştirilirken göz önünde bulundurulacak bir parametre ortaya çıkarılabilmesi çalışmanın hedefleri arasındadır. Çalışmanın amacını destekleyecek biçimde, sürecin bölgeye nasıl yansıdığı ve bugüne ne şekilde etki ettiğini ortaya koyarak, deneyimlerle beslenen planlanma çalışmalarında geleceğe yönelik uygulamalara dair bir girdi oluşturmak hedeflenmiştir.

Tarihsel analiz kapsamında döneme ait belgeler ve bu alanda yapılmış çeşitli bilimsel araştırmalar irdelenmiştir. Harita, plan ve fotoğraflar gibi kayıtlar incelenerek analizler oluşturulmuştur. Elde edilen verilerin analizi ile ihtiyaç duyulan bulgular açığa çıkarılmış ve bu bulgulara bağlı olarak bugün ve geçmiş arasında ilişki kuran bir değerlendirmeyle çalışmanın sonuçları ortaya konmuştur. Geçmişin olumlu/olumsuz süreçlerinden çıkarım yapılarak, bugünün çağdaş kültürel değerleri ile makul çözümler üretmenin hala mümkün olduğu inancından hareketle; elde olanı irdeleyen, malzemeyi doğru okuyarak çağdaş olanı da sürece dâhil eden çözüm anlayışlarına katkı sunulmasına gayret edilmiştir.

Temel Kavramlar ve Teorik Çerçeve

Çalışmanın kurgusunu oluşturan iki temel kavram bulunmaktadır. Bu kavramların açıklanması, konunun özünü anlaşılır kılabilmek ve doğru bir zemin üzerinde tartışma oluşturabilmek açısından önemlidir. İncelenen dönemde teklif edilen ve gerçekleştirilen imar uygulamaları, birtakım paradigmlar çerçevesinde oluşturulan imar planlarına bağlı olarak yürütülmüştür. Hem şehirde hem de inceleme alanı olan Yarımada'da Osmanlı şehir dokusunun büyük bir değişime uğradığı dönemde yapılanlar, olumlu ve olumsuz yönleri ile bugün de üzerinde sıkça konuşulan konular arasındadır. İstanbul için 18. yüzyılda benimsenmeye başlayan modernleşme anlayışı Cumhuriyet sonrası dönemde de devam etmiş ve şehrin imar edilmesinde çalışmaları şekillendiren temel politika olmuştur. İmar politikası ve imar uygulaması terimleri araştırma boyunca sıkça kullanılan kavramlar olup, aşağıdaki başlıklarda anlam bakımından incelenmiş ve çalışmanın dayandırıldığı boyutuyla teorik çerçevesi belirtilmiştir.

İmar Politikası

Politika kelimesi sözlükte *devletin etkinliklerini amaç, yöntem ve içerik olarak düzenleme ve gerçekleştirme esaslarının bütünü, siyaset, siyasa* tanımıyla yer almış ve ikinci bir tanım olarak *davranış biçimi, düşünce yapısı* açıklaması eklenmiştir. Kelimenin etimolojik kökeni ise Fransızca *politique*, Latince *politica* sözcüğüne dayanmaktadır. Eski Yunanca'da yer alan ve "devlete ilişkin, siyasi" anlamı taşıyan *politikos* kelimesi ile de ilişkisi bulunmaktadır. Politikaya Giriş isimli ünlü eserinde Maurice Duverger (1917-2014) politika kavramını bir çatışma ortamına dayandırarak politika savaşı olarak nitelermekte ve iktidar/güç mücadelesi yönünden ele almaktadır. Aynı zamanda topluma yarar sağlayacak uzlaşma araçlarının geliştirilmesini de politika ile temellendirir. Politikanın seçilen yollara ve yerine getirilecek taahhütlere göre kavramsal açısının da değişeceğini ifade etmekte ve şu tanımlı yapmaktadır:

"Kimine göre aslında politika bir savaştır, bir mücadeledir. ... Başkalarına göre ise politika, düzen ve adaleti egemen kılmak için yapılan bir çabadır" (Duverger, 1984, s. 12).

Platon'un (M.Ö. 428/7 - 348/7) *Devlet'*inde ve Aristo'nun (M.Ö. 384 - 322) *Politikası'*nda ise politikanın kendisi devlet olarak ele alınmış, tanımlamasından ziyade politikanın ortaya çıkmasındaki nedenler idealize edilmiştir. Politika oluştuğunda devlet ortaya çıkmakta ve toplumsal düzeni sağlamak üzere siyaseti üretmektedir. Rousseau (1712 - 1778) da Toplum Sözleşmesi'ni yazarken politikayı devletin yasa üretmek ve kamusal düzeni oluşturmada kullandığı bir araç olarak görmektedir. Her üç eserde de politikanın gerekliliği çıkar çatışmalarının egemen tarafından düzenlenmesi ihtiyacından doğmaktadır. Duverger de bu konuya şu şekilde yaklaşmıştır:

"Kimisi politikayı hala ulusal toplulukta örgütlenmiş iktidar demek olan devlet bilimi saymakta, çoğu da politikayı, bütün topluluklarda örgütlenmiş iktidarın bilimi olarak görmektedir" (Duverger, 1984, s.9).

Politikanın Yunanca köklerinde polis ile ilişkili bir kavram olması, kent ve devlete ilişkin eylem, yaklaşım ve uygulamalar olarak nitelenmesine de imkân tanımaktadır. Polis; site, kent, yöre ve vatandaşların toplandığı şehir anlamını taşımaktadır. Yani "*polis*"e ait olanı anlamak, politikanın kavramsal boyutunun da anlaşılmasına yardım etmektedir (Aköz, 2018, s. 163). Polis şehir anlamı taşımakla birlikte günümüzde kullandığımız şehir kelimesinden farklı olarak, yönetim biçimi, yönetme şekli anlamına

da gelmektedir. Şehre, yani yönetmeye yönelik öğeleri içeren her şey politika ile ilgilidir. İnsanlar sosyal ve ekonomik duruşları açısından farklı fikirlere ve çıkarlara sahiptirler. Aralarındaki düşünce, çıkar ve psikolojik yaklaşım değişkeninden doğan çatışma politikanın temelini oluşturur. (Kapani, 2004, s.17). Kapani' ye göre (2004); geniş bir perspektif içinde politikayla ilgili belli başlı karakteristik noktaları saptamak mümkündür. Bu saptamalar şöyledir: Evrensellik ve süreklilik, barış ve düzen, uzlaşma, meşruiyet.

Politikanın özünde polis yani şehir olgusunun varlığı, beraberinde kentleşme politikasının analiz edilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır. İmar politikası ile güçlü bir ilişkisi bulunması bakımından kentleşme politikasını anlamak, imar politikasını kavramsal açıdan incelemek için önemli bir araçtır. Kentleşme politikasına bir çerçeve çizmeden önce kentleşmenin tanımına değinmek gerekmektedir. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da hesaba katan geniş anlamda tanımı Ruşen Keleş tarafından yapılmıştır. Keleş'e göre (1997, s. 19) ekonomik gelişmeler sonucu kent sayısındaki artış ve büyüme, toplum yapısında kurumsallaşma ve uzmanlık meydana getirerek beşeri tutum ve ilişkilerde değişime yol açan bir nüfus birikimi sürecidir.

Kentleşme, ülkelerin yapısına göre bir takım ekonomik, siyasal ya da toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Devlet yönetimlerinin bu sorunları çözmek için bazen sorunun kendi özelinde, bazen de bütüncül ve kapsayıcı yöntemlerle politika üretmek zorunda olması kaçınılmazdır.

“Köylerden kentlere olan nüfus akınlarının hızını, biçimini, coğrafi dağılışını, ülkenin kalkınmasına yardım edecek biçimde etkileyen, eşgüdümlü politikaların tümüne 'kentleşme politikası' adı verilmektedir” (Keleş, 1997, s. 39-40).

Bu tanımdan yola çıkan Ersoy (2016) politikanın kentsel planlama ile ilişkisini kurmaktadır. Kentleşme politikaları kentsel planlama süreci ile doğrudan ilişkili olduğundan planlama çalışmalarında geleceğe dair öngörü geliştirilmesi ve bu öngörüden doğan fikrin uygulama şeklinin ne olacağına dair görüşün var olması zorunludur.

Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere; politika bilim olarak doğrudan devlet ve iktidar alanlarını hedef almakla birlikte; bakış açısı, ideoloji, yaklaşım vb. anlamlarda da kullanılmaktadır.

İmar sözcüğünün kelime anlamı Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre (2021) bayındırlaştırmadır. Etimolojik kökeni Arapça'ya dayanan kelime;

“canlandırma, şenlendirme, mamur ve bayındır kılma, inşa etme” sözcüğünden alıntıdır. Yani bir yerin geliştirilerek güzelleştirilmesi, yaşam koşullarının iyileştirilmesi için üzerinde çalışılması ve bakımlı hale getirilmesi demektir. Bahsedildiği üzere kentleşme politikasının temelinde de aynı anlayış bulunmaktadır. Yapılan açıklamalardan hareketle imar politikasını; kentsel sorunları çözmeye ya da önlemeye yönelik uzun veya kısa vadeli planlama süreçleri ve bu planlarla üretilen siyasalara yaklaşım biçimi olarak tarif etmek mümkündür. Çalışma kapsamında *imar politikası* kavramı kullanılırken, imar plan ve programlarının geliştirilmesinde bir tür yönlendirici olan bu anlam kastedilmektedir.

İmar Uygulaması

Yukarıdaki başlıkta kavramsal olarak açıklanan imar politikalarını uygulanabilir kılmak için kullanılan araçlar imar planlarıdır. İmar planlarına planlama ile birlikte değinmek gerekmektedir. Planlama, geleceğe dair hedeflere ulaşmak için, belirli bir düzende ilerletilecek eylem programları hazırlama sürecidir. Planlama kavramı en geniş anlamı ile ele alındığında, üç vazgeçilmez özellik içermektedir. Bunlar; geleceğe yönelik bir tasarım olması, belirli hedef/amaçlara ulaşmak için yapılması ve sistemli bir eylem dizgesi oluşturmasıdır. Kente yönelik planlama hedeflerine ulaşabilmek için birtakım araçlara ihtiyaç vardır; kent yerleşimlerinin düzenlenmesi, mevcut çevresel verilerin analiz edilmesi ve geleceğe yönelik bilimsel tahminlerin hesaba katılması ile birlikte siyasa üreterek oluşturulan bu araçlar, planlardır. Planlar değerler ve kaynaklar çerçevesinde erişilmek istenen vizyona/hedefe ulaşmak için hazırlanmış adımlar dizisidir (Ersoy, 2016, ss. 9-10).

İmar kelimesinin bir önceki bölümde bahsi geçen bayındırlaştırma anlamından hareketle; imar planlarının kenti bayındır etmek üzere, uygulanacağı alan ya da bölgenin topografyası, coğrafi özellikleri, nüfus yoğunluğu ve ticaret sanayi alanları gibi mevcut bilgileri ile gelecekte yaşanabilecek gelişme ve değişimlerin öngörüsü ile hazırlanan, çizimlerini ve teknik ölçü bilgilerini içeren planlardır. 3194 sayılı İmar Kanunu (1985) 5. maddesinde iki tür imar planına ait tanım bulunmaktadır; bunlar nazım imar planı ve uygulama imar planıdır. Çalışma kapsamında bahsi geçeceğinden bu tanımlara da yer vermek gerekmektedir. Nazım imar planı; bölge planının mekâna ilişkin genel ilkelerine ve çevre düzeni planlarına uygun olarak hali hazır haritalar üzerine; yerleşme alanlarının gelişme yön ve büyüklüklerini, nüfus yoğunlukları ve eşiklerini, ulaşım sistemlerini göstermek ve uygulama imar planlarının hazırlanmasına esas olmak üzere düzenlenen, plan hükümleri ve raporuyla beraber

bütün olan plandır. (İmar Kanunu, 1985, md.5). Uygulama imar planının tanımı ise şu şekilde ifade edilmektedir (İmar Kanunu, 1985, md.5):

“...tasdikli hâlihazır haritalar üzerine varsa kadastral durumu işlenmiş olarak nazım imar planı esaslarına göre çizilen ve çeşitli bölgelerin yapı adalarını, bunların yoğunluk ve düzenini, yolları ve uygulama için gerekli imar uygulama programlarına esas olacak uygulama etaplarını ve diğer bilgileri ayrıntıları ile gösteren plandır”.

Bu tanımlama ve kavramsallaştırmanın ardından, imar uygulamasının; imar politikaları kapsamında ve onlara bağlı olarak imar planları hazırlanması ve uygulanması demek olduğu sonucuna varılmaktadır. Şehircilik ve mimari alanları, güncel gelişmelerin ve küresel normların akımlar oluşturduğu, şehirler arasında bir domino etkisi ile yayıldığı alanlardır. Sanayileşme ve nüfus göstergeleri de bu uygulamalara temel girdi sağlamaktadır. Mukim talepleri, ekonomik gelişmeler, çevre koruma anlayışlarının bir arada izlenmesi ile ortaya çıkan ve şehirde sorunu en aza indirmeyi hedefleyen kentleşme politikaları imar uygulamalarının gerçekleşmesinde ideal yöntemlerin kullanılmasını gerekli kılmaktadır.

1930-1960 Yılları Arasında Tarihi Yarımada'da İzlenen ve Uygulanan İmar Politikalarının Analizi

Çalışma kapsamında incelenen zaman aralığı, İstanbul'da sürdürülen imar uygulamalarında değişimin yaşandığı bir kırılım içermesi bakımından iki bölüme ayrılmıştır. 1580 sayılı Belediye Kanunu ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, yasal zorunlulukların başladığı 1930 yılının ardından, ülkede siyasi hükümetin değiştiği 1950 yılına kadar olan süre ilk olarak ele alınmıştır. Bu süreçte mevzuat düzenlemeleri ile birlikte yabancı uzmanların şehre davet edilmesi, sanayi ve ticaret lokasyonlarının belirlenmesi aynı zamanda değişen ulaşım teknolojilerinin güncel anlayışlara göre dizayn edilmesi hedeflenmiştir. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ve Henri Prost'un görevden ayrılmasıyla imar uygulamalarında yeni bir sürecin başlaması nedeniyle 1950-1960 yılları arasında gerçekleşen uygulamalara ikinci bölümde yer verilmiştir. Bu dönemde Tarihi Yarımada ulaşım açısından bugün hala kullandığı anayol ve meydanlarla bezenmiş, bölgenin turistik açıdan cazip hale getirilmesi ve ihtiyaç duyulan şenlendirmelerin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Tarihi Yarımada Bölgesi ve İstanbul'u tanımak için bölge hakkında bilgi ve değerlerin ortaya konulması önem arz etmektedir.

İstanbul ve Tarihi Yarımada

İstanbul, konumu ve köklü geçmişi nedeniyle tarih boyunca dünyanın en önemli şehirlerinden biri olmuştur. İçinde bulunduğu coğrafya şehre önemli nitelikler kazandırmaktadır. Bugün Türkiye'nin en önemli ticaret ve kültür alanı, aynı zamanda 16 milyona yaklaşan nüfusu ile en kalabalık şehridir. Boğaz sayesinde küresel ticarete önemli bir transit geçiş merkezidir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2020 verilerine göre; ülke GSYH'nin %30'unu oluşturmaktadır. İstanbul, tarih boyunca alan bakımından genişlemeye devam etmiş ve bugün şehir sınırları içinde kalan alan; beş bin kilometrekarenin üzerine çıkmıştır. Devamlı gelişen ve değişen dinamik yapısı, şehirde binlerce yıllık kültürel etkileşim öğelerinin birikmesini sağlamıştır. Kuban da bu konuda (1998, s. 11), "İstanbul'un Dünya statüsü tarihin armağanıdır. Bir Grek koloni kentinin üç büyük imparatorluğun başkenti olması tarihte başka eşi olmayan bir olgudur" ifadelerini dile getirmiştir.

Küresel Hedef Şehirler Endeksi (2019) verilerine göre her yıl on milyona yaklaşan turist sayısı ile İstanbul, Dünyanın en çok ziyaret edilen onuncu ve Avrupa'nın üçüncü sıradaki şehridir. Ayrıca tarihi ve kültürel miras bakımından dünyanın en zengin birikimlerine sahip olan mekanlarından biridir. İstanbul, sadece jeo-stratejik ve politik olarak değil, medeniyetler arasında kültürel bir geçiş güzergahı ve farklı kültür öğelerinin kendisinde vücuda gelmiş olması nedeni ile üzerine en çok şiir yazılan şehir olarak da ön plana çıkmıştır. Roma ve Bizans kültürünün Greko-Romen izleri ile Osmanlı Devleti'nin tasavvufa dayalı izlerinin bir araya gelmesi Tarihi Yarımada'ya pitoresk bir özellik kazandırmıştır. Suriçi ismi ile de bilinen bu bölge; bugün sınırları ve nüfusu çok büyümüş olan İstanbul'un en eski alanı ve şehir merkezidir.

Tarihi Yarımada İstanbul'un ilk inşa edildiği ve dolayısıyla önceleri İstanbul olarak anılan bölgedir. Dar bir kara parçası şeklinde doğu-batı aksında uzanan Çatalca Yarımadası'nın doğu sahillerinde, üç tarafı denizlerle çevrili bir arazi üzerine kurulmuştur. Günümüzde Fatih İlçesi'nin sınırlarını belirleyen alan Doğu ve Kuzey'inde Marmara Denizi, Güney'inde Haliç, batısında ise Theodosius Surları ile çevrilidir. Denizlerle çevrili olması, dar bir koy olan Haliç'in de etkisiyle birlikte, bölgeye önemli bir liman olma özelliği kazandırmıştır. Sahip olduğu deniz şehri avantajı, kültürel ve toplumsal yaşamı da etkileyerek bölgenin kendine has makro formunun gelişmesini sağlamıştır. Diğer yandan bu form; iklimin getirdiği rüzgâr koşulları ile birleşerek savunma alanında da bölgenin güçlü yönü olmuştur. Marmara'nın lodosu, Karadeniz'in

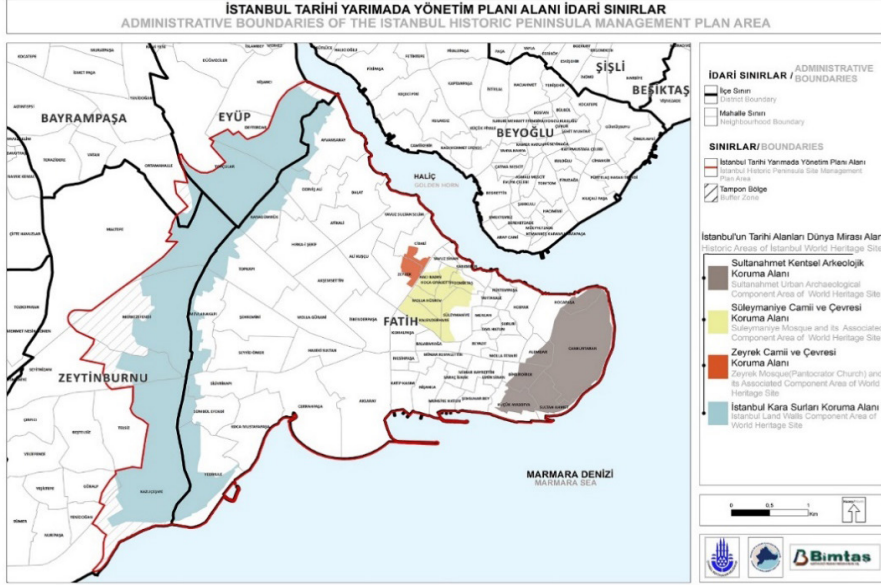
poyrazı ve Boğaz'ın güçlü akıntısı, şehrin özellikle denizden kuşatılmasını zorlaştırmıştır (Bozlağan, 2012, s. 22).

Bahsi geçen nitelikler şehrin yerleşim alanı olarak seçilmesinde jeopolitik etkiye sahiptir. Bölge'de kurulan ilk yönetim merkezi, Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Sarayburnu üzerinde Eski Saray'ın inşa edilmesiyle ortaya çıkmıştır. O günden itibaren, bölgede inşa edilen anıtsal yapılar, eşsiz topografyanın etkisiyle şehrin silüetinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kot farkları nedeniyle dik yamaçlar ve dar sokaklar ortaya çıkmıştır. Yedi tepeden oluşan bölgede ilk tepe Sultanahmet Bölgesi Antik çağın en önemli mimari unsurlarını barındırmaktadır. Osmanlı döneminde her tepesi bir külliye ile şenlendirilen alan, diğer mimari unsurlar ile bütünleşerek eşsiz bir tablo görünümü oluşturmaktadır. Bu şehir milli varlığımızı oluşturan temel kültür direklerinden ve günümüzü tarih ile birbirine bağlayan en kuvvetli bağlardan biridir (Cansever, 2013, s. 95) İstanbul'un en önemli mimari öğeleri bu bölgede yer almaktadır. Arkeolojik kazı ve araştırmalar Tarihi Yarımada'da yerleşimlerin Neolitik Çağlara kadar uzandığını ortaya koymaktadır. İlk yerleşim koloni kenti Bizantion ile başlamıştır. Bu yerleşimin yarımadanın uç kısmı olan Sarayburnu ve çevresinde Megaralılar tarafından M.Ö. 7. yüzyılda kurulduğu bilinmektedir (İBB, 2011, s. 26).

Tarihi miras bakımından dünyanın en önemli alanlarından biri olan Tarihi Yarımada'da UNESCO tarafından Dünya Miras Alanı olarak belirlenmiş dört alan bulunmaktadır. Bu alanlar; Zeyrek Camii ve Çevresi, Süleymaniye Camii ve Çevresi, Kara Surları ve Sultanahmet Arkeolojik Parkı'dır (Şekil 2). Sultanahmet Arkeolojik Parkı, Tarihi Yarımada'nın ilk tepesinde bulunmaktadır. Prehelenistik ve Antik Roma dönemlerinin mimari mirası ile Osmanlı döneminde inşa edilen alanlar bir araya gelmiş, kozmopolit bir miras alanı ortaya çıkmıştır.

Şekil 2

Tarihi Yarımada'da Yer Alan Dünya Miras Alanları ve Yönetim Planının İdari Sınırları

Kaynak: İBB, 2011.

Tarihi Yarımada'da İzlenen ve Uygulanan İmar Politikaları

Ünlü mimar Doğan Kuban'a göre (1970); Byzantion'un ünlenmesi Konstantinopolis sayesinde olmuştur. Konstantinopolis bir sur içi şehirdir. Sözü edilen mekan, bugünden farklı olarak 1930'lu yıllarda İstanbul'un büyük bir kısmını oluşturmaktadır ve şehrin kalbi niteliğindedir. 18. yüzyılda başlayan modernleşme hareketleri ile şehrin imarında başlayan değişimler, Cumhuriyet Dönemi ile devam etmiş, paradigma bakımından ise yeni bir boyut kazanmıştır. Bu alanda araştırmaları bulunan Murat Gül'e göre (2018); yeni dönemin modernleşme politikası geçmiş reddeden bir tutumla ortaya çıkmıştır. Şehrin inkılapları yansıtacak şekilde yeni ve modern bir görünüme kavuşturulması istenmektedir. Tekeli de (2013, s. 79); yöneticilerin imar anlayışında çağdaş bir şehir imajı fikrinin bulunduğunu belirtmektedir.

1930'lu yılların İstanbul'u için birçok araştırmacı tarafından *küçülen bir kent* ifadesi kullanılmıştır. Bu yıla kadar devletin sahip olduğu kaynaklar Ankara'nın imarı ve Anadolu'nun ihyası için kullanılmıştır.

İstanbul'un yeniden inşasını sağlamaya yönelik yatırımlar, yeni devlet kurgusu çabaları ve savaş ekonomisi nedeniyle mümkün olamamıştır. (Ökten ve Can, 2002, s.558) Bu küçülme nüfus bakımından olduğu gibi, 1924'ten itibaren başkent ayrıcalıklarını kaybetmesi ve ekonomik güçlükler içerisinde olması ile de ilgilidir. Başkent Ankara'ya taşınması nedeniyle Tarihi Yarımada içerisinde yer alan ve mimari öneme sahip nezaret binaları boş kalmıştır. Bu binalara Darülfünun, Ticaret Mektebi, Askeri Tıp gibi eğitim kurumları yerleştirilerek bakımsız kalması ya da metruk duruma dönüşmesi önlenmeye çalışılmıştır. Bürokrasinin de Ankara'ya taşınmasıyla Süleymaniye, Vefa ve Beyazıt gibi sur içi semtlerinde bürokratların ikamet ettiği konaklar boşalmıştır. Kent dokusunda önemli yeri bulunan bu konaklar metruk duruma gelmiş, bazen de şehre yeni göç eden kişilerce alınmış fakat bakımsız kalmıştır (Tekeli, 2013, ss. 76-77).

1930-1950 Dönemi Tarihi Yarımada İmar Planlama Çalışmaları

1930 yılında çıkan 1580 sayılı Belediye Kanunu, belediye yönetimi anlayışında yeni bir dönem beraberinde getirmiştir. İstanbul'da söz konusu kanunun çıktığı ilk dönemde valilik ile belediye yönetimi birleşmiş ve tek meclis halini almıştır. Belediye Başkanı ve Vali aynı kişi olmuştur. Artık İstanbul da şehremaneti değil belediye olmuştur. Bu da başkent niteliğini yitirdikten sonra bir kez daha ayrıcalıklarının kaldırıldığı anlamına gelmektedir. Kanuna göre İstanbul on belediye şubesine ayrılmıştır. Belediye Meclisi ve Vilayet Umumi Meclisi kaldırılmış ve İstanbul Umumi Meclisi kurulmuştur (Bozlağan, 2012, s.140). Belediye Kanunu, aynı yıl çıkan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile birlikte belediyeleri imar planı arayışına mecbur tutmuştur. Ayrıca hazırlanacak planların Yapı ve Yollar Kanunu'na uygun olması gerekmektedir.

Bu yıllarda İstanbul imarının gündemde olduğu, dönemin mimarlık çevrelerince sıklıkla tartışmaya açıldığı bilinmektedir. Ankara'nın tasarımı için Hermann Jansenn'in planlarının onaylanmasından sonra İstanbul için de imar planları geliştirilmesine yönelik beklenti artmıştır. Türk mimarlar mesleki açıdan konuya hassasiyetle yaklaşmakta ve görüşlerini paylaşmaktadır. Dönemin önemli mimarlık dergisi Arkitekt de imar meselesini yayınlarına taşımıştır. Ünlü Fransız mimar Le Corbusier'in Fransa'daki atölyesinde de çalışmış olan mimar Bürhan Arif (1902-1980) dergide yayınlanan "İstanbul'un İmarı Hakkında Notlar" başlıklı yazısında önerilerde bulunmuştur. Arif, günün mühim meselesi olan imar çalışmaları hakkında öncelikli olarak ele alınması gereken konuları yerleşim, yeşil alanlar, kültürel yapılar, sanayi ve yol güzergâhları açısından

mesleki birikimi ölçüsünde ele almıştır (Arif, 1931). Aynı yıl başka bir sayıda da Güzel Sanatlar Birliği Mimari Şubesi dönemin genel sekreteri Faruk Galip “Şehrin İmarı ve Belediye” isimli bir yazı yazmıştır. Şehrin tasarımında hedeflenen konforun şehrin medeni seviyesini ortaya koyan bir gösterge olduğundan bahisle, şehrin mimarisinde yetkin kimselerin görev almasının önemine değinerek birliğin ve mecmuanın da süreci takip edeceğini dile getirmiştir (Galip, 1931).

Tarihi Yarımada'nın planlanmasına yönelik ilk çalışmalar, 1933 yılında İstanbul'un imarı için düzenlenen bir yarışma ile başlamıştır. 1933 tarihli bu yarışma, Ankara için Hermann Jansen'in plan önerisinin kabul edilmesinden birkaç ay sonra İstanbul Belediyesi'nin de aynı yöntemle başvurması ile düzenlenmiştir (Bilsel, 2010, s. 35). Söz konusu yarışmaya Fransız şehir plancısı Alfred Agache, Alman şehir plancısı Herman Elgötz ve Fransız şehir plancısı Henri Prost davet edilmiştir. Henri Prost yarışmaya katılmayınca yerine Fransa'daki yardımcısı Henri Lambert davet edilmiştir. Üç yarışmacı bir süre İstanbul'da kalarak kendi plan önerilerini jüriye sunmuştur. Bu süreçte kendilerine sağlanan bilgi ve doküman yalnızca İstanbul'un o günkü durumunu gösteren genel plandır. (Duranay, Gürsel ve Ural, 1972, Özler, 2007 içerisinde, s. 367). Her üç öneride, Tarihi Yarımada'nın Beyoğlu ile nasıl bağlanacağına, şehrin sanayi, ticaret ve konut alanlarının kurgusuna ve yeşil alanların planlanmasına ilişkin öneriler yer almaktadır (Bilsel, 2010, s. 36). Bugün bu çizimlere erişmek mümkün olmasa da mimar Şener Özler (1948-2001), *Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995* isimli derlemesinde Agache ve Elgötz'ün planlarına Türkçe'ye çevrilmiş hali ile yer vermiştir.

Alfred Agache, Canberra (Avustralya) Şehri'nin tasarımı ile ödül almış bir plancıdır. Dunquerk planı ve Creil planının da müellifidir (Fransa). Kendisi Brezilya'dan da Rio şehrinin imar planı için davet almıştır. Asıl ününü de Rio de Janeiro için hazırladığı ancak uygulanamayan bu imar planı ile kazanmıştır (Duranay vd. 1972, Özler, 2007 içerisinde). Fransız Şehirciler Birliği'nde dönemin başkan yardımcısıdır (Jüri Komisyonu Raporu, 1935).

İstanbul için hazırladığı 12 fasıldan oluşan plan teklifinde Tarihi Yarımada'yı üç köprü ile Beyoğlu bölgesine bağlamayı planlamış ve bir de feribot önerisinde bulunmuştur. Bu köprülerden birinin içinden tramvay da geçebilecek 6 km'lik bir bulvar olduğunu belirtmiştir. Bu bulvar (Gazi Bulvarı) ile Laleli Caddesinin birleştiği noktada yani Aksaray'da bir ticari merkez kurulmasını planlamış, bölgede yerleşimin ve rekreasyon

alanlarının oluşturulacağı bir tasarım önermiştir. Tarihi Yarımada'da sıkışık yerleşme, birbirini tekrarlayan küçük evler ve dar sokaklar nedeniyle pek de cazip bir yerleşme ortamı bulunmadığını, yangınlar nedeni ile açılan alanları fırsata dönüştürerek bu durumun değiştirilebileceğini ve alanın özellikle yabancılar için çekici hale getirilebileceğini açıklamıştır. Sarayburnu ve Haliç arasındaki tarihi eserlerin çokluğu ve silüetin önemine dikkat çekerek yerleşimin dikkatli planlanması gerekliliğine değinmiştir. Agache Yarımada'da yeni ve modern bir hayat oluşturmak istemiştir (Agache, 1934, Özler, 2007 içerisinde).

Yarımada'da bulunan büyük çarşının muhafaza edilmesini, üniversite bölgesinde tüm fakültelerin toplanabileceğini planında ifade etmiştir. Yarımada'nın altından geçecek bir yeraltı demiryolu hattı ile Galata Şişli bölgesine bağlantı kurgulamıştır. Sirkeci Garı'nın Yenikapı'ya taşınması ve burada kazanılan alana yeni mahalleler tesis edilmesini önermiştir. Liman konusunu birkaç başlıkla ele alan şehirci; Sarayburnu Limanı'nı bir uğrama limanı olarak planlamış, ticaret limanı olarak Haliç'te yeni bir rıhtım inşası ile bu alanda yeniden dizayn edilecek bir İngiliz mili uzunluğunda bir liman önerisinde bulunmuştur (Galata Köprüsü ve teklifte bulunan Gazi Köprüsü arasında). Önerilen ticaret limanı Galata Köprüsünün sık açılmasına neden olacağından deniz altından bir tünel kurgulayarak bu sorunu çözmeyi hedeflemiştir. Yarımada'da bulunan tarihi eserlerin tespitinin önemine ve özellikle arkeolojik miras ortaya çıkarılarak şehrin güzelleştirilmesine katkı sunmasına vurgu yapmıştır (Agache, 1934, Özler, 2007 içerisinde). Agache tarihi mirasın korunması için gösterdiği özeni ortaya koyarken şehrin eserleri ile bir arada oluşturduğu kent dokusundan ziyade, anıtsal yapıların tek başına bir görsel zenginlik unsuru olduğunu ve bu eserlerin, çevresinde onlarla iç içe bulunan yapılardan arındırılması gerektiği düşüncesini taşıyordu (Gül, 2018, s. 120). Şehrin Bizans döneminde kullandığı limanların Yenikapı'da olduğu düşüncesinden hareketle serbest limanın Yenikapı'da kurulmasını plan önerisinde belirtmiştir (Jüri Komisyonu Raporu, 1935, s. 62).

Yarışma jürisi tarafından kurulan yedi kişilik komisyon değerlendirmelerini içeren bir rapor hazırlamıştır. Agache'nin planı hakkında jüri komisyonunun görüşleri, çoğunlukla uygulanması oldukça güç öneriler içerdiği yönündedir. Öncelikle ticaret limanı ve serbest limanın ayrı mıntikalarda kurulması fikri her ikisi arasında irtibatın olmaması açısından benimsenmemiş, Gazi Bulvarı ile ilgili değişiklik masraf bakımından imkânsız görülmüş, Tarihi Yarımada'da dar yollarda tramvayların olmaması gerektiği düşüncesine karşı çıkmıştır. Sirkeci Garı'nın taşınması fikri de komisyonca olumsuz karşılanmış, burada oluşan sıkışıklığın nedeninin yolcular olmadığı

eleştiride belirtilmiştir. Komisyon, tarihi eserlerin birbirine bağlanacağı yollarla ilgili fikri ise olumlu bulmuştur (Duranay vd., 1972).

Henri Lambert Paris'te Henri Prost ile birlikte Paris planlaması için çalışan şehircilerdendi. Amerika'da New York ve Chicago şehirlerinin planlama çalışmalarında bulunmuş ve İstanbul için düzenlenen yarışmaya davet edilmesi Fransız İçişleri Bakanlığı'nın önerisi ile gerçekleşmiştir (Duranay vd., 1972). Lambert Jüriye önerdiği planında sanayi bölgesine ait düşüncesini iki şekilde kurgulamış, ağır sanayinin Tarihi Yarımada dışında bulunmasını önermiş, sur içinde ise hafif sanayi bölgesi tavsiyesinde bulunmuştur. Limanın Yenikapı'da Kumkapı batısına doğru konuşlanması ve devamındaki alanın 20 km kadar rıhtımın sanayi limanı olarak kurgulanması, yine bu alanda büyük bir gar ile bir ticaret merkezi oluşturulması ve Yarımada'nın Marmara sahil kıyısı boyunca bir yol yapılması fikirleri planında yer almıştır (Gül, 2018, s. 120). Haliç mevcut limanının uzatılması ve büyütülmesi de önerilmiştir (Duranay vd., 1972).

Tarihi Yarımada'nın doğu ucunda Sultanahmet Meydanı'nda bir havuz inşası ve bu bölgede halk için rekreasyon alanı planlamış, ayrıca bir Arkeoloji Müzesi teklifinde bulunmuştur. Üniversite bölgesinin alanını büyüterek bir kültür alanı oluşturulmasını uygun bulmuştur (Jüri Komisyonu Raporu, 1935, s. 64). Meydandan denize doğru kademeli olarak inen ve denizden estetik olarak izlenebilecek güzelleştirilmiş bir alan tasarlamıştır. Plana göre Yenikapı'da oluşan kurgunun Gazi Bulvarı ile buluşması, ayrıca üniversite bölgesi, Sirkeci ve Sultanahmet'ten gelen yolların da Aksaray'da birleşmesi burada bir meydanın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sirkeci garının korunması ve büyütülmesi, Sirkeci'de hem yolcular için hem de demiryolu istasyonundan Anadolu Yakası'na geçiş için bir iskele yapılması da önerileri arasında yer almıştır (Duranay vd., 1972). Yarımada'nın çeşitli bölgelerinde spor alanları ve Yenibahçe'de stadyum inşa edilmesini teklif etmiştir.

Komisyonun değerlendirme raporunda yer alan bilgilere göre Lambert'in teklifleri genellikle yerinde bulunmamıştır. Limanın Kumkapı tarafında olması ve demiryolunun burayı geçerek Sirkeci'ye gelmesi komisyonca güç ve lüzumsuz bulunmuştur. Yenikapı ve Gazi Bulvarı birleşimi ile Yarımada'nın merkezi konumuna gelecek olan Aksaray Meydanı'nda birleşecek olan yolların fazlalığı burada ciddi bir trafik sorununa yol açacağından bu fikir uygulanabilir görülmemiştir. Limanla ilgili teklif ise hem güney sahiline denizi geçerek gelmenin güçlüğü hem de yeniden inşa etmenin masraflı olması bakımından uygun bulunmamıştır. Ayrıca

Anadolu'dan gelen hammaddeler açısından da liman teklifi ekonomik görülmemiştir. Haliç'in güneyinde kurulması planlanan sanayi ve iskan alanı düşüncesi, bu alanın iskana uygun olmadığı gerekçesi ile eleştirilmiştir (Jüri Komisyonu Raporu, 1935).

Yarışmaya katılan bir diğer isim Berlin Yüksek Fen Mektebi'nde hocalık yapmakta olan Alman şehirci Hermann Elgötz'tür. Ülkesinin Essen Şehri için hazırladığı imar planı ile tanınmıştır. Elgötz yarışmaya sunduğu planında Tarihi Yarımada'nın eşsiz güzellikte bir değer olduğuna ve İstanbul'un nüvesi niteliği taşıdığına değinerek bu bölgenin korunmasının önemini özellikle vurgulamıştır. Yarımada'nın topoğrafyası gereği şehri denize doğru yön vererek şekillendirmenin, silueti bozmamak açısından dikkat edilmesi gereken bir husus olduğunu ileri sürmüştür. Haliç'te bulunan mevcut limanın ancak şehrin genel ihtiyacını görebilecek ölçüde olduğunu ve büyütülmesinin de oldukça güç olduğunu belirtmiş, yeni liman için iki nokta önermiştir. Bunlardan biri Yenikapı diğeri ise Haydarpaşa'dır. Elgötz liman seçiminde Tarihi Yarımada yerine Haydarpaşa'nın seçilmesini hinterlandın kullanılabilirliği bakımından daha uygun görmüştür (Jüri Komisyonu Raporu, 1935). Limanın konuşlandığı alanda sanayi de gelişeceği için hinterlandın seçilmesi önem arz etmektedir. Yeni liman inşasına kadarki süreçte de mevcut limanın Sarayburnu Sirkeci arasında genişletilmesini teklif etmiştir. Bir eşya feribotu düzenlemesinin, limandaki seferleri azaltacağı yönünde düşüncesini de dile getirmiştir. Elgötz teklifinde Yarımada'nın Sarayburnu'na doğru uzanan yerleşim biçimi ve en doğuda biriken tarihi yapıların eşsiz güzelliği hususunun altını çizmiştir. Beyazıt'tan Sultanahmet'e kadar olan bölgede kent dokusu ve kültürünün belirginleşerek mabetlerle ilişkide dini hayatın ve onların çevresinde ticari hayatın geliştiğine değinmiş, şehrin kalitesini bu kendine has özelliğinin belirlediğini dile getirmiş ve bu geleneksel dokunun yenilikçi anlayışla hassas biçimde birlikte kurgulanmasını önermiştir (Elgötz, 1934, Özler içerisinde). Gül (2018, s. 121), Elgötz'ün söz konusu planlarını; "... kentnin tarihi karakterinin ve doğal güzelliklerinin korunmasının önemini vurgulamasıyla diğer yarışmacılardan ayrılıyordu. ... Şehrin Haliç ve Marmara Denizi'nden görünen silüetinin korunması Elgötz'ün planında özel önem arz eden bir noktaydı" biçiminde yorumlamıştır.

Elgötz yeşil alanların oluşturulmasında batılı tarzın örnek alınması yerine şehrin doğal niteliğini barındıran parkların korunmasını önermiş, mezarlıklarda ve cami avlularında bulunan yeşil alanların yeterli olduğunu savunmuştur (Bilsel, 2010, s. 37). Planda Eminönü Meydanı açılarak buradan Sirkeci İstasyonu'na giden bir cadde ve aynı noktadan Ayasofya yönüne ikinci bir cadde tasarlanmıştır. Haliç Sahili'nde hafif

sanayi alanı kurgulanmış, daha batıda ise burada çalışanlar için mesken alanları düşünülmüştür. Ayasofya'nın gerisinde kalan alanda bir mahalle kurulması önerilmiştir. Sarayburnu'nu çevreleyen ve güney kıyılardan sur dışına ilerleyen bir sahil yolu fikri önerilmiştir. Sirkülasyonun daha kolay olacağı düşüncesinden hareketle Yarımada ile Beyoğlu bölgesini birbirine bağlayan bir yeraltı treni önerisi planda yer almaktadır. Aynı zamanda dar sokaklarla uyumunun kolay olduğu öne sürülerek bu alanda ulaşım için trolleybüs fikri teklif edilmiştir. Beyazıt Meydanı'nın genişletilmesi ve Üniversite alanı, trolleybüs ve tramvaylar için ring alanı ve yeraltı treni için istasyon oluşması gibi fikirlerle birlikte bu noktanın Tarihi Yarımada için bir sirkülasyon alanı olacağı belirtilmiştir. Elgötz planında yer alan tekliflerin uygulanabilmesi için gerekli harita ve fotoğrafların neler olduğunu dile getirmiş ve aynı nedenle gereken mevzuat düzenlemeleri için önerilerde bulunmuştur. Dikkat çeken bir diğer husus, Elgötz'ün planın uygulanması çalışmalarının yabancı uzmanlardan ziyade Türk planı ve mimarların çalışmaları yürütmesinin önemli olduğuna dair önerisini planının sonunda belirtmiş bulunmasıdır (Elgötz, 1934, Özler içerisinde).

Yarışma sonunda tüm teklifleri inceleyen jüri alt komisyonu Elgötz'ün teklifini uygulanması en mümkün plan olarak değerlendirmiştir. Komisyonun raporuna göre hali hazırdaki yolların korunması ve iyileştirilmesi teklifi makul bulunmuş, yeşil alanlarla ilgili fikirleri de yerinde karşılanmıştır (Duranay vd. 1972). Planda yer alan tekliflerin ekonomik koşullara göre ağır masraflar içermemesi, Liman'ın Yarımada yerine Anadolu Yakası'nda kurulması teklifi jüri için ayırt edici bir nitelik taşımıştır (Jüri Komisyonu Raporu, 1935). Komisyon her üç yarışmacının hazırladığı planları içerdiği başlıklar altında detaylı olarak incelemiş, Elgötz'ün tekliflerini makul ve rasyonel bulduğunu belirttiği raporu jüriye sunmuştur. Yarışma sonunda Elgötz'ün planı öne çıkmış olsa da uygulanmamıştır.

Yarışmanın ardından, Alman şehir plancısı Martin Wagner de İstanbul için bir planlama yapmak üzere İstanbul'a davet edilmiştir (Duranay vd., 1972, s. 375). Daha sonra İstanbul Belediyesi Şehircilik Müşaviri olarak da görev yapacak olan Wagner, İstanbul Havalisinin Planı isimli bir rapor hazırlayarak planını sunmuştur. Nüfus tahminlerini, geleceğe yönelik otomobil, ulaşım ve konut artışı öngörülerini, şehrin sanayi alanı kurgusunu, istatistikler ile araziden ve sudan nasıl istifade edileceğine yönelik teklifleri içeren kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Planın uygulanmasını mümkün kılacak mevzuat önerisinde de bulunmuştur (Wagner, 1937). Söz konusu plan İstanbul'un geneline yönelik hazırlanmış

ve Tarihi Yarımada ile ilgili özel bir bölüm bulunmadığından çalışmada detaylarına yer verilmemiştir.

İsviçre doğumlu Fransız mimar Le Corbusier, bu dönemde İstanbul'u planlamak istemiş bir diğer isimdir. Le Corbusier 1911'de çıktığı Şark Seyahatinde İstanbul'da uzun süre kalarak toplumsal kültür ve şehirleşme biçimi üzerine incelemede bulunmuştur. 20. yy modern mimarisinin öncü isimlerinden olan Le Corbusier, kaldığı süre içinde Tarihi Yarımada'yı detaylı olarak gözlemlemiş, hatıratında hayranlığından geniş olarak bahsetmiştir. Ünlü mimar Suriçi'nin mevcut dokusunun korunmasını ve imar edilecek yeni modern şehrin sur dışında kurgulanmasını önermiştir. Kendisinin Atatürk'e yazdığı bir mektupta bu teklifi yaptığı, Arkitekt Dergisi için Mimar Şemsa Demiren'e verdiği bir röportajdan bilinmektedir. Bu konuşmasında; şehri koruma stratejisini, inkılap düşüncesine aykırı bir tutum olduğu halde devrimler gerçekleştirmiş bir yönetime teklif etmesini hayatının hatası ve gafı olarak gördüğünü, bu nedenle şehrin imarı fırsatını rakibi Prost'a kaptırdığını dile getirmiştir. (Corbusier, aktaran, Demiren, 1949).

Yarışma sonucunda makul bulunan Elgötz planı ve bahsi geçen diğer plan tekliflerinden hiçbiri uygulanmamıştır. Yarışmaya katılmayan Fransız mimar Henri Prost 1935 yılında, Yalova'da bir yerleşim planı çalışması için Paris Büyükelçisi tarafından davet edilmiş, burada bulunduğu sırada İstanbul Belediyesi kendisine şehrin imarı için ikinci kez teklifte bulunmuştur (Bilsel, 2010, s. 37). Bilsel dönemin Belediye Başkanı Muhittin Üstündağ tarafından Prost'un davet edildiğini dile getirmekte, Prof. Işık Aydemir ise Prost'a yapılan ikinci davetin bizzat Atatürk'ün kendisine yazdığı mektup ile gerçekleştiğini belirtmektedir (Aydemir, 2008, s. 104). Murat Gül de söz konusu davetin hükümet tarafından yapıldığını ve Prost'un ekonomisi zorda olan, yangınlardan olumsuz etkilenmiş ve nüfusunda ciddi bir düşüş yaşamış İstanbul için imar planı hazırlamayı bu defa kabul ettiğini yazmıştır (Gül, 2018, s.124). Prost'un bu teklifi kabul ederken, planlarının İstanbul Belediyesi'ndeki uzmanlar tarafından gözlenmesi koşulunu öne sürdüğünden de bahsedilmektedir (Tekeli, 2013, s. 81).

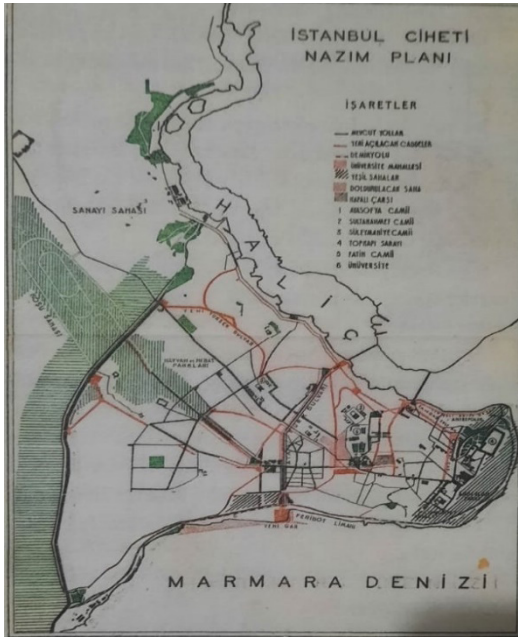
Henri Prost, dönemin en ünlü mimar ve şehir plancılarından biridir ve planlama konusunda birçok ülkede ciddi tecrübesi bulunmaktadır. Belçika'nın Anwers şehri için hazırladığı plan ile ödül almış, Paris şehri için de bir plan hazırlamıştır. Roma'da bulunan Villa Medici Enstitüsü'nde eğitim almıştır (Aydemir, 2008, s. 104). Prost, İstanbul'a yabancı değildir. Öğrenciliği döneminde Tarihi Yarımada'da tarih öncesi, Roma ve Bizans

dönemlerinden kalan antik mimari unsurlar üzerinde çalışmış ve anıtsal yapılar üzerinde çizimler yapmıştır. Ayasofya rölöve çalışmalarında bulunmuştur (Tekeli, 2013, s. 81). İzmir şehrindeki imar çalışmalarında da bir süre görev almıştır. Dönemin Fransız sömürgelerinden olan Marakeş, Kasablanka, Rabat gibi bazı şehirlerde de planlama çalışmaları yürütmüştür.

1936 yılı Haziran ayında sözleşme imzalayarak çalışmalarına başlayan planıcı, Tarihi Yarımada'nın imarı için hazırladığı İstanbul Ciheti planını 1937 yılında bitirmiştir (Gül, 2018, s. 125). İsmet İnönü'ye sunulan ve Nafia Vekâleti tarafından 1939'da onaylanan plan, Tarihi Yarımada'nın ilk nazım planı niteliğini taşımaktadır.

Şekil 3

Prost İstanbul Ciheti Nazım Planı

Kaynak: Özler, 2007.

İstanbul Ciheti Nazım Planı, yeni açılacak cadde ve meydanlar ile Sarayburnu doğu kısmında korunmaya alınması düşünülen arkeolojik bölgeyi temel almıştır. Geniş bulvarların oluşturulması özellikle Batıda dönemin otomobil odaklı kentleşme anlayışının etkisidir. Prost

Tarihi Yarımada'nın güzelleştirilmesini, yeşil alan ve parklarla mukim hareketliliğinin sağlanmasını hedeflemiştir. Üniversite bölgesinin genişletilmesi ve büyük bir kütüphaneyi içeren meydanın oluşturulmasını, Beyazıt ile Şehzadebaşı arasında bir mahalleye dönüşmesini önermiştir. Sarayburnu Limanı'nın uzun vadede kaldırılması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bunun yerine Yarımada'nın güneyinde Yenikapı'da ana liman, feribot iskelesi ve uluslararası gar planlamıştır. Sirkeci Garı'nın ise sadece elektrikli banliyölere hizmet verecek şekilde küçültülmesi ve burada hareketliliğin azaltılmasını teklif etmiştir. Yenibahçe'de bir kültür-botanik park inşa edilerek yeşil alan olarak kurgulanmış, burada bir hayvanat bahçesi de düşünülmüştür. Eminönü'nde kapalı çarşının modernize edilmesi ve korunması, çevresindeki binalardan arındırılarak geniş yollarla sarılması ve burada bir meydan açılması düşünülmüştür. Buradan Süleymaniye'ye çıkan geniş bir cadde planlanmıştır. Beyazıt Meydanı'nın güney yönünde bulunan Theodosius Zafer Takı kalıntılarına kadar genişletilmesi fikri planda yer almıştır. Haliç şehrin ana sanayi bölgesi olarak kurgulanmıştır. Sağ kıyıda balıkxane, gıda ve hallerin konuşlanması uygun görülmüştür (Prost, 1937a, Özler, 2007 içerisinde).

Şekil 4

Prost Tarihi Yarımada Nazım Planı – Yapılacak Esaslı İşler Haritası

Kaynak: Özler, 2007.

Prost Tarihi Yarımada için kurguladığı yol ağını yukarıdaki haritada göstermiştir. 25 adet yol planlamış ve bunları açıklamıştır. Yarımada'yı Beyoğlu'na bağlayacak olan Atatürk Köprüsü'nün devam eden projesine ilaveten Atatürk Bulvarı'nın geniş bir bulvar olarak Unkapanı'na kadar uzatılarak açılması yol ağının temelini oluşturmaktadır. Bölgeyi sur dışına bağlamayı planlayan bugünkü Vatan ve Millet Caddeleri, Marmara Kıyılarında Yenikapı Bakırköy arasında ve Eminönü-Sarayburnu Yenikapı arasında iki sahil yolu, Eminönü Meydanı'nı Yeniçeriler Caddesine bağlayarak Nuruosmaniye'nin batısından Beyazıt'a giden bir yol, Haliç çevresini saran sanayi yolu bu önerilerden önemli birkaç başlıktır (Prost, 1937a, Özler, 2007 içerisinde). Planında ana yolların hızla yapılması gerekliliğinin sirkülasyonu sağlamak ve günün yıpranmış görüntüsünü iyileştirmek açısından önemli olduğunu, oluşturulacak mesken alanları ve mahallelerin bu yollara göre dizayn edileceğini belirtmiştir. Ekonomik açıdan yapılması elverişli olan adımlara öncelik verilmesi dile getirilmiştir.

Tarihi Yarımada'nın silüetinin korunmasına önem veren plancının bu anlamda şehre silüet açısından iyilik ettiği de birçok kaynakta dile getirilmektedir. Kuban ise bu husustaki değerlendirmesini (1998, s. 42); *"Topkapı Sarayı ve Sultanahmet bölgesini arkeolojik park olarak vurgulamış ve kent içinde 40 kotu üzerinde üç katı geçmeyen yapı yüksekliği sınırı getirerek kentin çekirdeğinin silüetinin bozulmasını engellemiştir"*; biçiminde ifade etmiştir (Kuban, 1998, s. 42).

Mimar Işık Aydemir de Kuban gibi kotlara ilişkin imar durumunun Prost tarafından oluşturulduğunu belirtmiştir (Aydemir, 2008, s. 106). Tekeli ise bu konuda; dönemin imar Müdürü Ziya Koca İnan'ın görüşleri doğrultusunda hazırlanan ve 40 rakımından yüksek kotlarda 12 metreyi aşmama kuralını içeren, Yapı ve Yollar Kanunu'nun nasıl uygulanacağına yönelik izahname hazırlanırken Prost'un görüşlerinin etkisinin bilinmediğini dile getirmiştir (Tekeli, 2013, s. 81). Prost planda şehrin manzarasının daha fazla ortaya çıkarılarak çekici hale getirilmesi gerekliliğini vurgulamıştır. Sultanahmet'te bulunan Ticaret Lisesi'nin kaldırılması ile Marmara'dan görünecek Sultanahmet manzarasının güzelleşeceğini ve bu alanın resmigeçit sahası olarak elverişli olduğunu belirtmiş, denizden görülecek şekilde bir anıt dikilerek Cumhuriyet Meydanı oluşturulmasını teklif etmiştir. Bölgede bulunan Antik Mirası ortaya çıkaracak nitelikte bir Arkeoloji Parkı planlamıştır. Bu park sayesinde Yarımada'nın tarihi niteliği, tarih öncesi dönemden itibaren biriken farklı kültürel anıt miras mevcut hali ile korunmuş olacaktır (Aydemir, 2008, s. 106). Nuruosmaniye'de bir otomobil Parkı ile Üniversite Bölgesi'nin

genişletilmesi önerisi bulunmaktadır. Haliç'in sağ yakasında yol sahasının fazlalığını ve buna mukabil olarak evlerin dağınıklığına vurgu yaparak, lüzumsuz yolların sayısını azaltmak ve modern tesisata sahip yeni mahalleler kurulmasını teklif etmiştir. Aynı zamanda Atatürk Bulvarı Şehzadebaşı ve Aksaray arasında genişletilerek; bu anayol üzerinde ilki Şehzadebaşı ikincisi Aksaray ve üçüncüsü Marmara Kıyısında olacak şekilde üç ana meydanla bölgenin şenlendirilmesi planda yer almıştır (Prost, 1937a, Özler, 2007 içerisinde).

Prost, planının açıklamalarını detaylı olarak ele aldığı ilave notlar da hazırlamıştır. 15 sayılı notunda At Meydanı'na yer ayırmış ve Sultanahmet'te yapılmasını istediği Cumhuriyet Meydanı'nın detaylarına yer vermiştir. Hipodrom kalıntılarının belirginleştirilmesi ve burada yapılacak düzenleme ile panoramik bir alan oluşturmayı planlamıştır. Aynı zamanda denize doğru taraçalı incek planlama sayesinde sahilden gözlenebilen siluet de belirginleşmiş olacaktır (Prost, 1937b, Özler, 2007 içerisinde, s. 117). Bu notlarda yer alan bilgilere göre Sirkeci Rıhtımındaki demiryolu yükünün hafifletilmesi önemli bir unsur olarak görülmüş, aksi halde Sarayburnu'nun eşsiz doğal dokusuna zarar vereceği belirtilmiştir.

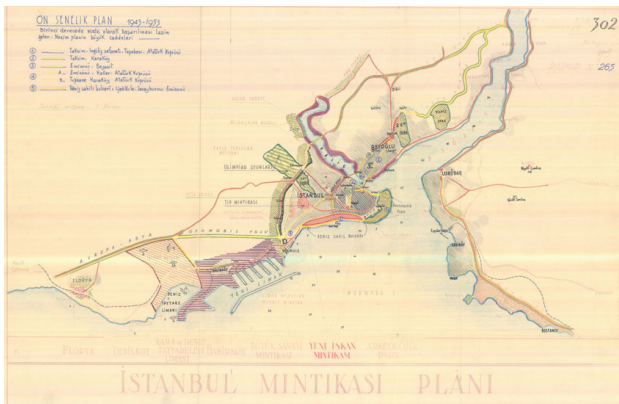
İstanbul Belediyesi'nin gayretli girişimleri ile uygulamasına başlanmış olsa da İstanbul Ciheti Nazım planının içerdiği değişikliklerin tümü gerçekleştirilememiştir. II. Dünya Savaşı'na Türkiye girmese de dünyayı etkileyen savaş ekonomisi, ülkede de hissedilmektedir. Planlardaki bazı uygulamaların köklü değişiklikler ve ciddi maliyetler gerektiriyor olması da bu durumun nedenleri arasında gösterilmektedir. Gül, İstanbul'un dönüşüm sürecini incelediği eserinde (2018, s. 138) planın uygulanamama nedenleri arasında Prost planlarının şehrin topografyası göz önünde bulundurulmadan hazırlandığına işaret ederek, önerilen yolların yapımında geniş ölçekli yıkımlara gerek duyulacağını, planın tasarımı niteliği taşıdığı için uygulamadan uzak hususlar içerdiğini dile getirmiştir. Turgut Cansever (2013, s. 92) de planları benzer şekilde eleştirmiş, Prost'a tatmin edici düzeyde veri sağlanamadığı, planlama için gerekli bilgi ve belgelerin yeterli olarak temin edilemediği konusuna vurgu yapmıştır. Prost'un planlamada şehri geleceğe yönelik öngörü ve bilgilerle yapılandırmaktan ziyade estetik açıdan güzelleştirme anlayışına odaklandığını ifade etmiştir. İstanbul Belediyesi Şehircilik Müşavirliği'nden ayrılarak Nafia Vekaleti Yapı ve İmar İşleri Reisliği'nde çalışmaya başlayan Martin Wagner'in de Prost planını değerlendirdiğine dair bilgi mevcuttur. Tekeli bu konuda (2013, s. 81); "Wagner'in, Prost planını değerlendirdiği ve bir rapor yazdığı, planı gerçekçi bulmadığı, uygulamada başarı sağlamak için uygulanması gereken arsa politikası, finansman yolları

ve programlama gereği üzerinde durduğu anlaşılmaktadır” ifadelerine yer vermiştir (Tekeli, 2013, s. 81).

Ekonomik koşullar, mevzuat engelleri, istimlak gerektiren adımlar, şehrin sosyolojik olarak yaşadığı değişimler gibi nedenlerle planın uygulanması yavaş ilerlemiştir. Sanayideki etki ile nüfusun artmaya başlaması ve planlama uygulanırken diğer yanda plansız bir yerleşim oluşturması yeni bir zorluk ortaya çıkarmıştır (Tekeli, 2013). Uygulama sürecindeki bu yavaşlık, Prost için de sorun teşkil etmektedir ve zaman zaman dergilere verdiği röportajlarda bu rahatsızlığını dile getirmiştir (Gül, 2018). Dönemin Vali ve Belediye Başkanı Lütfü Kırdar, 1943'te İstanbul Radyosu'ndan yaptığı konuşmada halka şehrin imarı hakkında bilgi vermiştir. Kırdar konuşmalarında o güne kadar gerçekleştirilmiş uygulamalardan detaylıca bahsetmiş, gecikme ve aksaklıkların nedeni olarak savaş koşullarını işaret etmiştir (Daver, 1944, s. 5). Bu konuşmada asıl amaç Prost planlarında birkaç değişiklik yapılarak güncellenen yeni imar programının duyurulmasıdır. İstanbul'un Fethi'nin 500. yılına denk gelecek şekilde tamamlanmak istenen planda en belirgin değişiklik Yenikapı'da önerilen limanın gerçekleşmeyeceğinin kesinleşmiş olması ve henüz nerede konuşlanacağına karar verilmemiş olmasıdır (Tekeli, 2013, s. 87). Bu durum bölgenin farklı değerlendirilmesini beraberinde getirmiş, liman yerine Yedikule Sarayburnu arasında sahil yolu ve mesken alanları olarak planlamada güncelleme yapılmıştır. Yenikapı Aksaray arasındaki bölgenin batısı tıp sahası olarak kurgulanmış, Fatih Camii çevresinde yeni bir meydan oluşturulması düşünülmüştür.

Şekil 5

Lütfü Kırdar Tarafından İlan Edilen On Yıllık Plan

Kaynak: Gül, 2018, s. 139.

Prost'un görevde kaldığı süre içerisinde gerçekleştirilmiş pek çok önemli uygulama bulunmaktadır. Sultanahmet Meydanı genişletilerek açılmış, Sirkeci Meydanı genişletilmiştir. Cağaloğlu'ndan Ayasofya'ya uzanan Yerebatan Caddesi açılmış, ancak planda öngörülen yolların çoğu yapılamamıştır. Eminönü Meydanı planda önerildiği gibi önündeki çok fazla yapıdan temizlenerek yeniden inşa edilmiş ve burada geniş bir meydan açılmıştır. Mısır Çarşısı restore edilmiş, çevresinde yıkımlar yapılarak alan açılmıştır. Beyazıt Meydanı'nda çevresinde bulunan bir kısım yapı yıkılarak medrese ortaya çıkarılmış ve meydan yeniden düzenlenmiştir. Kara surlarına paralel turistik bir yol açılarak Yedikule Eyüp'e bağlanmış, Londra Asfaltı tamamlanmıştır. Vefa Stadı kurulmuş ancak yarımada planında yer alan olimpiyat stadı botanik park gibi projeler gerçekleştirilememiştir (Gül, 2018 ve Tekeli, 2013).

Atatürk Köprüsü ve İstanbul'un o güne kadarki en geniş caddesi olan Atatürk Bulvarı 50 metre genişliğinde açılmıştır (Gül, 2018). Bulvarın inşasında yangından etkilenen bölgelerle birlikte pek çok bina yıkılmıştır. Unkapanı Meydanı yeniden düzenlenmiştir. Küçük Ayasofya, Topkapı Surları, Ayasofya Hipodrom Alanı ve Sarayburnu bölgesinde sıkışan Doğu Roma Saraylar Bölgesi'nin arkeolojik parka dönüştürülmesi fikri gerçekleşmemiştir (Tekeli, 2013). Yine de bugün bölgenin hala "*arkeolojik bölge/park*" olarak isimlendirilmesi ve koruma planlarında bu şekilde yer alması Prost'un Arkeolojik Park Planı'nın bir sonucudur (Aydemir, 2008, s. 106).

Bu yenileme süreci devam ederken, şehirde diğer yandan sosyolojik değişimler de devam etmektedir. Nüfus genişlemekte, sanayi şehir merkezi ve sur içinden uzaklaşmadan gelişmekte ve Anadolu'dan göç almaktadır. Ortaya çıkan barınma sorunu ya gecekondular ya da apartman artışı olarak sonuçlanmaktadır. Artan nüfusa rağmen konut arzı kısıtlı kalmıştır. Sur içinde konuşlanan sanayi alanları nedeniyle kentin merkezine gelen göç kontrol edilememiş, yerleşimin sur dışında gerçekleşmesi sağlanamamıştır. Göçle gelen yeni işçi nüfus, kentte kalmak için işsizlik ihtimali ve yoksulluğu göze almaktadır (Batal, 2016, s.104). Kentin demografik yapısında gözle görülür bir değişim meydana gelmektedir. Bu değişime henüz hazırlanamamış olan şehirde Tarihi Yarımada da durumdan etkilenmekte, planlama süreci içinde bir plansızlık problemi yaşamaktadır. Ayrıca hem savaş ekonomisinde bazı çalışmalar israf olarak görülmekte hem de çalışmaların yıllardır tamamlanamıyor olması planın uygulanabilirliğinin sorgulanmasına yol açmıştır. Tüm bu sorunlar İstanbul Belediyesi'ni de aksiyon almaya ve yeni kararlar geliştirmeye itmiştir.

Diğer yandan 1945-1950 arasındaki süreç; II. Dünya Savaşı'nın ardından küresel ekonomik sıkıntıların çözüme kavuşturulması için hemen her ülkede yeni yönetim paradigmalarının geliştirilmeye çalışıldığı bir dönem olmuştur. Amerika'nın dünya ülkelerine yaptığı maddi yardımlar önemli yer tutmuştur. Truman Doktriniyle 1947 yılı itibariyle Türkiye'ye yapılan Marshall yardımları, ekonomik açıdan rahatlamayı beraberinde getirecek bir dizi yatırıma kaynak sağlamıştır. Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçilen yıllardır. Bu dönemdeki değişim sürecini değerlendirirken Kuban (1998, s. 42), tarihi dokuya ve kent kültürüne atıfta bulunarak Osmanlı şehir imajının henüz kaybolmamış olduğunu ifade etmiştir.

1950-1960 Dönemi Tarihi Yarımada İmar Planlama Çalışmaları

Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçişin ardından 1950 yılındaki seçimlerle Demokrat Parti iktidara gelmiş, Adnan Menderes Başbakan olmuştur. 1947 yılından itibaren devam etmekte olan Marshall yardımları ve devamında Avrupa'dan da gelen maddi destek, tarım başta olmak üzere birçok alanda rahatlama sağlarken hızlı bir ekonomik büyümeyi beraberinde getirmiştir. Yardımlarla başlayan bu süreç Türkiye'nin liberal eko-politik yaklaşımları benimsediği bir süreç olmuştur. Özellikle 1953 yılına kadar artan ekonomik büyüme, İstanbul'da da bir dizi imar uygulamasının kapısını aralayan gerekçelerden birini teşkil etmiştir. Şehrin Doğu-Batı arasında bir köprü niteliği taşıması hem II. Dünya Savaşı hem de sonrasındaki soğuk savaş döneminde; siyasal alan başta olmak üzere İstanbul'un önemi ve ticari merkez konumu belirginleşmiştir.

Sanayi ve ticaret bakımından da merkez durumunda bulunan Tarihi Yarımada için şehre yönelik tüm bu gelişmeler önem arz etmektedir. 1950'li yıllara gelirken ortaya çıkan Prost planının gözden geçirilmesi ihtiyacı, yeni dönemde de devam etmiştir. İstanbul Belediye Meclisi 1950 yılında Prost planlarını değerlendirmek üzere bir komisyon kurmuş ve bu komisyonun kararıyla 1951 yılında Henri Prost'un görevine son verilmiştir.

Prost'un görevden ayrılmasının ardından geçici bir revizyon kurulu oluşturularak mevcut planların değerlendirilmesi ve yeni dönemde nasıl bir uygulama süreci izleneceğinin belirlenmesi hedeflenmiştir. K. Ahmet Aru, Mukbil Gökdoğan, M. Ali Handan, Cevat Erbel, Mithat Yenen ve Muhittin Güven belediye tarafından görevlendirilen bu komisyonda yer alan isimlerdir. Belediye İmar Müdürlüğü'nden Ertuğrul Menteşe ve Faruk Aker de komisyona yardımcı olmak üzere ekibe dâhil olmuşlardır (Tekeli, 2013, s. 99). Komisyon inceleme raporunu 1951'de tamamlamıştır. Prost İstanbul Ciheti Planı ile ilgili raporda yer alan görüşler, lüzumlu

saha araştırmaları yapılmadan planın hazırlanmış olduğu şeklindedir. Gerekli haritalar olmadan yapılan planlama, bölgenin topoğrafyasını göz önünde bulundurmeyen bir yolla hazırlanmıştır. Planların hazırlanmasında kullanılan yöntem güncel planlama anlayışından uzak bulunmuştur (Duranay vd., 1072, s. 390). Komisyon değerlendirmesinin yanında; vakit kaybetmeden saha araştırmalarına başlanmasına, yapılacak çalışmalarda nitelikli teknikler kullanılmasına, uygulamaların durdurulmamasına ve hali hazırdaki plana göre yürütülmesinin devamına, kadastro çalışmalarının genişletilmesine dair önerilerde bulunmuştur (Duranay vd., 1072, s. 390). Revizyon Komisyonu'nun bir önemli önerisi planlama çalışmalarını yürütmek üzere daimi bir komisyon kurulunun oluşturulmasıdır.

Daimi Komisyon'un oluşturulması için Belediye harekete geçmiş ve daha sonra Müşavirler Heyeti olarak isimlendirilecek komisyonu kurmuştur. Revizyon Komisyonu'nda da bulunmuş olan K. Ahmet Aru, Mukbil Gökdoğan Daimi Komisyonunda yer almış, Emin Onat da ekibe dâhil olmuştur (Gül, 2018). Komisyon 1953'te planlama çalışmalarını değerlendirerek ulaşım, rekreasyon vb. alanlarda bir takım istatistiki çalışmalarla birlikte ayrıntılı haritalar da hazırlamıştır. Tarihi Yarımada için hazırlanan güncel plan, her ne kadar eleştirilmiş olsa da Prost planlarının devamı niteliği taşımıştır. Prost tarafından hazırlanan planlara analitik bazı çalışmalar eklenmiş, kentin sanayi haritası çıkarılmış, bir kısım yol ağızlarında bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Müşavirler Heyeti'nin çalışmaları ve yayınlanan planlar arasında önemle bahsedilmesi gereken, bizzat tespitler yapılarak şehrin ilk kez sanayi haritasının çıkarılması olmuştur. Bu harita doğrultusunda Sanayi Bölgeleri Planı hazırlanmış, sanayiye ayrılacak yerleşmelerinin sur dışında planlanması ve Yedikule'de bir liman kurgusu önerilmiştir (Duranay vd., 1072, s. 390). Prost planında uygulanması mümkün olmayan kısımlar değiştirilmiş ve planlama alanı genişletilmiştir. Aynı zamanda plan, teknik saha çalışmaları sonucu oluşturulmuş, bakanlık, ilgili oda yöneticileri ve belediye meclisi katılımcıları ile istişare edilerek katılımcı bir yöntemle hazırlanmıştır (Gül, 2018, s. 171). Gül'ün aksine Prost'un planını bütüncül olmadığı yönünde eleştiren Cansever, kapsamı geliştirmeyi hedefleyen bu yeni planın gelecek projeksiyonundan yoksun olduğu ve hiçbir sosyal ve iktisadi veriye dayanmadığını vurgulamıştır (Cansever, 2013, s.144).

Yeni planda, bahsi geçen sanayi alanları ve liman lokasyonu gibi güncellemeler ile birlikte, Prost planlarının neredeyse aynı kaldığı dikkat çekmektedir. Haliç'in sanayi alanı olarak kurgulanması aynı kalmış ama alan kuzey yönünde genişletilmiştir. Cansever'in eleştirisini dile getirdiği nokta da sanayi bölgesinin Tarihi Yarımada'ya çok yakın kurgulanmış

olmasıdır. Surların hemen dışında Topkapı- Rami bölgesinde sanayi kurgulanması, meskun alanların surların doğru genişlemesine neden olabilecek niteliktedir. Haliç kıyısı boyunca ve Yarımada'nın güneyinde düzenlenecek sahil yolu önerisi de aynı kalmıştır. Yenikapı'da demiryolu istasyonu olması da yine Prost'un hazırladığı ilk İstanbul Ciheti Nazım Planı'nda yer alan tekliflerdendir.

Müşavirler Heyeti çalışmaları 1956'ya kadar devam etmiş ancak etkili bir uygulama gerçekleşmemiştir. Bu sırada Londra Planı'nı hazırlayan Patrick Abercrombie de İstanbul'a davet edilerek harita ve plan çalışmaları ile ilgili görüşleri alınmıştır. Kendisi planları inceledikten sonra sunduğu raporunda çalışmaları teknik bakımdan genel olarak makul bulduğunu, şehre ait ayrıntıları içeren analizler yapılması gerekliliğini dile getirmiştir (Duranay vd., 1972, s. 394).

Şekil 6

Belediye Sarayı İnşası, Saraçhane

Kaynak: İBB, 2023.

Bu süreçte modern mimari tarzın örnekleri olarak şehirde inşa edilen birkaç bina olmuştur. Tarihi Yarımada'da Saraçhane bölgesinde yeni mimari anlayışın temsili olarak İstanbul Belediye Sarayı inşa edilmiştir (1953). Müşavirler Heyeti, kapsamlı ve üst ölçekli uygulamaları hedefliyor olsa da, günlük yoğunluğun baskısında kalmış, bazı üyelerin ayrılması sonucu 1956'da dağılma aşamasına gelmiştir. "Müşavirler Dönemi" olarak bilinen bu dönem Başbakan Menderes'in İstanbul imarıyla bizzat ilgilenmeye başlamasıyla son bulmuş, bazı komisyon üyeleri devam eden süreçte

de Adnan Menderes ile birlikte çalışmıştır (Cansever, 2013, s. 145).

1950'lerin ikinci yarısına gelindiğinde Tarihi Yarımada otomobil sayısı ve nüfusun arttığı, kontrolsüz yerleşmelerin oluşmaya başladığı, sur içine yakın bölgelerde gecekonduların ortaya çıktığı bir süreci yaşamaktadır. Sanayileşmenin şehir içinde artış göstermesiyle oluşan kontrolsüz yerleşimler demografik değişimleri de beraberinde getirmiştir. Planlama için çözüm arayışları devam etmektedir. Başbakan Menderes, İstanbul'daki planlama çalışmalarının bir türlü sonuçlandırılmadığı ve problemlerin yoğunlaştığı bu ortamda İstanbul Belediyesi ile ilişkilerini sıklaştırarak imar çalışmaları ile yakından ilgilenmeye başlamıştır. Tarihi Yarımada için kesin kararların alınarak uygulanmaya başlandığı ve sert müdahalelerle bölgenin büyük bir fiziki değişim yaşadığı süreç de böyle başlamıştır.

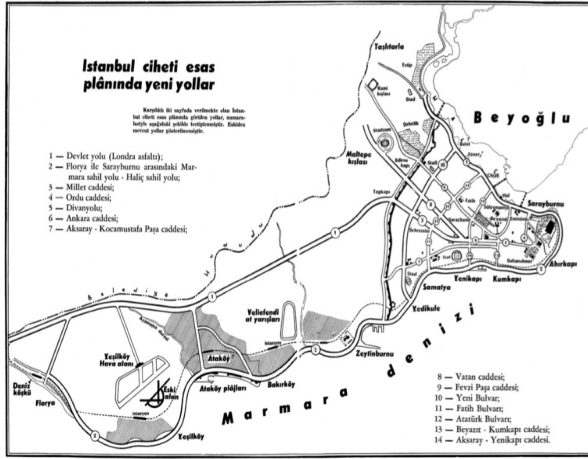
Adnan Menderes 23 Eylül 1956'da düzenlenen basın toplantısıyla, yeni bir imar sürecinin duyurusunu bizzat yapmıştır. Bugünkü Yarımada'yı büyük ölçüde 1960'a kadar süren üç buçuk yıllık bu hızlı dönüşüm süreci şekillendirmiştir. Bu dönem Yarımada'da hızla ve eşzamanlı imar uygulamalarının yapıldığı, bölgede kökten değişimlerin yaşandığı ve planlama yaklaşımlarının eleştirildiği bir dönem olarak anılmaktadır. Bugün şehrin ana damarlarını oluşturan yollar tarihi aks içinde bu dönemde inşa edilmiştir. Prost'un hazırladığı planlardaki ana yol ağı büyük ölçüde bu dönemde tamamlanmıştır. Bulvar ve meydanlarla bölgede trafik sorununa çözüm getirilmesi ve sıkışık görüntünün ferahlatılması planlanmıştır. Menderes de uygulamalardaki temel hedefin şehrin imajını yükseltecek şenlendirme çalışmalarının yapılması, trafik akışında düzenin sağlanması ve tarihi abidelerin restorasyonu olarak belirtmiştir (Kuban, 1998, s. 231). İlan edilen uygulamalar arasında ana kavşakların yeniden düzenlenmesi, Eminönü-Florya arasında bir sahil yolu inşası ve bu yolla sahil şeridinin halkın kullanımına açılması, gecekondu sorununu çözme hedefi ile satışa çıkarılacak arsa sayısının artırılması gibi başlıklar bulunmaktadır.

Menderes'in bu süreçte Karayolları Genel Müdürlüğü ve Belediye İmar Müdürlüğü'nden birer ekibi yakın çevresinde bulundurduğu, istişare ve danışma için bu ekiplerden yararlandığı, ekiplerin kendi aralarındaki rekabetle verdiği kararların Menderes'i etkilediği dile getirilmiştir (Tekeli, 2013, s. 102). Tekeli'ye göre bu dönemde uygulanan yol şeması üstünde İmar Müdürlüğü çevresinin etkisi olmakla birlikte, yolların genişlikleri, geometrik ölçüleri gibi konularda karayolları ekibinin etkisi ağır basmıştır. "Menderes İmar Operasyonu" olarak adlandırılan bu dönemde aslında Prost planlarından neredeyse farksız biçimde yeni

yol, bulvar ve meydanlar inşa edilmiş, uygulamalar pek çok yıkıma ve şehrin kent dokusunda ciddi tahribata yol açmıştır.

Şekil 7

Menderes İmar Programı Yol Haritası

24. Adnan Menderes döneminde İstanbul'un yeni yol oları (İstanbul'un Kitabı)

Kaynak: Bilsel, 2015, s. 526.

Bu süreçte yapılan en önemli yollardan biri Kennedy Caddesidir. Sarayburnu'ndan Bakırköy yönüne, Yarımada'yı kuşatan bu sahil yolunun yapımında Marmara surlarının bir kısmı yıkılmış, yarımada'nın Marmara denizinden bakıldığında izlenen görünümünde ciddi bir değişim olmuştur. Aynı zamanda şehir ile deniz arasında yol ve otomobilin girdiği bir kentsel dönüşüm olarak nitelemek mümkündür (Gül, 2018). 19. yüzyılda bu güzergâhta demiryolu inşası ile şehir ve deniz arasında demiryolu girmiş, bu kez otoyolla bir kez daha denizden uzaklaşmıştır.

Şekil 8

Vatan, Millet Caddeleri, Atatürk Bulvarı

Kaynak: İBB, 2023.

Yeni yol ağının ana noktasını oluşturan Vatan ve Millet Caddeleri bu dönemde yapılmış, Aksaray Meydanı yönünde birleşmiştir. Ordu Caddesi genişletilmiş, Aksaray- Yenikapı arasındaki yol da düzenlenmiştir. Böylece bu yolların Atatürk Bulvarı ile ilişkileri de güçlenmiş, Aksaray Meydanı bölgenin önemli ana meydanlarından biri haline gelmiştir. Bu caddelerin kamyonlar gibi büyük araçların Yarımada'nın içine sokulmasına yol açarak tarihi dokunun zedelenmesine sebep olması ve bölgenin örüntüsüne verdiği zarar birçok çevre tarafından eleştirilmektedir (Cansever, 2013, s. 99). Geniş bulvarlar etrafında açılan İşçi Sigortaları Kurumu, Emniyet Müdürlüğü ve Şehzadebaşı'ndaki Belediye Sarayı gibi kamu binaları, Tarihi Yarımada'nın merkezinde yeni bir yoğunluk oluşmasına neden olmuştur. Unkapanı-Eminönü arasında açılan Ragıp Gümüşpala Caddesi de bu dönemdeki önemli uygulamalardandır. Londra Asfaltının genişletilmesi, Yeniçeri Caddesi ve Divanyolu'nun oluşturduğu Beyazıt Meydanı ve Ayasofya arasındaki cadde, Divanyolu-Sirkeci arasındaki caddenin genişletilmesi, Beyazıt-Edirnekapı arasındaki Fevzi Paşa Caddesi Tarihi Yarımada'da gerçekleştirilen diğer önemli yol çalışmalarıdır (Tekeli, 2013, s. 104).

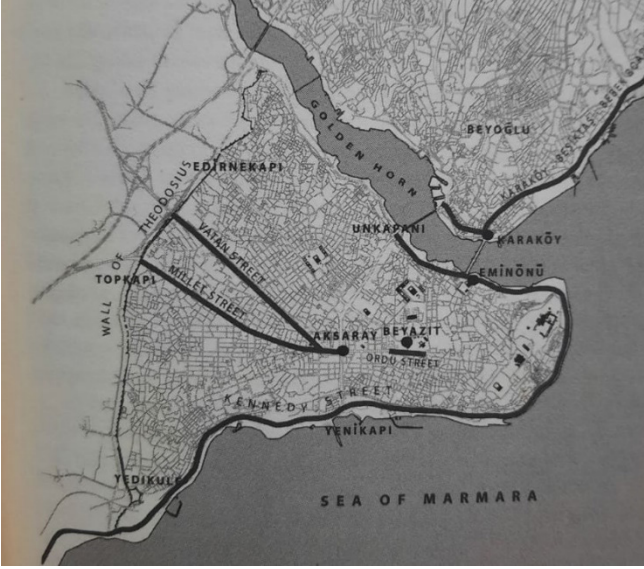
İmar uygulamaları İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü tarafından

takip edilmekle birlikte, Menderes de uygulamalara geniş vakit ayırmaktadır. Öyle ki kendisine bu süreçte “*fahri belediye başkanlığı*” unvanı verilmiştir. Karayolları Genel Müdürlüğü’ndeki ekip de yollar hususunda uygulamalara teknik destek vermektedir. Alman şehirci Prof. Hans Högg de çalışmaları izlemek ve danışmanlık etmek üzere İstanbul’a davet edilmiştir. Högg için bir büro oluşturulmuş, kendisi bu süreçte bölge için planlama çalışmaları hazırlamıştır. Planlarında oldukça eski bir düzene sahip olan bölgede kanalizasyon ağının kurgusuna dikkatle değinmiştir. Nüfusu hızla artan bölgede etkin bir drenaj sistemi olmadan yeni planların uygulanmasının gelecekte sorun olacağını altını çizmiştir. Högg, kentin turistik kıymetinin artırılmasını ve trafik akışının düzenlenmesini temel almıştır. Önerilerini sahil, iş alanları, iç kavşak ve dış tanjantlar olmak üzere dört bant üzerine kurgulamıştır. Tarihi Yarımada merkezindeki iş sahalarının ve çarşının sıhhileştirilmesi, modern iş merkezleri kurgulanması ile bölgede otopark çözümlerinin getirilmesi önerileri arasında yer almıştır. Aynı zamanda Yarımada’nın planlanmasındaki önemli hususun ticaret noktalarını inceleyerek işlevsiz alanların kaldırılması olduğunu belirtmiştir. 1958’de İller Bankası Planlama Bürosu, planlama faaliyetlerinin bütüncül yaklaşımlarla uygulanması için çalışmalar yapmıştır. Bu dönemde İtalyan mimar Prof. Luigi Picciniato tarafından daha sonra “Geçit Devri Nazım Planı” olarak anılacak olan plan çalışması hazırlanmıştır. Picciniato’ya göre yeni gelişme alanlarının sur dışında planlanması ve tarihi bölgede daha fazla sıkışıklık ve tahribata yol açmayacak şekilde nüfusun şehre dengeli dağıtımının sağlanması gerekmektedir (Duranay vd., 1972, ss. 395-401).

Şekil 9

1956 İmar Programı Süresince Yapılan Yeni Yollar

Kaynak: Gül, 2018.

Picciniato'nun çalışmaları ile birlikte, şehirde hızla devam eden uygulama süreçlerinin yönetildiği büro sayısı dört olmuştur (Gül, 2015, s. 551). Menderes İmar Programı'nın yürütülmesi, dört büronun eşzamanlı çalıştığı bu çoklu ortamda hızla tatbik edilen bir yık-yap inşa şeklini ortaya çıkarmıştır. Meydanların açılması ve bulvarların oluşturulması için gereken yıkımlar, Yarımada'da bir şantiye ortamı oluşturmuştur. Çalışmalar mimarlık çevreleri ve toplum tarafından da eleştirilmeye başlanmıştır. Eleştiriler; ölçsüz istimlaklerin yapılması, tarihi eserlerin yıkılması ya da zarar görmesi, Simkeşhane'nin kaldırılması ve Beyazıt Meydanı'nın zarar görmesi, Fatih'te Şehzadebaşı Caddesi yapılırken Fatih Camii Medreselerinin bir kısmının yıkılması gibi konularda yoğunlaşmıştır. Uygulamalar sırasında çok fazla bina istimlak edilmiş, ancak mevzuat sorunları ve ekonomik koşulların kötüleşmesi gibi nedenlerle mal sahiplerine yapılan ödemelerde aksaklıklar yaşanmıştır. Toplumun tepkisini çeken diğer önemli konu da bu olmuştur (Tekeli, 2013). 1960 yılında Mimarlar Odası tarafından yayınlanan "Yurdumuzda İmar Çabaları" isimli bildiri istimlaklerin ortaya çıkardığı zor koşullara, malları istimlak edilen kişilerin mağdur olduğuna değinmiştir. Bu raporda kentin topoğrafyası göz önünde bulundurulmadan hareket

edildiği, açılan caddeler için yeterli güzergâh çalışmalarının yapılmadığı ve hangi amaçlar için caddelerin oluşturulduğunun açık olmadığı da belirtilmiştir (Duranay vd., 1972, ss. 410-411).

Menderes'in bizzat ilan ettiği imar programı süreci, 1960 darbesi nedeniyle son bulmuştur. Tarihi Yarımada için planlama çalışmaları 1960 sonrasında da devam etmiştir. Bu yıla kadar yapılan çalışmalar, görsel düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Şehrin şenlendirilmesine ve ulaşımına verilen öncelik, sosyal alanda yaşanacak değişimlerin göz önünde bulundurulmasına engel olmuştur. Liman ve sanayi alanı gibi önemli konuların planlanması geri planda kalmıştır. İmar uygulamaları devam ederken şehirde sanayi kaynaklı göç artışı yaşanmakta, barınma ihtiyacı için gecekondular ortaya çıkmaktadır. Bu göçün kontrol altında tutularak mesken alanlarının sur dışında konuşlanması sağlanamamıştır. Bölgede artan konut sorunu da bu nedenle çözümü güç bir hal almıştır. Bugün hala şehrin en önemli ulaşım noktaları olarak kullanılmaya devam eden caddeler, nüfus ve otomobil sayısı bakımından devamlı artış gösteren Yarımada için rahatlatıcı çözümler getirmiş olsa da bahsi geçen kentsel sorunların azaltılmasına yardımcı olamamıştır.

Genel Değerlendirme

Tarihi Yarımada'nın modern politikalarla şekillendirilme niyeti 18. yüzyılda başlamış, batılı üslupta bir şenlendirme anlayışı o dönemden beri uygulamalara etki etmiştir. Cumhuriyet döneminde yine modernleşme ilkelerini benimseyen bir politikayla, bu defa daha radikal biçimde değişiklikleri öngören, yepyeni çağdaş kentler oluşturulması hedefi belirginleşmiştir. Tekeli (2009) bu dönemin iddialı kentsel planlama arayışını "*köktenci modernite*" dönemi olarak tanımlamaktadır. Planlama politikasını oluşturan modernleşme düşüncesi, kentte fiziki değişimin yanında sosyal değişimlerin de gerçekleşmesine imkân tanıyacak biçimde kurgulanmak istenmiştir (Akın, 2012). Cumhuriyetin laik ilkesinin toplumsal yaşama yansımaları sağlayacak radikal atılımların gerçekleşmesi ve seküler yaşam biçiminin gelişmesini destekleyecek planlama çalışmalarının uygulanması hedeflenmektedir (Gül, 2018, s. 97).

İmar planlama çalışmalarında batılı uzmanların desteğine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaç, alanında uzman yerli yetkililerin eksikliği kadar, modernleşme politikasının da bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Tanınmış yabancı şehir planlarının seçiminde yönetimin uluslararası perspektifte Paris, Berlin Büyükelçiliklerinin önerileri ile hareket ettiği görülmektedir. Bu durum, bölgenin planlanmasında modern şehircilik anlayışının baz alındığının ve yeni yönetimin batıya

karşı bir iddiası olduğunun da göstergesi şeklinde (Bilsel, 2010, s. 39) yorumlanmıştır. Kentleşmeye dair temel bileşenler olan yerleşme ve konut planları, sanayileşme ve ticari gelişime dair planlamalar, çevre etütleri ve gelecek projeksiyonları arka plana itilerek, batılı tarzda bir süsleme/güzelleştirme anlayışı ortaya çıkmıştır. Şehri otomobile göre yorumlayarak geliştirmeye çalışan yol ve bulvar odaklı planlar, Prost tarafından, Paris'te uyguladığı yöntemle eşdeğer durumdadır (Prost, 1937a). Şehrin süslenmesine verilen önem ise Haussmann tarzının bir yansıması olarak görülmektedir (Tekeli, 2013).

Şehrin imar edilmesinde Prost'un müellif seçilmesine dair ısrar göze çarpmaktadır. Yarışmaya katılmamasına rağmen ikinci kez kendisine götürülen teklifle çalışmayı kabul etmiştir. Prost'un seçilmesinin nedenleri arasında İstanbul'u önceden tanımış olması, Yarımada'daki Helen-Grek anıtları ortaya çıkarması ve şehircilik alanında başarıları ile bilinen ödüllü seçkin bir mimar olması bulunmaktadır (Aydemir, 2008, s. 105). Aydemir'e göre yeni kurulmuş laik ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin bölgenin imarı için seçeceği ideal bir uzmandır. Gül (2018) de bu konuda hemen hemen aynı görüşleri dile getirmektedir. Fransız sömürgelerinde bulunan İslam şehirlerini de imar etmiş olan plancının, bölgenin imarında güdülen modernizm politikasına uygun bir isim olduğu için seçilmiş olabileceğini belirtmiştir (Gül, 2018, s. 147).

1933'te düzenlenen yarışmada plan teklifi olumlu bulunan Elgötz, planını sunduğu raporda bölgede yapılacak değişikliklerin yalnızca yabancı uzmanlar tarafından yapılmasını doğru bulmadığını dile getirmektedir. Batıda gelişmiş olan planlama tecrübesinden yararlanmakla birlikte uygulamaların yerli plancılar tarafından gerçekleştirilmesinin bölgenin tarihi kıymetini kaybetmemesi bakımından önemli olduğunu belirtmiştir. (Elgötz, 1934). Ancak seçilen plan uygulamaya konulmadığı gibi bu öneri de değerlendirilme fırsatı bulamamıştır.

Prost İstanbul Ciheti Planı, uygulamada yavaş ilerlemek zorunda kalmış, burada en önemli nedenin ekonomik koşullar olduğu sıkça dile getirilmiştir. Şehrin imarı için ne kadar iddialı olursa da savaş ekonomisi öncelikli başka ihtiyaçlar ortaya çıkarmakta ve kaynak sıkıntısı yaşanmaktadır. Prost planları yetersiz ve uygulanabilir olmaktan uzak kalitede, yalnızca masada çizilmiş taslaklar olarak hazırlandığı şeklinde eleştiriler almıştır. Ancak plancı çalışmalarına başlarken kendisine temin edilen harita ve analizler de yeterli değildir ve hazırladığı plan Belediye tarafından incelenmiş, Nafia Vekaleti tarafından da onaylanmıştır. Söz konusu eleştiriler uygulamalar başladıktan çok sonra eksikliklerin

görülmeye başlandığının bir göstergesidir (Gül, 2018, s. 138). 14 yıl gibi uzun bir süre görevde kalmış olan mimar, donanım oluşturmak üzere hava fotoğraflarına erişmiş ve mevcut haritalar oluşturmaya çalışmıştır. Küçük bir ekiple tüm planları kendi hazırlamış, siluetin korunmasını sağlayacak öneriler geliştirerek bugüne kadar etki eden kararlar alınmasını sağlamıştır. Bugün Sarayburnu'nda arkeolojik bölge olarak anılan anıtsal yapı grubunun isimlendirilmesinde ve korunmasında bu planın önemli katkısı bulunmaktadır.

Tarihi Yarımada'nın topoğrafyası ve tarihi niteliği, düz caddeler ve çevresinde oluşturulacak birkaç katlı evlerin yapılması için uygun değildir (Cansever, 2013, s. 140). Anıt yapılar olarak görülen külliye ve mabetlerin çevresinin açılması ve tek başına bir anıt olarak korunması fikri o güne kadar yerleşmiş şehir dokusuna göre çok farklıdır. Batı şehirlerinin aksine Osmanlı şehrinde müstakil ahşap evlerden oluşan sıkışık yerleşmeler ve yaya odaklı dar sokaklar, insan ölçeğinde bir mahalle kurgusu mevcuttur. Mahalleler ve ticari alanlar genel olarak dini yapıların çevresinde oluşmuştur. Prost'un önerdiği yeni düzen ise bu dokunun hâkim olduğu Tarihi Yarımada'yı alafranga bir anlayışla yeniden inşa etmeyi gerektirmektedir. Aksaray civarında yangından etkilenmiş ve dağınık bulunan bölgelerin, önerdiği anayollar arasında ızgara planlar şeklinde bir mesken alanı olarak düzenlenmesi önerileri arasındadır (Coşkun ve Doğrusöz, 2018, s. 580). Bu durum tarihi anlamda sert müdahaleler gerektirmekte ve büyük maliyetler ortaya çıkarmaktadır. Cansever silueti korumaya yönelik "40 rakım" düzenlemesinde Prost'un yanıldığını ileri sürerek Osmanlı kentlerinde siluetin oluşmasında temel kaynağın birbiri ile iç içe geçmiş ve anıtlar etrafında çevrelenmiş mimari anlayışı fark etmediğini belirtmektedir (2013, s. 143). Bu dönemde arsa spekülasyonlarının artmaya başlaması mesken alanlarının plana göre oluşturulmasına engel olmaktadır. Mahalle kurulmak istenen alanlardaki arsalar bölünerek satılmakta ve kendiliğinden mahallelerin oluşmasına neden olmaktadır (Tekeli, 2013). Bu gelişmeye bağlı olarak arsa fiyatları hızla yükselmeye başlamış ve yeni bir arazi politikası geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

Prost'un planını izah ettiği raporunda imar uygulamalarını gerçekleştirmek için gereken mevzuatın hazırlanması hususunda teklifi bulunmaktadır; ancak bu konuda yeterli adım atılamamıştır. Geçirdiği zor yılların ardından yeniden hayat bulmaya çalışan bölgede canlanma ile beraber oluşacak nüfus artışı planda öngörülememiştir. Sanayi bölgesinin Haliç'te kurgulanması da çevresindeki tarihi mahallelerin tahrip olmasına ve su kirliliğine yol açmıştır (Kubat, 2018, s. 28). Eminönü ve Beyazıt Meydanı

alanlarının genişletilmesinde tarihi yapılar zarar görmüştür.

Planın, Yarımada'daki dağınık görüntüyü iyileştirmeye ve yollarla birleştirilerek alana bütünlük kazandırmaya, aynı zamanda şehrin diğer bölgeleri ile olan irtibatının sağlanmasına yönelik hazırlandığı pek çok kaynakta yer almaktadır. Cansever, Prost'un planlarındaki doğruluğa da değinmektedir. Bununla birlikte planın teknokratik bir biçimde uygulanmaya başlanması ve katılımcı bir anlayışın gözetilmemiş olduğuna vurgu yaparak eski kentin dokusunun tüm mukimlerin katılımı ile oluşmuş bir düzen olduğuna dikkat çekmektedir (2013, s. 142).

İkinci Dünya Savaşı sonrası liberal politikaların güçlenmesi ile birlikte modernite anlayışında da değişiklikler yaşanmıştır. Tekeli'nin modernite tanımlamasında 1946-1980 arasındaki dönem "*popülist modernite*" olarak adlandırılmıştır (2009, s. 137). Bu dönemde bölgenin imar edilmesindeki temel politikanın siyasi çıkarlar göz önünde bulundurularak geliştirildiği ve yatırımların bu amaçlarla hızla gerçekleştirildiği sıkça ifade edilmektedir (Kuban, 1998, s. 231).

1950 sonrası dönemde Tarihi Yarımada, İstanbul için ana merkez olma özelliğini korumaktadır (Akın, 2012). Yabancı uzmanların şehrin imarında söz sahibi olmasına dair eleştirilerin arttığı dönemde yerli mütehasıslardan oluşan Müşavirler Heyeti çalışmaları devralmış, analitik çalışmalar yürüterek saha analizlerinde bulunmuş ve detaylı haritalar çıkarmışlardır. Yine de düzenlenen çalışmalarda Prost'un hazırladığı İstanbul Ciheti planına göre büyük farklılıklar bulunmamaktadır. Müşavirler Heyeti'nin önerdiği uygulamalar Menderes İmar Programı'nın başlamasına kadar geçen sürede gerçekleşmemiş olsa da devam eden süreçte tatbik edilen uygulamaların çoğunlukla bu güncellenmiş Prost planının bir devamı olduğu görülmektedir. Karayolları ekibinin kontrolünde ilerleyen yol çalışmaları, Prost planında yer alan caddelerin yapılmasını baz almaktadır (Cansever, 2013, s. 145). Burada dikkat çeken husus, planının taslak niteliği taşıdığı ve uygulama güçlüklerinin bulunduğu yargısı ile görevden alınmış olmasına rağmen, yeni dönemdeki planların temelini de yine Prost ana fikrinin oluşturmuş olmasıdır.

Tarihi Yarımada'nın imarında en önemli etkenlerden olan liman ve sanayi alanı tespiti bu dönemde de yeni bir bakış açısı kazanamamıştır. Bu yıllarda sanayinin de gelişmesiyle hızlanan kentleşme, sanayi ve konut alanı talebini arttırmıştır (Akın, 2012). Sanayi şehirden uzaklaştırılmadığı için, bu alanda çalışan işçiler de barınmak için sur içinde yoğunlaşmaya başlamışlardır. Gecekondu sayısının artması, arazi spekülasyonlarını beraberinde getirmiş, yeni bir sorunu daha ortaya çıkarmıştır. Bu durum

imarlı ve imarsız bölgelerin bir arada var olmasına yol açmıştır (Tekeli, 2013). Nüfusun hızla artmaya devam etmesi konut ihtiyacını açığa çıkarmakta ancak yeterli konut arzı da sağlanamamaktadır.

Menderes dönemindeki uygulamalar bahsedilen sosyal sorunları çözüme kavuşturmaktan çok ulaşım ve görsel nitelik üzerine gelişmiştir. Yarımada'da açılan geniş bulvarlar büyük istimlaklere ve ciddi maliyetlere neden olmuştur. İstimlak Yasası ve Kat Mülkiyeti gibi mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirilmiş olsa da uygulamalar çok daha hızlı ilerlediğinden eşzamanlı çözüm getirmesi mümkün olmamıştır. Liberal politikaların etkisiyle konut inşası özel sektör ile birlikte yürütülmeye başlanmış, bu durum plansız yerleşmelerin artışını hızlandırmıştır (Coşkun ve Doğrusöz, 2018, s. 580). Müteahhitler eliyle üretilen konutlar, tam da bu dönemde ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2013). Bu spekülasyon ortamında ne tarihi dokuyla bağdaşan ne de tam anlamıyla yeni sayılabilecek konutlar bölgede yerini almaya başlamıştır (Kuban, 1998, s. 233).

Menderes, ekonomik daralma nedeni ile iktidar partisine teveccühün azaldığı ve kendisinin politik kaygılar içerisinde popülist bir yaklaşımla imar operasyonuna kalkıştığı yönünde söylemler üzerinden eleştirilmiştir. Bu dönemde birden fazla ofiste imar uygulamaları incelenmekte, bilimsel yaklaşımla akılcı planlar üretilse de üzerinde herhangi bir istişare yapılamadan doğrudan tatbik edilmektedir. Bunda hiç şüphesiz Başbakan'ın çalışmaları bizzat yürütmesinin etkisi büyüktür. Tartışılması gereken güzergâh, yıkım, mesken alanları gibi konular Başbakan'a itiraz edilecek ortam bulunmadığından hızla uygulamaya geçilmektedir (Tekeli, 2013, s. 104). 15 yıl görevde kalmasına rağmen Prost planının büyük kısmı aslında 1956-1960 yılları arasındaki son üç buçuk yılda gerçekleştirilmiştir. Ancak 1939'da onaylanan planın ardından 16 yıl geçmiştir. Aradan geçen sürede ortaya çıkan kent sorunları için eşzamanlı çözümler üretilenmemiştir. Müşavirler Heyeti tarafından yapılan güncellemelerde de bu konular arka planda kalmıştır.

Bu hızlı uygulama süreci ciddi sonuçlar doğurmuştur. Aksaray meydanının oluşturulmasında geri dönüşü imkânsız yıkım ve tahribat meydana gelmiştir. Yol ve meydanlar için alan açılmasına yönelik uygulamalarda birçok tarihi yapı ya yıkılmış ya tıraşlanmış ya da toprağa gömülmüştür (Kuban, 1998, s. 232). Bu dönemde İstanbul geneli için istimlak edilen bina sayısında farklı rakamlar bulunmaktadır. Tekeli ve Kuban 7.289 rakamını dile getirmekte, Murat Gül ise ortalama 5.000 bina yıkıldığını belirtmektedir (2018). Kuban ise yaklaşık 7.000 binanın yıkılmış ya da hükümete devredilmiş olduğunu söylemektedir (2018, s. 28).

Sonuç

İstanbul ve Tarihi Yarımada, Cumhuriyet döneminde yeni kentleşme politikalarının etkisiyle çağdaş bir kent imajı meydana getirmek üzere yeniden imar edilmek istenmiştir. İstanbul ülke için ne kadar önemli bir simge ise Tarihi Yarımada da İstanbul için bu niteliği taşımaktadır ve yapılan her yeni uygulama imza değeri taşımaktadır.

İncelenen dönem içinde kentleşme sorunlarının tümünü kapsayan, kalıcı çözümler için öneriler getiren ve tamamlanmış bir imar programının gerçekleşmediği görülmektedir. Dönemin imar faaliyetleri, mevzuat, sanayileşme, konut tipleri ve sayısındaki değişimler ile demografik farklılıklar konusunda pek çok değişime neden olmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarıma dayalı sanayi ekonomik yaklaşımın benimsenmiş olması, köylüyü köyünde tutacak uygulamaların öncelenmesi nedenleriyle kentlere doğru göç hareketlerinin yaşanacağı ihtimali düşük kalmıştır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada ve Türkiye'de güçlenen liberal dalga, beraberinde şehirlerde yoğunlaşan veya sanayi merkezleri civarında kurulan yeni şehirlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Uluslararası ekonomik destekler ile birlikte tarımda makineleşmenin artması, köylerden kentlere gerçekleşen göçe ivme kazandırmıştır. Arazi politikalarının sistematik olarak geliştirilememesi ve arsa satışlarının kontrol altına alınamaması beraberinde plansız yerleşme sorununu ortaya çıkarmıştır. Oysa mevcut planlama politikası bir grup fiziki düzenlemelerden ibaret kalmıştır. Bu döneme müteakip düzensiz yerleşme sorununun imar affı gibi uygulamalarla kısa vadeli çözüme kavuşturulmaya çalışılması, içinden çıkılması çok zor problemleri günümüze kadar getirmiştir.

Tarihi Yarımada'da bu dönemde yapılandırılan yollar planlanırken bölgenin doğal karakteri göz önünde bulundurulmamıştır. Aynı zamanda yaya ağırlıklı kurgulanmış bölgenin bir otomobil geçiş merkezi haline gelmesine sebep olmuştur. Tahrip edilen eski eserlerin barınma amaçlı kullanıldığı bir ortam oluşmuştur. Aynı zamanda sanayi bölgesi olan Haliç'te kirlilik artmıştır. Tarihi eserlerin yetkililerce tespitinin yapılmaması olması uygulamada güçlükler açmış, restorasyonların yapılması için yeterlik sahibi uzman kimselerin bulunmaması ve nitelikli tekniklerin gelişmemiş olması da tarihi karakterin bozulmasında etkili olmuştur. Anıtsal yapıların zarar gördüğü imar uygulamaları dönemi, aynı zamanda Osmanlı kent dokusunun da yok olmasına sebep olmuştur. Cansever 1998 yılında yazdığı "İstanbul'un Geleceği" isimli çalışmasında Tarihi Yarımada'nın korunabilmesi ve kültürel karakterinin yaşatılabilmesi için

birtakım önerilerde bulunmuştur. Bu önerilerden bazıları; ulaşım kilit noktalarının alandan uzaklaştırılması, ticari merkezlerin azaltılması, deneyimli ve duyarlı mimarlar eliyle bu bölgenin şekillenmesinin sağlanması şeklinde sayılabilir (Cansever, 2013, s. 114).

Sonuç olarak Tarihi Yarımada'ya yönelik Prost'un ve Menderes'in imar yaklaşım ve politikaları, hala eleştirel bir bakışla anılmaktadır. Elbette dönemin içinde bulunduğu sosyal, iktisadi ve ekonomik koşulların alınan kararlarda payı fazladır. Ayrıca yine aynı dönemin kentleşmeye ve imar politikalarına ilişkin entelektüel söylem ve derinliği günümüzden çok farklıdır. Tarihi ve kültürel miras öğelerinin değeri, bugün uluslararası kanunlar ve metinlerle geliştirilen bir koruma anlayışı içinde kavramsallaşmıştır. Bu kavramsal çerçeve ile döneme ilişkin eleştirileri dile getirmek, tarih felsefesinin lafız ve ruhuna aykırı düşebilir. Fakat tarih felsefesine aykırılık oluşturmadan birtakım eleştirileri dile getirmek, günümüz ve geleceğe ilişkin düşün biçimi açısından önem arz etmektedir.

Söz konusu döneme ilişkin yapılan incelemenin son safhasını teşkil eden 1960'a gelindiğinde bölge ana yollarına kavuşmuş fakat tarihi şehir dokusunda büyük tahribatı da beraberinde getirmiş bir dönüşüm süreci yaşamıştır. 1960 sonrası planlı kalkınma anlayışı benimsenmiş olsa da Tarihi Yarımada'yı koruyacak arındırma ve demografik mobilitenin yavaşlatılması sağlanamamıştır.

Elgötz'ün Yarımada'nın korunması ve sanayi alanının bölgenin dışına kurulması önerisinin uygulanamamış olması günümüze kadar süren sorunların temelini teşkil etmiştir. Elgötz, bölgedeki yoğun ticaretin şehre dağıtılmasını önermiştir. Değnilmesi gereken bir diğer nokta; Le Corbusier'in teklifidir. Corbusier Tarihi Yarımada'yı olduğu gibi koruyarak güzelleştirmeyi, geçmişten gelen dokunun mevcut haliyle kalmasını ve oluşturulmak istenen yeni modern şehrin Yarımada dışında inşa edilmesini istemiştir. Bahse konu öneri, belki de bugün tüm Yarımada'nın, Ayasofya ve Topkapı Sarayı arasında kalan "*Soğukçeşme Sokağı*" gibi görünmesine sebep olabilecek bir nitelik taşımaktadır. Bu öneri hayata geçirilmiş olsaydı hem Cansever'in, hem de Kuban'ın sıkça bahsetmiş olduğu Osmanlı şehrinin kendine has özellikleri bugüne kadar varlığını sürdürebilme şansı bulmuş olacaktı.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Bu çalışma fikrini ortaya atmamızda bize ilham veren sevgili Kadriye Sağlam'a teşekkür ederiz.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

We would like to thank dear Kadriye Sağlam who inspired us to come up with the idea for this study.

Kaynakça

Agache, A. (1934). Büyük İstanbul tanzim ve imar programı. İstanbul Belediye Matbaası - Özler, Ş. (Der. 2007). *Cumhuriyet dönemi İstanbul planlama raporları 1934-1995 içinde*. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Akın, O. (2012). İstanbul kentinin değişim öyküsü. *Mimarist Dergisi*, 12(45).

Aköz, S. (2018). Politika kavramının siyaset kavramı yerine kullanılması ve bilimsellik tartışmaları bağlamında devlet olgusuyla ilişkisi. *Van YY Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(5).

Arif, B. (1931). İstanbul'un imarı hakkında notlar. *Arkitekt Dergisi*, 5.

Aydemir, I. (2008). İki Fransız mimar Henri Prost ve August Perret'in İstanbul ile ilgili çalışmaları. *Megaron İTÜ Mimarlık Dergisi*, 3(1).

Batal, S. (2016). Türkiye'de yerel yönetimlerin görev tanımında yeni bir misyon: kent kültürü kazandırma ve kentlileştirme. *Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Sempozyumu*.

Bilsel, C. (2010). Türkiye'de şehircilik yarışmalarının ilk 30 yılı. *Planlama Dergisi (TMMOB Yayını)* 50.

Bilsel, C. (2015). Geç Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e çağdaş şehir düşüncesi ve İstanbul planlaması. Coşkun Yılmaz (Ed.), *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* içinde (s. 496-534).

Bozlağan, R. (2012). *İstanbul, derinlik, değişim ve güç*. Hayat Yayınları.

Cansever, T. (2013). *İstanbul'u anlamak*. Timaş Yayınları.

Coşkun, H. ve Doğrusöz, U. (2018). 20. yüzyılın başlarında İstanbul Tarihi Yarımada'da Henri Prost dönemi planlamaları; Prost sonrası 1950'lerden itibaren kentin morfolojik dönüşümü. *II. Kentsel morfoloji sempozyumu bildiri kitabı; değişkent, değişen kent, mekan ve biçim*.

Daver, A. (1944). *Dünkü, bugünkü, yarınki İstanbul*. İstanbul Radyosundan Konuşmalar, (Lütfü Kırdar basın açıklaması basımı). İstanbul Belediyesi Matbaası.

Demiren, Ş. (1949). Le Corbusier ile Mülakat. *Arkitekt Dergisi*, 11-12.

Duranay, N., Gürsel, E. ve Ural, S. (1972). Cumhuriyet'ten bu yana İstanbul planlaması, *Mimarlık Dergisi*, 7 - Özler, Ş. (Der. 2007). Cumhuriyet dönemi

İstanbul planlama raporları 1934-1995 içinde. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Duverger, M. (1984). *Politikaya giriş*. Varlık Yayınları.

Elgötz, H. (1934). İstanbul Şehrinin Umumi Planı, İstanbul Ahmet Sait Matbaası. - Özler, Ş. (Der. 2007). Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995 içinde. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Embarq Türkiye, (2014). Tarihi Yarımada yayalaştırma projesi mevcut durum değerlendirme raporu.

Ersoy, M. (2016). *Kentsel planlama kuramları*. İmge Kitabevi.

Galip, F. (1931). Şehrin imarı ve belediye. *Arkitekt Dergisi*, 9.

Gül, M. (2015). Menderes dönemi İstanbul'unda imar hareketleri ve arka planı. *Büyük İstanbul Ansiklopedisi - Osmanlı'dan Cumhuriyet'e planlama*, 8.

Gül, M. (2018). *Modern İstanbul'un Doğuşu, Bir Kentin Dönüşümü ve Modernizasyonu*. Sel Yayıncılık.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi. (2011). İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı.

Jüri Komisyonu Raporu. (1935). İstanbul Şehir Planı. *Arkitekt Dergisi*, 1935-02.

Kapani, M. (2014). *Politika bilimine giriş*. Bilgi Yayınevi.

Keleş, R. (1997). *Kentleşme politikası*. İmge Kitabevi.

Kuban, D. (1970). İstanbul'un tarihi yapısı. *Mimarlık Dergisi*/5. - Özler, Ş. (Der. 2007). Cumhuriyet dönemi İstanbul planlama raporları 1934-1995 içinde. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Kuban, D. (1998). *Kent ve mimarlık üzerine İstanbul yazıları*. Yapı Endüstrisi Merkezi Yayınları.

Kubat, A. S. (2018). İstanbul Tarihi Yarımada, morfogenetik yapısı ve dönüşüm süreci. *II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu Bildiri Kitabı; Değişken, Değişen Kent, Mekan ve Biçim*.

Ökten, S. ve Can, A. A. (2002). *Türkler, fetihten günümüze İstanbul kent mekânının oluşumu*. Yeni Türkiye Yayınları.

Prost, H. (1937a). İstanbul'un nazım planını izah eden rapor. İstanbul Belediyesi. - Özler, Ş. (Der. 2007). Cumhuriyet Dönemi İstanbul Planlama Raporları 1934-1995 içinde. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Prost, H. (1937b). İstanbul hakkında notlar. İstanbul Belediye Matbaası. - Özler, Ş. (Der. 2007). Cumhuriyet dönemi İstanbul planlama raporları 1934-1995 içinde. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

Tekeli, İ. (2009). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekeli, İ. (2013). *İstanbul'un planlamasının ve gelişmesinin öyküsü*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Wagner, M. (1937). İstanbul havalisinin planı. *Arkitekt Dergisi*. - Özler, Ş. (Der. 2007). Cumhuriyet dönemi İstanbul planlama raporları 1934-1995 içinde. TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.

3194 Sayılı İmar Kanunu. (1985), md. 5, Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3194.pdf>.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

The Motivations Behind China-Middle East and North Africa (MENA) Relations: A Historical Perspective¹

*Çin-Ortadoğu ve Kuzey Afrika İlişkileri Ardındaki Motivasyonlar:
Tarihsel bir Perspektif*

Emrah YILDIRIMÇAKAR

Ph.D.,
Nankai University, Zhou Enlai
School of Government.
emrahycakar@gmail.com
ORCID : 0000-0001-6501-5471

Cilt / Issue: 10(2) 459-486
Geliş Tarihi: 08.10.2022
Kabul Tarihi: 20.03.2023

Atf: Yıldırımçakar, E. (2023). The Motivations Behind China-Middle East and North Africa (MENA) Relations: A Historical Perspective. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 459-486. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1185976>.

¹ This article is composed of a chapter of Dr. Emrah Yıldırımçakar's Doctoral dissertation whose supervisor was Han Zhaoying titled "A Study on Turkey's Role in China's Soft Balancing Strategy toward the Middle East".

Abstract

China-MENA relations have developed in different periods and at different levels. Initially, the relations between these two parties started to develop within the framework of economic development. However, recently, these relations have not only developed in the axis of economic interests but also began to take shape in the axis of China's ambition to become a superpower and increasing its power competition with the USA. Although these relations gained momentum with the Opening-up and Reform policies, President Xi's leadership took these relations to a further stage. This study shows that China-MENA relations are not only based on the economic interests of the two parties, but also on China's pursuit of power-balancing strategies against US domination. Therefore, the analysis of these main factors has become even more important in predicting the future of relations between China and MENA. In this study, we aim to analyse the development of Chinese foreign policy towards the Middle East and North Africa and to evaluate the development process of China-MENA relations from a historical and practical perspective.

Keywords: China, Middle East, North Africa, BRI, Strategic Partnership.

Öz

Çin-MENA ilişkileri farklı dönemlerde ve farklı düzeylerde gelişmiştir. Başlangıçta bu iki taraf arasındaki ilişkiler ekonomik gelişmeler çerçevesinde gelişmeye başlamıştır. Ancak son dönemde bu ilişkiler sadece iki tarafın ekonomik çıkarları ekseninde gelişmekle kalmamış, Çin'in süper güç olma hırsı ve ABD ile güç rekabetini artırma ekseninde de şekillenmeye başlamıştır. Bu ilişkiler, Dışa Açılma ve Reform politikalarıyla ivme kazanmış olsa da Başkan Şi'nin liderliği bu ilişkileri daha ileri bir aşamaya

taşımıştır. Bu çalışma, Çin-MENA ilişkilerinin sadece iki tarafın ekonomik çıkarlarına değil, aynı zamanda Çin'in ABD egemenliğine karşı güç dengeleme stratejileri arayışına dayandığını göstermektedir. Bu nedenle, bu ana faktörlerin analizi, Çin ile MENA arasındaki ilişkilerin geleceğini tahmin etmede daha da önemli hale gelmektedir. Bu çalışmamızda Çin dış politikasının Orta Doğu ve Kuzey Afrika'ya yönelik gelişimini analiz etmeyi ve Çin-Orta Doğu ve Kuzey Afrika ilişkilerinin gelişim sürecini tarihsel ve pratik bir perspektiften değerlendirmeyi amaçlıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Çin, Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kuşak ve Yol Girişimi, Stratejik Ortaklık.

Introduction

Over the past centuries, China has experienced and pursued different political ideas and distinctive political strategies. More than a thousand years ago, Mencius, the political scholar of ancient China, made an important definition between a tyrannical hegemon and a peace-loving "true king" Despite the changing world and political interactions, his wise words are still accepted by Chinese intellectuals, diplomats, and politicians. Many Chinese politicians are trying to adapt their political thinking in this direction to the foreign affairs of modern China. Mencius, "A true king sues virtue and humanity; an aggressive hegemon uses force under the pretext of humanity and compassion" (Bell, 2009). Not only Mencius but also Confucius have played important roles throughout Chinese history. Their peaceful approach to political relations has enabled modern China to pursue a more peaceful foreign policy since its founding in 1949.

Mencius believed that a hegemon or a despotic leader always tries to use hard power to attack other countries by claiming to establish benevolent justice. Looking at the entire political period of the PRC, it can be clearly seen that the contemporary Chinese political system was deeply influenced by Mencius' political and strategic ideas (Bell, 2009). Since the establishment of the People's Republic of China (PRC), the Chinese Government has tried to be neutral toward other countries' domestic political and economic issues. In line with this political assumption, China followed a new political strategy in the name of non-intervention principles. Following China's peaceful foreign policy for a long period, international actors and institutions decided to set up political and economic relations with China.

Considering the development process of China-MENA relations, this study seeks to answer the question of what the main factors behind the rapid development of China-Middle East and China-North Africa relations in recent years are. China-MENA relations have developed in different periods and at different levels. When we examine the whole of China-MENA relations from a historical perspective, we can understand that China-MENA relations developed not only through economic interests but also through China's political interests. As a rising power, China has sought to set up enhanced relations and comprehensive partnerships with MENA countries in the context of China's soft balancing strategies to undermine US influence in MENA. This study examines China's relations with MENA by dividing them into different periods. Then it continues with President Xi's period and the BRI cooperation.

Pre-Reform China-MENA Relations

As a growing power, China's relations with MENA date back to ancient "Silk Road" interactions. However, with the establishment of the PRC, a new page was opened in China-MENA relations. The initial political policies of the PRC were strictly determined from a Maoist black-and-white perspective. With this policy, China has divided countries, governments, organizations, political parties, and leaders into two parties, with a clear distinction between those who are for or against China. Although the Chinese Government achieved remarkable diplomatic achievements during this period, this policy failed to achieve significant success in its relations with many MENA countries (Shichor, 2018). This political perspective of China continued for almost two decades. Then China could re-establish diplomatic relations with most of the Middle East and African countries and the rest of the world.

In its early years, the PRC was more concerned with its own internal development rather than developing advanced relations with other countries. During this period, Chairman Mao Zedong said, "*Where the enemy advances, we retreat. Where the enemy retreats, we pursue.*" (敌进我退, 敌退我追) (Sun, 2013). Therefore, China's political assumption at that time was relatively more inclined to its self-preservation and development rather than an aggressive or proactive strategy.

Under the influence of the Cold War and the bipolar system, Chinese foreign policy was extremely ideological. At that time, China's relations with other countries were largely determined by their relations with the two blocs (the USA or the USSR). The Chinese Government attempted to establish advanced relations with countries that had friendly relations

with the Soviet Union. The Countries that had positive relations with the USA could be considered as carrying potential risks for China (Rynhold, 1996).

As a semi-colonial country that suffered from different kinds of imperialist policies, China supported the Middle Eastern and North African countries to protect them against imperial power and colonial activities and help them control their regional integration. An obvious example of this case was China's supportive approach to the Palestinians against Israel in 1950 when China supported the Palestinians by refusing to set up diplomatic relations with Israel. As a result of China's supportive political gesture, in 1956 Egypt became the initial country in the Middle East and the Arab world to recognize the PRC and attempted to build diplomatic relations with China (Zhang, 1999). China's political principles were based on the Five Principles of Peaceful Coexistence, which meant maintaining good relations with all countries in the world. However, at that time, China had two reasons for refusing to establish diplomatic relations with Israel. First, the Muslim population of the Middle Eastern and North African countries was huge, and most of them were against the existence of Israel. Therefore, China did not want to ignore the reaction of Muslim countries to a relatively small and undesirable country in the region. Second, Israel was a close ally of the US and China was reluctant to engage with US mandate countries (Zhang, 1999). As a result, China took the sensible decision to refuse to establish political and economic relations with Israel as a positive signal to Islamic countries.

Before 1955, the MENA countries did not have remarkable importance to China. However, a short period later, China tried to find international political allies to strengthen the international political system against the Western capitalist states. (Looy, 2006). But the relations between China and the USSR in the early 1960s were also not smooth, and a few years later the Cultural Revolution broke out. In response, China began to seek allies from third-world countries or non-super or regional powers (Looy, 2006). As a result, in the early 1970s, most of the Middle Eastern and African countries, like many other countries, gradually began to form diplomatic relations with China.

In the first period of the PRC, China's Middle East policy was described as a period of slowness and inefficiency. There were two main reasons for this slow and unproductive period. The first reason was due to the unstable, uncertain, and violent turbulent situation of the Middle East after the Second World War. The second reason was China's need

for recovery, achieving self-sufficient goals, and its reluctance to be a part of other countries' foreign affairs. Since the establishment of the PRC, China has followed a political strategy that is based on peace, and development, as well as not being involved in conflicts with the Middle Eastern countries. China's non-interference policy means that each country is independent, each should only be governed by its own legal government, and no outside power or country should interfere in the domestic affairs of other countries. In fact, this policy first came into force with an alliance agreement signed between China and the USSR in 1950 (Zheng, 2016). Since most countries suffered irreparable losses from the Second World War and almost every country at that time needed recovery and development. China's peaceful and advancement-oriented strategy had been welcomed by most international actors.

This political assumption was formed by the new leaders of the PRC. Chairman Mao Zedong stated that China was ready to launch diplomatic relations with each country that was ready to follow the ideologies of the new Chinese Government. In line with this assumption, the "Five Principles of Peaceful Coexistence" were put forward by Prime Minister Zhou Enlai during an official meeting between the Government of China and India in 1953. It was also a part of the "Ten Principles" composed of the 1955 Bandung Conference. This principle was also strongly applied during the Cultural Revolution and the Tiananmen Square incident. In turn, this policy has become the official principle of China's foreign policy to design its political and economic relations with the world and the Middle East. This political strategy also included respect for the sovereignty, territorial integrity of each party, equality, mutual benefit, peaceful coexistence, mutual non-aggression, and mutual non-interference in each other's domestic affairs (Ministry of Foreign Affairs of the PRC, 2020; Zheng, 2016). China's that time vision was a desirable political concept that could be welcomed by any international actor that needed to recover and develop its WWII-affected economy.

In the 1949-1955 period, there was almost no significant development in China-MENA relations. In 1955, China-MENA countries had the opportunity to meet officially in China for the first time (Shichor, 1979). After that first meeting, both parties received some positive signs, but these signs were not strong enough to establish more relationships between the parties. China saw MENA as a geography far from China. But China later realized that the Middle East (relatively later, North Africa) was not only a critical area for its natural resources but also it is important for multilateral political strategies. Later, China also recognized that

the Middle East is an important region for the stability of Central Asia, where the superpowers “contract and compete” (Harris, 1991). In the early 1980s, China received a potential threat to Chinese interests from the presence of the USA, other major powers, the Baghdad Pact, and the CENTO (Central Treaty Organization) in the Middle East. Accordingly, China followed a policy to weaken the existence of foreign powers in the Middle East (Shichor, 2006). As a result of its growing concerns, China decided to give more importance to the MENA countries and strengthen its presence in the region (Scobell and Nader 2016).

Table 1

Diplomatic Relations between the Middle Eastern States and China (1949-1978)

State	Date of diplomatic relations
Egypt	30 May 1956
Syria	1 August 1956
Yemen	24 September 1956
Iraq	25 August 1958
Sudan	4 January 1959
Algeria	20 December 1962
Tunisia	10 January 1964
Kuwait	22 March 1971
Turkey	4 August 1971
Iran	16 August 1971
Lebanon	9 November 1971
Cyprus	14 December 1971
Jordan	7 April 1977
Oman	25 May 1978
Libya	9 August 1978
Post-Reform (1978)	
United Arab Emirates	1 November 1984
Qatar	9 July 1988
Palestine	20 November 1988
Bahrain	18 April 1989
Saudi Arabia	21 July 1990
Israel	24 January 1992

Source: Data collected from, (Shichor, 2006), (Chinese Foreign Ministry, 2004,

China org cn), (刘中民, Liu Zhongming, 2015); (Chaziza, 2021); (Large, 2009).

As seen in Table 1, the China-USA rapprochement in the 1970s and China's admittance to the United Nations as a permanent member in 1971 enhanced the process of diplomatic interactions between China and most of the MENA countries (Shichor, 2006). During the 1978-1980 period, China maintained a defensive policy rather than the pursuit of superiority in its periphery, particularly in unstable Central Asia. By 1979, however, China had become more international, and China's policy of alliances shifted from seeking allies to seeking friends by emphasizing mutual interests much more seriously than before. This policy was welcomed by many countries, and as a result, they expressed their willingness to cooperate with China (Womack, 2012). This policy was attractive to most of the countries in the MENA, and Central Asia. Because no country could refuse to take mutual benefits from China, which is a huge emerging economic power.

With the advent of reform and opening-up policies, China aimed to find a balance in its developing political, economic, and commercial relations with MENA. China, on the other hand, was not willing to let its emerging presence in the Middle East cause any hostility for the USA. However, the USA wanted to see China's relations with the region develop in parallel with the political and economic goals of the USA, without relying solely on China's political and economic interests (Alterman and Garver, 2008). The US demand was neither reasonable nor acceptable to China. Moreover, some of the policies followed by the US in the region were completely opposite to China's political principles such as non-intervention and anti-imperialism/colonialism.

Both pre-reform and post-reform China supported a peaceful resolution against the conflicts in the region, this is because China wanted to provide the security of Chinese economic interests. Therefore, any military solution could both increase the US influence and disrupt China's energy and trade relations in the region. At that time, it was China's best choice to remain neutral towards Middle East conflicts. (Rynhold, 1996). Although conflicts indirectly supported by the US might challenge China's economic interests, thus, China maintained its principle of non-intervention to avoid conflicts in the Middle East. Even now, as a more powerful country, China continues a policy of not being a part of these conflicts in Syria, Iraq, Yemen, and Libya.

Post-Reform China-MENA Relations

With the start of the Deng Xiaoping era in 1978, the Chinese Government's old ideological approach was significantly replaced by a more practical approach based largely on energy, trade, and other economic developments. In turn, China opened its doors to international actors to support China's massive upgrading program, and China began to form multilateral relations with Middle Eastern and North African states and established humble economic ties in the context of arms sales and exporting Chinese goods (Lyll, 2019). With the spirit of reform, Chinese foreign relations became more dynamic, and accordingly, China established multilateral relations with almost the whole world. Consequently, Middle Eastern countries have increasingly become a strategic area for Chinese trade, energy, and investment policies.

With the arrival of opening-up and reform strategies, the relations between China and MENA developed rapidly. From the late 1970s to 1990, 90% of China's arms sales were to the Middle East, including Iraq, Iran, Saudi Arabia, Egypt, Syria, and Libya, totaling approximately \$15 billion, and it made China enter among the top five guns providers in the region (Sichor, 1992). In 1980, China's military trade was higher than China's economic trade and foreign direct investment in the MENA region. Although China's arms sales were not as much as those of the USA, Russia, and France. However, increasingly China become a critical arm provider to the region (Yetiv and Lu, 2007). After a long period of reluctance to get involved in Middle Eastern affairs, China entered a period of increasing its presence in the Middle East to become a chief player in the region by climbing the ladder of future great power (Shichor, 1992). Since China is a huge market for oil and other energy products, most of the countries in the region were positive about China's presence in the region.

In parallel with the post-Cold War developments, China's Middle East policy was radically changed. During this period, China desired to both increase its global impact and intensify its economic ties with the MENA states by facilitating China's economic expansion process. In early 1992, China had established economic relations with almost every country in the region. With the declining tension in Arab-Israeli relations, the Middle East has become a cooperation priority for the Chinese Government. As a result, with China's increasing petrochemical demand in 1993, China's economic presence in the region increased rapidly. (Yetiv and Lu, 2007). Respectively, China developed political and economic relations with the

rest of the MENA states. Saudi Arabia, the United Arab Emirates, and Qatar became important strategic partners of China in the fields of oil, trade, and investment. As a result of the political and economic reforms under the Deng Xiaoping administration, China made remarkable progress in Middle Eastern and international arenas. Consequently, China was able to take its prominent place in the world economy with its stable economic rise for a long time. However, by enhancing and transforming its economic superiority China could also have some political and economic challenges. The first was the sensitivity of distrust that China, as a rising power, brought to its neighbours and other regions. The second was the containment challenges that the US pursued against China as an important emerging power (Okur, 2017). Therefore, China's strategic approach towards the Middle East and other regions was closely followed by both the USA and other international actors.

With the termination of the Cold War, a novel international system (unipolar international system) emerged. This new system brought both significant challenges and opportunities for China. As the United States became the sole dominant power and developed its regional security architecture in the region to serve its future political, economic, and militaristic policies. Although these uncertain policies of the USA brought an uncertain future for China's future strategies. However, the US security umbrella assisted China to become an important economic and political actor in the Middle East in the future. As a result, China pursued a strategy of avoiding political and militaristic policies that could challenge the interests of the USA in the region, as well as establishing stable economic relations with almost all states in the region (Fulton, 2019). Back then, China placed more emphasis on economic development than on political conflicts with its rivals. Accordingly, China's ideological slogans changed from Mao's slogan of "politics in command" to "economic development in command" (Rubin, 1998). However, if China's presence became too aggressive or excessively challenged the policies or interests of the United States, it was likely that the United States would create difficulties for China to spread its economic authority in the region and establish improved relations with the countries of the region. However, if China's presence was too aggressive or could extremely challenge the United States' existing policies or interests, probably, the United States could create difficulties for China to maintain its economic impact in the region and establish advanced relations with the regional countries.

Since 1990, the Middle East has witnessed many multilateral political, economic, and commercial cooperation and great power competition.

The motivation behind Beijing's pursuit of greater impact and its attempt to be a part of this competition has stemmed from China's changing and increasing political and economic influence. In this period, the Chinese economy, trade, and energy policies have gradually developed and taken shape in parallel with the regional and global economies. Therefore, China has needed to expand its political influence and leadership in MENA, Central, South, and East Asia.

Since 1990, the world political system has become more interactive. With the strong emphasis on globalization, states have had more complex relationships with each other. Parallel to these developments, China, as a rising global power, changed its political vision a little with the termination of the Cold War. In the context of internal and external transformation in global governance, China's political, economic, energy, and commercial interests in the Middle East increased rapidly and China needed to redesign its Middle East policies.

In early 1993, China got a net oil-importer position. At that time, China was struggling to expand its diplomatic and economic ties with the Middle East. Since China's monetization policies depend on foreign trade and energy, the Middle East became one of the most essential regions for China's global and economic policies. China is accustomed to preparing a favourable atmosphere for its regional economic policies and industrial development to achieve its projected economic targets. In turn, China has refocused on the Middle East in the context of new trade, energy, investment, and industrial strategies (Kenderdine and Lan, 2019). Since there is no trace of colonial domination in the history of China's relations with the Middle East and North Africa, China could relatively easily establish mutual trade and relatively weak military relations with the Middle East countries. After the September 11 attacks on the USA, China increased its existence and impact in the Middle East by maintaining its neutral political assumption against the turmoil and conflicts in the Middle East (Doster, 2016). However, when China's presence and interest relations in the Middle East after 2010 are evaluated, compared to its energy and economic relations, China's political and military presence in the Middle East and North Africa remained relatively weak.

In fact, China's oil interactions with the Middle East started in 1985. As China's need for oil was increasing fast, only one decade later, China's oil importation increased by more than 50 percent. Accordingly, China's trade, cross-investment, and multilateral relations began to grow in the region (Xu, 2000). Only one decade later, China turned out to be an

important figure in the energy and economy of the Middle East, even China gradually increased its impact and become the main trade partner of various countries in the Middle East and North Africa.

China's reforms and opening-up policies in 1978 and its participation to the World Trade Organization (WTO) in late 2001 are two important milestones in China's economic achievement and economic integration with the world economy (Abdulhalek and Korayem, 2007). These two main factors accelerated China's globalization process and highlighted China as an important power of the future in the international arena. With its membership in the WTO, China's international ambition made China pursue a soft power policy. After President Hu Jintao stated that China should increase its soft power activities in 2007, China attempted to implement soft power policies more efficiently (Shambaugh, 2015). This was the advent of China's soft power era. Since then, China's soft power activities have increased both regionally and globally.

China had successfully weathered the 2008 global economic crisis. After such an economic victory, many Chinese scholars strongly believed that China had already accomplished its regional power era and was accepted as a rising global power. However, during this successful period, some Chinese scholars believed that the policy of 'Keeping a Low Profile' (韬光养晦) was still necessary for China's economic growth. They believed that China is still a developing country, if China abandons this policy and becomes more proactive, China is likely to face a couple of challenges such as the hostility of the United States, the discontent of its neighbours, and the reluctance of some key countries' cooperation with China (Zheng, 2016).

After the 2008 economic crisis, the Chinese economy proved its stability and continued to grow as usual. Accordingly, the USA increasingly perceived China as a global rival, and China's economically weak partners began to worry about China's true intentions and future political and economic strategies. (Womack, 2012). Therefore, China did not want to have advanced relations with the regions where the US had relatively more political influence. For the oil-importing states of the Middle East, China's post-crisis stance did not cause great concern, on the contrary, in parallel with this growth, China needed more energy from the Middle East. However, trade deficits for non-oil-producing countries of the Middle East continued to increase in line with their dissatisfaction with bilateral relations with China.

Subsequently, China continued to increase its political and economic

presence in the region. The Chinese Foreign Minister stated that “China’s political role in the Middle East will only grow and there is no way back”. Moreover, in recent years, China has also started to focus on energy security, trade, and investments in the Middle East like a great power by using its economic power to balance and decrease the influence of the USA (Lyall, 2019). However, to achieve its long-term objectives, China did not compromise on its peaceful, mutual benefits and non-intervention principles that attracted other countries to rely on and cooperate with China. Because the attitudes of China in the competition process with the United States have significant effects on the relations between China and its neighbours; China and the Middle East; China and the rest of the world (Womack, 2012).

With China's fast-growing economy averaging 9% each year from 1990 to 2000, the Chinese Communist Party devised the "going out" (走出去) strategy, with which Beijing aimed to strengthen the structure of the Chinese Economy and lift millions of Chinese People from Poverty (Wang, 2016). Considering this strategy, after 2001, China’s presence in the Middle East was not only limited to oil purchasing and arms sales, Chinese investments, trade, and infrastructure have also played a crucial role in China-Middle East relations. China’s trade volume with the Middle Eastern states grew 87% in the period of 2005-2009 and reached \$100 billion. Since China has multilateral interest-based relations with the Middle East and China is not willing to let the United States act as freely as before in the Middle East. China’s growing presence in the Middle East brought a kind of disturbance to the USA. The USA, for instance, when brought sanctions on Iran, in 2010, China opposed it and did not permit the USA to be fully successful in the sanctions against Iran. Thus, the United States had to weaken its sanctions against Iran (Chen, 2011). Given that China and the USA have different interests in the Middle East, and Beijing has followed a more proactive foreign policy in recent years, China and the USA will likely face more political and economic contradictions in the future.

China-MENA Relations Under the Xi Administration

Recently, China has tried to increase its economic influence in MENA by establishing comprehensive economic partnerships through its soft power policies. In the context of the BRI’s long-term objectives, China has had far-reaching political and economic targets in MENA and other regions (Abdel-Ghafar and Jacobs, 2020). President Xi has been making efforts to develop China's political and economic capabilities since

2013. With the aim of being an intensive global power and its ambition for the realization of the "Chinese Dream", President Xi launched the BRI, Silk Road Fund, and AIIB, and strengthened the BRICS and SCO cooperation. Under President Xi's leadership, China has proactively attended G20 summits and held numerous new international conferences and events. In addition, China has had a remarkable role in the leadership and development of Asia, Africa, the Middle East, and Central Asia, as well as initiating new and multilateral international cooperation in the international arena (Sun, 2019). In fact, President Xi has more focused on demonstrating China's existing advanced political, economic, and strategic capabilities as well as its increasing global influence.

With the launch of the BRI, China aimed to show the world its new world power capacity by paying more attention to the MENA. From now on, China's approach to MENA is more than reaping economic benefits and avoiding political stalemates. China's future policies towards MENA will be based on its increased political and economic presence, and China's economic cooperation will continue to be more unified in the future. However, these developments do not mean that China is looking for strong alternatives to compete directly with the US in the MENA. In fact, China avoids being part of direct conflicts with major powers in the Middle East such as the US, European Union, and Russia. Although China and Russia jointly vetoed several drafts of the UN Security Council's resolution to the Syrian War. However, China is still unwilling to be a part of the political conflicts in MENA or elsewhere, and China does not agree with the resumption of a full alliance with Russia in the Middle East (Sun, 2019). However, it is discussed by International Relations and political science scholars whether China's avoidance of being a part of controversial issues will continue in parallel with China's increasing influence and growing interests all over the world or not.

As a major and emerging superpower, China has expanded its ties with the Middle East. After the Arab Spring, China's Middle East policy has majorly developed by the tangible economic and energy interests of the region and the anxiety about the growth of terrorism and extremism. Under the leadership of President Xi, China's foreign policy has become more proactive and assertive. China's international influence both politically and economically has gained considerable dimensions. China's ambition for its army, economy, trade, energy, and raw materials will continue to be a subject of concern for the future of some regional and global actors. Accordingly, President Xi is not willing to "keep a low profile" "tao guang yang hui," as his predecessors pursued. Quite the

reverse, he wants to make a difference to demonstrate China's rising power and China's upgraded political level. Considering these concepts, China is likely to be more assertive in the international arena (Jin, 2016). Now China seeks to play a vital role in a multipolar global system by forming leadership in the process of global systemic change. As President Xi Jinping noted, China is moving in the light of being a global leader in combined national power and international influence (Xinhua, 2017; Ehteshami, 2018). In parallel with these policies, China will try to balance the forces that aim to harm its national and international interests.

President Xi has suggested new alternatives to the Middle East by emphasizing the significance of rebuilding the ancient "Silk Road" with expanded trade routes from China to Central Asia, the Middle East, North and South Africa, and Europe. Since, currently, together with the presence of the USA, Russia, and the EU, China is one of the major external actors in the region that has a unique position in remaining a friend to all Middle Eastern countries. China's grand strategy is not only focusing on looking East but also looking at Central Asia and the Middle East. This is also thought to be a counterattack of China against the United States which is strengthening its ties with Japan, Australia, the Philippines, Singapore, and Malaysia. By doing so, China hopes to decrease the dominance of the United States and balance its presence in the Middle East (Bao, 2013). China's this strategy is not only a kind of retaliation strategy against the United States such as "if you surround me, I shall surround you, too" strategy, but also China needs to be more active in these areas to realize its new economic initiatives and maintain its economic growth.

Beijing pursues diplomacy based on its growing power ambitions to overcome its own internal problems and redesign the current global order to make certain its global and economic upheaval The Middle East, which is the main energy source for China, has a strategic position between the Silk Road Economic Belt and the Maritime Silk Road, and it is considered that China will move forward with the '1+2+3' comprehensive cooperation strategy which was declared in 2014 as a policy for China's cooperation with Middle Eastern countries (Kamel, 2018; Hindy, 2017). China sees BRI as a new strategy for peace, development, cooperation, and mutual benefit in the new century. By doing so, China aims to maintain the Silk Road cooperation spirit in such a complex international and regional position (National Development and Reform Commission, 2015). As China's economic and military power has increased sharply in recent decades, China has become an important political actor, both globally

and regionally. To maintain its political and economic rise, China needs to be more active in global relations, especially in Indo-Pacific, East and Central Asia, and Middle East politics. To protect its political and economic interests, it seems essential for China to reduce the dominance of the USA in the Middle East, where China has developed important strategic policies and strategic partnerships.

Table 2

China's Establishing Partnership Relations with the Middle Eastern Countries

State	Level	Year Signed
Turkey	Strategic Partnership	2010
Algeria	Comprehensive Strategic Partnership	2014
Egypt	Comprehensive Strategic Partnership	2014
Qatar	Strategic Partnership	2014
Iraq	Strategic Partnership	2015
Jordan	Strategic Partnership	2015
Iran	Comprehensive Strategic Partnership	2016
Morocco	Strategic Partnership	2016
Saudi Arabia	Comprehensive Strategic Partnership	2016
Oman	Strategic Partnership	2018
Kuwait	Strategic Partnership	2018
United Arab Emirates	Comprehensive Strategic Partnership	2018

Source: Atlantic Council, 2019.

As can be seen in Table 2, China has established strategic partnerships with many countries in the Middle East and North Africa. With the

launch of BRI, China has invested in marine and rail infrastructure both to create a regional network and to connect China to Europe (Qian, 2016; Chaziza, 2019). In response to the United States' growing presence in the Pacific, China has decided to expand its presence in the Middle East, which is a key area for China's BRI, energy, and investment policies. In 2016, a few days after President Xi's visit to the Middle East, China published its first "Arab Policy Document" (Hornschild, 2016; Beijing Review, 2016; Fulton, 2019). During his visit, President Xi promised \$55 billion in loans and additional investments to Middle Eastern countries (The National, 2016; Kamel, 2018). Later, China offered the "1+2+3" economic model to the Middle East countries. In such a model, "1" denotes energy cooperation as the main axis; "2" refers to cooperation in infrastructure development and facilitation of trade; "3" refers to high-tech cooperation in the fields such as satellites, space, and energy (Jin, 2017; Hindy, 2017).

Beijing's long-term diplomacy in the Middle East relies on gaining economic ties with oil, gas, and energy-producing states. However, recently China has also engaged with MENA countries that have little or no oil or gas, such as Egypt, Turkey, Syria, Israel, and the Palestinian Authority, to expand its existence in MENA (Yao, 2012). Due to the increasing military presence of the USA in the Middle East, China is forced to give more importance to MENA, by doing so, China does not want to give full control of the Middle East to the USA (Neill, 2014). Due to the political disorder in MENA in the last 20 years, the USA has lost its reputation in the Middle East to a large extent. Therefore, it is probably the right time for China to develop strategic relations with the US's closest allies such as Turkey, Saudi Arabia, and Egypt to expand its influence in the Middle East with a well-designed political, economic, and cultural strategy. (Chaziza, 2019). Although China's existence in the Middle East has not had a long history and China is quite cautious with its approach to the Middle East issues. However, China's role in the Middle East is getting more and more important, and its political and economic influence is increasingly going up. With the declining sign of the dominance of the USA in the region, China's role in the architecture of the region is progressively being discussed both by regional and Western scholars (Lons, 2019).

China-MENA relations have gained momentum in recent years. These relations mainly develop within the framework of their economic relations. However, China will likely deepen its relations with countries in these regions in the future (Chaziza, 2021). In this context, China's Middle East

strategies under the administration of President Xi are largely based on win-win cooperation, peaceful development, and mutual benefits. As he stated, China gives hope to the countries of the Middle East and the rest of the world to cooperate mutually beneficial and to share a bright future for all humanity. Before attending the Arab League conference in Cairo in 2017, President Xi stated China's new vision for the Middle East: "Instead of seeking a proxy in the Middle East, we support peace talks; we invite all parties to join the Belt and Road Initiative's circle of friends, rather than seeking any sphere of influence; Instead of trying to fill the "gap", we are establishing a cooperative network of partnerships for win-win results." (Chinese Newspaper, 2016). With this statement, the rise of China has gained prestige and momentum in MENA and other regions. As a result, in the context of win-win cooperation. the BRI has been welcomed by many regional and global actors.

Under the leadership of President Xi, China proclaimed the "Chinese Dream" with a new and multifaceted vision. In 2014, President Xi declared that "We must increase China's soft power, provide a good Chinese narrative, and better communicate China's messages to the world" (Shambaugh, 2015). In recent years, the Chinese government has sought to develop China's soft power with the help of Confucian Institutes. China has opened nearly 500 Confucius Institutes in more than 100 countries. China has spent more money than the United States in the past few years to increase its soft power and conduct its foreign policy propaganda (Doster, 2016). Since the most important objectives behind the Confucius Institutes are "to make the world understand China, as well as make China understand the world," and introduce Chinese culture and language to the world (Han, 2011). Currently, the number of these institutes is rising all around the world, not surprisingly, these institutes are attracting and providing opportunities to many people around the world who are curious about understanding China, Chinese culture, and the Chinese language.

China has faced some economic and security issues in MENA. Due to the growing interdependence of the global economy, many companies need to deal with the local turmoil of unstable regions such as North Africa, the Middle East, and Central Asia. In recent years, Chinese workers have been kidnapped, killed, or faced with evacuation in Yemen, Sudan, Nigeria, South Sudan, and Libya. Therefore, there are increasing domestic pressures for Beijing to take more measures to protect Chinese Citizens and expand China's interests overseas. In line with China's growing power and impact, some other international

actors also expect China to take the initiative and be more responsible for global security issues. Engaging in such matters would directly or indirectly challenge China's non-interference principle. However, lately, China's policy of non-inference has also been increasingly questioned by the Chinese People.

In Sudan, for example, China's oil investments account for 40% of the country's total oil investment, and China buys more than half of Sudan's total oil each year. Some scholars have even complained about China's reluctance to intervene in the defence of Chinese companies in certain unstable regions, such as the Middle East and Africa. They also think that China should soften its policy of not making arguments against human values, rather than emphasizing rhetorical statements about taking international responsibility. On the contrary, in response to these criticisms, the Chinese Foreign Ministry official stated: "If we listen to Western countries' flatteries to abandon the non-interference principle today, then, who will stand out to support our sovereignty and dignity in the future?" (Guancha Wang, 2011; Zheng, 2011; Chen, 2016). Thus, China has faced a hard dilemma, because it is quite hard for China to abandon its non-interference policy and become more involved in other countries' domestic issues, because for China, interfering with other countries' internal issues is considered a kind of irresponsibility and a flighty policy followed by the western countries.

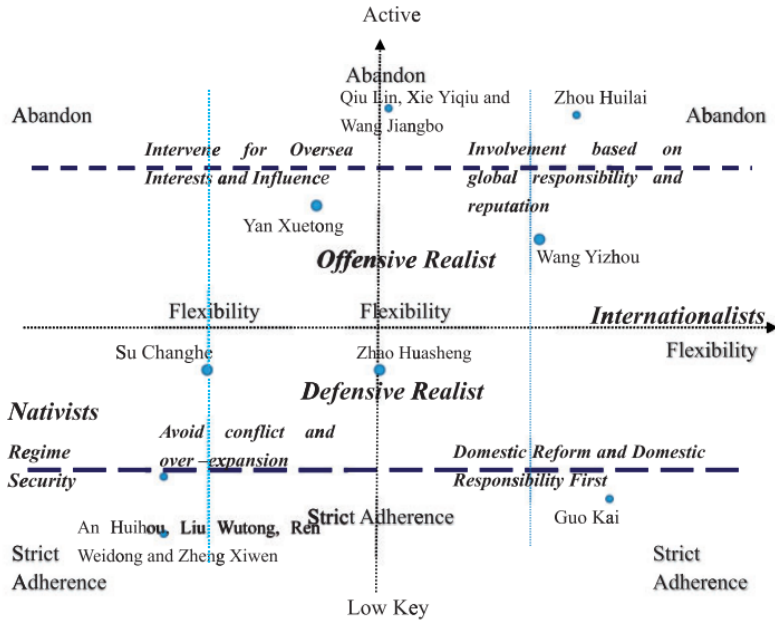
Although many Chinese scholars and politicians strongly support China's non-intervention principle by arguing that if China abandons this policy Chinese sovereignty and Chinese interests will be affected seriously, and China's non-interference policy is still a significant tool for China to prevent external interference to China's internal affairs. However, some Chinese scholars think inversely by arguing that China should act more proactively in the international arena against the regional crisis of the Middle East, Central Asia, and South and North Africa by contacting different political forces, different communicating channels, or different regional organizations. No matter China is a rising power or a developing country, China should clarify its international role. Some Chinese foreign policy analysts are giving different answers to the question of what kind of an international role China should undertake. As a suggestion, Professor Wang Yizhou offers a 'creative involvement' strategy to the Chinese Government as a new concept, with a new positive attitude for China to take a more active role in international affairs. He also argues that if China fails to shoulder international responsibilities in the context of its non-inference policy, China will face losing its reputation and

soft power trustworthiness (Chen, 2016). Moreover, without a military presence or active role in some regions, it will also be risky for China to protect its overseas political and economic interests. Chinese scholar Wang Jisi has stated that, While the United States has deeply involved in the Asia Pacific, China should have a strategic plan for “Marching West.” (Sun, 2013; Bao, Eichacker and Rosenthal 2013; Hindy, 2017). With this concept, China aims to strengthen its relations with East and South Asia, at the same time establish strategic relations with West Asia which is thought of as a crucial strategy for China to protect its multilateral interests in MENA. China’s peaceful foreign policy and its non-intervention principle are appreciated. Notwithstanding, probably it will be hard for China to maintain this policy without increasing its presence in different and disputed regions as well.

Figure 1

Debates in China on China's Non-Interference Principle

Source: Chen, 2016.

As Figure 1 shows, China does not want to be involved in any conflicts in MENA and other regions under the leadership of President Xi. For example, during the crisis in the Middle East and the separatist movement in Syria, Iraq, Yemen, and the Palestinian-Israeli conflict, China decided to remain neutral. In 2014, when the Ukraine crisis broke out, China controlled itself not be a part of Russia's conflict with the Western world. This is because China has also suffered from its own internal separatist movements. (Chen, 2016). In fact, China's concern is basically that other powers interfere in China's domestic affairs. Therefore, the logic under the principle of non-intervention is that if China continues to refrain from interfering in the internal affairs of other countries, China will also protect itself from the interference of other foreign powers in China's domestic politics.

As expected, China has gradually intervened in Middle East affairs

since 2013, without compromising its principle of non-intervention. However, China's methodology for Middle Eastern affairs is still based on de-escalation and stabilizing the region, as was the old policy of Chairman Mao and Deng Xiaoping. For example, in 2014, China proposed a five-point solution to the Palestinian issue and signed comprehensive bilateral strategic partnership agreements with Egypt and Qatar. China has also provided support to Iraq in the fight against ISIS, which is seen as a threatening terrorist organization by the Chinese Government. In addition, China opened a Chinese Consulate General in the capital city of the Kurdistan Region in Iraq (Doster, 2016). All these developments worried the USA. Indeed, the more China develops its political, economic, and strategic relations with the Middle East, the more the USA will be concerned.

On the other hand, some scholars worry that China will lose its international credibility because of its veto of Syria's intervention. They think that China should not interfere in anything related to Syria's future. China's veto of Syria caused China to lose its international image, and China gained nothing by doing so. Conversely, some scholars argue that China's blocking of the Security Council's resolution on Syria would have some advantages, such as reinforcing the Sino-Russian partnership, expanding China's authority in the region, and decreasing the risk of war between Iran and the USA. In doing so, international actors are more likely to be convinced that China not only cares about its own interests but also respects the principle of its non-interference policy (Chen, 2016; Yan, 2012). In this context, China's position in the Middle East is more critical than before, so any controversial decision by China could be abused by the US, causing China to lose credibility in the region.

It seems that the power of the USA is decreasing in MENA, and the power of China is increasing. China aims to follow a strategy that strengthens its economic networks in the context of its "win-win" cooperation politics. While the strategy of the USA is to reduce the economic dependence of other states on China, China targets to decrease the US security dominance by building strategic allies and expanding its military capabilities to bring middle states into its security orbit (Ikenberry, 2015). China has already started building military bases outside of China (in Africa, Djibouti) to undermine the US mandate and protect its allies. However, hard balancing is still not a favoured foreign policy for China, it seeks to establish peaceful and mutual economic interest policies to increase its influence and power in the Middle East, Central Asia, and Africa. These policies mean that China will need to balance the US in the concept of

a soft balancing strategy to achieve its future political and economic goals. Otherwise, China cannot advance its economic, energy, and trade policies in the Middle East, which is a region strongly influenced by the interests-based dominant policies of the USA. As in the framework of its 'offend no one' diplomacy, China has pursued a distinctive political strategy by adopting an impartial tone against regional conflicts and kept itself away from emphatic policies of the United States that could indirectly damage the developing relations between China and Middle East countries since 1990 (Buckley, 2012). It seems that under President Xi's leadership, China will increasingly contest with the USA for global leadership. As China is the leading economy of Asia, it is possible that China will continue to expand its political and economic influence on the Middle East, North and South Africa, and Central Asia.

With the help of BRI, China aims to create the world's most comprehensive trade and energy platform within the framework of its strategic partnerships and economic cooperation. The Chinese Government designed the BRI with five principles: political coordination, facility connectivity, barrier-free trade, financial coordination, and people-to-people bond (State Council of the People's Republic of China, 2015). In this context, China aims to cooperate with MENA countries by assuring them China is not aiming to interfere in their internal affairs. It seems that with the development process of the BRI led by President Xi, China's emerging investment and strategic partnership relations will continue to rise, and China will be more engaged in MENA. However, this can also expose China to US backlash and jeopardize its non-intervention policies.

Conclusion

MENA is becoming more important for China. Looking at China's MENA policy, it can be figured out that China has focused on MENA politics since the first years of the People's Republic of China. The motivations behind the development of China-MENA relations not only stem from China's growing energy needs, investments, and economic developments but also stem from China's rising impact in the international arena. With the termination of the Cold War, China needed gradually increase its presence in the Middle East and Africa. One of the most significant reasons for this strategy was that China's economy, energy, investment, and trade relations could be adversely affected by the political calculations of the USA and other global powers.

Under the leadership of President Xi, China has become more influential both in MENA and the international arena. President Xi initiated the

BRI as a new political and economic engagement with the Middle East and several other regions. With China's increasing energy needs, new economic strategies, infrastructure, and commercial investments, China-Middle East relations are now much closer than before. According to the recent political, economic, and strategic interrelations, it is obvious that in the future, the relations between China and the Middle East will be even much closer than now. Since, for many regional actors, China's efforts are perceived as sharing the portion of a big cake with numerous related actors instead of using it only for its self-interests. China aims to follow this policy both to decrease the dominance of the USA in MENA and enhance its political, economic, and investment policies in the context of its 'win-win' and the BRI strategic policies.

Declaration

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

References

Abdel-Ghafar, A. and Anna, L. J. (2020). China in the Mediterranean: Implications of expanding Sino-North Africa relations. *Regional influence and Strategy* (pp. 1-12). Global China.

Abdel-Khalek, G. and Karima Korayem. (2007). The impact of China on the Middle East. *Journal of Developing Societies*, 23(4), 397-434.

Alterman, J. b. and John W. G. (2008). The vital triangle. *China, the Middle East and the United States* (pp.10 -12). Washington: Center for Strategic International Studies (CSIS) Press.

Bao, B., Eichacker, C. and Max, J. R. (2013). Is China pivoting to the Middle East? Erişim tarihi: 14.02.2023, <https://www.theatlantic.com/china/archive/2013/03/is-china-pivoting-to-the-middle-east/274444/>.

Beijing Review. (2016 January). China's Arab policy paper. Erişim tarihi: 14.04.2022, <http://www.bjreview.com/Documents/201601/>

t20160114_800046776_4.html.

Bell, D. A. (2009). War, peace, and China's soft power: A confucian approach. *Diogenes*, 56, 26–40.

Buckley, C. (2012). China, UAE sign 35 billion yuan currency swap. Erişim tarihi: 14.12.2022, [https://www.reuters.com/article/us-china-uae-currency-idUSTRE80G19020120117#:~:text=BEIJING%20\(Reuters\)%20%2D%20China%20and,two%2Dway%20trade%20and%20investment](https://www.reuters.com/article/us-china-uae-currency-idUSTRE80G19020120117#:~:text=BEIJING%20(Reuters)%20%2D%20China%20and,two%2Dway%20trade%20and%20investment).

Chaziza, M. (2019). Six years after the Arab Spring: China's foreign policy in the Middle East and North Africa. In Cenap Çakmak and Ali Onur Özçelik (Eds.), *The World Community and the Arab Spring* (pp. 185-202). Palgrave /Macmillian.

Chaziza, M. (2021). China's friendly cooperative relations with Tunisia in the age of the New Silk Road initiative. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 23(2), 301-320.

China Daily. (2016, 22 Şubat). President Xi's speech at Arab League headquarters: Full text, work together for a bright future of China-Arab relations. Erişim tarihi: 14.03.2020, http://www.chinadaily.com.cn/world/2016xivisitmiddleeast/2016-01/22/content_23191229.htm.

Chen, J. (2011). The emergence of China in the Middle East. *Strategic Forum*, No. 271. Erişim tarihi: 14.03.2020, <https://www.questia.com/library/journal/1G1-291503425/the-emergence-of-china-in-the-middle-east>.

Chen, Z. (2016). China debates the Non-Interference principle. *The Chinese Journal of International Politics*, 9(3), 349–374.

Doster, B. (2016). The developing relations between Turkey and China since 2005. *Sociology of Islam*, 4(3),1-19.

Ehteshami, A. (2018). Gold at the end of the Rainbow? The BRI and the Middle East. *Global Policy*, 9(3), 388-396.

Fulton, J. (2019). China's challenge to US dominance in the Middle East. In Camille Lons (Eds.), *China's great game in the Middle East* (pp. 10-17). London, UK. Erişim tarihi: 14.08.2020, https://www.ecfr.eu/publications/summary/china_great_game_middle_east.

GuanchaWang. (2011). Zhongguo jueqi yu zhongguo waijiao buganshe nezheng. China's rise and China's diplomacy 'non-interference in internal affairs'. Erişim tarihi: 14.04.2020, <https://www.guancha.cn/>

america/2011061557871.shtml.

Ikenberry, G. J. (2015). Between the Eagle and the Dragon: America, China, and middle state strategies in East Asia. *Political Science Quarterly*, XX (XX),1-35.

Jin, L. (2017). China's role in the Middle East: Current debates and future trends. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 3(1), 39-55.

Jin, W. (2016). Selective engagement: China's Middle East policy after Arab Spring. *Strategic Assessment*, 19(2), 105-117.

Harris, L. C. (1991). The Gulf crisis and China's Middle East dilemma. *The Pacific Review*, 4(2), 116-125.

Hornschild, S. (2016). China in the Middle East: Not just about oil (pp. 1-2). *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*.

Hindy, L. (2017). A rising China eyes the Middle East. The century foundation. Erişim tarihi: 14.03.2020, <https://tcf.org/content/report/rising-china-eyes-middle-east/>.

Kamel, M. S. (2018). China's Belt and Road Initiative: Implications for the Middle East. *Cambridge Review of International Affairs*, 31(4), 1-20.

Kenderdine, T. and Peiyuan L. (2019). China's Middle East investment policy. *Eurasian Geography and Economics*, 59(5-6), 1-20.

Large, D. (2009). China's Sudan engagement: Changing Northern and Southern political trajectories in peace and war. *The China Quarterly*, 199, 610-626.

Lons, C. (2019). China's evolving role in the Middle East. In Camille Lons (Eds.) *China's great game in the Middle East*. European council on foreign relations. Policy brief, October, London, UK. (pp. 2-10). Erişim tarihi: 03.03.2021, https://www.ecfr.eu/publications/summary/china_great_game_middle_east.

Looy, J. V. D. (2006). Africa and China: a strategic partnership? Asc Working Paper Series 67. (pp.1-28). Studies Centre Leiden, The Netherlands.

Lyall, N. (2019). China in the Middle East: Past, present, and future: Tracing the recent history and trajectory of China's presence in the Middle East. Erişim tarihi: 03.03.2021, <https://thediplomat.com/2019/02/china-in-the-middle-east-past-present-and-future/>.

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, China's initiation of the five principles of peaceful Co-Existence. Erişim tarihi: 14.03.2023, https://www.fmprc.gov.cn/eng/ziliao_665539/3602_665543/3604_665547/200011/t20001117_697812.html.

National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China, with State Council Authorization. (2015). Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road. Erişim tarihi: 02.02.2022. http://en.drc.gov.cn/2015-10/13/content_22174539.htm.

Neill, A. (2014). China and the Middle East. *Adelphi Series*, 54(447-448), 205-224.

Okur, M. A. (2017). 'Bir Kuşak, Bir Yol' Projesi'nin Jeopolitiği, Türk Kuşağı ve Uygurlar. *Akademik Hassasiyetler*, 4(8), 45-55.

Qian, X. (2016). The Belt and Road initiatives and China's Middle East energy policy. *International Relations and Diplomacy*, 4(10), 611-616.

The National. (2016). China inks \$55bn Middle East deals. Erişim tarihi: 16.01.2023. <https://www.thenational.ae/world/china-inks-55bn-middle-east-deals-1.195430>.

The State Council of the People's Republic of China. (2015). Full text: Action plan on the Belt and Road Initiative. English Gov. Cn. Erişim tarihi: 11.10.2022. http://english.www.gov.cn/archive/publications/2015/03/30/content_281475080249035.htm.

Scobell, A. and Nader, A. (2016). *China In the Middle East, The Wary Dragon*. Pressed and Published by RAND.

Shambaugh, D. (2015). China's Soft-Power Push: The Search for Respect. *Foreign Affairs*, 94(4), 99-107.

Shichor, Y. (1992). China and the Middle East since Tiananmen. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 519, 86-100.

Shichor, Y. (2018). Gains and Losses: Historical lessons of China's Middle East Policy for Its OBOR Initiative. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 12(2), 127-141.

Shichor, Y. (1979). *The Middle East in China's Foreign Policy 1949-1977*. Cambridge University Press.

Shichor, Y. (2006). China's Upsurge: Implications for the Middle East. *Israel Affairs*, 12(4), 665-683.

Sun, D. (2019). China's approach to the Middle East: Development before democracy. In Camille Lons (Eds.), *China's great game in the Middle East*, European council on foreign relations. Policy brief, October, London, UK. (pp. 17-25). Erişim tarihi: 10.01.2023, https://www.ecfr.eu/publications/summary/c_hina_great_game_middle_east.

Sun, Y. (2013). March West: China's response to the U.S. rebalancing. Erişim tarihi: 14.02.2023. <https://www.brookings.edu/blog/up-front/2013/01/31/march-west-chinas-response-to-the-u-s-rebalancing/>.

Rubin, B. (1998). China's Middle East strategy. *China Report*, 34(3-4), 345-353.

Rynhold, J. (1996). China's cautious new pragmatism in the Middle East. *Survival: Global Politics and Strategy*, 38(3), 102-116.

Wang, H. (2016). A Dipper Look at China's 'Going Out' Policy. CIGI Online. Erişim tarihi: 10.07.2020, https://www.cigionline.org/sites/default/files/hongying_wang_mar2016_web.pdf.

Womack, B. (2012). Asymmetry and China's Tributary System. *The Chinese Journal of International Politics*, 5(1), 37-54.

Xinhua. (2017). Secure a decisive victory in building a moderately prosperous society in all respects and strive for the great success of socialism with Chinese characteristics for a New Era. *Delivered at the 19th National Congress of the Communist Party of China*. Erişim Tarihi: 10.05.2020, http://www.xinhuanet.com/english/download/Xi_Jinping's_report_at_19th_CPC_National_Congress.pdf.

Xu, X. (2000). China and the Middle East: Cross-Investment in the energy sector. *Middle East Policy*, 7(3), 122-136.

Yan, X. (2012). The pros and cons of China's veto on Syria. Erişim tarihi: 05.03.2020, <http://yanxuetongvip.blog.sohu.com/203112403.html>.

Yao, K. (2012). The Upheaval in the Middle East and China's Middle East Policy. *Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia)*, 6(3), 1-27.

Yetiv, S. A. and Lu, C. (2007). China, global energy, and the Middle East. *Middle East Journal*, 61(2), 201-218.

Zhang, X. (1999). China's interests in the Middle East: Present and future. *Middle East Policy*, VI(3), 150-159.

Zheng, X. (2011). The Principle of Non-interference is not outdated. *Dongfang zaobao (Oriental Morning Post)*, March 29.

韩召颖, Han, Z. (2011). 孔子学院与中国公共外交 载. 公共外交季刊. 秋季, 第 7 期, 第14-20页。

刘中民, Liu Z. (2015). 推进中国与中东国家新型国际关系, 中国社会科学报。

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Entropi Tabanlı Gri İlişkisel Analiz (GIA) Yöntemiyle Değerlendirilmesi

Assesment of Financial Performances of Participation Banks by Entropy Based Gray Relational Analysis (Gra) Method

Feyzullah Esad ŞEKKELİ

Doktora Öğrencisi,
İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İslam İktisadi ve Finansı
Anabilim Dalı.
esadsekkeli@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6414-4463

Fatih GÜÇLÜ

Doç. Dr.,
Karabük Üniversitesi, İşletme
Fakültesi, Muhasebe ve Finans
Bölümü.
fatihguclu@karabuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-1007-4594

Cilt / Issue: 10(2) 489-511

Geliş Tarihi: 20.02.2023

Kabul Tarihi: 19.06.2023

Atıf: Şekkelî, F. E. ve Güçlü, F. (2023). Katılım bankalarının finansal performanslarının entropi tabanlı gri ilişkisel analiz (GIA) yöntemiyle değerlendirilmesi. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 489-511. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1253985>.

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren 3’ü devlet 3’ü özel toplam 6 katılım bankasının finansal performanslarının Entropi tabanlı Gri İlişkisel Analiz (GIA) yöntemi kullanılarak analiz edilmesidir. Analizler, 2019-2021 yılları arası için hem yıllık olarak hem de tüm dönemi kapsayacak şekilde yapılmıştır. Çalışmada ayrıca eşit ağırlıklı GIA analizine de yer verilmiş ve Entropi tabanlı GIA analizinin sonuçları ile karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre 2019 ve 2020 yıllarında Ziraat katılım bankasının 2021 yılında ise Vakıf katılım bankasının en iyi performansı sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. 2019, 2020 ve 2021 yılları arasında en düşük performansı sergileyen katılım bankası ise Albaraka Türk olmuştur. 3 yıllık bulgulara bakıldığında ise Entropi tabanlı GIA analizinde Ziraat Katılım bankası en iyi performansı sergilerken eşit ağırlıklı GIA analizinde Emlak Katılım bankasının en iyi performansı sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Performans Analizi, Entropi, Gri İlişkisel Analiz (GIA)

Abstract

This study aims to analyze the financial performances of 6 participation banks, 3 state and 3 private, operating in Türkiye, using the Entropy-based Gray Relational Analysis (GRA) method. Analyzes were made annually and by calculating the 3-year average for 2019-2021. Equal weighted GRA analysis was also performed in the study and compared with the 3-year average results of Entropy-based GRA analysis. According to the analysis results, it was concluded that Ziraat participation bank in 2019 and 2020 showed the best performance, and in 2021, Vakıf participation bank. The participation bank with the lowest performance between 2019, 2020 and

2021 was Albaraka Türk. Looking at the 3-year findings, it was concluded that while Ziraat Participation Bank exhibited the best performance in the Entropy-based GRA analysis, Emlak Participation Bank performed the best in the equally weighted GRA analysis.

Keywords: Participation Banking, Performance Analysis, Entropy, Gray Relational Analysis (GRA)

Extended Abstract

In the study, the financial performances of 6 participation banks operating in Türkiye (Albaraka Türk, Emlak Katılım, Kuveyttürk, Türkiye Finans, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım) between the years 2019-2021 were analyzed by Entropy-based Gray Relational Analysis (GRA) and equally weighted GRA method. When we look at the academic literature, there are studies on the financial performance analysis of participation banks. However, analysis studies using the Entropy-based GRA method have not yet been found. Therefore, it was decided to carry out the study using Entropy-based GRA analysis, which aimed to eliminate the deficiency in the literature.

The study includes of a literature review, data set and method, findings, and conclusions. The literature review section includes the studies using the Entropy-based GRA method and the studies in which the performance analysis of the participation banks was made with the Multi-Criteria Decision Making (MCDM) methods. In the Data Set and Method section, the variables used in the GRA analysis and the Entropy and GRA methods are explained with their steps. While the information obtained from the analysis is included in the findings section, this information is evaluated in the conclusion section.

The study used sector data of 6 participation banks, 3 of which are state and 3 of which are private capital, operating in Türkiye between the years 2019-2021 were used. The information used in the study was obtained from the statistical data published by the Participation Banks Association of Türkiye (TKBB) and the annual financial reports of participation banks.

The financial performance of 6 participation banks operating in Türkiye as of 2022 was analyzed using the entropy based GRA method. In the analysis, entropy weights and gray relationship degrees were determined separately for 2019, 2020, and 2021, constituting the sampling period,

and success rankings were given for each year. Also, Mandic et al. (2014), a ranking for the entire sampling period was also made by taking the average of each year's results. In order to see whether the weights given to the criteria by the entropy method have any effect on the performance ranking, a comparison was made by giving the results of the GRA analysis, where the criteria had equal weights.

According to the GRA results based on entropy, between 2019-2021, Ziraat Participation and Vakıf Katılım showed the most successful performance, while Albaraka Türk showed the lowest performance. These results are compared with the literature, with the studies of Bektaş (2021) and Çelik (2020) for Ziraat Participation, and Gençtürk et al. (2021), Odabaş and Bozdoğan (2020), Karavardar and Çilek (2020), and Ayrçay et al. (2017) is in line with the studies. Albaraka Türk's lowest performance was found in Yurttadur et al. (2022), Bektaş (2021), Odabaş and Bozdoğan (2020), Karakaya (2020) and Gezen (2019) are in line with the studies. In addition to these, according to the results of the analysis, it can be concluded that state participation banks performed better than private participation banks between the years 2019-2021.

Unlike the entropy-based GRA results, Emlak Katılım was the highest-performing participation bank in the equally weighted GRA results. The reason for this is that the benefit criteria K1 and K2 are high due to the excess of own funds, the high K4 criterion is due to low total deposits, and the K12 criterion, which is one of the cost criteria, is very low, due to both own excess funds and low total deposits. It is thought that the high equity and low total deposits are due to the new establishment of Emlak Katılım. This shows that the Entropy-based GRA method, instead of the equally weighted GRA, creates the criterion weights in a healthier way and gives more qualified results.

Giriş

Katılım bankaları, Müslümanların finansal ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için kurulmuş, konvansiyonel bankacılıktan farklı işleyiş ve kurallara sahip olan kurumlardır. Türkiye’de 1985 yılında Albaraka Türk’ün kuruluşuyla başlayan bu serüven günümüzde 35 seneyi aşkın tecrübe ve 6 katılım bankasının varlığı ile devam etmektedir. Bu süreçte katılım bankalarının finansal performansları da hem araştırmacılar hem uygulayıcılar açısından farklı yıllar ve metotlarla incelenmiştir. Katılım bankacılığı, bankacılık sektörü içerisindeki payını yıllar geçtikçe artırmaya devam ettirmektedir.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB)’nin 2022 yılı Sektör Mukayese Raporu verilerine göre Temmuz 2022 tarihi itibarıyla katılım bankalarının toplam aktiflerinin bankacılık sektörü içerisindeki payı %8,3 iken toplam toplanan fonların payı ise %10,9 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kullanılan fonlar ve özkaynaklardaki sektör payı ise sırasıyla %8,0 ve %6,3 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının toplam net karı 16.317 milyon TL gerçekleşirken sektördeki payı %7,8 olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının toplam şube sayısı bankacılık sektörünün %12,2’ine tekabül ederken toplam personel sayısı ise %8,5’ine denk gelmektedir. Bu rakamlara bakıldığında Türkiye’deki katılım bankacılığının genel hacminin toplam sektördeki payının %8 ile %10 arasında değişmekte olduğunu söylenebilir. Bektaş (2021), Kartal (2020) ve Ayrıçay vd. (2017)’nin yaptıkları çalışmalarda verilerle kıyasladığımızda katılım bankalarının sektör içindeki paylarının yıllar geçtikçe sürekli olarak arttığı sonucuna varılmaktadır. Katılım bankalarının yıllar içerisinde gösterdiği gelişim ve banka sayılarındaki artış, tasarruflarını katılım bankalarında değerlendirmek isteyen tasarruf sahipleri açısından bankaların performansının incelenmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Bu çalışmanın temel motivasyonunu da bu ihtiyaç oluşturmaktadır.

Çalışmada, Türkiye’de faaliyet gösteren 6 katılım bankasının (Albaraka Türk, Emlak Katılım, Kuveyttürk, Türkiye Finans, Vakıf Katılım, Ziraat Katılım) 2019-2021 yılları arasındaki finansal performanslarını Entropi temelli Gri İlişkisel Analiz (GİA) ve eşit ağırlıklı GİA yöntemiyle analiz edilmiştir.

Literatüre bakıldığında katılım bankalarının finansal performans analizine dair çalışmaların bulunduğu lakin Entropi tabanlı GİA yöntemi kullanılarak yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla çalışmanın Entropi tabanlı GİA yöntemi kullanılarak yapılmasına karar verilmiş ve literatürdeki eksikliğin giderilmesi hedeflenmiştir.

Çalışma sırasıyla literatür taraması, veri seti ve yöntem, bulgular ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Literatür taraması kısmında hem Entropi temelli GİA yöntemini kullanan çalışmalara hem de katılım bankalarının Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) yöntemleriyle performans analizinin yapıldığı çalışmalara yer verilmiştir. Veri Seti ve Yöntem kısmında ise GİA analizinde kullanılan değişkenlerle birlikte Entropi ve GİA yöntemleri adımlarıyla birlikte açıklanmıştır. Bulgular kısmında analizden elde edilen bilgilere yer verilirken sonuç kısmında ise bu bilgilerin değerlendirilmesi yapılmıştır.

Literatür Taraması

ÇKKV yöntemleri ile finansal performansın analizi, araştırmacılar tarafından birçok alanda kullanılmaktadır. Bu yöntemler arasından çalışmada kullanılan Entropi tabanlı GİA yöntemini, Karaatlı (2016) Türkiye'nin 2003-2014 yılları arasındaki turizm sektörünün performansını incelediği çalışmasında kullanmıştır. Benzer şekilde Ayçin (2019) Borsa İstanbul'daki menkul kıymet yatırım ortaklıkları endeksinde bulunan işletmelerin finansal performanslarını incelediği çalışmasında aynı yöntemi kullanmıştır. Aktüerya alanında ise Özdemir ve Kılıçarslan (2021) hayat ve emeklilik sigortası şirketlerinin 2019 yılındaki finansal performanslarını aynı yöntemle incelemişlerdir. Bu çalışmaların yanı sıra Hoş (2022) da Türkiye'deki dört büyük futbol kulübünün 2010-2020 yılları arasındaki finansal performansını incelediği çalışmasında Entropi tabanlı GİA yöntemini kullanmıştır.

Literatürde farklı veri setlerini ve yöntemleri kullanarak katılım bankalarının finansal performanslarını mevduat bankaları ile karşılaştırmalı olarak inceleyen çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalara bakıldığında Yurttadur vd. (2022) yaptıkları çalışmada mevduat ve katılım bankalarının finansal performanslarını ENTROPI ve COPRAS yöntemleri ile incelemişlerdir. 2017-2021 yılları arasında hem mevduat hem katılım bankalarının finansal performanslarının yıllık düzenli olarak arttığı ve bununla birlikte katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha yüksek artış oranlarına ulaştığı sonucuna varılmıştır. Benzer şekilde Gürçay ve Dağdır Çakan (2022) yaptıkları çalışmada katılım bankaları ve mevduat bankalarını 2020-2021 yılı verilerini oran analizi yöntemiyle incelemiş ve katılım bankalarının aktif kalitesi bakımından daha iyi performans sergilediği, diğer değişkenlere göre ise anlamlı bir farklılık bulunmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulguların aksine Sezal (2022) tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile post-hoc testlerinden Tukey, Tamhane ve LSD Testlerini kullandığı çalışmasında mevduat ve katılım bankalarının

2010-2020 yılları arasındaki performanslarını karşılaştırmış ve mevduat bankalarının katılım bankalarına göre bütün analiz sonuçlarında daha iyi performans sergilediği sonucuna ulaşmıştır. Çağırın Kendirli vd. (2019)'nin TOPSIS yöntemini kullanarak 2005-2015 yılları arasındaki katılım ve mevduat bankalarının finansal performanslarını inceledikleri çalışmada ise sadece küresel ekonomik kriz yılında (2008) katılım bankalarının daha iyi performans sergilediği diğer yıllarda ise mevduat bankalarının daha iyi performans sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmalar ile birlikte, Gözkonan ve Küçükbay (2019)'ın TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemini kullandığı ve 2008-2017 yıllarını kapsayan, Dikici (2018) 'nin 2012-2016 yıllarını kapsayan ve TOPSIS ve VIKOR yöntemlerini kullandığı ve Toraman vd. (2015)'inin bağımsız örneklem t-testi ve genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) kullanarak 2006-2014 yılları arasını incelediği çalışmalarda mevduat bankalarının performanslarının katılım bankalarından daha iyi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Katılım bankalarının finansal performansının analizinde çalışmada kullanılan Entropi tabanlı Gri İlişkisel Analiz yönteminin haricinde farklı yöntemlerin kullanıldığı çalışmalar da literatürde mevcuttur. Bu çalışmalar sonuçları bakımından incelendiğinde, Yılmaz (2023)'in 2022 Haziran ayı verilerini incelediğin çalışmasında KEMIRA yöntemini kullandığı, Özer ve Saygın (2022)'in 2011-2020 yılları arasındaki verileri PROMETHEE yöntemini kullanarak incelediği, Yörük Eren vd. (2021)'in 2018 ve 2019 yıl sonu verilerini CAMELS oranlarına dayalı MULTIMOORA ve MAUT yöntemlerini kullanarak performans analizini gerçekleştirdiği çalışmalar Kuveyt Türk'ün diğer katılım bankalarına nazaran daha iyi performans sergilediğini göstermektedir. Bunlara paralel olarak, Bolat ve Akdeniz (2020), Karakaya (2020) ve Kartal (2020) yaptıkları çalışmalarda Kuveyt Türk'ün performansının diğer katılım bankalarından daha iyi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlardan farklı olarak Gençtürk vd. (2021) 2019 yılının 3. çeyreğinden 2020 yılının 4. çeyreğine kadar olan verileri ele alarak CRITIC ve MARCOS yöntemleriyle yaptıkları analizde Vakıf Katılım'ın diğer katılım bankalarına oranla daha iyi performans sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde, 2016-2018 yılları arasındaki verileri Odabaş ve Bozdoğan (2020) ELECTRE yöntemiyle, Karavardar ve Çilek (2020) ise MULTIMOORA yöntemiyle analiz etmiş ve aynı sonuca ulaşmışlardır. Ayrıcı vd. (2017) 2016'nın 4. Çeyrek verilerini AHP ve Gri İlişkisel Analiz yöntemlerini kullanarak analiz etmişler ve Vakıf Katılım'ın en iyi performansı sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. Bu çalışmaların yanı sıra, Tetik ve Şahin (2020)'in 2011-2019 yılları arasındaki, Özkan (2020)'in ise 2016-2018 yılları arasındaki

katılım bankalarının finansal performanslarını TOPSIS yöntemiyle inceledikleri çalışmalarında Türkiye Finans'ın en iyi performansı gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır. Bunlarla birlikte, Gezen (2019)'de 2010-2017 yılları arasındaki verileri ENTROPİ ve WASPAS yöntemleri ile analiz ettiği çalışmasında Türkiye Finans'ın 2010-2015 yılları arasında en iyi finansal performansı sergilediği sonucuna ulaşmıştır. Bunların yanı sıra, Bektaş (2021)'in 2018-2019 yıllarının verileriyle ENTROPİ ve MAIRCA yöntemlerini ortak bir şekilde kullanarak yaptığı analizde ve Çelik (2020)'in 2019 yılı verileriyle CRITIC ve MABAC yöntemlerinin hibrid bir şekilde kullanarak yaptığı analizinde Ziraat Katılım'ın en iyi performansı sergilediği sonucuna ulaşmışlardır. Son olarak ise Bayram (2021) 2010-2019 yılları arasındaki verilerini CRITIC temelli EDAS yöntemiyle analiz etmiş ve Albaraka Türk'ün en iyi performansı sergilediği sonucuna ulaşmıştır.

Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren 3'ü devlet 3'ü özel sermayeli toplam 6 katılım bankasının 2019-2021 yılları arasındaki finansal tablolarına dayanan veriler kullanılmıştır. Söz konusu bilgiler TKBB tarafından yayınlanan istatistiki veriler ile katılım bankalarının yıllık finansal raporlarından derlenmiştir.

Tablo 1'de, çalışmada finansal performansın belirlenmesinde kullanılan kriterler yer almaktadır. K1 ve K5 kriterleri doğrudan oran olarak bankaların faaliyet raporları ve TKBB'den temin edilmiş, diğer kriterler ise kriterlerin hesaplanmasında kullanılan bilanço ve gelir tablosu kalemlerinin faaliyet raporlarından elde edilmesi ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 1

GİA Analizinde Kullanılan Kriterler

Kriter Kodu	Kriter	Birim	Fayda / Maliyet	Kaynak
K1	Sermaye Yeterliliği Oranı	%	Fayda	Apan vd., 2019; Ecer ve Pamucar, 2022; Gündoğdu, 2018; Karakaya, 2020; Yüksel vd., 2017
K2	Özkaynak/Toplam Aktif	%	Fayda	Apan vd., 2019; Ecer ve Pamucar, 2022; Esmer ve Bağcı, 2016; Gündoğdu, 2018; Güzel ve İltaş, 2018; Karakaya, 2020
K3	Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Aktif	%	Fayda	Apan vd., 2019; Esmer ve Bağcı, 2016; Gündoğdu, 2018; Güzel ve İltaş, 2018; Karakaya, 2020; Yüksel vd., 2017
K4	Toplam Krediler ve Alacaklar/Toplam Mevduat	%	Fayda	Apan vd., 2019; Gündoğdu, 2018
K5	Takipteki Krediler ve Alacaklar/Toplam Krediler	%	Maliyet	Apan vd., 2019; Esmer ve Bağcı, 2016; Gündoğdu, 2018; Karakaya, 2020; Yüksel vd., 2017
K6	Diğer Faaliyet Giderleri/Toplam Aktif	%	Maliyet	Demirel vd., 2013; Gündoğdu, 2018; Güzel ve İltaş, 2018
K7	Net Kâr Payı Gelirleri/Faaliyet Gelirleri (Giderleri)	%	Fayda	Gündoğdu, 2018; Karakaya, 2020
K8	Net Dönem Kârı/Toplam Aktifler	%	Fayda	Apan vd., 2019; Demirel vd., 2013; Ecer ve Pamucar, 2022; Esmer ve Bağcı, 2016; Gündoğdu, 2018; Güzel ve İltaş, 2018; Karakaya, 2020; Yüksel vd., 2017

K9	Net Dönem Kârı/Öz kaynaklar	%	Fayda	Apan vd., 2019; Demirel vd., 2013; Ecer ve Pamucar, 2022; Esmer ve Bağcı, 2016; Gündoğdu, 2018; Güzel ve İltaş, 2018; Karakaya, 2020; Yüksel vd., 2017
K10	Sürdürülen Faaliyetler Vergi Öncesi Kâr/Toplam Aktifler	%	Fayda	Apan vd., 2019; Ecer ve Pamucar, 2022; Esmer ve Bağcı, 2016; Gündoğdu, 2018; Karakaya, 2020
K11	Likit Aktifler/Toplam Aktifler	%	Fayda	Apan vd., 2019; Karakaya, 2020; Yüksel vd., 2017
K12	Toplam Mevduat/Öz kaynaklar	%	Maliyet	Apan vd., 2019
K13	Toplam Mevduat /Toplam Aktifler	%	Maliyet	Gündoğdu, 2018; Karakaya, 2020
K14	Net Kâr Payı Gelirleri/Toplam Aktifler	%	Fayda	Apan vd., 2019; Demirel vd., 2013; Gündoğdu, 2018; Yüksel vd., 2017

Entropi

Entropi kavramı ilk olarak Rudolph Clausius'un 1865 yılında termodinamik alanında yapmış olduğu çalışmada enerji eksikliğinin ve düzensizliğinin ölçüsü olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde nesnel ağırlıklandırma yöntemi olarak kullanılmaya ise Shannon (1948)'ın bilgi entropisi kavramı olarak tanıttığı çalışma ile başlanmıştır. Bilgi entropisi, verileri dikkate alarak kriterlerin ağırlıklarını belirler. Herhangi başka bir öznel veya subjektif bir değişkeni barındırmaz. Bundan dolayı da objektif bir karar verme mekanizması sağlar. Bunu da karar verme matrisi sayesinde gerçekleştirir ve ek bir değişkene ihtiyaç duymaz (Bektaş, 2021; Wu vd., 2011; Zhang vd., 2011). Yöntemin adımları ise şu şekildedir (Ecer, Fatih, 2020, ss. 57-58):

1. Adım: Karar Matrisinin Belirlenmesi: İlk adımda tüm kriterlerin ve alternatiflerinin yer alacağı bir matris oluşturulur.

$$A = \begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & x_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_{m1} & x_{m2} & \dots & x_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

2. Adım: Standartlaştırma (Normalizasyon): Fayda temelli kriterler için (2) numaralı formül, maliyet temelli kriterler için ise (3) numaralı formül uygulanarak başlangıç matrisindeki tüm kriterler normalize edilir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\max_j x_{ij}}, (i= 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n) \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{\min_j x_{ij}}{x_{ij}}, \min_j x_{ij} \neq 0, (i = 1, 2, \dots, m; j = 1, 2, \dots, n) \quad (3)$$

3. Adım: Entropinin Hesaplanması: Kriterlerin entropisinin hesaplanabilmesi için önce eşitlik (4) ardından eşitlik (5) uygulanır.

$$f_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1}^n r_{ij}} \quad (4)$$

$$e_i = \frac{\sum_{i=1}^m f_{ij} \ln f_{ij}}{\ln m}, \quad (5)$$

4. Adım: Entropi Ağırlığının Hesaplanması: Kriterlerin entropisi bulunduğundan sonra bütün kriterlerin entropi ağırlıklarının bulunabilmesi için eşitlik (6) uygulanır.

$$W_i = \frac{1 - e_i}{n - \sum_{j=1}^n e_j} \quad (6)$$

GİA (Gri İlişkisel Analiz)

Gri İlişkisel Analiz (GİA), Deng Ju-Long (1982) tarafından Gri Sistem Teorisine (GST) dayalı bir analiz yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Gri denilmesinin temel sebebi bilginin eksik olmasından kaynaklanır. Beyaz renk bilginin tam olduğu, siyah renk ise bilginin olmadığı durumu ifade eder. Gri ilişkisel ifadesi ise faktörler arasında meydana gelen

ilişkilerin değişimlerini ifade eder. GİA ise bu faktörlerin kendileri arasındaki ilişkisel derecelerini ölçmektedir. Bu derecenin büyüklüğü faktörler arası ilişkinin yüksekliğini, küçüklüğü ise ilişkinin düşüklüğünü gösterir (Feng and Wang, 2000). GİA yönteminin en önemli avantajı, diğer yöntemlere nazaran kısıtlı ve az sayıdaki veri setiyle daha doğru ve tutarlı sonuçlar vermesidir (Baş, 2019, ss. 17-18). Bununla birlikte katsayıların az sayıda işlemle hesaplanabilmesi ve verilerin herhangi bir olasılık dağılımı varsayımını sağlaması gerekmemesi yöntemin diğer avantajları olarak görülebilir (Öksüzkaya, 2020, ss. 161-176).

Entropi tabanlı GİA yöntemi ise ağırlıklandırmanın objektifliğinin sağlanması sayesinde daha güvenilir sonuçlar verebilmektedir (Sarul, 2021, s.48). Gri İlişkisel Analiz adımları şu şekildedir (Özbek 2015, ss. 167-171; Yıldırım 2018, ss. 232-236):

1. Adım: Veri Setinin Hazırlanması ve Karar Matrisinin Oluşturulması: İlk adımda araştırmayla ilgili m adet faktör serisi belirlenir. Faktör serisi (7) numaralı formülde gösterildiği gibi tanımlanır.

$$x_i=(x_i(j), \dots, x_i(n)), i=1,2, \dots, m \text{ ve } j=1,2, \dots, n \quad (7)$$

faktörü seçenekleri, ise seçeneklerin her kritere aldığı performans değerlerini gösterir. Karar matrisini gösterimi de şu şekildedir:

$$X = \begin{bmatrix} x_1(1) & x_1(2) & \dots & x_1(n) \\ x_2(1) & x_2(2) & \dots & x_2(n) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_m(1) & x_m(2) & \dots & x_m(n) \end{bmatrix} \quad (8)$$

2. Referans Serisinin ve Karşılaştırma Matrisinin Oluşturulması: Faktörleri kıyaslamak için belirlenen referans serisi şu şekilde gösterilir:

$$x_0)=(x_0(j)), j=1,2, \dots, n \quad (9)$$

kriterin normalize değer içerisindeki en uygun değerini gösterir. Ardından referans serisi karar matrisinin (8) ilk satırına eklenerek karşılaştırma matrisine dönüştürülür.

3. Normalizasyon İşlemi ve Normalizasyon Matrisinin Oluşturulması: Faktör serilerinin farklı birim ve kriterlerinden oluşmasından dolayı birbirleriyle karşılaştırılabilmesi normalizasyon işlemi yapılmadan mümkün değildir. Normalizasyon işlemiyle veriler fayda, maliyet ve optimal durum olarak üç farklı şekilde kategorilendirilmektedir.

a. Fayda Durumu: Kriterlerin fayda yönlü olması durumunda normalizasyon

işlemi için aşağıdaki formülün kullanılması gerekir.

$$x_i^* = \frac{x_i(j) - \min_j x_i(j)}{\max_j x_i(j) - \min_j x_i(j)} \quad (10)$$

b. Maliyet Durumu: Kriterlerim maliyet yönlü olması durumunda normalizasyon işlemi için aşağıdaki formülün kullanılması gerekir.

$$x_i^* = \frac{\max_j x_i(j) - x_i(j)}{\max_j x_i(j) - \min_j x_i(j)} \quad (11)$$

c. Optimal Durumu: Seri değerlerinden ortalama bir değer seçilmek istenmesi durumunda ise aşağıdaki formülün kullanılması gerekir.

$$x_i^* = \frac{|x_i(j) - x_{ob}(j)|}{\max_j x_i(j) - x_{ob}(j)} \quad (12)$$

Buradaki belirlenen optimal değerdir. ise kriterin hedef değeridir. Optimum değer aralığında yer alır.

Bu işlemlerden sonra 1.adımda gösterilen karar matrisi (8) aşağıda gösterilen şekilde normalize edilmiş hale dönüştürülür.

$$x_i^* = \begin{bmatrix} x_1^*(1) & x_1^*(2) & \dots & x_1^*(n) \\ x_2^*(1) & x_2^*(2) & \dots & x_2^*(n) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ x_m^*(1) & x_m^*(2) & \dots & x_m^*(n) \end{bmatrix} \quad (13)$$

4. Mutlak Değer Tablosunun Oluşturulması: ile arasındaki mutlak değer farkı eşitliği kullanılarak elde edilir.

$$\Delta_{oi}(j) = |x_o^*(j) - x_i^*(j)|, i=1,2,\dots,m \text{ ve } j=1,2,\dots,n \quad (14)$$

(14) numaralı eşitlik kullanılarak (15) numaralı mutlak değer matrisi oluşturulur.

$$\Delta_{0i}(j) = \begin{bmatrix} \Delta_{01}(1) & \Delta_{01}(2) & \dots & \Delta_{01}(n) \\ \Delta_{02}(1) & \Delta_{02}(2) & \dots & \Delta_{02}(n) \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ \Delta_{0m}(1) & \Delta_{0m}(2) & \dots & \Delta_{0m}(n) \end{bmatrix} \quad (15)$$

5. Gri İlişkisel Katsayı Matrisinin Hesaplanması: Gri ilişkisel katsayı matrisinin oluşturulabilmesi için (16) numaralı eşitlik kullanılır.

$$\gamma_{0i}(j) = \frac{\Delta_{\min} + \zeta \Delta_{\max}}{\Delta_{0i}(j) + \zeta \Delta_{\max}}, \Delta_{\max} = \max_i \max_j \Delta_{0i}(j); \Delta_{\min} = \min_i \min_j \Delta_{0i}(j) \quad (16)$$

“ ζ ” parametresi ayırıcı katsayı olarak adlandırılmakta ve 0 ile 1 arasında değerler almaktadır. Literatürde ise genellikle 0,5 değeri aldığı görülmektedir.

6. Gri İlişkisel Derecelerin Hesaplanması: Gri ilişkisel derece, karşılaştırmalı seriler ile referans serileri arasındaki geometrik benzerliğin ölçüsüdür. Bu sayede serilerin birbirleriyle karşılaştırılması imkanı oluşur. Gri ilişkisel derecenin yüksek olması seriler arası ilişkinin kuvvetli olduğunu, 1 olması ise serilerin birbirleriyle aynı olduğunu ifade etmektedir. Kriterlerin eşit öneme sahip olması durumunda (17), farklı olması durumunda ise (18) numaralı eşitlik ile gri ilişkisel dereceler belirlenmektedir.

$$\Gamma_{0i} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \gamma_{0i}(j), i = 1, \dots, m \quad (17)$$

$$\Gamma_{0i} = \sum_{j=1}^n [w_i(j) \gamma_{0i}(j)], i = 1, \dots, m \quad (18)$$

Γ_{0i} gri ilişkisel dereceyi, $w_i(j)$ ise kriterin ağırlığını göstermektedir.

Gri ilişkisel dereceler hesaplandıktan sonra büyükten küçüğe doğru sıralanır. En yüksek gri ilişkisel dereceye sahip olan seçenek en iyi seçenek olarak belirlenmiş olur.

Bulgular

Türkiye’de 2022 yılı itibariyle faaliyet gösteren 6 katılım bankasının finansal performansı, entropi tabanlı GİA yöntemi ile analiz edilmiştir. Analizde örneklem dönemini oluşturan 2019, 2020 ve 2021 yılları için ayrı ayrı entropi ağırlıkları ve gri ilişki dereceleri belirlenerek her bir yıl için başarı sıralamaları verilmiştir. Ayrıca, Mandic vd. (2014)’nin

çalışmasına benzer şekilde her yıla ait sonuçların ortalaması alınarak örneklem döneminin tamamına ait bir sıralama da yapılmıştır. Kriterlere entropi yöntemiyle verilen ağırlıkların performans sıralamasında herhangi bir etkide bulunup bulunmadığının görülmesi amacıyla, kriterlerin eşit ağırlığa sahip olduğu GİA analizi sonuçları da verilerek bir karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 2’de, kriterlerin 2019, 2020 ve 2021 yıllarına ait entropi ağırlıklarına yer verilmiştir.

Tablo 2

Entropi Ağırlıkları

w	K1	K2	K3	K4	K5	K6	K7	K8	K9	K10	K11	K12	K13	K14
w ₂₀₁₉	0,170	0,025	0,004	0,013	0,070	0,038	0,024	0,171	0,189	0,159	0,054	0,044	0,003	0,037
w ₂₀₂₀	0,053	0,027	0,014	0,042	0,198	0,074	0,007	0,164	0,150	0,142	0,022	0,050	0,010	0,048
w ₂₀₂₁	0,030	0,041	0,009	0,023	0,190	0,030	0,005	0,180	0,159	0,218	0,020	0,053	0,003	0,039

Entropi yöntemine göre yapılan ağırlıklandırma işlemi sonuçlarına göre, her 3 yıl için de en önemli 4 kriter arasında K8, K9 ve K10 yer almaktadır. Söz konusu kriterler sırasıyla; aktif kârlılığı (ROA), özkaynak kârlılığı (ROE) ve sürdürülen faaliyetler vergi öncesi kâr/toplam aktif kriterlidir. Ağırlıklandırma işleminin sonuçlarına göre literatürde finansal performansın ölçülmesinde en sık kullanılan kârlılık oranlarının en önemli kriterler arasında yer alması, çalışmanın amacıyla uyumludur. Bunların dışında, 2019 yılında sermaye yeterlilik oranı, 2020 ve 2021 yıllarında ise takipteki kredilerin toplam mevduata oranı kriterleri en önemli 4 kriter arasında yer almıştır.

Tablo 3

2019 Dönemine Ait Entropi Tabanlı GİA Katılım Bankaları Performans Bulguları

Sıra	Katılım Bankası	GİD
1	Ziraat Katılım	0,8094
2	Emlak Katılım	0,5827
3	Kuveyt Türk	0,5800
4	Vakıf Katılım	0,5529
5	Türkiye Finans	0,4584
6	Albaraka Türk	0,3828

2019 yılına ait entropi tabanlı GİA performans sonuçlarına göre ilk iki

sırada devlet bankalarından Ziraat Katılım ve Emlak Katılım bankaları yer almıştır. Özel sektöre ait katılım bankalarından Kuveyt Türk üçüncü sırada yer alırken, diğer özel bankalar Türkiye Finans ve Albaraka Türk'ün 2019 yılında en düşük performans gösteren katılım bankaları olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4

2020 Dönemine Ait Entropi Tabanlı GİA Katılım Bankaları Performans Bulguları

Sıra	Katılım Bankası	GİD
1	Ziraat Katılım	0,7308
2	Vakıf Katılım	0,6933
3	Kuveyt Türk	0,6198
4	Emlak Katılım	0,6113
5	Türkiye Finans	0,4656
6	Albaraka Türk	0,3853

Tablo 4'te yer alan 2020 yılı sonuçlarına göre, Ziraat Katılım 2019 yılında olduğu gibi en başarılı katılım bankasıdır. Özel sektöre ait katılım bankalarının sıralamadaki yeri 2019 yılına göre değişmemiştir. Devlet bankalarından Vakıf Katılım ve Emlak Katılım ise yer değiştirerek sırasıyla ikinci ve dördüncü sırada yer almışlardır.

Tablo 5

2021 Dönemine Ait Entropi Tabanlı GİA Katılım Bankaları Performans Bulguları

Sıra	Katılım Bankası	GİD
1	Vakıf Katılım	0,8062
2	Kuveyt Türk	0,7270
3	Emlak Katılım	0,5571
4	Ziraat Katılım	0,5165
5	Türkiye Finans	0,4925
6	Albaraka Türk	0,3500

2021 yılı bulguları incelendiğinde, en düşük performans gösteren iki katılım bankasının 2019 ve 2020 yıllarıyla benzer şekilde Türkiye Finans ve Albaraka Türk katılım bankaları olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Vakıf Katılım 2021 yılında en yüksek performans gösteren katılım bankası olurken, 2019 ve 2020 yıllarında en başarılı banka olan Ziraat Katılımın 2021 yılında dördüncü sıraya gerilediği belirlenmiştir.

Tablo 6

2019-2021 Dönemine Ait Entropi Tabanlı GİA ve Eşit Ağırlıklı GİA Performans Bulguları

Entropi Tabanlı GİA			Eşit Ağırlıklı GİA		
Sıra	Katılım Bankası	Ort. GİD	Sıra	Katılım Bankası	Ort. GİD
1	Ziraat Katılım	0,6856	1	Emlak Katılım	0,6756
2	Vakıf Katılım	0,6841	2	Ziraat Katılım	0,6422
3	Kuveyt Türk	0,6423	3	Vakıf Katılım	0,5927
4	Emlak Katılım	0,5837	4	Kuveyt Türk	0,5889
5	Türkiye Finans	0,4721	5	Türkiye Finans	0,4848
6	Albaraka Türk	0,3727	6	Albaraka Türk	0,4059

Tablo 6’da, 2019, 2020 ve 2021 yıllarına ait GİA derecelerinin ortalamaları kullanılarak oluşturulan entropi tabanlı GİA ve kriterlere eşit ağırlıklı verildiği GİA finansal performans bulguları yer almaktadır. Bulgular incelendiğinde, entropi tabanlı GİA sonuçlarına göre örneklem döneminin tümü için en yüksek performansı gösteren katılım bankasının Ziraat Katılım olduğu görülmektedir. 2019 ve 2020 yıllarında da en başarılı katılım bankası olduğu tespit edilen Ziraat Katılımın 2021 yılındaki görece düşük performansına karşılık, üç yıllık dönemin en başarılı katılım bankası olduğu tespit edilmiştir. Sıralama incelendiğinde, 2020 yılı sonuçları ile birebir aynı sıralamaya ulaşıldığı göze çarpmaktadır. Bununla birlikte Türkiye Finans ve Albaraka Türk katılım bankaları, hem her bir yıl için ayrı ayrı yapılan analizlerde hem de üç yıllık bulgulara göre en düşük performans gösteren katılım bankalarıdır. Entropi tabanlı GİA bulguları, eşit ağırlıklı GİA bulgularıyla karşılaştırıldığında ise en yüksek performans gösteren katılım bankasının değiştiği ve Emlak Katılımın birinci sırayı aldığı görülmektedir. En düşük performans gösteren iki katılım bankası yine değişmeyecek Türkiye Finans ve Albaraka Türk katılım bankaları olmuştur. Eşit ağırlıklı GİA sonuçlarında dikkati çeken bir diğer husus, en başarılı ilk üç katılım bankasının devlete ait katılım bankaları, en düşük performans gösteren katılım bankalarının ise özel sektöre ait bankalar olmasıdır.

Sonuç

Türkiye'deki katılım bankalarının pazar payının ve aktif büyüklüğünün yıllar geçtikçe artması araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için araştırmacılar, katılım bankalarının performanslarını farklı değişkenler, ağırlıklandırma yöntemleri ve zaman serileri kullanarak incelemişlerdir. Bu bölümde çalışmada ulaşılan sonuç ile literatürde yapılan çalışmaların sonuçları karşılaştırılmıştır.

Entropi tabanlı GİA sonuçlarına göre; 2019-2021 yılları arasında en başarılı performansı Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım gösterirken en düşük performansı ise Albaraka Türk göstermiştir. Bu sonuçlar literatürle karşılaştırıldığına Ziraat Katılım için Bektaş (2021) ve Çelik (2020)'in çalışmalarıyla, Vakıf Katılım içinse Gençtürk vd. (2021), Odabaş ve Bozdoğan (2020), Karavardar ve Çilek (2020) ve Ayrıçay vd. (2017)'nin çalışmalarıyla aynı doğrultudadır. Albaraka Türk'ün en düşük performansı sergilemesi ise Yurttadur vd. (2022), Bektaş (2021), Odabaş ve Bozdoğan (2020), Karakaya (2020) ve Gezen (2019)'in çalışmalarıyla paralellik göstermektedir. Bunlarla birlikte analiz sonuçlarına göre 2019-2021 yılları arasında Devlet katılım bankalarının özel katılım bankalarına nazaran daha iyi bir performans sergilediği tespit edilmiştir.

Entropi tabanlı GİA sonuçlarından farklı olarak eşit ağırlıklı GİA sonuçlarında ise Emlak Katılım en yüksek performansı gösteren katılım bankası olmuştur. Eşit ağırlıklı GİA yönteminde tüm kriterlere aynı önemin verilmesi nedeniyle, bazı kriterlerin Emlak Katılım bankasını öne çıkardığı düşünülmektedir. Söz konusu kriterler K1, K2, K4 ve K12'di. Bu kriterlerden fayda kriteri olarak sınıflandırılan K1 ve K2'nin yüksek olması özkaynaklarının fazlalığıyla, yine bir fayda kriteri olan K4'ün yüksek olması toplam mevduatının düşük olmasıyla, maliyet kriterlerinden K12 kriterinin çok düşük olması ise hem özkaynaklarının fazlalığı hem de toplam mevduatının düşük olmasıyla açıklanabilir. Özkaynaklarının yüksekliğinin ve toplam mevduatlarının azlığının Emlak Katılım'ın yeni kurulmuş bir banka olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu da eşit ağırlıklı GİA yerine Entropi tabanlı GİA yönteminin kriter ağırlıklarını daha sağlıklı bir şekilde oluşturduğunu ve daha nitelikli sonuçlar verdiğini göstermektedir.

Çalışmanın sonuçlarına göre Türkiye'deki katılım bankaları finansal performanslarını iyileştirmek için net dönem ve sürdürülen faaliyetler vergi öncesi kârlarını arttırmalı bunlara bağlı olarak toplam aktifler ve özkaynaklarını daha sınırlı bir düzeyde tutacak şekilde rekabet stratejilerini oluşturmalarıdır. Bununla birlikte yapılan analizlerde

finansal oranların yanı sıra finansal olmayan (şube, personel sayısı vb.) veriler de kullanılabilir. Aynı zamanda katılım bankalarının performansı hem farklı ÇKKV yöntemleriyle hem de bulanık mantık modellemeleriyle de analiz edilerek ulaşılan sonuçlar kıyaslanabilir.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Apan, M., Öztel, A., ve Ceyhan, İ. F. (2019). Entropi yöntemine dayalı camels performans değerlendirme modeli: Türk mevduat bankalarının 2002-2016 verisinin ampirik analizi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(20), 296-316. <https://doi.org/10.20990/kilisibfakademik.458192>.

Ayçin, E. (2019). BIST menkul kıymet yatırım ortaklıkları endeksinde (XYORT) yer alan işletmelerin finansal performanslarının entropi ve gri ilişkisel analiz bütünleşik yaklaşımı ile değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 33(2), 595-622. <https://doi.org/10.24988/deuibf.2018332799>.

Ayrıçay, Y., Özçalıcı, M., ve Bolat, İ. (2017). Katılım bankalarının performanslarının AHP ve GIA tekniklerinden oluşan bütünleşik bir sistem ile değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*, 4(2), 54-69. <https://doi.org/10.5505/pjess.2017.29290>.

Baş, M. (2019). *Gri İlişkisel Analiz*. Academia.

Bayram, E. (2021). Türkiye'deki katılım bankalarının CRITIC temelli EDAS yöntemiyle performans değerlendirmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 13(24), 55-72. <https://doi.org/10.14784/marufacd.879171>.

Bektaş, S. (2021). ENTROPİ ve MAIRCA yöntemiyle Türk katılım bankalarının finansal performans sıralaması. *International Journal of Social Inquiry*, 14(1), 113-144. <https://doi.org/10.37093/ijisi.950553>

Bolat, İ., ve Akardeniz, E. (2020). Türkiye'deki katılım bankalarının etkinlik analizi. *Journal of Economics and Research*, 1(2), 42-53.

Çağırın Kendirli, H., Kendirli, S., ve Aydın, Y. (2019). Küresel kriz çerçevesinde katılım bankalarının ve ticari bankaların mali performanslarının TOPSIS yöntemiyle analizi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 33(1), 137-154.

Çelik, Serkan. (2020). Türk katılım bankacılığı sektöründe performans analizi: Bütünleşik CRITIC ve MABAC uygulaması. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 6(2), 312-225.

Demirel, E., Atakişi, A., ve Abacıoğlu, S. (2013). Bankacılık faaliyet oranlarının panel veri analizi: Türkiye'deki kamu, özel ve yabancı sermayeli bankaların durumu. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 59, 101-112.

Dikici, Y. (2018). Katılım bankaları ile mevduat bankalarının çok kriterli karar verme yöntemi ile karşılaştırılması. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar*

Dergisi, 4(2), 117-125.

Ecer, F., and Pamucar, D. (2022). A novel LOPCOW-DOBI multi-criteria sustainability performance assessment methodology: An application in developing country banking sector. *Omega*, 112, 102690. <https://doi.org/10.1016/j.omega.2022.102690>.

Ecer, F. (2020). *Çok kriterli karar verme: Geçmişten günümüze kapsamlı bir yaklaşım*. Seçkin Yayınları.

Esmer, Y., ve Bağcı, H. (2016). Katılım bankalarında performans analizi: Türkiye örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 17-30. <https://doi.org/10.20875/sb.65174>.

Feng, C.-M., and Wang, R.-T. (2000). Performance evaluation for airlines including the consideration of financial ratios. *Journal of Air Transport Management*, 6, 133-142.

Gençtürk, M., Senal, S., and Aksoy, E. (2021). COVID-19 pandemisinin katılım bankaları üzerine etkilerinin bütünsel CRITIC-MARCOS yöntemi ile incelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 92, 139-160. <https://doi.org/10.25095/mufad.937185>.

Gezen, A. (2019). Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının entropi ve WASPAS yöntemleri ile performans analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 84, 213-232. <https://doi.org/10.25095/mufad.625812>.

Gözkonan, Ü. H. ve Küçükbay, F. (2019). Katılım bankaları ile geleneksel bankaların ÇKKV yöntemleri ile performans değerlendirmesi: TOPSİS ve gri ilişkisel analiz yöntemleri ile karşılaştırmalı analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 25, 71-94. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.538666>.

Gündoğdu, A. (2018). Türkiye’de katılım bankalarının finansal performansının gri ilişki analizi ile ölçülmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17, *ÜİK Özel Sayısı*, 201-214. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.434619>.

Gürçay, H. R., ve Dağdır Çakan, C. (2022). COVID-19 sürecinde katılım bankaları ile özel mevduat bankalarının performans değerlendirmesi: Türkiye örneği. *Uluslararası Finansal, Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 3(1), 1-25.

Güzel, A., ve İltaş, Y. (2018). Ticari bankalarda kârlılığın belirleyicileri: Türkiye örneği (2003-2016). *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi*

ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20(3), 505-534.

Hoş, S. (2022). Entropi temelli gri ilişkisel analiz yöntemiyle dört büyük futbol kulübünün finansal performanslarının değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 12-29.

Ju-Long, D. (1982). Control problems of grey systems. *Systems & Control Letters*, 1(5), 288-294. [https://doi.org/10.1016/S0167-6911\(82\)80025-X](https://doi.org/10.1016/S0167-6911(82)80025-X).

Karaatlı, M. (2016). ENTROPİ-Gri ilişkisel analiz yöntemleri ile bütünleşik bir yaklaşım: Turizm sektöründe bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 63-77.

Karakaya, A. (2020). Bulanık karar verme yaklaşımıyla katılım bankaları finansal performansı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, Prof. Dr. Talha USTASÜLEYMAN Özel Sayısı*, 99-122. <https://doi.org/10.18092/ulikidince.577236>.

Karavardar, A., and Çilek, A. (2020). Türkiye’de katılım bankalarının finansal performansının analizi. *Maliye Finans Yazıları*, 113, 99-118. <https://doi.org/10.33203/mfy.569694>.

Kartal, C. (2020). Katılım bankalarının kar ve maliyet kriterleri açısından VIKOR yöntemi ile performans analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 158-175. <http://dx.doi.org/10.11611/yead.678462>.

Mandic, K., Delibasic, B., Knezevic, S., and Benkovic, S. (2014). Analysis of the financial parameters of Serbian banks through the application of the fuzzy AHP and TOPSIS methods. *Economic Modelling*, 43, 30-37. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.07.036>.

Odabaş, A., ve Bozdoğan, T. (2020). Katılım bankalarının finansal performanslarının ELECTRE yöntemiyle analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 88, 199-224. <https://doi.org/10.25095/mufad.740040>.

Öksüzokaya, M. (2020). Gri ilişkisel analiz (GİA) yöntemi. *Örnek Uygulamalarla Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri içinde*. Gazi Kitabevi.

Özbek, A. (2015). Performance analysis of public banks in Turkey. *International Journal of Business Management and Economic Research*, 6(3), 178-186.

Özdemir, O., ve Kılıçarslan, Ş. (2021). ENTROPİ temelli gri ilişkisel analiz tekniği ile hayat ve emeklilik şirketlerinin finansal performansları üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler*

Dergisi, 26(4), 413-434.

Özer, K., ve Saygın, O. (2022). Katılım bankacılığının finansal performans analizi: Türkiye uygulaması. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 257-273. <https://doi.org/10.30784/epfad.1030401>

Özkan, T. (2020). Türk bankacılık sektöründe finansal performans ölçmede TOPSIS yönteminin kullanımı: Katılım bankaları üzerine bir uygulama. *Maliye ve Finans Yazıları*, 113, 47-64.

Sarul, L. S. (2021). Entropi ve gri ilişkisel analiz yöntemi: AB'ye üye ülkelerin insani gelişmişlik ölçütlerine göre sıralamasına ilişkin bir uygulama. *Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Güncel Uygulamalar* (ss. 33-50). Gazi Kitabevi.

Sezal, L. (2022). Türkiye'de mevduat ve katılım bankalarının karşılaştırmalı finansal performansları üzerine bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40(3), 659-674. <https://doi.org/10.17065/huniibf.963354>.

Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. *The Bell System Technical Journal*, 27(3), 379-423.

Tetik, N., ve Şahin, A. (2020). Katılım bankalarının finansal performans analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 34(2), 293-314. <https://doi.org/10.16951/atauniiibd.439927>.

TKBB. (2022). *Sektör Mukayese Raporu*. <https://tkbb.org.tr/veri/sektormukayese>.

Toraman, C., Ata, H. A., ve Buğan, M. F. (2015). Mevduat ve katılım bankalarının karşılaştırmalı performans analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 301-310.

Wu, J., Sun, J., Liang, L., and Zha, Y. (2011). Determination of weights for ultimate cross efficiency using Shannon entropy. *Expert Systems with Applications*, 38(5), 5162-5165. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2010.10.046>.

Yıldırım, B. F. (2018). Gri ilişkisel analiz. *Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri* içinde (s. 229-244). (Üçüncü Baskı). DORA.

Yılmaz, N. (2023). Katılım Bankalarının KEMIRA Yöntemiyle Performans Analizi: Türkiye Örneği. *Finans, Davranışsal Finans ve Güncel Yaklaşımlar* içinde (s. 7-32). Efe Akademi.

Yörük Eren, F., Özdağoğlu, A., ve Bekci, İ. (2021). Katılım bankalarının

CAMELS oranlarının analizi: MULTIMOORA ve MAUT yöntemleri ile bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(30), 552-572. <https://doi.org/10.21076/vizyoner.804245>.

Yurttadur, M., Akbalık, M., ve Taşcı, M. Z. (2022). ENTROPİ ve COPRAS yöntemleriyle finansal performans analizi: Mevduat ve katılım bankaları karşılaştırması. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*, 16, 13-27.

Yüksel, S., Dinçer, H., and Emir, Ş. (2017). Comparing the performance of Turkish deposit banks by using DEMATEL, Grey Relational Analysis (GRA) and MOORA approaches. *World Journal of Applied Economics*, 3(2), 26-47. <https://doi.org/10.22440/wjae.3.2.2>.

Zhang, H., Gu, C., Gu, L., and Zhang, Y. (2011). The evaluation of tourism destination competitiveness by TOPSIS & information entropy – A case in the Yangtze River Delta of China. *Tourism Management*, 32(2), 443-451. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.02.007>.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Rusya'nın Suriye Krizine Müdahalesinin Neorealizm Çerçevesinde Analizi¹

*Analysis of Russia's Intervention in the Syria Crisis within the
Framework of Neorealism*

Harun ARAS

Arş. Gör.
Manisa Celal Bayar Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü.
harunnarass@gmail.com
ORCID : 0000-0002-3013-6051

Ömer Göksel İŞYAR

Prof. Dr.
Bursa Uludağ Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü.
gokselis@uludag.edu.tr
ORCID : 0000-0003-1660-6835

Cilt / Issue: 10(2) 513-529

Geliş Tarihi: 02.11.2022

Kabul Tarihi: 20.02.2023

Atıf: Aras, H. ve İşyar G.
(2023). Rusya'nın Suriye krizine
müdahalesinin Neorealizm
çerçevesinde analizi. *Tesam Akademi
Dergisi*, 10(2), 513-529. [http://
dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.
1333796](http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1333796).

¹ Bu çalışma, Bursa Uludağ
Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Uluslararası İlişkiler
doktora programında hazırlanmakta
olan "Suriye İç Savaşı Çerçevesinde
Rusya'nın Hibrit Savaş Stratejilerinin
Analizi" başlıklı doktora tezinden
türetilmiştir.

Öz

Bu çalışma Rusya'nın Suriye'ye müdahalesinin nedenlerini neorealizm perspektifinden analiz etmektedir. Çalışmaya göre Rusya'nın Suriye savaşına müdahil olması neorealist paradigma çerçevesinde şekillenmiştir. Çalışmada, Rusya'nın Suriye'de önemli stratejik ve ekonomik çıkarları olduğu ve bu bağlamda Esad'ın devrilmesinin Rusya'nın uluslararası sistemdeki konumu açısından bir tehdit oluşturabileceği saptanmıştır. Bu doğrultuda, Libya krizinde edinilen tecrübe, Tartus Deniz Üssü, enerji kaynaklarının kontrolü, silah ticareti, bölgede ABD hakimiyetini engellemek ve terör eylemlerinin kendi topraklarına ulaşmasına mâni olmak Rusya'nın müdahale nedenleri olarak sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Neorealizm, Uluslararası Güç Dengesi, Rusya, Suriye

Abstract

This study analyzes the causes of Russia's intervention in Syria from the perspective of neorealism. According to the research, the involvement of Russia in the Syrian war has been shaped by the framework of the neorealist paradigm. The study found that Russia has significant strategic and economic interests in Syria. In this context, Assad's overthrow could threaten Russia's position in the international system. In this respect, the experience gained in the Libyan crisis, the Tartus Naval Facility, control of energy sources, arms trade, preventing US domination in the region, and preventing terrorist acts from reaching their territory, are listed as Russian intervention reasons.

Keywords: Neorealism, International Balance of Power, Russia, Syria

Extended Abstract

Russia has protected the Assad regime internationally since 2011 when the civil war began in Syria. Russian aid in the form of military personnel and ammunition support in the early years of the war became a direct military intervention in September 2015. Russia first intervened outside the Soviet geography after disbanding the Union of Soviet Socialist Republics (USSR). The regime of Assad, which was at the point of losing the war against armed opponents before Russia's intervention, reinstated dominance in the majority of the country with Russia's support. Nevertheless, why did Russia support Assad? This research article analyzes why Russia intervenes in Syria from a perspective of neorealism.

According to neorealism, the international system of states forces their powers to increase and prevent relative increases in the power of rival states. The structure of the international system puts states in constant competition and concern for protecting their safety. According to Kenneth Waltz, who has established the foundations of neorealism, the primary concern of a state in an anarchic international system is to ensure its structural position. According to this study, Russia's involvement in the Syrian war is framed within the framework of the neorealist paradigm. Russia has secured Assad's seat and its regional presence by intervening in Syria and strengthening its structural position. Russia wanted to regain its influence in the Middle East in the early years of the Cold War.

According to Waltz, the international political system does not have states delegate some of their powers to the higher authority, nor does a state within the system have the authority to act on other states. The concept to consider here is "anarchy." Neorealists led by Waltz have shown different views than classical realists. While Realists view international politics as a process of interacting with states, neorealists try to differentiate the level of structure and unit and reveal the mutual relations between them. According to Waltz, classical realists focus on foreign rather than international policy. This point is seen in the "six principles of realization" that Morgenthau has put forward. According to Waltz, Morgenthau has provided an explicitly clear perspective on states' foreign policies, focusing more on human nature, power, interest, and morality. Other classical realist thinkers also tried to understand and explain the international consequences by looking at the actions and policies of states. Neorealism claims that international policy can understand by adding system analysis to the unit-level descriptions of

classical realism.

Russia's third intervention following Georgia's (2008) and Ukraine's (2014) interventions have been to Syria. However, what makes Syria unique is the first time Russia intervenes outside Soviet geography after the Cold War. Previously defeated in a war with militants, the regime regained control of most of the country with Russian backing.

Russian military operation began in Syria on September 30, 2015, when Russian President Vladimir Putin received permission from the upper wing of parliament to send troops abroad, thus entering a new phase in the Syrian war. Russia aims to weaken the command centers of armed opponents, military training camps, and weapons warehouses and facilitate the progress of the Syrian army in certain areas. In this respect, Russia has organized heavy air strikes against armed opponents. Meanwhile, Russia saved the Assad regime from all the opposition pressures, but it stacked its military forces in Syria to its original intentions.

There have been important reasons why Russia intervened in Syria. Russia, above all, wanted the single-pole world to end order and change the balance of power. For this reason, the United States has sought military and economic weaknesses in Syria. Russia, which lost an important ally like Libya before Syria, did not want to experience a similar loss in Syria. The only naval base outside Russia's Soviet geography locates in Syria. Syria, a corridor to the Mediterranean, is crucial to Russia's energy strategies. In addition, Syria, which in the past obtained all military requirements from Russia, is an important country for Russia in economic relations.

Russia, which is trying to change the balance of power in the Anarchic international system, has acted according to the basic assumptions of neorealism and is not afraid to use force. Russia wanted to regain its influence in the post-Cold War Middle East, including the Syrian civil war. In the end, Russia, which considers NATO/West the most significant threat, aims to ensure its security and protect its national interests. In this respect, Russia has secured its relative position by helping an ally like Syria.

Giriş

“Rusların güç kadar hoşlarına giden bir şey olmadığına ve zayıflığa, özellikle de askeri zayıflığa her şeyden daha az saygı duyduklarına kanaat getirdim.”

-Winston Churchill

Rusya, Suriye’de iç savaşın başladığı 2011 yılından bugüne Esad rejimini uluslararası alanda himaye etmiştir. Savaşın ilk yıllarında askeri personel ve mühimmat desteği şeklinde gerçekleşen Rusya yardımları Eylül 2015’te doğrudan askeri müdahaleye dönüşmüştür (Seyaz, 2019, s. 105). Rusya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin (SSCB) dağılmasından sonra ilk kez Sovyet coğrafyasının dışına bir müdahale gerçekleştirmiştir. Rusya’nın müdahalesinden önce silahlı muhalifler karşısında savaşı kaybetme noktasına gelen Esad rejimi, Rusya’nın sağladığı destekle ülkenin büyük çoğunluğunda hakimiyeti tekrar sağlamıştır. Peki ama Rusya Esad’ı neden desteklemiştir? Bu araştırma makalesi, Rusya’nın Suriye’ye müdahalesinin nedenlerini neorealizm perspektifinden analiz etmeye yönelik bir çabadır.

Neorealizme göre uluslararası sistem devletleri güçlerini arttırmaya ve rakip devletlerin gücündeki nispi artışları önlemeye zorlamaktadır. Uluslararası sistemin yapısı devletleri sürekli bir rekabete ve güvenliklerini koruma kaygısına sokmaktadır (Gilpin, 2009, s. 88). Neorealizmin temellerini ortaya koyan Kenneth Waltz’a göre anarşik bir uluslararası sistemde bir devletin birincil kaygısı yapısal konumunu güvence altına almaktır. Bu bağlamda, bu çalışmaya göre Rusya’nın Suriye savaşına müdahil olması neorealist paradigma çerçevesinde şekillenmiştir. Suriye’ye müdahale ederek Rusya, hem Esad’ın koltuğunu hem de bölgede kendi varlığını garantiye almış ve yapısal konumunu güçlendirmiştir. Rusya, Soğuk Savaş sonrasında ilk yıllarında Orta Doğu’da kaybettiği etki alanını yeniden kazanmak istemiştir.

Neorealizm, anarşik uluslararası sistemde devletlerin kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkarmaya çalıştıklarını ileri sürmektedir. Buna göre devletler söz konusu çıkarları için zaman zaman müttefiklerine yardım etmekte ve böylece yapısal konumlarını korumaktadırlar (Waltz, 1979). Rusya’nın bu perspektifle hareket ederek Suriye rejimine her türlü desteği verdiği görülmektedir. Rusya, Sovyet döneminden beri iyi ilişkiler yürüttüğü Suriye’nin Batı destekli bir iktidar değişikliğine zorlanmasını ve buna bağlı olarak Suriye’deki kazanımlarının zarar görmesini istememiştir. Rusya için Akdeniz’e açılan bir koridor konumunda olan Suriye, bölgede kilit konumunda bir devlettir.

Neorealizm

Realizm İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcından 1960'lara kadar uluslararası ilişkiler disiplininin hâkim paradigması olmuş, ancak 1960'lar ve 70'ler boyunca çeşitli meydan okumalar ve eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Realizm özellikle iç ve dış politika arasındaki ayrımın giderek ortadan kalkmasını; egemen devletlerin geleneksel ulus-devletten farklılaşmaya başladıklarını; devlet-dışı aktörlerin uluslararası ilişkilerdeki artan önemini; askeri-stratejik konularla birlikte ekonominin de uluslararası ilişkilerde belirleyici unsur olduğunu; Vietnam Savaşı'nın aşikâre gösterdiği askeri gücün her zaman netice ortaya koyan unsur olmadığını görememekle suçlanmıştır (Aydın, 2004, s. 47).

Tüm bu eleştiriler karşısında Kenneth N. Waltz realizmi yeniden yorumlayarak analizlerin sistem düzeyinde yapılması gerektiğini ifade etmiştir.

Waltz'a göre "savaşın nedeni nedir?" sorusuna verilen cevaplara üç ayrı düzeyden bakılabilir. Bunlar; insan doğası, devletlerin içsel yapısı ve uluslararası sistemin anarşik yapısıdır. Bu üç düzey uluslararası ilişkilerin "imge"leri olarak adlandırılır (Waltz, 2001, s. 12). Waltz'a göre üçüncü analiz düzeyi dünya siyasetinin çerçevesini çizmektedir. Üçüncü düzey olmadan ilk iki düzeyin betimlediği güçlerin önemini değerlendirmek ve ortaya çıkaracakları sonuçları tahmin etmek imkansızdır (Waltz, 2001, s. 238).

Tuğtan'ın (2014, s. 124) ifadeleriyle "sistemin anarşik yapısı ve ünitelerin hayatta kalma mücadelesi veren egemen devletler olması, uzun dönemde sabit kalan özelliklerdir." Sistemde sürekli görülen savaşlar, ittifak stratejileri, güç dengesi gibi tekrarların sebebi de budur. Sistemik bir teorinin gayesi de öncelikle sistemdeki devamlılıkları tahmin etmektir. Böylece herhangi bir sistem içi olayın sonucunun hangi beklenti aralığına düşeceğini belirleme imkânı doğar.

Waltz'a göre uluslararası sistem bir yapıdan ve birbiriyle etkileşen birimlerden oluşur. Yapı ise sistemi bir bütün olarak muhakeme etmeye olanak sağlayan sistem genelinde bir bileşendir. Yapı tanımlanırken sistem içindeki birimlerin davranışları ve etkileşimleri dışarıda bırakılmalıdır (Waltz, 1979, s. 79). Waltz sistem modelini de piyasa koşullarıyla açıklamaktadır. Adam Smith'in görünmez el kuramına göre serbest piyasa koşullarında firma davranışlarını açıklayan unsurlar Waltz'un teorisinde de iş başındadır (Tuğtan, 2014, s. 124). Satıcıların pazarın görünmez sınırlamalarına karşı çaba göstermesi gibi devletler

de anarşik sistemde hayatta kalma kaygısı içindedir.

Waltz'a göre uluslararası siyasal sistemde devletler ne yetkilerinin bir kısmını bir üst otoriteye devretmişlerdir ne de sistem içindeki bir devletin diğer devletler üzerinde eylemde bulunma yetkisi vardır. Burada üzerinde durulması gereken kavram "anarşi"dir. Konuya daha fazla anlaşılabilirlik katması açısından örnek verecek olursak, uluslararası sistemi bir sinema salonuna, içindeki farklı özelliklere sahip bireyleri de devletlere benzetelim. Salonda aniden başlayan bir yangında, içinde bulunan bireylerin davranışlarını düzenleyecek hiçbir kural olmadığı için (anarşi), bireylerin hayatta kalmak için kendi başlarına çıkışlara doğru koşması beklenen bir davranıştır. Burada bireylerin davranışlarını kişisel özellikleri (iyi, kötü, bencil, yardımsever) değil anarşik sistem belirleyecektir. Bundan dolayıdır ki bireylerin neden çıkışlara koştuğunu anlamak için onları tek tek incelemeye gerek yoktur, incelenmesi gereken anarşik durumdur (Balci, 2017, ss. 134-135).

Waltz öncülüğündeki neorealistler klasik realistlere göre farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Realistler uluslararası politikayı devletler arası bir etkileşim süreci olarak görürken, neorealistler ise yapı ve birim düzeyini ayırarak bunlar arasındaki karşılıklı ilişkileri ortaya koymaya çalışırlar. Waltz'a göre klasik realistler uluslararası politikadan ziyade dış politika üzerinde durmaktadırlar. Bu, Morgenthau'nun ortaya koyduğu "realizmin altı ilkesi"nde açıkça görülmektedir. Waltz'a göre Morgenthau daha çok insan doğası, güç, çıkar ve ahlak konuları üzerinde durarak devletlerin dış politikalarına dair açıklayıcı bir perspektif sunmuştur. Keza diğer klasik realist düşünürler de devletlerin eylem ve politikalarına bakarak uluslararası sonuçları anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Neorealizm ise uluslararası politikanın klasik realizmin birim düzeyindeki açıklamalarına sistem analizinin eklenmesiyle anlaşılabilceğini iddia etmektedir. O yüzden klasik realist yaklaşım tümevarımcı, neorealizm ise tüm dengelimidir (Waltz, 1990, ss. 32-34).

Waltz'a göre uluslararası sistemde düzen sağlayan mekanizma "güç dengesi"dir. Güç dengesi teorisine göre, sistemdeki denge tekrar tekrar oluşur. Bunun nedeni, devletlerin başarılı politikaları taklit etmeye yatkın olmalarıdır (Waltz, 1979, s. 124). Waltz, güç dengesi yaklaşımı bağlamında iki temel strateji üzerinde durmaktadır. Bunlar; dengeleme (balancing) ve peşine takılmadır (bandwagoning). Dengeleme, hegemon olma yolundaki güce karşı zayıf tarafı desteklemek demektir (Waltz, 1979, s. 126). Waltz'a göre anarşik sistem içerisinde devletlerin başvuracakları belki de en önemli strateji dengelemedir. Bir anarşi içinde, devletlerin

güvenlik için güvenilecekleri bir Leviathan yoktur. Dolayısıyla devletler diğer devletlerin niyetlerine ve açıklamalarına güvenemezler. Bundan dolayıdır ki onlar için hayatta kalmanın yolu caydırıcılık kazanmaktır. Devletler bunu ya kendi güçlerini arttırarak (iç dengeleme) ya da ittifakları devreye sokarak (dış dengeleme) gerçekleştirirler (Wendt, 2016, ss. 135-136). Peşine takılma stratejisi ise zayıf devletlerin güçlü devletler tarafında yer alması anlamına gelmektedir ve geleneksel olarak zayıf ittifaklara katılmayı içeren dengeleme stratejisiyle çelişmektedir (Harrison, 2004, s. 15).

Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesinin Nedenleri

Rusya'nın Gürcistan (2008), Ukrayna (2014) müdahalelerinin ardından gerçekleştirdiği üçüncü müdahale Suriye'ye olmuştur. Ancak Suriye'yi özel kılan, Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın Sovyet coğrafyası dışına gerçekleştirdiği ilk müdahale olmasıdır (Seyaz, 2019, s. 104). Silahlı muhalifler karşısında savaşı kaybetme noktasına gelen rejim, Rusya'nın sağladığı destekle ülkenin büyük çoğunluğunda hakimiyeti tekrar sağlamıştır. Aşağıda Rusya'nın iç savaşa müdahil olma sebeplerine yer verilmiştir.

Libya Tecrübesi

Libya'da Muammer Kaddafi rejimine karşı Şubat 2011'de başlayan ayaklanmalar kısa sürede büyük şehirlere sıçramıştı. İsyancılar ve Kaddafi rejimi arasındaki olayların şiddetlenmesi üzerine mart ayında ABD, Fransa ve İngiltere Libya'ya müdahaleyi tartışmaya başlamıştı. Kısa süre sonra BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararların ardından Kaddafi rejimine karşı Fransa önderliğinde bir koalisyon oluşturulmuş ve Libya'ya yönelik müdahale NATO komutasında "Operation Unified Protector" adıyla yürütülmüştü. NATO güçleri Kaddafi'nin kontrolündeki silahlı güçlere operasyon başlatmış, bu sürede Libyalı muhalifler Trablus'u ele geçirmeyi başarmış ve nihayetinde Kaddafi rejimi sona ermişti (Şentuna, 2019, s. 214).

Libya krizinde Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nde veto yetkisi olmasına rağmen müdahale kararına mâni olmamıştır. O dönemin Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev Batı'ya yakın davranarak Rusya'nın çekimser oy kullanmasında etkili olmuştur (Bayat, 2018, s. 193). Rusya, kararı veto etmekle tehdit etmek ya da bunu gerçekten yapmak yerine, ABD ile iyi ilişkilerini sürdürme arzusuyla bir "dengeleme" stratejini tercih etmiştir (VanHoose, 2011). Ancak Libya'da insani krizin sona erdirilmesi gayesiyle başlatılan askerî harekât, rejim değişikliği ve Kaddafi'nin

öldürülmesiyle neticelenmiştir. Konuyla ilgili olarak o dönem Başbakan olan Vladimir Putin 26 Nisan 2011’de düzenlediği bir basın toplantısında NATO’yu sert bir dille eleştirerek NATO’nun Libya halkının iradesini ve egemenlik ilkesini ihlal ettiğini belirtmiş ve BM Güvenlik Konseyi’nin Libya’da askerî harekâtı destekleyen kararını Orta Çağ’daki haçlı seferleri çağrılarına benzetmiştir (Reuters, 2011). Ayrıca Fransa’yı da BM Güvenlik Konseyi kararına aykırı olarak isyancılara silah tedarik etmekle suçlamıştır (Türkmen, 2014, s. 16).

Libya’ya müdahale edildikten sonra meydana gelen bazı hadiseler Rusya açısından bazı sorunlar teşkil etmiştir. Sivilleri koruma amacıyla yapılan müdahale sonrası Kaddafi rejimi devriline, Rusya silah tedarik ettiği ve önemli ekonomik ilişkilerinin olduğu müttefik bir rejimi kaybetmiştir. Örneğin Rusya’nın Kaddafi yönetimiyle üzerinde anlaşmaya vardığı 3,8 milyar dolarlık silah satış anlaşması belirsiz bir hal almıştır. Moskova, Kaddafi sonrası dönemde Rusya petrol şirketleri aracılığıyla Libya petrol ve gaz endüstrilerindeki dev anlaşmalarını eski haline getirmek için büyük çaba göstermiştir. Bu bağlamda Rusya, Kaddafi sonrası bölgesel gelişmeler nedeniyle enerji ve silah ticaretinde önemli ekonomik kayıplar yaşamıştır (Yüce ve Amour, 2021, s. 55). İşte Libya tecrübesinden hareketle bir müttefikini daha kaybetmek istemeyen Rusya, bölgedeki çıkarlarını korumak amacıyla Suriye krizine müdahil olmuştur. Rusya, Arap ülkeleri içinde en yakın olduğu kırk yıllık müttefikini kaybetmeyi göze alamamıştır.

Tartus Deniz Üssü

Tartus deniz üssü, Rusya’nın eski Sovyet coğrafyası dışındaki tek deniz üssüdür ve Rusya Esad’ın devrilmesiyle birlikte burayı kaybetmek istememektedir (Charap vd., 2019, s. 8). Suriye’nin Tartus şehrinde bulunan bu üs, Rusya donanmasının Akdeniz, Aden Körfezi ve Hint Okyanusu’nda görev yapan savaş gemilerine tamir-bakım, depolama, ikmal vb. konularda lojistik destek vermektedir. Rusya’nın Orta Doğu ve Akdeniz’e açılan kapısı olan bu üs, 1971 yılında Suriye’yle yapılan anlaşma gereği Rusya’nın kontrolündedir (Yılmaz, 2020, ss. 102-103).

Tartus üssü, Moskova ve Şam arasında yapılan anlaşma gereği 2009 yılında yeniden yapılandırılmıştır. Yapılandırmadan sonra Rusya, stratejik açıdan son derece önemli olan bu üsse yüksek tonajlı savaş gemilerini yerleştirebilme imkanına erişmiştir (Özdemir, 2018, s. 12). Rusya ve Esad rejimi, 2017 yılında, limanın kullanımının 49 yıl daha Rusya’da kalması ve sonrasında tarafların isteği doğrultusunda anlaşmanın 25 yıl daha uzatılabileceği hususunda anlaşma sağlamışlardır (Çağlar Hekimoğlu,

2021, s. 1414). Görüldüğü üzere bu üs Rusya'nın Orta Doğu ve Akdeniz'deki menfaatleri için stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle son yıllarda Doğu Akdeniz'de yaşanan enerji mücadelesi düşünüldüğünde, Rusya'nın bu bölgedeki askeri varlığını korumak ve genişletmek isteyeceği aşikardır.

Rusya, Suriye'ye müdahale ettikten sonra Tartus Limanı'nın yanı sıra Hmeymim Hava Üssü'nü de kullanmaya başlamıştır. Rusya askeri operasyonlarını bu üs üzerinden yürütmektedir. Hmeymim Üssü sayesinde bölgeye savaş uçakları ve hava savunma sistemleri konuşlandıran Rusya, Suriye'den Girit'e kadar uzanan bölgede bir hakimiyet oluşturmuştur (Işık, 2021). Üssün yasal statüsü ise Rusya ve Esad rejimi arasında 26 Ağustos 2015'te imzalanan bir anlaşmayla düzenlenmiştir. Anlaşmaya göre Rusya, üssün kullanımı konusunda Suriye devletine ödeme yapmayacak, üsse getirilecek ekipmanlar vergiye tabi tutulmayacak, üsse yerleştirilecek personel ve teçhizat Rusya tarafından belirlenecek, burada görev yapacak personel ve aileleri diplomatlara benzer bir ayrıcalığa sahip olacak ve Esad rejimi faaliyetlerinden ötürü Rusya'ya herhangi bir dava açamayacaktır (Anadolu Ajansı, 2020).

Enerji Kaynaklarının Kontrolü

Rusya'nın Suriye müdahalesinin bir başka sebebi de Doğu Akdeniz'de bulunan doğalgaz/petrol kaynaklarıdır (Yılmaz, 2020, s. 123). Doğal gaz piyasasının açık ara en önemli oyuncusu olan Rusya, Avrupa'nın en büyük gaz tedarikçisidir. Bu bağlamda ekonomisi büyük oranda enerji ihracatına bağlı olan Rusya'nın ana hedeflerinden biri Avrupa pazarındaki satış payının düşmesine engel olmaktır (Orttung ve Overland, 2011, s. 59). Körfez gazının ve Irak petrolünün Avrupa pazarına ulaştırılabilmesi için yeni rotaların gündeme gelmesi ve Akdeniz'de yeni doğal gaz yataklarının keşfedilmesi önemli bir aktör olarak Rusya'yı harekete geçirmiş ve Rusya yeni enerji yollarının belirlenmesinde söz sahibi olmak istemiştir (Dilek, 2017, s. 74).

Suriye Orta Doğu'da hem bir transfer ülke hem de Haseke, Rakka ve Deyr ez-Zor'da bulunan petrol ve Humus'ta sahip olduğu gaz yatakları nedeniyle önemli bir enerji merkezidir (Harunoğulları, 2021, s. 68). Rusya Esad yönetimiyle 2017 yılında imzaladığı 40 milyar dolar değerindeki anlaşmalarla Suriye'nin petrol kuyularını ve altyapısını iyileştirme, Suriye'ye enerji konusunda danışmanlık sağlama ve teknik personel yetiştirme gibi haklar elde etmiştir. Bu anlaşmalar kapsamında Rusya gelecekte Suriye'deki petrol ve gaz sektörleri üzerinde neredeyse tam kontrol sahibi olacağı güvenceler almıştır (Shaban, 2019). Rusya açısından Suriye'de bu denli etkin olmak önemlidir. Çünkü Suriye topraklarını

kontrol etmek, Orta Doğu'dan Avrupa'ya enerji boru hatları kurma girişimlerini engellemek anlamına gelmektedir (Shaban, 2019).

Kıbrıs ve İsrail açıklarında keşfedilen zengin doğal gaz sahalarının kullanımı Suriye'de istikrar sağlanmasına bağlıdır. Zira bu bölgede enerjinin kara yoluyla veya deniz yoluyla taşınması halinde de Suriye topraklarının ya da karasularının kullanılması gereklidir. Dolayısıyla Rusya bu bölgedeki kazanımları başka bir güce bırakmamak için Suriye'ye planlı bir müdahale gerçekleştirmiştir (Yılmaz, 2020, s. 128).

Silah Ticareti

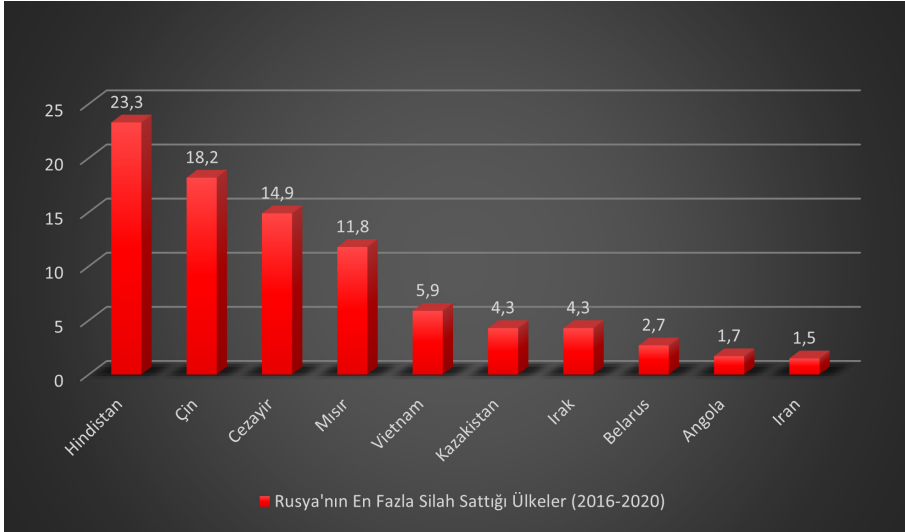
Rusya'nın Suriye'de bulunmasının bir başka sebebi de iki ülke arasındaki silah ticaretidir. Aslında Rusya, Arap İsyanları başlamadan önce de Suriye'ye yoğun bir silah satışı yapmıştır. Esad'ın Ocak 2005'te yaptığı Moskova ziyaretinde Suriye'ye gelişmiş hava savunma sistemlerinin satışı kabul edilmiş, Aralık 2006'daki ikinci ziyaretinde de Suriye'nin Sovyet döneminden kalma borcunun yüzde 73'ü silinmiş, buna karşılık Suriye'nin Rusya'dan 16 milyar dolarlık yeni silah alım sözleşmesi imzalanmıştır. 2007 yılında yapılan ek anlaşmayla P-800 süpersonik Yakhont füzelerinin satışı konusunda da anlaşılmıştır (Yılmaz, 2020, s. 161). 2011 yılında Rusya, Suriye'ye 1 milyar dolarlık ağır teknolojiler satmış ve diğer sözleşmelerden de 4 milyar dolar elde etmiştir. Savaşın ilk yıllarında Rusya, Suriye'ye "18 adet 'BUK-M2E' adlı otomatik güdümlü orta menzilli uçaksavar (çok düşük irtifada uçakları vurabilen uçaksavar), 36 adet Pantsyr-S1 adlı radar güdümlü füze (bombalama mesafesinden daha yüksekte uçan uçakları 12 mil uzaklığa kadar vurabilen füze), sahilden 180 mil uzaklıktaki gemileri hedef alabilen 2 adet Bastion adlı füze, MİG-29S av-bombardıman uçakları, Mİ-17 ve Mİ-24 askerî helikopterler, İğla-1 adlı daha SSCB döneminde üretilen ve bir personel tarafından omuzdan atılan ısı güdümlü portatif bir alçak irtifa hava savunma sistemi satmıştır." (Kemaloğlu, 2013, s. 62) Görüldüğü üzere Suriye'nin silah ihtiyacının tamamına yakını Rusya tarafından karşılanmıştır. Böylece Rusya Esad rejimine sattığı silahlar sayesinde önemli ekonomik kazanımlar elde etmiştir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki Rusya, Suriye'de gerçekleştirdiği operasyonlarda yeni silahlar denemeyi de ihmal etmemiştir. Akdeniz ve Hazar Denizi'ndeki donanmalardan ateşlenen füzeler, S-300 ve S-400 füzeleri ile msket bombaları Suriye'de kullanılan yeni silahlar olarak öne çıkmıştır (Yılmaz, 2020, ss. 161-162). Rusya'ya Suriye'de silahlarını gerçek bir savaşta deneme olanağı doğmuştur. 81 milyar doları ya da GSYİH'nin yüzde 4,1'ini askeri donanımını modernize etmek için harcayan

Rusya, askeri teknolojisinin etkinliğini test etme imkânı bulmuştur. Ayrıca gerçekleştirilen hareketlerde, Rusya operasyon kuvvetleri strateji ve taktik yeteneklerini gösterebilmiştir. Rusya, silahlarını seri bir biçimde konuşturarak operasyonlarını son derece hızlı bir şekilde gerçekleştirmeyi başarmıştır (Rezaei, 2016, s. 77). Tüm bu gelişmeler Rusya'nın silahlarına olan ilgiyi arttırmıştır. Konuyla ilgili olarak Rus silah ve teknoloji şirketi Rostech Sözcüsü Viktor Kladov'un açıklamaları dikkat çekicidir: "Operasyonlar bize silahlarımızı mükemmelleştirmeye yönelik adım atmamızı sağladı. Yabancı alıcılarda da savaş araçlarımıza karşı ciddi bir ilgi uyandı. Birçok Ortadoğu ülkesi, bu silahları satın almak istediğini bize dile getirdi." (Sputnik Türkiye, 2017). Suriye müdahalesinden sonra Rusya'nın İran, Irak, Mısır, Katar, Suudi Arabistan, Çin, Hindistan gibi ülkelere yaptığı silah satışı artmıştır (Çağlar Hekimoğlu, 2021, s. 1415). Aşağıda Rusya'nın 2016-2020 arasında en fazla silah satışı yaptığı on ülke gösterilmiştir.

Şekil 1

Rusya'nın En Fazla Silah Sattığı Ülkeler (2016-2020)

Kaynak: Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) verilerinden derlenmiştir.

Stockholm Uluslararası Barış Antlaşmaları Enstitüsü (SIPRI) verilerine göre Moskova, 2016-2020 yılları arasında 45 ülkeye 28 milyar dolarlık silah sattı. Rusya, silahların yaklaşık yüzde 90'unu 10 ülkeye ihraç etti. Rusya savunma sanayisinin en büyük müşterisi Hindistan oldu. 2016-2020

yılları arasında Hindistan, Rusya'nın ürettiği silahların nerdeyse dörtte birini 6,5 milyar dolara satın aldı. Çin, aynı dönemde Rus silahlarının en büyük ikinci alıcısı oldu. Rus silahlarından yüzde 5'in üzerinde büyük bir pay alan diğer ülkeler Cezayir, Mısır ve Vietnam olmuştur.

Cihatçılar

Rusya'nın Suriye iç savaşına müdahil olmasının bir diğer önemli sebebi de Esad'ın olası yenilgisi sonrasında başta IŞİD olmak üzere terör örgütlerinin bölgeyi kontrol altına alma tehlikesidir. Moskova, çok sayıda Rusya vatandaşının katıldığı terör örgütlerinin eylemlerini kendi topraklarına taşımasından endişe duymuştur.

Suriye'de savaşan militanların önemli bir kısmının Rusya, Kafkasya ve Orta Asya kökenli olmaları dikkat çekicidir. 2014 yılında 800 civarında Rusya vatandaşı IŞİD saflarına katılmıştır. 2015'te ise bu sayı üç kat artarak 2400'e yükselmiştir (Erşen, 2017, s. 166). Rusya vatandaşlarının Suriye'de terör örgütlerine katılmaları konusunda endişeleri resmi olarak ilk dile getirenlerden biri Rusya Federal Güvenlik Servisi (FSB) Başkanı Aleksandr Bortnikov olmuştur. Bortnikov, terör örgütlerine katılan Rusya vatandaşlarının sonradan Rusya'nın Müslüman bölgelerine (Dağıstan, İnguşetya ve Çeçenistan) dönüp buralarda istikrarsızlık ve kargaşa yaratmalarının kuvvetle muhtemel olduğunu belirtmiştir (Kozhanov, 2013, s. 29). Bu sebeple Rusya, Kuzey Kafkasya'da hala etkin bir mücadele yürüttüğü bu gruplarla Suriye'de hesaplaşmanın daha uygulanabilir olduğunu düşünmüştür (Yılmaz, 2020, s. 128). Bu konuyla ilgili olarak Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, teröristlerin Rusya topraklarına geri gelmesini beklemek yerine inisiyatif alarak onlarla halihazırda Suriye topraklarında mücadele edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Charap vd., 2019, s. 5).

Ortadoğu ve Akdeniz'de ABD Hakimiyetini Engellemek

Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmesinin bir diğer nedeni de ABD'nin bölgeye daha fazla hâkim olmasını engellemektir. Soğuk Savaş döneminin ilk yıllarında siyasi, askeri ve ekonomik alanda ABD ve müttefiklerine karşı sürekli zemin kaybeden Rusya, (Erşen, 2017, s. 149) Libya'da yaşanan gelişmelerden sonra Orta Doğu'daki diğer önemli müttefikini de kaybetmek istememiştir. Rusya, bölgedeki en yakın müttefikini Suriye'de ABD'nin dolaylı çatışmalar yürütmesinden ve bölgede daha fazla opsiyon kazanmaya başlamasından son derece rahatsızlık duymuştur.

Eylül 2013'te düzenlenen G20 zirvesinin ardından yaptığı açıklamada

Putin, Suriye'deki teröristlere karşı Suriye ordusuna destek vermeye devam edeceklerini belirtmiştir. Putin, Moskova-Washington ilişkilerinin düşük bir seviyede ilerlemesinin nedeninin Rusya olmadığını, bunun ABD'nin tercihi olduğunu vurgulamıştır. Putin, Rusya ordusunun Suriye'de IŞİD'e yönelik hava operasyonuna hazırlanıp hazırlanmadığı sorusuna, "Her şey muhtemel. Ama bir şey yapacak olursak, tamamen uluslararası hukuk normlarına göre hareket edeceğiz" şeklinde cevap vermiştir (Yılmaz, 2020, s. 77). Gerçekten de Rusya Eylül 2015'teki müdahalesini uluslararası hukuk üzerine dayandırarak yapmıştır. Öncelikle Esad'ın Rusya'yı müdahaleye davet etmesi istenmiş, daha sonra Rusya Parlamentosu'nun onayının ardından Rusya, Suriye iç savaşına askeri olarak dahil olmuştur. Moskova, Esad'ın daveti üzerine Suriye'ye müdahale edildiğini vurgulayarak ABD ve müttefiklerinin Suriye'de hukuksuz bir şekilde bulduklarını göstermeye çalışmıştır (Yılmaz, 2020, s. 141).

Rusya, Suriye krizinde NATO'yu pasifize ederek baş aktör olmayı amaçlamaktadır. Rusya'ya göre Suriye, NATO ülkelerinin güç savaşına girme mücadelesidir. NATO ülkelerinin IŞİD ile mücadelede istenen düzeyde etkili olamamaları Rusya'ya yeni stratejiler üretme imkânı vermiştir. Rusya, sürekli olarak IŞİD'le mücadele ettiği vurgusuyla Suriye macerasında Orta Doğu ülkelerinin güvenini kazanmayı amaçlamıştır (Yılmaz, 2020, ss. 144-145). Öte yandan Rusya, Cenevre ve Astana görüşmelerini başlatıp, Türkiye ve İran'ı da yanına alarak ateşkesin sağlanması, sığınmacıların durumu ve Suriye krizine siyasi çözüm için ortak çabaların gösterilmesi konularında diplomatik masanın merkezinde bulunmuştur. Bu görüşmeler Rusya ve Esad rejimine kazanımlarını pekiştirmeleri açısından zaman ve alan sağlamıştır. Gelinek noktada Suriye'de siyasi çözüme yön vermede öncü olan Rusya vazgeçilmez bir aktör olduğunu göstermiştir (Frolovskiy, 2019).

Sonuç

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in 30 Eylül 2015'te yurt dışına asker göndermek için parlamentonun üst kanadından izin almasıyla Suriye'de Rusya askeri operasyonu başlamış ve böylece Suriye savaşında yeni bir safhaya girilmiştir. Rusya, silahlı muhaliflerin komuta merkezlerini, askeri eğitim kamplarını ve silah depolarını hedef alarak onları zayıflatmayı ve belli bölgelerde Suriye ordusunun ilerleyişini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda Rusya, silahlı muhaliflere yönelik yoğun hava saldırıları düzenlemiştir. Böylece Rusya bir yandan Esad rejimini tüm muhalif baskılardan kurtarıırken bir yandan esas niyetleri doğrultusunda

Suriye'ye askeri güçlerini yığmıştır.

Rusya'nın Suriye'ye müdahale etmesinin önemli nedenleri olmuştur. Rusya her şeyden önce tek kutuplu dünya düzeninin sona ermesini ve güç dengesinin değişmesini istemiştir. Bunun için ABD'nin Suriye'de askeri ve ekonomik açıdan zaafa uğramasını arzu etmiştir. Suriye'den önce Libya gibi önemli bir müttefikini kaybeden Rusya, Suriye'de benzer bir kayıp yaşamak istememiştir. Rusya'nın Sovyet coğrafyası dışında bulunan tek deniz üssü Suriye'de bulunmaktadır. Akdeniz'e açılan bir koridor konumunda olan Suriye, Rusya'nın enerji stratejileri açısından son derece önemlidir. Ayrıca, geçmişte silah ihtiyacının tamamına yakını Rusya'dan karşılayan Suriye, ekonomik ilişkiler açısından da Rusya için önemli bir ülkedir.

Anarşik uluslararası sistemde güç dengesini değiştirmeye çalışan Rusya neorealizmin temel varsayımlarına göre hareket etmiş, bunun için güç kullanmaktan çekinmemiştir. Rusya, Suriye iç savaşına müdahil olarak Soğuk Savaş sonrası Orta Doğu'da kaybettiği etki alanını tekrar kazanmak istemiştir. Neticede NATO/Batı'yı en büyük tehdit olarak gören Rusya, güvenliğini sağlamayı ve ulusal çıkarlarını korumayı amaçlamıştır. Bu doğrultuda Rusya, Suriye gibi bir müttefikine yardım ederek görece konumunu güvence altına almıştır.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Anadolu Ajansı. (2020). Rusya ve Esed rejimi Hmeymim Hava Üssü'nün genişletilmesi konusunda anlaştı. Erişim tarihi: 27.01.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-ve-esed-rejimi-hmeymim-hava-ussunun-genisletilmesi-konusunda-anlasti/1947835>.

Aydın, M. (2004). Uluslararası ilişkilerin 'Gerçekçi' teorisi: Kökeni, kapsamı, kritiği. *Uluslararası İlişkiler*, 1(1), 33-60.

Balcı, A. (2017). Realizm. A. Balcı ve Ş. Kardaş (Ed.) *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular* içinde (s. 119-146). (Altıncı Baskı). Küre Yayınları.

Bayat, C. (2018). Rusya-Libya ilişkileri ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Libya'ya yönelik askeri müdahale tartışmaları sırasında Rusya'nın politik tutumu. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 169-205.

Charap, S., Treyger, E., Geist, E. (2019). Understanding Russia's intervention in Syria. *RAND Corporation*. Erişim tarihi: 24.02.2022, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3180.html.

Çağlar Hekimoğlu, K. (2021). Suriye krizi bağlamında Rusya'nın Suriye politikası. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1405-1422.

Dilek, M. S. (2017). Rusya Federasyonu-Suriye ilişkilerinin temelleri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 58-82.

Erşen, E. (2017). Rusya'nın Suriye politikası: Fırsatlar, riskler ve tehditler. H. B. Yalçın ve B. Duran (Ed.) *Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri* içinde (s. 149-174). (İkinci Baskı). SETA.

Frolovskiy, D. (2019). What Putin really wants in Syria. *Foreign Policy*. Erişim tarihi: 06.02.2022, <https://foreignpolicy.com/2019/02/01/what-putin-really-wants-in-syria-russia-assad-strategy-kremlin/>.

Gilpin, R. (2009). *War and change in world politics*. Cambridge University Press.

Harrison, E. (2004). *The Post-Cold War international system: Strategies, institutions and reflexivity*. Routledge.

Harunoğulları, M. (2021). ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşına

müdahalelerinin jeopolitik yaklaşımları. *Ortadoğu ve Göç*, 11(1), 43-84.

Işık, M. (2021). Rusya'nın Suriye'de beş yılı. Erişim tarihi: 27.01.2022, <https://www.sde.org.tr/mithat-isik/genel/rusyanin-suriyede-bes-yili-kose-yazisi-21835>.

Kemaloğlu, İ. (2013). Ortadoğu silah pazarında Rusya'nın payı. *Ortadoğu Analiz*, 5(55), 58-70.

Kozhanov, N. (2013). Russian support for Assad's regime: Is there a red line? *The International Spectator*, 48(2), 25-31.

Orttung, R. W., and Overland, I. Russia and the formation of a gas cartel. *Problems of Post-Communism*, 58(3), 53-66.

Özdemir, Ç. (2018). Rusya'nın Doğu Akdeniz stratejisi. *SETA*, 230.

Rezaei, F. (2016). Putin'in Suriye sürprizini anlamak. *Ortadoğu Analiz*, 8(74), 76-77.

Reuters. (2011). Putin Likens U.N. Libya resolution to Crusade Calls. Erişim tarihi: 19.01.2023, <https://www.reuters.com/article/us-libya-russia-idUSTRE72K2J220110321>.

Seyaz, A. (2019). İç savaş sürecinde Rusya'nın Suriye politikası: Arka plan, bölgesel çıkarlar ve gelecek. O. Karaoğlu (Ed.) *Uluslararası İlişkiler Tahlilleri: Küresel ve Bölgesel Politikalara Akademik Bakış* içinde (s. 99-112). Siyasal Kitabevi.

Shaban, F. (2019). The Oil and Natural Gas conflict in Syria: Reality or illusion. Erişim tarihi: 10.02.2022, <https://www.orsam.org.tr/en/the-oil-and-natural-gas-conflict-in-syria-reality-or-illusion/>.

Sputnik Türkiye. (2017). Ortadoğu ülkeleri Rus silahlarına büyük ilgi duyuyor. Erişim tarihi: 08.02.2022, <https://tr.sputniknews.com/20170214/ortadogu-ulkeleri-rus-silahlarina-ilgi-buyuk-1027217664.html>.

Şentuna, T. (2019). Libya askeri müdahalesinin Uluslararası Hukuka uygunluğu ve koruma sorumluluğu kavramı çerçevesinde meşruiyeti. *The Turkish Yearbook of International Relations*, (50), 201-224.

Tuğtan, M. A. Güç, Anarşi ve Realizm. E. Balta (Ed.) *Küresel Siyasete Giriş: Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* içinde (s. 111-131). (Birinci Baskı). İletişim Yayınları.

Türkmen, F. (2014). *From Libya to Syria the rise and fall of humanitarian*

intervention? ACUNS Annual Meeting, Kadir Has University, İstanbul, Turkey.

Waltz, K. N. (2001). *Man, the state, and war: A theoretical analysis*. Columbia University Press.

Waltz, K. N. (1990). Realist thought and neorealist theory. *Journal of International Affairs*, 44(1), 21-37.

Waltz, K. N. (1979). *Theory of International Politics*. Addison-Wesley.

Wendt, A. (2016). Uluslararası siyasetin sosyal teorisi (Helin Sarı Ertem Çev.). (İkinci Baskı). Küre Yayınları.

VanHoose, H. (2011). Understanding the Russian response to the intervention in Libya. Erişim tarihi: 19.01.2023, <https://www.americanprogress.org/article/understanding-the-russian-response-to-the-intervention-in-libya/>.

Yılmaz, S. (2020). *Rusya'nın Suriye politikası*. İlbilge Yayıncılık.

Yüce, S. and Amour, P. O. (2021). Russia is back to the balancing game. *Gazi Akademik Bakış*, 14(28), 43-66.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Soğuk Savaş Dinamikleri Ekseninde Merkez-Sağ Siyaset: Adalet Partisi Örneği

Center-Right Politics on the axis of Cold War Dynamics: The case of The Justice Party

Öz

Bu çalışma, merkez-sağın 1980 öncesi konjonktürde geliştirdiği siyaset ve kamusal söylemlerde Soğuk Savaş'a özgü dinamiklerin etkilerini ortaya koyma amacındadır. Çalışmanın zaman sınırını 1960-1980 arası dönem oluştururken; odaklanılan merkez-sağ parti ve hareket ise Adalet Partisi'dir. AP, özellikle tek başına iktidar olduğu 1960'ların ikinci yarısında, ekonomik kalkınma ve merkez sağa özgü esnek denge siyasetinin izlerini taşıyordu. Ancak 1970'lere geldiğimizde Amerikan 6. Filosu'nun Türk limanlarına gelişi ve Kıbrıs meselesi etrafında yükselen anti-Amerikanizm dalgası, siyasal alandaki işleyişe yeni boyutlar kazandırdı. Bu dönemde sol kanat gençlikte başlayan protest örgütlenmelere karşı, Türk sağının genç kuşaklarında da radikal hareketler ivme kazandı. Giderek hareketlilik kazanan yeni ideolojik fay hatları, Ecevit etrafında sol siyasete iktidar kanallarını da açıyordu. Söz konusu süreç sonunda, AP'nin tarz-ı siyaseti de, keskin ideolojik hatlara doğru çekilir. Bu doğrultuda anti-komünizm, AP elitlerinin kamusal söylem ve politikalarında merkezi dinamiği oluşturdu. Aynı zamanda AP'nin "Milliyetçi Cephe Hükümetleri"ndeki yeni paydaşlarıyla İslamizasyon ve milliyetçiliğe açılan kültür politikaları, bu dönüşüme derinlik kazandırdı.

Anahtar Kelimeler: Merkez-sağ, Adalet Partisi, Soğuk Savaş, Anti-Komünizm, Milliyetçi Cephe Hükümetleri

Abstract

This study aims to reveal the effects of Cold War-specific dynamics in the politics and public discourses developed by the centre-right in the pre-1980 conjuncture. While the period between 1960 and 1980 constituted the time limit of the study; the center-right party and movement focused on is the

İrfan ÖZET

Dr. Öğr. Üyesi
Aksaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
irfanozet@aksaray.edu.tr
ORCID : 0000-0003-4612-2305

Cilt / Issue: 10(2) 531-556
Geliş Tarihi: 16.06.2022
Kabul Tarihi: 08.02.2023

Atıf: Özet, İ. (2023). Soğuk Savaş dinamikleri ekseninde Merkez-Sağ siyaset: Adalet Partisi örneği. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 531-556. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1131748>.

Justice Party. Especially in the second half of the 1960s, when it was in power alone, the AP carried the traces of economic development and a flexible balance policy peculiar to the centre-right. However when we got to the 1970s, the American 6. The arrival of the Fleet in Turkish ports and the wave of anti-Americanism that has risen around the Cyprus issue have given new dimensions to the functioning of the political sphere. In this period, extreme movements gained momentum in the young generations of the Turkish right, against the protest organizations that started in the left-wing youth. The new ideological fault lines, which were becoming increasingly mobile, were also opening up channels of power to left-wing politics around Ecevit. At the end of the process in question, the political style of the AP is also drawn towards sharp ideological lines. In this direction, anti-communism formed the central dynamic in the public discourse and policies of the AP elites. At the same time, the AP's cultural policies towards Islamization and nationalism with its new stakeholders in the "Nationalist Front Governments" have given depth to this transformation.

Keywords: Centre-right, Justice Party, The Cold War, Anti-Communism, National Front Governments

Extended Abstract

This study aims to reveal the effects of cold war-specific dynamics in the politics and public discourses developed by the centre-right in the pre-1980 conjuncture. While the period between 1960 and 1980 constituted the time limit of the study; the center-right party and movement focused on is the Justice Party. In the main, the cold war does not reach the level of a hot-physical war between the "capitalist West" and "socialist East" camps; It images competitive-conflict relations developing in a range of fields such as military, diplomacy, economy and culture. Official and civil circles in Turkey were also not independent of the transformative effects of the cold war on the political and ideological spheres that marked the second half of the twentieth century.

In the Western bloc of the period called "Free World", Turkey represented a critical basin against the spread vector of Soviet communism. In particular, "potential resistances" that would develop from collectivist movements whose references were based on Islam and Turkish nationalism were effective references for Turkey's inclusion in the NATO bloc. As a matter of fact, in Turkey of the period, the tendency towards close relations with the capitalist-Western bloc on the denominator of "anti-communism" gained momentum. This ideological consensus, where official and civil circles met, was also among the mainstream policies of centre-right parties. On the scale ranging from the Democratic Party to the Justice

Party, the dynamics specific to the cold war were decisive in the policies followed by the centre-right in the second half of the 20th century.

The second half of the 1960s was the scene of the AP's power alone and its steady trend of economic growth. These periods, especially when the party was in power alone, bore the traces of economic development and a flexible balance policy specific to the centre-right. But when we got to the 1970s, the American 6. The arrival of the Fleet in Turkish ports and the wave of anti-Americanism that has risen around the Cyprus issue have given new dimensions to the functioning of the political sphere. In this period, extreme movements gained momentum in the young generations of the Turkish right, against the protest organizations that started in the left-wing youth. The new ideological fault lines, which were becoming increasingly mobile, were also opening up channels of power to left-wing politics around Ecevit. At the end of the process in question, the AP's style policy is also drawn towards sharp ideological lines. In this direction, anti-communism formed the central dynamic in the public discourse and policies of the AP elites. At the same time, the cultural policies of the AP that opened to Islamization and nationalism with its new stakeholders in the "Nationalist Front Governments" add depth to this transformation.

Giriş

2022 yılının ilk aylarından itibaren dünya gündeminin baş sıralarında Rusya'nın Ukrayna işgali yer aldı. Şubat ayının sonlarına doğru başlayan işgalle ilgili Rus elitlerinin argümanlarının temel çerçevesini, Soğuk Savaş sonrası düzene meydan okumalar çiziyordu. Bu anlamda çatışma süreci, entelektüel ve akademik mecralarda Soğuk Savaş dinamiklerinin araştırma nesnesi olarak değerini tekrar öne çıkarıyordu. Ana hatlarıyla Soğuk Savaş, "kapitalist Batı" ve "sosyalist Doğu" kampları arasında sıcak-fiziki savaş düzeyine erişmeden; askeri, diplomasi, ekonomi ve kültür gibi bir dizi alanlarda gelişen rekabetçi-çatışmacı ilişkileri imgeler. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına damga vuran Soğuk Savaş'ın siyasal ve ideolojik alanlardaki dönüştürücü etkilerinden Türkiye'deki resmi ve sivil çevreler de bağımsız değildi.

"Hür Dünya" olarak adlandırılan dönemin Batı Bloğu nezdinde, Sovyet komünizminin yayılma vektörü karşısında Türkiye, kritik bir havzayı temsil ediyordu. Özellikle İslam ve Türk milliyetçiliğine dayalı kolektivist hareketlerden gelecekte "potansiyel dirençler", NATO Bloğu'na Türkiye'nin dahil edilmesinde etkili referanslardı. Nitekim dönem Türkiye'sinde, "anti-komünizm" paydasında kapitalist-Batı Bloğu'yla yakın ilişkilere yönelme eğilimleri hız kazandı. Resmi ve sivil çevrelerin bulunduğu bu ideolojik mutabakat, merkez-sağ partilerinin de ana akım politikaları arasında yer alır. Demokrat Parti'den Adalet Partisi'ne uzanan skalada, merkez-sağın 20. yüzyılın ikinci yarısında izlediği politikalar ve ittifak siyasetinde Soğuk Savaş'a özgü dinamikler belirleyiciydi.

Çalışmamız bu açıdan, dönem merkez-sağ siyasetinde "anti-komünizm" başta olmak üzere, "İslamizasyon", "milli/milliyetçi cephe" gibi Soğuk Savaş'a özgü dinamiklerin etkilerini ortaya koyma amacındadır. Bu çerçevede ilk olarak, Soğuk Savaş'ın teorik çerçevesinden hareketle, küresel etkileri ve izlediği güzergâh ortaya konulmaya çalışılacaktır. Takip eden aşamada ise, dönem Türkiye'sinde Batı eksenli devlet siyaseti olarak anti-komünizmin ilk nüvelerine değineceğiz. Sonraki aşamada, merkez sağ siyasetle ilgili Demokrat Parti dönemini içeren kısa bir değerlendirmenin akabinde, çalışmamızın odağındaki Adalet Partisi'ni (AP) sınıfsal, kültürel ve politik boyutlarıyla analiz edeceğiz. 1970'lere geldiğimizde ise, dönem Türkiye'sinin sağ ve sol kanadında sahne alan uç hareketlerle birlikte, merkez-sağ siyasetteki eksen kaymalarına yöneleceğiz. Bu kapsamda son olarak, AP'nin özellikle Milliyetçi Cephe Hükümetleri döneminde izlediği anti-sol siyasetin tezahürlerini ortaya koymaya çalışacağız. Çalışmanın zaman ve politik hareketlerle ilgili

sınırını ise, 1960 ve 1980 yılları arasında varlık kazanan Adalet Partisi oluşturmaktadır.

Teoriden Pratiğe Soğuk Savaş

Linguistik boyutlarıyla “Soğuk Savaş”, konvansiyonel “sıcak” savaşla anlamlı bir farklılığı ihtiva etmektedir. Bu çerçevede ilk olarak (kapitalist) Batı ve (sosyalist) Doğu eksenindeki ilişkilerin soğuk, mesafeli ve dondurulmuş karakteri öne çıkar. Ancak bununla birlikte söz konusu kamplar arasındaki ilişkiler gergin ve savaş düzeyine yakınsa da, kavram bir ölçüde frenlenmiş ve sıcak savaş düzeyine erişmemiş anlamında kullanılır. Bu anlamda Soğuk Savaş, özellikle politik toplumda odağın askeri ve stratejik rekabete yoğunlaştığı ve müzakereci diplomasinin hayli düşük seyir izlediği küresel bir ihtilaf süreci olarak da tanımlanabilir (Halliday, 1985, ss. 15-18). McMahon’a göre, Soğuk Savaş’ın doğrudan kökleri, 1945 öncesi yıkıcı bir küresel çatışmanın boyun eğdirdiği ve parçaladığı dünyaya, Washington ve Moskova’nın empoze etmeye çalıştıkları yeni uluslararası düzene dayanıyordu. Bu çerçevede hâkim bir uluslararası düzen ve buna eşlik eden güçler dengesi sistemi bozulduğunda, rekabetçi hatta çatışmacı ilişkiler kaçınılmazdır. Ona göre bu gerçeklik dikkate alındığında, savaşın hemen ardından ABD-Sovyet ilişkilerini kuşatan gerilim, şüphe ve rekabet şaşırtıcı değildi (McMahon, 2003 s. 5). Yaşanan gerilim, güvenlik ve diplomasi sahalarının yön verdiği devlet-merkezli ilişkiler hattının ötesine uzanarak; ekonomik, kültürel ve ideolojik boyutlarda da sert bir rekabete sahne oluyordu.

Nitekim Soğuk Savaş’ın her iki kampı, bulunduğu hattı “barışsever” olarak tanımlarken, diğer cephe ise “emperyalist” ve “tehditkâr” olarak kategorize ediliyordu. Kitle dünyasında ideolojik habitusun yaygınlık kazanması, taraflar adına varoluşsal bir zorunluluk olarak tercüme ediliyordu. Bu açıdan siyasal felsefenin gerilemesi ya da iflası, bu “değerler”e yaslanan rejim ve sistemlerin de nihayete ermesi anlamını taşıyordu (Sümer, 2020, s. 25). “Kültür savaşı” repertuarı üzerinden gelişen bu çatışmacı ilişki, özellikle Avrupa’nın Doğu ve Batı kampları üzerinde etkisini hızlandırıyordu. Sözelimi Doğu Avrupa’da Komünist Parti ve politbüro ile geniş halk tabakaları arasındaki ilişkiler, iletişim kanallarının hayli dar olduğu bir kültür savaşına sahne oluyordu. Diğer taraftan Batı Avrupa’ya yöneldiğimizde, bu kültürel fay hattı özellikle her iki kampın entelektüel temsilcileri etrafında geliyordu (Judt, 2009, ss. 255-256). Bu anlamda sosyalist paradigmanın Batı Avrupa kamusal dünyasındaki yankıları, özellikle entelektüel çevrelere yöneldikçe daha net bir görünüm kazanıyordu.

Siyasal arenaya tekrar döndüğümüzde, kıta Avrupası'ndan Türkiye'ye uzanan geniş bir hat boyunca, SSCB'nin artan hegemonyası karşısında gelişen "alarmist siyasetler" öne çıkıyordu. Ancak Soğuk Savaş'ın sembol bir diplomatı olan Kissenger'a göre, "Sovyetlerin Batı Avrupa'yı istila etmesi, reklamı çok yapılan, fakat gerçekleşmeyecek bir fanteziydi" (Kissenger, 2002, ss. 423-424). Nitekim Gaddis'e göre, Sovyet hegemonyası ile karşı karşıya bulunan devletlere yönelik ABD merkezli ekonomik yardım paketleri olan "Truman Doktrini" ve "Marshall Planı", tehdidin asli referanslarını "ekonomi-politik" bir yörüngeye oturtuyordu. Bu çerçevede Batılı kapitalist-demokratik bloğa yönelik Sovyetik tehdit, askeri yayılmacılık politikalarının ötesinde, yoksullaşan geniş kitlelerin önünde bir iktidar seçeneği olarak temayüz ediyordu. Son tahlilde bu eğilimlere yaslanarak Komünist hareketlerin iktidara kavuşmaları, Sovyet hegemonyasına yeni bir halkanın dahil olması anlamına geliyordu (Gaddis, 2008, s. 37). Amerikan yardımı, bu anlamda Sovyetik rejimin kitle dünyasındaki mobilizasyonunu kısıtlayıcı bir arka plandan hareket etmişti.

Nitekim ABD merkezli söz konusu girişim ve kurumlar, "*silahlı azınlıklar veya dış baskılar tarafından boyun eğdirme girişimlerine direnen özgür halkları destekleme*" teması etrafında küresel ve evrensel vaatleri içeriyordu (Lightbody, 1999, s. 26). Sözgelimi Truman doktriniyle birlikte ABD, 1947'de Sovyetik yayılmanın potansiyel odağı halindeki Türkiye ve Yunanistan'a askeri yardım gerçekleştirme kararı alıyordu. Bu çerçevede Türkiye, 1948'de aralarında Alpaslan Türkeş'in de bulunduğu 16 muvazzaf subayı, askeri eğitim almaları adına ABD'ye gönderiyordu (Tuğtan, 2020, s. 89). Özellikle dönem ABD kurumlarında "SSCB tehdidi" ile ilgili "askeri" kanattan gelişen tezlerin ağırlık kazanması, Türkiye ile gelişen "yakın" ilişkilerde belirleyiciydi.

Soğuk Savaş'ın Türkiye'si: Batı-Eksenli Devlet Siyaseti

Feroz Ahmad'a göre, Sovyetik dalga karşısında ABD bünyesinde iki doktrin öne çıkıyordu. Bir tarafta diplomasi kanadı, Sovyet yayılmasını politik ve iktisadi çerçevede ele alırken; öte yandan Pentagon ise, tehdidin askeri olduğu ve geniş ortaklıklarla massedilebileceği tezinden hareket ediyordu. Nitekim baskın gelen askeri argümanlar, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) inşasında belirleyici oluyordu. Türkiye ise, 1952 yılında NATO'ya tam üye olarak kabul ediliyordu (Ahmad, 2006, ss. 140-142). Aynı zamanda SSCB'nin Türkiye sınırlarında toprak ve Boğazlar'da kontrol ve denetim imkânına kavuşacağı "üs" talepleri, dönem Türk siyasi elitlerinde NATO bünyesinde yer alma eğilimlerini

hızlandırdı (Gaddis, 2008, s. 34). Batılı kurumlar ve elitler dünyasında ise, Sovyet komünizminin yayılma etkileri karşısında İslâmizasyon ve Türkçü milliyetçiliğin “potansiyel dirençleri”, Türkiye’nin ittifak bünyesine dahil edilmesinde etkili referanslardı.

Sözelimi Truman, komünizm karşıtlığında “dini cephe”yi inşa etme yolunda ilerlerken, İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, 1948’de “*Hristiyanlık, Müslümanlık, Budizm; tüm büyük dini inançların komünizme karşı düzlemde bir araya getirilebileceğini*” dillendiriyordu (Kirby, 2000, s. 409’dan akt., Özkan, 2020). 1958’e geldiğimizde ise Amerikan politik elitleri, “İslâm’ın komünizme karşı bir panzehir olarak kullanılabilirliğini” öngören -5820/1 numaralı- Ulusal Güvenlik Kurumu [NSA] belgesi yayınlar (Ahmad, 2006, ss. 168-169). Nitekim bu dönemlerde resmi Türk makamları, “anti-komünizm” ortaklığında Batılı kurumlar ve aktörlerle yakın ilişkilere yönelme eğilimindeydi.

Devlet elitleri etrafında savaş sonrası dönemin yeniliklerinin başında, ABD ile gelişen ve 1960'lara kadar istikrarını koruyan yakın ilişkilereydi. Daha da ötesi, bu dönemlerde devletçi ve milliyetçi hassasiyetlerde buluşan resmi ve sivil çevreler, ABD ile ilişkilere meta anlamlar atfediyordu. Cangül Örnek'e göre, ABD yanlısı eğilimlerde bütünleşen devlet ve toplum katmanları, Kemalist ve İslamcı çevrelere kadar uzanıyordu. Resmi makamlar ve (sağ) toplumsal dünyanın bütünleştiği bu manzarada istisnai reaksiyonlar, özellikle az sayıdaki sol-sosyalist aydın çevrelerden geliyordu (Örnek, 2015, ss. 44-45). Nitekim bu kanattan gelişen meydan okumalar, geniş kesimlerin “anti-komünizm” ve “Hür dünya” ekseninde bütünleştiği dikkate alındığında hayli naif girişimler olarak yer alıyordu.

Anti-Komünizmin İlk Nüveleri

1960 öncesi entelektüel platformlarda sol-sosyalizm karşıtlığı, farklı ideolojik tasavvurları bütünleştiren bir ortak zemin halindeydi. DP iktidarına sahne olan bu dönemin anaakım ideolojik yörüngesinde anti-komünizm ve milliyetçilik yer alıyordu. Kaçmazoğlu'na göre bu motivasyonlar, sadece Türk-İslamcı blokta değil, dönemin laik-Kemalist çevrelerine de uzanan bir kapsama sahipti. Nitekim bu dönemlerde anti-komünizmin kazandığı yüksek ivmenin ilk nüvelerine örnek olarak, 1948’de “okullardaki olası her solcu etkiyi silme” tasavvuruyla, birçok sosyal bilimcinin Ankara Üniversitesi’nden atılması verilebilir (Kaçmazoğlu, 1988, s. 176). Benzer olarak 1945’te perde arkasında CHP İstanbul il örgütünün rol oynadığı “Tan Gazetesi Baskını” da söz konusu ortaklaşmaya dair önemli bir deneyim olarak öne çıkar. Süleyman Demirel, Turgut Özal, İlhan Selçuk ve Altemur Kılıç gibi ilerleyen dönemlerde

bambaşka siyasal ve ideolojik hatların öncüleri, bu baskında buluşur. Demirel, konuyla ilgili bir demecinde, öğrenci hareketi olarak gelişen baskına katıldığını doğrularken, “anti-komünizm çok revaçtaydı. Bizim de hissiyatımız öyleydi” sözleriyle döneme özgü politik iklimi resmediyordu (Bila, Milliyet, 2005’den akt., Uyar ve Ertuğrul, 2020). Bu anlamda anti-komünizm, modern Türkiye’deki birçok ideolojiyi buluşturan bir toplumsal zemin işlevi görür.

Taşkın’a göre, anti-komünizmin özellikle Türk sağında yakaladığı “ortak bilinç dinamizmi”, bu çevrelerin kolektif bilincinde komünizm öncesine uzanan “Moskof düşmanlığı” ile anlam kazanır. Aynı zamanda anti-komünizm, dönem devlet elitleri ve egemen sosyal gruplara politik sermaye alanlarına erişim imkânı da sağlıyordu. Sözelimi Batı kampında Alman taraftarlığından Amerikan yanlılığına evrilme kolaylığı; Sovyet tehdidi gerekçesiyle demokratikleşme sürecini askıya alma; Batılı kurumlardan ekonomik yardımlar alma; yükselen sol-kanat hareketleri “Moskof yanlısı” olarak damgalayarak marjinalize etme gibi bir dizi avantajları kapsıyordu (Taşkın, 2017, s. 621).

Nitekim Osmanlı bakiyesi kolektif hafızanın biriktirdiği Slav/Rus karşıtı tortular, sol karşıtlığına tercüme edilerek harekete geçiriliyordu. Sözelimi Kore muharebesine Türk askerlerinin gönderilmesine protestolarla tepki koyan “Türk Barışseverler Derneği” hakkında 1950’de dava açılıyordu. Dernek öncüleri, “Türk-Amerikan ilişkilerini tahrif etmek, güvenlik güçleri nezdinde kışkırtıcı faaliyette bulunmak ve Sovyet propagandası yapmak”la suçlanıyordu (Kaçmazoğlu, 1988, s. 176). Bu açıdan Türkiye’nin Batı Bloğu’nun gözü pek üyelerinden biri olarak yerini alma arzusu, anti-komünist cereyan ve retorikleri politik dünyanın en merkezi unsurları haline taşıyordu (Örnek, 2015, s. 63). Sözelimi savaş sonrasında 2000’lere merkez-sağın Türk siyasetindeki hegemonik konumunu anlamada, bu gerçeklik önemli bir arka plan değeri taşır.

Merkez-Sağ Siyaset: Demokrat Parti Dönemi

Merkez-sağ, Türk sağı bünyesindeki İslamcı ve milliyetçi hareketlere kıyasla daha geniş bir tabana hitap ederek, Türk sağına ana akım kanadını temsil eder. Bu merkeziliğinde, özellikle siyasal program ve söylemlerindeki “müphemlik” önemli bir arka plandır. Nitekim İslamcı MSP ve milliyetçi MHP’nin sınırları keskin tarz-ı siyasetleri karşısında “politik müphemlik”, merkez-sağa çok farklı kesimlere ulaşabilme imkânı sağlıyordu (Koca, 2020, s. 374). Öte yandan merkez-sağın kökleri, kitle siyasetinin toplumsal denge ve duyguları içermesi ekseninde tek parti CHP’si bünyesindeki tartışmalara kadar uzanır. Bu açıdan politik kökleri,

1920'lerden itibaren CHP içinde Celal Bayar'ın etrafında kümelenen bir hizbe kadar uzatılabilir (Aytürk ve Bora, 2020, s. 318). Öyle ki, Demokrat Parti (DP), CHP bünyesinden çıkmış ve nihai olarak erken Cumhuriyet düzeninin izlerini önemli ölçüde taşıyan bir partiydi. Ancak ideolojik tasavvurun ortaklaşmasına rağmen, bunun kitle siyasetine uygulama sürecinde söz konusu cereyanlar arasında farklılıklar netleşmeye başlar.

Nitekim DP, devrimin kitle dünyasındaki yankılarıyla ilgili, yöntem ve kavramsallaştırma düzeyinde CHP ile arasındaki mesafeyi netleştiriyordu. Celal Bayar, bu farklılaşmayla ilgili olarak: "Batılılaşma, artık devletten millete doğru değil, milletten devlete doğru olmalıdır" cümlelerini sarf ediyordu (Sarıbay, 2001, s. 53). Bu açıdan DP'li seçkinlerin öncülük ettiği merkez-sağ gelenek, erken Cumhuriyet inkılaplarına, kurucu iradeye bağlı olmakla birlikte, devrimlerin "kültür" ayağının mutlak temelde yorumlanmasına karşıdır (Aytürk ve Bora, 2020, s. 319). Özellikle Soğuk Savaş'ın "hür dünya" cephesinin dolaşıma soktuğu demokrasi, liberalizm gibi kavram setlerinin yakaladığı mega trend, DP'li seçkinlerin bu itirazlarında etkili bir referans halindeydi.

Öte yandan on yıllık iktidarının (1950-1960) özellikle son safhalarında DP, kuruluşunda CHP'li elitlere yönelttiği eleştirilerle örtüşen "anti demokratik" politikalara yöneliyordu. On yıllık kesintisiz ve istikrarlı iktidar deneyimine yaslanarak, "devletin kurumsal işleyişinin parti siyasetiyle sınırlı bir doğrultuda hareket etme beklentisi" yükseliyordu. Sözelimi devlet radyosunun "tekelci yayını" ile ilgili CHP kanadından gelen eleştirilere Başbakan Menderes, "devlet tekelinin demokrasiye aykırı hiç bir yanının olmadığını; çünkü devletin bir organının (radyo), yine bir başka organı (hükümet) tarafından kontrol edildiğini" belirtmiştir. Benzer olarak muhalif tabakalara dönük olarak uygulamaya konan "Meclis Tahkikat Komisyonu", sadece DP'li vekillerden oluşuyordu. Muhalif kanattan gelişiyecek "yıkıcı faaliyetleri önleme" amacındaki bu komisyon, yürütme aygıtına "yargılama" imtiyazı da sağlıyordu. Ancak ilerleyen süreçte bu kez askeri ve sivil elitler, DP "otoriterliği"ne karşı "demokratik kurumların restorasyonu" ve "devleti koruma" söylemleriyle darbeye başvuruyordu. Süreç sonunda DP kapatılıyor ve partinin önde gelen kurucu elitleri ise idam ediliyordu (Sarıbay, 2001, ss. 54-56). Söz konusu trajik son, takip eden yıllarda modern Türkiye'deki kültür savaşının önemli bir ayağını oluşturur. Özellikle de sağ-mukaddesatçı çevrelerde (Kemalist) sistem karşıtı söylem ve anlatıların esaslı bir başvuru kaynağını ihtiva eder.

Merkez-Sağ'da İkinci Perde: Sınıfsal, Kültürel ve Politik Boyutlarıyla Adalet Partisi

27 Mayıs 1960'da gerçekleşen darbe, sonraki yıllarda merkez-sağ cepheyi konsolide eden AP'nin (Adalet Partisi) kuruluşunu tetikleyen ana referanstır. Çekirdek kadrosu, Milli Birlik Komitesi (MB) bünyesindeki albaylardan oluşan ve hiyerarşi dışı bir cereyan olan 27 Mayıs (Demirel, 2017, s. 23); asker, bürokrasi ve aydınlar eksenli tarihsel bloğun (Kahraman, 2007, s. 61) siyasal alanı by-pass etme girişimi olarak yer alıyordu. Bu evreden itibaren Milli Birlik Komitesi bünyesindeki askeri elitler, siyasal alanı kontrol ve denetimlerine alıyordu.

1950'lerin ikinci yarısından itibaren Washington'a yönelen Milli Birlik Komitesi öncüleri, burada NATO'nun "Doğu" kanadında etkili bir aktör olan Ruzi Nazar'ın çevresinde yer alıyordu. Komitenin ileri gelenlerinden biri ise, "ihtilalin kudretli albayı" olarak temayüz eden Alparslan Türkeş'ti. Türkeş, 27 Mayıs sabahı radyoda darbe bildirisini okumuş ve aynı zamanda yeni kurulacak yönetimin "NATO ve CENTO bünyesinde bağlı kalacağını" ilan etmişti (Tuğtan, 2020, s. 102). Öte yandan 27 Mayıs'ı "devrim" olarak nitelendiren Tuncer'e göre, komitenin NATO ve ABD yanlı siyaseti, ideolojik angajmanlıkların ötesinde, ekonomi-politik koşulların dayattığı "zorunlu bir tercih" olarak geliyordu:

Türkiye'nin Demokrat Parti iktidarında uygulanan yanlış ekonomik politikalar sonucunda, ekonomik yardıma gereksinmesi hiç azalmamış hatta giderek artmıştı! Bu nedenle Milli Birlik Komitesi yönetiminin de, özellikle ABD'den alacağı ekonomik yardıma gereksinimi vardı ve ABD'nin onaylamayacağı bir dış politikayı izleyebilme seçeneği bulunmamaktaydı. 1960 mali yılı içinde, Türkiye'nin aldığı dış yardımın yüzde 75'ini ABD sağlamıştı (Tuncer, 2014, s. 65).

Öte yandan Milli Birlik Komitesi üyeleri arasında, post-DP dönemi siyasetinin nasıl bir yörünge izleyeceği ekseninde bir dizi ayrışmalar yaşanıyordu. Komitenin bir kanadını, Ankara Garnizon komutanı olan Cemal Madanoğlu'nun liderliğindeki subaylar oluşturuyordu. Türkeş etrafında konsolide olan diğer cephe ise, iktidarın kısa vadede sivil aktörlere geri verilmesine karşı çıkıyordu. Kasım 1960'a geldiğimizde, yaşanan rekabette Madanoğlu kanadı baskın gelir ve "Ondörtler" olarak anılan Alparslan Türkeş ve 13 arkadaşı çeşitli görevlerle yurt dışına sürgüne gönderilir (Tuğtan, 2020, s. 102). Vesayetçi kanadın tasfiyesiyle birlikte sivil-politik alanda da hareketlenmeler hız kazanır.

Nitekim resmi düzeyde DP cereyanı sona erse de, bu hareket bünyesinde

yer alan kadrolar, yeni bir örgütlenme ağını harekete geçirme sürecindeydi. Söz konusu kadrolar, 11 Şubat 1961’de Adalet Partisi’ni (AP) kurarak, DP’nin temerküz ettiği büyük potansiyeli tekrar harekete geçirmeyi başarıyordu (Sarıbay, 2001, s. 57). Özellikle geniş toplumsal kesimlerde darbeye dönük “mağduriyet” ve “karşıtlık” eğilimleri, başlangıcından itibaren AP’nin harcını oluşturan esaslı referanslar olarak yer alıyordu. Bu açıdan partinin kurucu elitleri, politik mobilizasyonu DP’den tevarüs edilen tabana seslenerek gerçekleştirme arayışındaydı. Ancak bu arayış, dönem bürokratik elitlerinin DP’ye dönük keskin rezervleri dikkate alındığında, kamusal iletişimin daha çok “informal” kanallarında devreye sokuluyordu. Bu açıdan yeni kurulan AP’nin tek başına iktidara kavuştuğu 1965’lere kadar izlediği formel-kamusal siyaset sınırlarını, büyük ölçüde bürokratik seçkinler nezdindeki “meşruiyet kaygısı” belirliyordu (Demirel, 2017, ss. 28-29). Sözelimi 1961 Programı’nın 24. maddesinde AP, “... Basını, radyoyu ve her türlü yayın vasıtalarını hükümeti elinde bulunduran partinin kendi politikasına alet olmaktan korumak istiyoruz” (Demirci Güler, 2003, s. 45) ifadeleriyle, erken dönem siyasetinde basın özgürlüğü alanı ekseninde DP ile farklılaşan boyutlarının altını çiziyordu.

Ancak 1961 seçimlerinde merkez-sağ kanattaki AP ve YTP (Yeni Türkiye Partisi), oyların yüzde 48,5’ini kazandıkları halde (sırasıyla yüzde 34.8 ve yüzde 13.7); dönem askeri elitlerinin DP mirasını taşıyacak yeni iktidar biçimlerine karşı “hassasiyetleri”ne takılıyordu. Askeri kanatta gelişen bu rezervlerin etkisiyle, 1964’e değin İnönü başkanlığındaki üç farklı koalisyon hükümeti kuruluyordu (Ahmad, 2006, s. 167). Bu açıdan askeri-bürokrasinin DP karşısında izlediği “alarmist siyaset”, AP’nin erken dönem tarz-ı siyasetini biçimlendiren esaslı bir referans olarak yerini alıyordu.

1964’e geldiğimizde, genel başkan Ragıp Gümüşpala’nın ölümünden sonra parti içinde Sadettin Bilgiç etrafında toplanan muhafazakâr-milliyetçi ve liberal kanatlar arası parti-içi rekabet hız kazanıyordu. Genel başkanlık mücadelesini, liberal kanadı temsil eden Süleyman Demirel kazanıyordu (Tosun, 1999, s. 104). Ancak Türk siyasal hayatında bu seçimi anlamlı kılan esas niteliği, klasik bir parti başkanlığının ötesinde, sonraki yıl yapılan seçimde tek başına iktidara gelen AP ve Demirel’in başbakanlığına zemin hazırlamasıydı (Demirel, 2017, s. 36). Tek başına iktidara kavuşan AP, aynı zamanda 1960’ların ilk yarısında 27 Mayıs’ın gölgesinde izlediği “sinik siyaset”in nispeten ötesine uzanabilen bir politik mimari geliştirme imkânı yakalıyordu.

Öte yandan sınıfsal yapısıyla AP, Bektaş’a göre, giderek bürokratik

bir karakter kazanan dönem CHP'sinden farklı olarak, çok sınıflı bir toplumsal tabana dayanıyordu. Ancak partinin dayandığı sınıfsal ve toplumsal taban, daha belirgin olarak taşralı büyük toprak sahibi eşraf, tüccar ve işadamları halkalarına dayanıyordu (Bektaş, 1993, s. 137). Bu açıdan AP, taşralı-mütedeyyin mühendis ve teknokrat kuşağı kamusal alanın yüksek statü mevkilerine taşıyarak, taşralı sosyal taban ve devlet elitleri arasındaki kültürel farkı kapatma yoluna gitmiştir (Cizre, 1999, s. 99). Ancak Kahraman'a göre, tipik kitle partisi izlerini taşıyan bu (çoğul) sınıfsal profil, aynı zamanda ekonomik sahada taşralı tüccar-eşraf ağları ile kentli mega sanayi burjuvazisinin bir arada gözetilmesine dayanıyordu (Kahraman, 2007, s. 64). Geline nokta AP, 1960'larla ivme kazanan İstanbul merkezli mega Türk sanayi burjuvazisi ile birlikte, tarımsal dünyadaki eşraf-tüccarların da partisi halindeydi (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 41). Bu çok yönlü sınıfsal taban, aynı zamanda AP'nin tipik popülist siyaset izleriyle yüklü kültür-merkezli politikalarında da etkisini hissettiriyordu.

Nitekim Demirel'in laiklik politikası, hitap ettiği İslami değerlerle barışık geniş kuşakların yaşam tarzı ve inançlarına uygun bir çerçevede gelişir. Tek parti döneminin sert-dışlayıcı laiklik modelini yumuşatma arzusundaki Demirel (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 41), bir demecinde AP'nin siyasal varlığını, "devleti köylülük ve dinle barıştırmak" etrafında tarif eder. Bu açıdan AP, selefi DP'ye oranla daha sağda ve dinsel habitusla daha barışık bir profil sergiliyordu. Demirel'in gerçekleştirdiği siyasal mobilizasyon, ekonomi alanında da etkisini hissettiriyordu. 1960'ların ikinci yarısından itibaren Üçüncü dünya ülkelerinin yakaladığı büyüme trendine Türkiye de kayıtsız kalmayarak, 1965'ten 1971'e kadar istikrarlı olarak %7'lik bir büyüme gerçekleştirir (Kahraman, 2007, s. 63). Öte yandan Nuray Mert'e göre, geniş kitleleri AP'nin ekonomi politikaları etrafında temerküz eden öncelikli motivasyon, kültürel bir çerçevede gelişir. Nitekim Kemalist seçkinci-bürokratik tabakalara esash meydan okuma yolunun, "bu çekirdeğin dışında kalanların iktisadi düzeyde güçlenmesi" etrafında bir söylem öne çıkar (Mert, 2007, s. 45). Dolayısıyla kültür ve ekonominin buluştuğu bu zeminde AP'ye biçilen misyonların başında, bürokratik ağlarla sınırlı kaynak ve fırsat alanlarının genişletilme arzusu gelir.

Benzer olarak anti-komünist "Hür dünya" kampına dahil olan, 1961 Anayasası'nın kapitalist çerçevesinde yer alan AP, bu politik hüviyetiyle dönemin vesayetçi güvenlik kurumlarının nezdinde zor reddedilir bir konumdaydı. Buna ilaveten partinin siyasal habitusunda yer alan din ve milliyetçi alaşımlar, dönem aşırı sağının öngördüğü radikal ve Batı(cılık)

karşıtı temalardan arındırılarak yumuşatılmıştır (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 39). Nitekim dönem askeri kurumlarının odağında, belirli bir siyasal partinin ötesinde, rejimin istikrarını güvence altına alma tasavvuru yer alıyordu. Merkezi kaygısı, sistemin istikrarlı işleyişiydi. Bu işleyiş gerileten ya da tehdit eden her politik oluşuma karşı müdahale kartını açık tutuyordu. Yüksek Komuta, AP gibi mevcut statükoya köklü-radikal bir meydan okumadan kaçınan kitle partilerinden yanayken; sistemle ilgili esaslı bir dönüşüm tasavvurundan hareket eden TİP gibi sol-kanat oluşumlara ise, net bir şekilde karşıydı. Sözelimi dönem Genelkurmay Başkanı Cemal Tural, “Komünizme Karşı Mücadele Metotları” adlı kitabının silahlı kuvvetler bünyesindeki tüm kurumlarda okutulması gerektiğini bildiren bir genelge yayımlar (Ahmad, 1994, ss. 232-233). Kuşkusuz dönem anti-komünizmi, bürokrasi sınırlarının ötesine uzanıyordu. Öyle ki AP yetkilileri, Genelkurmay Başkanı Cemal Tural’ın bu ‘emirname’sini benimseyip alkışlıyordu (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 66). Öte yandan 60 sonrası konjonktürde milliyetçi hissiyatları hareketlendiren diğer alan ise, “anti-Amerikanizm”dir. İç ve dış dünyadaki bir takım gelişmelerin etkisiyle özellikle Türk sağının “anti” eğilimlerinin yöneldiği adreslere, Amerikan devleti ve siyaseti de ekleniyordu.

Anti-Amerikanizm’den Anti-Sovyetizm’e Siyasallaşan Gençlik ve AP

1960’ların ilk yarısından itibaren politik yelpazenin sağ ve sol kanadını çapraz kesen dinamik olarak “anti-emperyalist” söylem öne çıkıyordu. Dönemle birlikte anti-emperyalizm, öğrenci tabanlı hareketlerin söylem ve örgütlenme biçimlerinde öncü bir referansı teşkil etti. Bu atmosferde gelişen tasavvur, Türk devletinin milli çıkarlarıyla ABD hegemonyasının iktisadi ve politik çıkarları arasında bir çatışma olduğu iddiasından hareket ediyordu. Söz konusu kavramsal repertuar içerisinde, ABD karşıtlığı eksenindeki anti-emperyalizm, dönem milliyetçiliğinin sahici ve gerçek tezahürü olarak sunuluyordu. Sözelimi Kıbrıs meselesi, milli enerji, ABD’nin yeni bağımsızlaşan Üçüncü Dünya halkasındaki ülkelerle hegemonik ilişkileri zikredilen anti-Amerikancı retorik’in öncelikli bileşenleriydi. Nitekim dönem kamuoyunda anti-Amerikanizm’in varlık kazanmasına Türk dış politika yapıcılar da “kayıtsız kalmayarak”, Türkiye üzerindeki ABD etkisinden hoşnutsuzluklarını dile getiriyordu (Emre, 2019, s. 195).

Özellikle Kıbrıs meselesi etrafındaki ayrışma, geniş kamuoyunda milliyetçiliğin yön verdiği anti-emperyalist tasavvurlara ivme kazandırıyor. Türk tezinin adil olduğu konusunda bütünleşen geniş kesimlerde Batı karşıtlığı, “Türkiye’nin kendi müttefikleri arasında dahi

yalnız kaldığı” düşüncesinden hareketle ivme kazanıyordu. Bu konuda Johnson-İnönü mektuplaşmasının ortaya çıkmasıyla birlikte, Amerikan karşıtlığının çitası radikal seviyelere doğru çekiliyordu (Ahmad, 1994, s. 232). Johnson, kamuoyunda “infial” uyandıran mektubunda, “Washington tarafından sağlanan silahları ABD onayı olmadan Türkiye’nin kullanamayacağını” altını çiziyordu. Buna ilaveten “Türkiye’nin Kıbrıs konusunda NATO müttefiklerinin tam onay ve bilgisi dışında Sovyet müdahalesiyle sonuçlanacak bir adım atması halinde, NATO’nun Sovyetler Birliği’ne karşı Türkiye’nin yardımına gelmeyeceği”ni ifade eden uyarılarda bulunuyordu. Nitekim mektubun açığa çıkmasını takip eden süreçte Amerikan karşıtı gösteri ve eylemler hız kazanıyordu. Özellikle Amerikan 6. Filosu’nun Türk limanlarına gelmesi ekseninde temayüz eden protest gençlik hareketleri (Ahmad, 2006, s. 170), dönem anti-Amerikanizmine dair en çarpıcı kareyi oluşturuyordu. Nitekim takip eden dönemler, ABD karşıtlığının sağ-kanat dünya etrafındaki izlerini, yazar ve aktivist Tarık Çelenk, “Türk Sağının Düşünce Atlası” adlı çalışmasında şöyle resmediyordu:

Sağ mahalle, zaman zaman ABD’yi farklı yaklaşımlarla da okudu. Siyonistlere ve İsrail’e antipatik bakan ABD’nin Katolik İrlanda damarına, Kennedy gibi temsilcilerine sempatik bakıldı. CIA ve FBI gibi devlet Amerikası, mahalle için ürkütücüydü. Liberal Batı Amerika ise, her ne kadar anti-Siyonist olsa ve bağımsız Filistin’i desteklese de, aşırı serbest fikirleri ve eleştirel bakışlarından ötürü pek sevilmediler (Çelenk, 2017, s. 120).

Sol çevrelerdeki anti-Amerikanizm söyleminde ise, kapitalizmin ana üssü olarak “ABD’nin Türkiye’yi kendi emperyalist yörüngesine bağımlı kıldığı” inancı hakimdi. Bu cepheadekilere göre CHP ve DP, anti-komünizm politikaları ekseninde Truman Doktrini, Marshall Planı, NATO ve Bağdat Paketi’ne katılım gibi bir dizi bağımlı politikalarla Türkiye’yi Batı’nın bir uzantısına dönüştürerek Kemalist modernleşmeye ihanet etmişlerdi. Özellikle üniversiteli gençlik örgütleri, Türkiye İşçi Partisi ve sendikalardan yönelen “sol” eleştiriler, bu hattı izliyordu. Dönem CHP kurmayları ise, bu tabakalardan gelişen eleştirilere kayıtsız kalmayarak, ‘ortanın solu’ ve ‘bu düzen değişmeli’ (Ahmad, 2006, ss. 171-172) gibi bir dizi sembolik açıklamalarla, “politik dönüşüm”ün varoluşsal zorunluluğunun altını çiziyordu.

Radikal eğilimlerin hız kazandığı dönem üniversiteli gençlik kuşağı, özellikle Mayıs 1968’de Fransa’daki öğrenci hareketlerinden etkileniyordu. Bu kapsamda ülkelerinin iç ve dış politik sahada hareket özgürlüğünü

kısıtladıklarına inandıkları Batı Bloğu ile ittifak siyasetinin sonlanması gerektiğinin altını çiziyordu. Anti-emperyalist motivasyonların yön verdiği bu sol-muhafiz dalgası, özellikle Kıbrıs konusundaki açmazla birlikte giderek ivme kazanıyordu. Öte yandan anti-emperyalist motivasyonlarla dolup taşan sağ-kanat gençlik ise, dönem bürokrasi ve resmi çevrelerinin kendilerine dönük yumuşak siyasetinin de etkisiyle örgütlü hareketlerini genişletiyordu. Ancak bu kuşağın anti-emperyalizminin yöneldiği adres ise, dönem Türkiye'sinde "açık bir tehdit odağı olmaktan çıkan Rus emperyalizmi"ydi (Ahmad, 1994, ss. 236-237). Buna ilaveten Soğuk Savaş süreci boyunca sağ milliyetçi ve İslamcı çevrelerde temayüz eden bir diğer "anti" ise, "Yahudi hegemonyası"ydı. Mert'e göre, bu çevrelerde Yahudi topluluğa yüklenen güç misyonu, ulus-devlet iktidarlarına ilaveten küresel kapitalist ve komünist blokları eşzamanlı "kontrol edici" bir düzeye erişiyordu (Mert, 2022, s. 234). Kuşkusuz merkez siyasetin çeperindeki bu tür hareketlenmeler, özellikle 1961 Anayasası'nın sendikal düzey başta olmak üzere, açtığı örgütlenme kanallarının sol ve sağ-kanat oluşumları tarafından doldurulmasıyla geliyordu.

Bu açıdan özellikle genç-üniversiteli tabakalarda biriken siyasallaşma dalgasında, 1961 Anayasası ideolojik tartışmalar adına yeni bir çerçeve oluşturuyordu. Sözelimi taşra kasabalarına kadar yayılan Marksist literatürden hareketle resmi çevrelerin ana akım iç ve dış politikalarına meydan okuyan sol gençlik temayüz ediyordu (Ahmad, 2006, s. 168). Marksist literatürle bu kuşağın karşılaşmasında, özellikle Muzaffer Erdost'un kurduğu "Sol Yayınları" öne çıkıyordu. Bu kapsamdaki genç kuşaklar, sol hareketi ve fikriyatı birincil kaynaklardan keşfetmeye başlıyordu. Nitekim sol eksenli dalga, 1965'te Türkiye İşçi Partisi'ni (TİP) 15 milletvekiliyle meclise taşıyordu. Türkiye İşçi Partisi, kamusal muhalefetini açık ve şeffaf olarak sosyalist ideolojiden hareketle sergileyeceğini deklare ediyordu (Kahraman, 2007, s. 65). Sol hareketin üniversite ayağında ise, "Amerikan ve NATO etkilerinden bağımsızlaşmış bir Türkiye" tasavvuru öne çıkıyordu (Ahmad, 1994, s. 232). Dolayısıyla öğrenci tabanlı protest sol hareketler, 60'ların ortasıyla birlikte, siyasal yaşamın rutini olarak temayüz ediyordu. Öte yandan muhalif sol etrafındaki bu hareketliliğe, sağın cevap arayışları da gecikmeksizin yankı buluyordu. Bu kapsamda ilk olarak 60'ların ortalarına doğru "Komünizmle Mücadele Derneği" kuruldu.

Dernek etrafında buluşan geniş tabakalar, yükselen sol hareketlere dönük karşıtlığını öncelikle "Moskof komünizmi" temasından hareketle resmediyordu (Ahmad, 2006, s. 168). Milliyetçi "hassasiyetler" in ekstrem seviyelere ulaştığı konjonktür, şüphesiz Adalet Partisi'nin

“merkezci” siyasal alışımalarında, özellikle ideolojik milliyetçiliğin etki alanını genişletiyordu. Nitekim TİP hareketi etrafında sol siyasetin 15 milletvekiliyle parlamentoda temsili, AP’nin milliyetçilikle yüklü alarmist siyasetlere başvurmasında belirleyiciydi. Bu kapsamda AP lideri Demirel, “Komünistlerin dışında herkesin milliyetçi olması lazımdır” (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 39) ifadeleriyle, dönem merkez-sağının siyasal önceliklerinin giderek anti-komünist hatta doğru kaydığını resmediyordu. Demirel’in bütünleştii bu teyakuz siyaseti, özellikle seçim dönemlerinde “Ben gelmezsem komünistler gelir” (Yorgancılar, 2012, s. 299), ifadeleriyle de etkisini gösteriyordu. Genel başkan seçildiği kongrede, “komünizmin Ortadoğu’da büyük bir tehdit olmaya başladığını” dillendiren Demirel, anti-komünist retorığın dozunu özellikle 1965 seçim sürecinden itibaren arttırıyordu. Bu kapsamda Demirel, sol siyasetin “reformizm ve terakki maskesi altında komünist sistemi hayata geçirme arzusunda olduğunu” (Emre, 2019, ss. 69-70) altını çizerek, hegemonik milliyetçiliğe ortak olma arzusunu dile getiriyordu. Şüphesiz parti politikalarını dönemin politik rekabet alanlarına dahil olan yeni akımlardan hareketle revize edenlerde merkez-sağ yalnız değildi.

Dönem CHP’si de, politik ve ideolojik yörüngesini revize ederken, sağ ve sol kanatta yükselen “uç” hareketleri dikkate alarak ilerledi. Sözelimi 1965 seçim sürecinde İnönü ve kurmayları, sol siyasetin etkisizleştii bir zeminin potansiyel olarak tetiklediği “yan etkiler”e dikkat çeker. Bu çerçevede bir yandan solun zayıfla(tıl)dığı dönemde Nurculuk önde olmak üzere, çeşitli dini cereyanların güçlenen etkisiyle Cumhuriyet düzeninin peyderpey “sağ” bir hüviyet kazanmasının altını çizer. Buna ilaveten sol siyasetteki boşluğun Türkiye İşçi Partisi (TİP) gibi “radikal” içerikli hareketlerle doldurulmasından duydukları endişe ile “ortanın solu” siyasetine yöneldiler (Özkan, 2020, s. 131). Diğer taraftan CHP’nin merkez-sol vurgulu bu hamlesi ekseninde, AP ise, dönem küresel kapitalizmde hakim refah devleti sistemine uygun bir repertuar geliştirir.

Sözelimi AP kurmayları ve Demirel, yerli ve yabancı teşebbüs zincirlerine yatırım çağrılarına hız verirken; öte yandan ise, planlama temelli işleyişin özel sektör adına yol gösterici nitelikte olduğunu altını çiziyordu. AP, buna ilaveten küresel kapitalizmin kurumsal ayaklarıyla bütünleşme arzusunu ortaya koydu. Nitekim askeri cephe NATO İttifakı bünyesinde yer alma zorunluluğu öne çıkarılırken; siyasal düzeyde ise Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yakın ilişkiler kurulacağının da altı çiziliyordu (Demirel, 2017, ss. 46-47). Ancak Demirel’in iç siyasetin rekabete açık alanlarında izlediği politikalar ise, bambaşka bir seyir

izledi. Nitekim 1965 seçimlerinden itibaren meydanlarda, “Ortanın solu, Moskova yolu” (Kahraman, 2007, s. 69) retoriğine sıklıkla başvurarak, CHP kadrolarındaki “sola açılım” politikalarını kriminalize ediyordu. Demirel’in döneme özgü kutuplaşma piyasasında etki ve tahrip gücü yüksek bu söylemi, CHP sıralarında da karşılık buluyordu.

Dönem Türkiye’inde anti-Sovyetizm, siyaset zeminin birçok kanadında hâkim bir motivasyon kaynağıydı. Nitekim CHP kurmayları da, kaybedilen 1965 seçimlerinin faturasını “Ortanın Solu” söyleminin öncülerine kesiyordu. Bu çerçevede özellikle Turhan Feyzioğlu grubu, seçim sonrası süreçte birlikte, bu tezi özellikle Bülent Ecevit’e karşı kullandı. Ancak İnönü, partinin yeni siyasal söylemine sahip çıktığı gibi, bu “açılım”la özdeşleşen Bülent Ecevit’i de korumuştur. Ecevit’in damga vurduğu ve “sol” a açılan CHP siyaseti ise, ilerleyen dönemlerde bürokratik merkezin partisi olmaktan, çevrenin partisi olmaya doğru yelken açıyordu (Kahraman, 2007, ss. 69-71). Anti-Sovyetizm ve milliyetçiliğin artan etkileri, sol siyasette bu tür değişimleri hızlandırırken; sağ kanat cephede ise “anti” söylemi daha baskın ve net olan hareketlere ivme kazandırır.

Krizdeki Merkez-Sağ ve Yükselen Uç Sağ

Soğuk Savaş sürecinde ABD merkezli “Hür Dünya” Bloğu’nun İslami cereyanlarla ilgili stratejisinde “komünizm karşıtlığı”, öncü referansları oluşturdu. Ancak Mert’e göre, İslam’ın siyasallaşması etrafında gelişen çok boyutlu tüm dinamikler, kategorik olarak siyasi-tarihsel boyutu içeren “emperyalist strateji”nin bir parçası olarak okunamaz. Nitekim siyasal-tarihsel boyutla sınırlı okumalar, siyasal İslam’ın özellikle Türkiye ekseninde kazandığı toplumsal dinamizmin arka planını anlamada yetersiz kalır. Bu eksiklik ya da “manipülasyon” dolayısıyla entelektüel ve akademik çevrelerde İslami hareket, ancak 80 sonrası dönemle birlikte “toplumsal dinamik” olarak kavranmaya başladı (Mert, 2022, s. 225). Bu açıdan, siyasal İslam cereyanlarının öne çıkmasında “anti-komünizm” merkezli tarihsel-siyasal akışı resmederken; “toplumsal dinamikler”in etkilerini göz ardı etmeden yansıtmaya çalışacağız.

Cumhuriyet modernliğine özellikle “kültür” cephesinden esaslı eleştiriler getiren ve İslam şemsiyesi altında toplanan geleneksel-taşralı kitlenin siyasal-toplumsal örgütlenmesinde Milli Görüş, etkili bir zemindi. Bu kuşağın toplumsal düzeydeki örgütlülüğünde Necmettin Erbakan’ın küçük ölçekli sermayenin örgütlendiği Odalar Birliği başkanlığını kazanması önemli bir temsili oluşturur. Politik düzeyde ise, yine Erbakan’ın öncülük ettiği Milli Nizam Partisi (MNP) ve ardından kurulan Milli Selamet

Partisi (MSP) geliyordu (Tosun, 1999, s. 106). MSP, İstanbul merkezli büyük burjuvazi ve kentli sermaye ile barışık AP'ye karşı, taşradan gelişen kültürel ve ekonomik tepkiselliğin örgütlenme alanı olarak öne çıkıyordu (Kahraman, 2007, s. 69). Bu yönüyle MSP'nin tabanı, sünni İslam havzasında yer alan bir dizi sufi tarikatlar ve geleneksel halk İslam'ına dayanır. Örgütlü dini teşekküller içerisinde MSP'ye yönelik özellikle Nakşibendiler'in blok desteği, Türk politik hafızasında yeni ve radikal bir deneyim olarak yerini alıyordu (Cizre, 1999, s. 100). Öte yandan sağ-kanat siyasal zemindeki hareketlilik, MSP ile sınırlı değildi. MSP İslamcılığı ölçeğinde yer almasa da MHP'nin konsolide ettiği milliyetçi akımlar da, Türk sağının 1970'lerdeki sahnesinde öne çıkmış bir diğer kanattı.

1950'lerde taşranın kendine özgü geleneksel milliyetçiliğinin sözcülüğünü üstlenen hareket, Alparslan Türkeş yönetimiyle birlikte kitleleşme periyoduna girdi. Özellikle kentsel alanlarda yakalanan yeni milliyetçi trendin arka planında, 1960'ların ikinci yarısından itibaren kapitalist sistemle entegrasyon politikalarında artan ivme büyük rol oynadı. Ekonomik-sosyal ve kültürel düzeydeki bir dizi dönüşüme zorlanan ve mülksüzleşme tehdidiyle karşılaşmış geniş kitleler, MHP ve Türkeş'i tepkilerini ifade edecekleri sembolik bir kanal olarak gördü (Bora ve Can, 2009, s. 64). Dolayısıyla önceki dönemler, toplumun farklı hatları arasındaki denge ve çıkarları nispeten koruyarak ilerleyen merkez-sağ şemsiyesi dağılmaya başlamıştır. AP'nin bu dönemler mega-komprador burjuvazi eksenli politikalarının karşısındaki tepkisel hattı, öncelikli olarak esnaf-tüccar-zanaatkâr ve çiftçilerden oluşan geleneksel iktisadi sınıflar temsil ediyordu. Mağduriyet zincirinin diğer halkasında yer alan alt sınıflar da, giderek yeni politik arayışlara girerler. Tüm bu toplumsal dinamikler, şüphesiz Türk sağ hattındaki politik denkleme MSP ve MHP eksenli uç hareketlerin katılmasına zemin hazırlar. Her iki cereyan da, AP'nin uyguladığı iktisadi politikalarından rahatsızlık duyan "kaybeden kuşaklar" a hitap etmeye çalışmışlardır (Koca, 2020, s. 374). Ancak MSP ve MHP etrafında biriken bu tepkisellik, ekonomi-politik dinamiklerin dışında "kültür-politik kaygılar" dan da hareket ediyordu.

MHP ve MSP partileri etrafında koyu milliyetçilik ve koyu muhafazakarlık, meclis sathında yerini aldı. Bu gerçeklik, sağ siyaset zemininin artık "merkez" dışına taşarak çeşitlendiği anlamına geliyordu (Mert, 2007, s. 47). Nitekim bu dönüşümde belirleyici olan kesimler, 1960 sonrası yükselen sol hareketler karşısında Türk sağının daha "aksiyoner" bir politik mücadele ortaya koymasına gerektiğinin altını çizer. Bu kapsamda AP, sol akımlarla mücadelede pasif kalmakla suçlandı. Buna ilaveten

özellikle Demirel ile ilgili dolaşıma sokulan “Masonluk” ithamının gündemden güne artan dozu, Türk sağının hatırı sayılır bir kısmını milli ve dini değerlere yaslanarak siyaset üretme arzusunda uç partilere yöneltmiştir (Koca, 2020, s. 377). Dönemin sağcı genç kuşakları, özellikle üniversite ortamlarında sosyal dünya ile ilgili teorik literatüre hâkim sol gençlik karşısında, Demirel’in “baraj”, “yol”, “köprü” gibi hizmet temelli tarz-ı siyasetini desteklemenin ne kadar “utanç verici” olduğunu ve milliyetçiliğin onları bu “utanç”tan kurtaracak bir ideoloji olarak imdada yetiştiğinin altını çizer (Mert, 2007, s. 47-48). Ancak buradaki milliyetçi hissiyat, önemli ölçüde geleneksel-muhafazakâr kültür akıntılarıyla buluşan bir muhtevaya sahipti.

Tuğtan’a göre, çok partili yaşama geçiş sürecinde ortak gündem olan “anti-komünizm”, 1930’lardaki seküler ve Türkçü karakterdeki milliyetçiliğe, farklı bir muhteva katıyordu. Özellikle geleneksel-muhafazakâr kesimlerin “anti komünist” gündeme dahil edilme arayışları çerçevesinde, dini referans ve söylemler, sıklıkla dolaşıma sokuluyordu. Bu değişim, özellikle 1930’larda Türkçü ve Kemalist yörüngede faaliyet gösteren Milli Türk Talebe Birliği’nin (MTTB) dönüşümünde daha net bir ifade alanı bulur. 1960’ların sonlarına doğru İsmail Kahraman yönetimiyle hareket, seküler içeriklerinden boşalırken, muhafazakârlığın baskın olduğu bir kamusal hüviyete bürünür (Okutan, 2004, s. 137’den akt., Tuğtan, 2020). Öte yandan “anti-komünist duyarlılıklar”ın Türk sağının ortaklaşma alanı olmasıyla birlikte, 70’lerle birlikte bu kanatta gelişen reaksiyoner arzuları, MHP ile bütünleşen siyasal ve entelektüel kesimler üstlenmişti (Taşkın, 2017, s. 633). MHP’ye yüklenen bu misyon, aynı zamanda Demirel’in iktisadi temalarla yüklü “merkezcil” politikalarının kent ortamlarında büyüyen protest eğilimlere karşı tıkandığını resmediyordu.

Bora ve Aytürk’e göre, AP’nin yaşadığı bu tıkanıklık, öncelikli olarak politik geçmişini boyunca güçlü bir gençlik örgütünden yoksun oluşuyla ilgiliydi. Bu çerçevede merkez-sağ, hareketlenen kampüslerde yok gibiydi. Demirel, 1960’ların sonlarına genç kuşaklardaki protest eğilimlerin dozu arttıkça, MİT başkanı ve askeri kurmayın önerdiği sert tedbirlere başvurmak yerine, Cumhuriyetin ilk Gençlik ve Spor Bakanlığı’nı kurma yoluna başvuruyordu. Ancak tüm bu esnek politikalar sonuç vermediğinde ise, anti-komünizmde buluşan “Milliyetçi Cephe” paydaşlarında yükselen şiddet merkezli formüller öne çıktı (Aytürk ve Bora, 2020, s. 323). Bu anlamda sol çevrelerdeki hareketlenmelerin baş edemeyeceği boyutlara vardığını gören AP, uzun dönemler geliştirdiği dengeli politikaların yerine, daha reaksiyoner politikalara yönelir.

AP'den Reaksiyonlar: Yükselen Anti-Komünist Siyaset

AP'nin siyaset sahnesine çıktığı 1960'larda ana akım politikaları, liberal kapitalizmin ekonomik ve siyasal modellerine entegrasyona dayalıydı. Ancak çoğulcu demokrasiyle de barışık bu hat, 1970'lerdeki sol hareketlenme karşısında özgürlükleri sınırlandırıcı bir hüviyet kazanır. Bu geçiş, bir yönüyle 70'lerin kutuplaşan ve siyasallaşan toplumsal dinamikleriyle anlaşılabilir. Nitekim geleneksel-muhafazakâr kitlelerde rıza üretme kapasitesi giderek yükselen radikal sağ partiler karşısında AP, çözüm yolunu ideolojik konumunu daha da sağa kaydırmada bulur (Cizre-Sakallıoğlu, 1993, s. 42). AP'nin yöneldiği bu yeni ideolojik hat, aynı zamanda dönemin siyasal-tarihsel dinamikleriyle de uyumlu bir çerçeve çiziyordu. Komünizmle mücadelenin ön planda olduğu bu sahnede, özellikle "12 Mart Muhtırası" kırılma noktasını oluşturdu. Muhtıra sonrası, anti-komünizm hattında silahlı kuvvetler başta olmak üzere devlet bürokrasisi aktif rol oynamaya başlar. Yeni döneme hızla entegre olan AP ise, tarz-ı siyasetini önemli ölçüde dönüştürür. Bu kapsamda siyasal dil ve uygulamalarını sertleştirerek, askeri kurmaylarla kurulan anti-komünist ittifakta yer alır (Koca, 2020, ss. 376-379). Nitekim AP'nin büründüğü bu yeni siyasal rol, dönem CHP'sine dönük söylemlerinde de varlığını ortaya koyar.

AP'nin kuruluşundan bu yana CHP'ye karşı muhalif dili, rutin olarak popülist hareketlerdeki "halk-seçkin" kopukluğu ekseninde gelişti. Bu anlamda CHP'li lider kadrosu, topluma kapalı ve yabancı olarak tarif edilir. Ancak 70'lere geldiğimizde CHP'ye karşı kullanılan muhalif dil, giderek komünizme destek olma düzeyindeki bir kriminalizasyona sızır (Komsuoğlu, 2008, s. 187). Nitekim Demirel, komünizmle bütünleştiği CHP siyasetine dönük eleştirilerine, Bülent Ecevit döneminde dolaşıma soktuğu birtakım imgelerle yeni bir boyut kazandırır. Sözelimi bu dönemler Ecevit'e 1973'te Amerikan istihbaratı destekli bir darbe sonrası öldürülen Şili lideri Allende'den yola çıkarak 'Büllende' ifadelerini kullanmış ve Ecevit'in de Allende ile benzer bir sonu paylaşabileceğini ima etmişti! (Ahmad, 2006, s. 184). Bu anlamda AP'nin yol, fabrika, baraj temalarıyla yüklü "Büyük Türkiye" sloganı, 70'lerin çalkantılı ortamında yerini "milliyetçi Türkiye"ye bırakır (Koca, 2020, ss. 386-387). Gelinek noktada AP politikaları, siyasallaşma çitasının yükseldiği 1970'lerde dönüştürerek, güvenlik ve asayiş merkeze alan yeni bir kimlik kazanır.

Bu kapsamda Demirel'in keskinleştirdiği ideolojik farklılaşma, 1973 seçimleri sonrası büyük sermaye başta olmak üzere, kamuoyunun CHP-AP koalisyonu beklentilerini karşılıksız bırakmasıyla da öne

çıkarak (Aytürk ve Bora, 2020, s. 322). Koalisyon, CHP-MSP ortaklığında kuruluyordu. Ancak 1974 Kıbrıs Harekâtı sonrası kamuoyunu arkasına aldığı düşüncesiyle erken seçime yönelen Ecevit'in hamlesiyle sona erer. Ancak bu girişim, Türk sağının dağınık ve farklılaşmış cephelerinin hükümet ortaklığı temelinde birleşmesine zemin hazırlar. AP başta olmak üzere Türk sağının birçok kanadı, CHP'nin (solun) tek başına iktidara kavuşması önleme misyonuyla, "Milliyetçi Cephe Hükümetleri"nde (MC) bir araya gelir (Koca, 2020, ss. 380-381). Seçimlerin gerek CHP ve gerek AP adına tek başına iktidar imkânından yoksun kılmasıyla Demirel, çözümü MC hükümetlerinde arar. Takip eden seçimlere Başbakan olma imkânı ve avantajıyla girildiğinde, MC hükümeti Demirel'in siyasal pragmatizmi adına hedefine ulaşmış olacaktı (Yorgancılar, 2012, s. 302). Ancak bu girişimin sosyolojik maliyeti ise, aşırı sağın keskin ve radikal yörüngesine oturarak AP'nin merkezci ve dengeli siyasetinin muhtemel eksen kaymasıydı.

Ancak Nuray Mert'e göre, merkez dışına yönelik bu tür kaymalarda, AP siyasetini ayakta tutacak liberal, kentli ve ılımlı bir zeminin henüz oluşmaması belirleyiciydi. Bu açıdan AP'nin siyasal rekabette sıkışma anları, Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren uç sağdan gelişen kültürel tepkileri mobilize etmesine sahne olur. Dolayısıyla MC Hükümetleri'ni parlamento ittifaklarıyla birlikte, ideolojik mutabakat olarak da değerlendirmek gerekir (Mert, 2007, s. 48). Bu ideolojik örtüşme ise, Milliyetçi Cephe Hükümetleri'nin programlarında da etkisini gösterir. Sözgelimi MC Hükümeti programlarında kültür siyasetiyle ilgili olarak, anti-komünizm öncelikli sırayı oluşturur:

Milliyetçi cephe, her çeşit anarşiye Anayasa ve kanun dışı eylemlere, milli bütünlüğü zedeleyici ve Cumhuriyeti tahrip edici her türlü faaliyete karşı, devletin Anayasa düzeni içinde kendisini savunmasını ve bu çeşit tehlike ve faaliyetlerle etkili şekilde mücadele edilmesini kesin bir zaruret saymaktadır (Yorgancılar, 2012, s. 306).

MC Hükümeti etrafında bir araya gelen cereyanlardaki ideolojik örtüşmelerin izlerine İslamizasyon temelli kültür politikalarında da rastlanır. Özellikle de milli eğitimle ilgili politik düzenlemelerde, kültürel mutabakat net bir görünüm kazanır:

Milli eğitimde ilk ve ortaöğretimde okutulmakta olan ahlak dersleri, gayesine uygun ve milli ahlak esaslarına göre düzenlenecek ve bu dersleri öncelikle İlahiyat Fakültesi, İslami Bilimler Fakültesi, Yüksek İslam Enstitüsü ve İmam Hatip okulları mezunları okutacak (Yorgancılar, 2012, ss. 307-308).

Gerçekten de MC Hükümetleri, soldaki hareketlenmelere karşı en etkili referans olarak İslam'ı görmüştü. Nitekim kültür siyasetinde İslamizasyonun belirleyiciliği, bu dönemde açılan İmam Hatip Okulu sayısında da açığa kavuşuyordu. Erken Cumhuriyet'ten AP'nin tek başına iktidara kavuştuğu 1965'e kadar açılan İmam Hatip Okulu sayısı 26 idi. AP'li merkez sağ iktidarına sahne olan 1965-71 yılları arasında 46 tane; 1975-77 Milliyetçi Cephe koalisyonu sahnesinde ise 147 yeni İmam Hatip Okulu açıldı (Cizre, 1999, s. 98). Dönem anti-komünist motivasyonların keskinleştiği MC evresinde, kamusal alanda din merkezli arayışlar hız kazanıyordu. Bu süreçte dolaşıma sokulan yayınlarda komünist ideoloji, son tahlilde dinsizlik ve milliyet duygusundan mahrum olmayla özdeşleştirilir (Meşe, 2016, s. 116). Bu yayınlarda “komünist distopya” çerçevesinde; üst sınıflara “mülkiyetin kaldırılacağı”, İslamcılara yönelik “dinin ortadan kalkacağı” ve Türkçülere dönük olarak ise, Orta Asya Türkleri'nin uğradığı asimilasyonlar işaret edilir (Şimşek, 2021, s. 247). Komünist cereyanlara karşı “teyakkuz siyaseti”, bu açıdan AP ve Demirel'in de yer aldığı Türk sağının birçok kanadının ortaklaştığı zemin halindeydi.

Sonuç

Bu çalışma, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında Türk sağının ana akım kanadını temsil eden merkez-sağ geliştirdiği politika ve söylemlerde Soğuk Savaş dönemine özgü dinamiklerin etkisini ortaya koyma amacındadır. Soğuk Savaş ve merkez-sağ siyaset arasındaki etkileşimler, Adalet Partisi (1960-1980) örneğinde ortaya konulmaya çalışıldı. Çekirdeğini kapitalist Batı ve sosyalist Doğu Bloğu'nun oluşturduğu Soğuk Savaş'ın rekabetçi atmosferi, özellikle “kültür savaşı” zemininde geliştirilen bir dizi kavram ve söylem etrafında etkisini gösteriyordu. Bu çerçevede “emperyalizm”den “totalitarizm”e uzanan tanımlamalar, karşıt cephele arasındaki kültürel rekabetin dozunu yansıtan tezahürler olarak öne çıkıyordu. Dönem Türkiye'sinde dış politika ve siyasete yön veren aktörler nezdinde ise, kadim Moskof karşıtlığına, Sovyet siyaset çevrelerinden gelişen toprak ve boğazlarda “üs” talepleri eklendiğinde, kapitalist-Batı Bloğu'na eklemlenme arzuları “resmi” bir çerçeve kazandı.

Bu kapsamda sivil çevrelerin de paylaştığı “anti-komünizm” temelli ideolojik mutabakat, merkez-sağ partilerin ana akım politikalarında belirleyici bir referanstı. Nitekim Demokrat Parti'den Adalet Partisi'ne uzanan politik hat, Soğuk Savaş'a özgü dinamikler etrafında ortaklaşıyordu. 1960'ların ikinci yarısı, AP'nin tek başına iktidarına ve istikrarlı ekonomik büyüme trendine sahne oldu. Ancak aynı dönemde gelişen Kıbrıs

meselesi ve Amerikan 6. Filosu'nun Türk limanlarına gelişi ardından gelişen protest dalgayla birlikte, *kulturkampf* alanına doğru çekilmeler de hız kazanır. Bu çerçevede bir tarafta hız kazanan sol hareketler, öte yandan da bu akım karşısında reaksiyoner motivasyonlarla dolup taşan aşırı sağ hareketlerin ivme kazanması, AP siyasetinde Soğuk Savaş dinamiklerinin etkisine ivme kazandırıyordu. Nitekim süreçle birlikte "anti-komünizm" başta olmak üzere, "İslamizasyon", "milli/milliyetçi cephe" gibi Soğuk Savaş'a özgü bir dizi dinamik, AP'nin izlediği politik çizgiye önemli ölçüde yön verdi.

Ek Beyan/ Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Ahmad, F. (1994). *Demokrasi sürecinde Türkiye 1945-1980* (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Hil Yayın.

Ahmad, F. (2006). *Bir kimlik peşinde Türkiye* (S. C. Karadeli, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aytürk, İ. ve Bora T. (2020). Yetmişli yıllarda sağ-sol kutuplaşmasında siyasi düşünceler. M. K. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bektaş, A. (1993). *Demokratikleşme sürecinde liderler oligarşisi, CHP ve AP (1961-1980)*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Bora, T. ve Can K. (2009). *Devlet, Ocak, Dergâh: 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cizre, Ü. (1999). *Muktedirlerin siyaseti: Merkez Sağ-Ordu-İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Cizre-Sakalhoğlu, Ü. (1993). *AP-Ordu İlişkileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çelenk, A. T. (2017). *Türk sağının düşünce atlası*. İstanbul: Mahfil Yayınları.

Demirel, T. (2017). *Adalet Partisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Emre, Y. (2019). *CHP, Sosyal Demokrasi ve Sol*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gaddis, J. L. (2008). *Soğuk Savaş*. (D. Cenkçiler, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Güler, F. D. (2003). *Türkiye'nin yakın siyasetinde bir örnek olay: Adalet Partisi*. Ankara: TODAİE Yayın.

Halliday, F. (1985). *Yeni Soğuk Savaş: ABD-Sovyet ilişkilerinin dünü ve bugünü* (İ. Özünlü, Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.

Judt, T. (2009). *Savaş sonrası: 1945 sonrası Avrupa tarihi* (D. Şendil, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kaçmazoğlu, H. B. (1988). *Demokrat Parti dönemi toplumsal tartışmaları*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

Kahraman, H. B. (2007). *Türk Sağı ve AKP*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kissenger, H. (2002). *Diplomasi* (İ. H. Kurt, Çev.). İstanbul: Türkiye İş

Bankası Kültür Yayınları.

Koca, B. (2020). Yetmişli yıllarda Merkez Sağ: Milliyetçilik ve Anti-komünizm. M. Kaynar (Ed.), *Türkiye'nin 1970'li Yılları* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Komsuoğlu, A. (2008). *Türkiye siyasetinde bir lider: Süleyman Demirel*. İstanbul: Bengi Yayınları.

Lightbody, B. (1999). *The Cold War*. London: Routledge.

Mcmahon, R. J. (2003). *The Cold War: A very short introduction*. New York: Oxford University Press.

Mert, N. (2007). *Merkez Sağın kısa tarihi*. İstanbul: Selis Kitaplar.

Mert, N. (2022). *Batı İslam'ı çok sevmiştii: Batı'nın İslam siyasetleri ve İslamcılık*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meşe, E. (2016). *Komünizmle mücadele dernekleri: Türk sağında Antikomünizmin inşası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Örnek, C. (2015). *Türkiye'nin Soğuk Savaş düşünce hayatı: Antikomünizm ve Amerikan etkisi*. İstanbul: Can Yayınları.

Özkan, B. (2020). Soğuk Savaş'ta Türkiye müesses nizamı ile Siyasal İslam'ın kutsal ittifakı. B. Özkan ve T. Gürakar (Der.), *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni: Ordu, Sermaye, ABD, İslamizasyon* içinde. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Sarıbay, A. Y. (2001). *Türkiye'de Demokrasi ve siyasi partiler*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Sümer, G. (2020). *Soğuk Savaş tarihi*. İstanbul: Doruk Yayınları.

Şimşek, A. (2021). *Komünistin eşkali: Türkiye'de Antikomünizm (1945-1971)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Taşkın, Y. (2017). Anti-Komünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm. T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt:4 Milliyetçilik* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tosun, T. (1999). *Türk Parti sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda parçalanma*. İstanbul: Boyut Kitapları.

Tuğtan, M. A. (2020). Soğuk Savaş ve Türkiye'de Siyasal İslam'ın yükselişi:

1945-1970. B. Özkan ve T. Gürakar (Der.), *Türkiye'nin Soğuk Savaş Düzeni: Ordu, Sermaye, ABD, İslamizasyon* içinde. İstanbul: Tekin Yayınevi.

Tuncer, H. (2014). *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Uyar, Ç. ve Ertuğrul E. (2020). İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sertellerin Tan Gazetesi ve Tan Olayı'nın ulusal basın ile anılar ekseninde analizi. *Vakarıvis*, TBMM'nin 100. Yılı Özel Sayısı, 220-256.

Yorgancılar, S. (2012). *Milli Görüş*. İstanbul: Pınar Yayınları.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Türk Savunma Sanayinde Bütüncül Durumsal Farkındalık; Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi

Holistic Situational Awareness in the Turkish Defense Industry; Turkish Foreign Military Sales System

Öz

Soğuk savaş döneminden beri savunma sanayi ülkelerin dış politikalarının belirlenmesinde önemli araçlardan birisi olarak görülmektedir. Bu nedenle savunma sanayinde gelişmiş ülkeler dış askeri satış sistemini kurarak bu enstrümanı etkin olarak kullanmaktadır. Türk Savunma Sanayisinin ihraç potansiyeli son yıllarda oldukça artmıştır. Ancak Türk Savunma Sanayi ürünlerinin dış ülkelere ihracını koordine eden, sürekliliğini sağlayan bütüncül, etkili sorumlulukların net olarak belirlendiği bir yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle makalede Türk Savunma Sanayi dış alım ve satış sisteminin hukuki yönünü, teorik yapısını aktörlerini bütüncül bir yaklaşım ile incelemek amaçlanmıştır. Çalışmada daha çok nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda; Türk Savunma Sanayisinin dış alım ve satış sistemi, bazı yabancı ülkelerin dış askeri satış sistemleri de incelenerek, Türkiye'nin şu anda dış askeri satışları yapmasına rağmen, bu mekanizmanın belirli bir sistem ve yapıya uygun olarak yapılamadığı, sürecin bütüncül, süreklilik sağlayan bir yapıda olmadığı bulgularına ulaşılmıştır. Özellikle savunma sanayinde dünyada belirli bir yere gelen ülkelerin bu süreç için ayrı bir sistem ve yapı oluşturdukları görülmüştür. Sonuç olarak Türk Savunma Sanayinde; dış politikada kullanılabilecek, sürekli, devlet garantili bir yapının kurulması gerektiği sonucuna ulaşılmış ve bu yapının da hangi özelliklerde olması gerektiği ile ilgili bir model geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Savunma Sanayi, Dış Politika, Dış Askeri Satışlar, Bütüncül, Süreklilik

Abstract

Since the Cold War period, the defense industry has been used as one of the

M. Sadık AKYAR

Yrd.Doç.Dr.
Girne Amerikan Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.
sadikakyar@gau.edu.tr
ORCID : 0000-0001-9485-5488

Cilt / Issue: 10(2) 559-589
Geliş Tarihi: 10.02.2023
Kabul Tarihi: 30.03.2023

Atıf: Akyar, M. S. (2023). Türk Savunma Sanayinde Bütüncül Durumsal Farkındalık; Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 559-589. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1249677>.

most important tools in determining the foreign policies of countries. For this reason, developed countries in the defense industry have used this instrument effectively by establishing the military foreign sales system. The export potential of the Turkish Defense Industry has increased considerably in recent years. However, there is no structure that coordinates the export of Turkish Defense Industry products to foreign countries and ensures its survivability, where holistic and effective responsibilities are clearly defined. In this context, It aimed to examine the legal aspect of the Turkish Defense Industry foreign purchase and sales system, its theoretical structure, actors with a holistic approach. More The qualitative research methods were used more than the others in the study. As a result of the study; By examining the foreign purchase and sales system of Turkish Defense Industries and the foreign military sales systems of some foreign countries, although Turkey is currently making foreign military sales, this mechanism could not be made in accordance with a certain system and structure. It has been founded that it has not been approached with holistic and continuous structure to this process. Especially in the defense industry, it has been seen that the countries that come to a certain level in the world have created a separate system and structure for this process. As a result, in the Turkish Defense Industry; It was concluded that a continuous, state-guaranteed structure that could be used in foreign policy should be established and a model was developed regarding the features that this structure should have.

Keywords: Turkish Defense Industry, Foreign Policy, Foreign Military Sales, Holistic, Continuity

Extended Abstract

Since the Cold War period, the defense industry has been used as one of the most important tools in determining the foreign policies of countries. For this reason, developed countries in the defense industry use this instrument even more effectively by establishing the military foreign sales system. Following the end of WW- 2, the Truman Doctrine was introduced by the United States to encircle the Soviet Union. The Truman Doctrine aimed to strengthen its ties with the countries of Europe and the Far East by providing them with military equipment and materials, as well as to hamper the containment of the Soviet Union. One of the countries that received military aid from the United States was Turkey.

However, over the years, other countries such as Turkey have become somewhat dependent on the United States in terms of military equipment. In the long run, this dependence resulted in political and economic dependence. In other words, military dependency in a sense required acting together with the country where weapons and equipment were purchased in a political sense. For this reason, the U.S. has always used the defense industry as an instrument in its foreign policy and continues to do so. The most striking example of that is the CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) law enacted in December 2017 (US Department of Treasury, 2022).

As defense industry issues are perceived as a technical issue in academic circles, the interest of social sciences academicians in this field has generally been limited. Because the defense industry is generally approached system-based. For this reason, existing weapon systems and equipment are mostly handled by those coming from within the sector on a project basis or by academicians with engineering backgrounds. Another reason for this approach is that defense industry projects have become popular in the public opinion in recent years and are especially attracted by the young generation. However, today, the defense industry is one of the most important elements of foreign policy. All countries with defense industry export potential, especially the USA, approach this issue systematically. For this reason, Foreign Military Sales in the relevant countries are connected to a system and mechanism. The biggest reason for that military relations affect political and economic relations. For this reason, there is a need for this area to be connected to a certain system in Turkey and to be established holistically and inclusively, not to cause interruptions, with state guarantee and reliability. So far, the relationship of the defense industry in the academic world in the context of social sciences in relation to security and international relations is not at the desired level. For this reason, it is foreseen that this need can be met to a certain extent with this study and at least an awareness can be created in these areas.

The export potential of the Turkish Defense Industry has increased considerably in recent years. However, there is no structure that coordinates the export of Turkish Defense Industry products to foreign countries and ensures its continuity, where holistic, effective responsibilities are clearly defined. Currently, the permission of the products to be exported by the Ministry of National Defense (MoD) is made with a list published every year under the Law No. 5201. Therefore, if the products to be exported are included in this list, permission is obtained from the Ministry of

National Defense. On the other hand, the Presidency of Defense Industries (SSB) coordinates and sometimes makes arrangements regarding the products to be exported. Countries that are buyers deal directly with Turkish Defense Industry companies. In other words, there is no “State Guarantee” anywhere in the military sales made by other companies other than the Turkish Armed Forces Foundation (TSKGV) companies. In addition, the conduct of foreign military sales within a certain system will regulate the use of the defense industry as an important instrument in Turkish Foreign Policy (TFP), the control of all systems and equipment sold, and the End User issues.

it is aimed to examine the legal aspect of the Turkish Defense Industry foreign purchase and sales system, its theoretical structure and actors with a holistic approach. More qualitative research methods were used in the study.

In this context, the foreign purchase and sales system of the Turkish Defense Industry has been examined in detail. For this reason, the US FMS (Foreign Military Sales) system, which has been using the defense industry as the most important element of its foreign policy since the beginning of the cold war, has been examined in detail. In addition to the FMS system, the main procurement system of the Turkish Armed Forces; NATO’s procurement agency, NSPA (NATO Support and Procurement Agency), the German Defence Cooperation Office and other external procurement systems were also discussed. In addition, the foreign military sales systems of countries such as the United Kingdom (DESA), South Korea (DAP), France (DGA) and Russia (Rosobonexport), which have entered into intensive cooperation with Turkey in the defense industry in recent years, were also examined in this context.

Although Turkey is currently making foreign military sales, it has been found that this mechanism cannot be carried out in accordance with a certain system and structure, and that the process is not in a holistic and continuous structure. Especially in the defense industry, it has been seen that the countries that come to a certain level in the world have created a separate system and structure for this process. As a result, in the Turkish Defense Industry; It was concluded that a continuous, state-guaranteed structure that could be used in foreign policy should be established and a model was developed regarding the features that this structure

Within the scope of this model developed, it was concluded that a separate “Deputy President for Foreign Military Sales “ could be established within the SSB under the Presidency. This deputy; Within

the scope of Turkish Foreign Policy (TDP) of Turkish Defense Industry companies; ensuring the continuity of overseas sales, establishing an uninterrupted after-sales logistics supply chain to the relevant countries, keeping an inventory of the weapons sold and coordinating the “end user” situations with the units of the relevant countries should be in a structure that can perform the duties. MoD can carry out two tasks in this system. The first is to give the approval of the war weapons and equipment to be exported abroad under the law nu: 5201 as it is still in the current situation, and the second is the observer duty. The MoD’s observer mission should be in such a way that it controls the entire system and coordinates with the SSB or relevant institutions when necessary, and that it is activated when there is an interruption in the logistical support, training and maintenance of the weapon system equipment purchased by the relevant state from Turkey.

Within the scope of this system to be established; With a “blockchain” based software that will prevent delays that may occur and minimize bureaucracy, request, approval, supply and registration system can be provided to all stakeholder countries without losing time. Thus, reliability is ensured by every stakeholder country enters this system.

Giriş

Türkiye 2000’li yılların başlarına kadar savunma sanayi kendi kendine yeterli olmadığından ihtiyaçlarını daha çok dış kaynaktan karşılamaktaydı. Ancak yıllar içinde gelinen aşamada Türk Savunma Sanayinde yerlilik seviyesi önemli bir orana ulaşmıştır.¹ (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2021) Ayrıca Türkiye halen dışarıdan askeri ürün ve malzeme tedariği yapmasına rağmen, bir yandan da dış satıcı durumuna gelmiştir (Stokholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü -SPRI, 2021, s. 1). Türk Savunma Sanayi yıllık ihracat geliri 2022 Kasım ayı itibarıyla yaklaşık 3,7 Milyar USD’a ulaşmıştır. Bu rakamlara hizmet ve eğitim gelirleri dahil değildir (Savunmasanayist, 2022, s. 2).

Osmanlı İmparatorluğu zamanında Almanya, Fransa, İngiltere’den çeşitli silah ve sistemleri tedarik edilmişti. Milli mücadele esnasında Rusya’dan askeri yardım olarak silah ve teçhizat alınmıştı (Oran, 2008 s. 167). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında; Nuri Killigil (Karaköse, 2019, s. 6)², Şakir Zümre (Oral, 2012, s. 4)³ ve Nuri Demirağ (Dervişoğlu, 2007, s. 5)⁴ gibi şahsiyetler Türk Savunma Sanayinin ilk adımlarını atarak silah sistemleri ve hava araçları üretiminde önemli mesafeler katetmişlerdi.

ABD’nin Küba Krizi sonrası Kıbrıs ile ilgili Johnson Mektubu ve 1975 yılında Kıbrıs Barış Harekatı ve haşhaş ekimi (Nash, 2000, ss. 160-164) sonrası Türkiye’ye uyguladığı ambargo neticesinde Türkiye’de savunma Sanayisini bu günkü seviyesine çıkaracak ilk girişimler başlamıştı. “*Türk Donanma Cemiyeti*”, 1965 yılında kurularak özellikle çıkarma gemilerinin yapımına yönelik olarak “*Kendi Gemini Kendin Yap*” kampanyası çalışmalarını yönlendirmiştir. Benzer biçimde “*Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı*” da 1970’de ulusal havacılık sanayimizi geliştirmek amacıyla kurulmuştu. 1974 Kıbrıs Barış Harekatı sonrasında Türkiye, kendisine uygulanan silah ambargosu ile karşı karşıya kalmış ve bunun olumsuz etkilerinin azaltılması maksadıyla bugünkü modern ulusal savunma sanayinin ilk adımlarını bu dönemde atmıştı. Aynı yıl “*Türk Kara Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı*” kurulmuştur (Türk Silahlı Kuvvetlerini

¹ Burada özellikle belirli bir rakam verilmekten kaçınılmıştır. Çünkü verilen rakamların hangi kıstasa göre verildiği ilgili referanslarda tam olarak belirtilmemektedir. Fakat gelinen aşamada iyi bir durumda olduğu söylenebilir.

² Kafkas İslam Orduları Komutanı olarak Bakü’yü işgalden kurtaran Nuri Paşa daha sonra Sütluçe’de bir kok kömürü şirketini satın alarak tabanca, süngü, matara, mühimmat gibi silah ve teçhizatın üretimini yapmıştır.

³ 1925 yılında İstanbul Haliç’te özel sektöre ait ilk silah ve cephane fabrikasını kurmuştur.

⁴ Demiryolu yapımcısı, Türk havacılığının temellerini atan ve ilk Türk uçağını üreten sanayici ve işadamıdır.

Güçlendirme Vakfı -TSKGV, 2022). Daha sonra 1976 yılında ASELSAN'ın kurulmasıyla Türkiye dünya ölçeğinde savunma sanayi arenasına ilk adımlarını atmıştı (ASELSAN 2022). Daha sonra 1987 yılında ASELSAN, ROKETSAN, HAVELSAN gibi şirketleri bünyesinde toplayan TSKGV kurulmuş, müteakiben son dönemde savunma sanayinde bu adımlar iyice büyümüş ve günümüzde ASELSAN'nın dünyada savunma alanında 49. şirket olmasını sağlayacak bir süreci başlatmıştı (Defensenews, 2022).

Bugün için Türk Savunma Sanayi gemi, helikopter, tank-zırhlı araçlar ve çeşitli silah sistemlerinde motor hariç hemen hemen tüm aksamalarını kendisi üretecek bir seviyeye ulaşmıştır. Kara, deniz ve hava araçları sistemlerinde kullanılacak motorların üretilmesinde ise büyük bir aşama kaydedilmiştir. Halen Türkiye silahsız ve silahlı insansız hava araçlarında (İHA/SİHA) "Oyun Değiştirici-Game Changer" olarak nitelendirilerek önemli bir seviyeye ulaşmıştır (Fukuyama, 2021, s. 1). Bunun sonucunda son yıllarda Türk Savunma Sanayi silah ve araç sistemleri de yurt dışında büyük ilgi görmeye başlamıştır. Özellikle Türk İHA/SİHA'larının Suriye, Libya, Karabağ ve en son olarak Ukrayna-Rusya Savaşı'ndaki performanslarından dolayı, Türk Savunma Sanayi ürünlerine genel anlamdaki ilgi de artmıştır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı olarak incelenen, TSK'nin harp silah araçları ve sistemlerini dış ülkelerden satın almasında bir problem olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca geline aşamada Türk Savunma Sanayi firmalarının ihrac potansiyeli bir hayli artmıştır. İhrac pazarının oluşturulmasında kuşkusuz Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB)'nin katkısı oldukça fazladır. Ancak burada önemli olan, bir sistem satıldıktan sonra, o sistemin satılan ülkede bakımı ile yedek parça ihtiyacının kesintisiz olarak karşılanması konusudur. Yani kullanıcıya Ömür Devri Lojistik⁵ kapsamında tüm hizmetlerin verilmesidir. Eğer bu sistem başarılı kesintisiz bir şekilde kurulduğu takdirde, hem şimdikine göre daha fazla savunma sanayi ürünü ihrac edilebilir hem de savunma sanayi dış politikanın önemli bir enstrümanı haline gelebilir.

İhrac edilen silah sistemlerinin alt kırılım seviyesindeki tüm kayıtlarının kaydının da çok iyi tutulması gerekmektedir. Çünkü bu konu şu anda bir problem yaratmasa da, ileriki yıllarda Türkiye'yi uluslararası arenada hukuki anlamda zora sokabilecek durumlara sebep olabilir. Çünkü satılan silah ve sistemlerin doğru son kullanıcılar (End Users) elinde olduğunu anlamak ve sağlamak da uluslararası sistemde önemli bir

⁵ Ömür Devri Lojistik özellikle son yıllarda silah sistemlerindeki teknolojinin artması ile birlikte çıkmış bir kavramdır. Buna göre her hangi bir sistemin kullanıcıya ilk almından envanter dışına çıkarıncaya kadar gerekli tüm lojistik desteğin verilmesidir.

prestij meselesidir. Çünkü ihraç edilen kritik savunma sanayi ürünlerinin, kullanıcı özelinde, teknoloji yönetimi, jeostrateji, ticari rekabet, uluslararası yaptırım ve mekanizmalar gibi bir çok nedenle üretim, fiyatlandırma, transfer/teslim, kullanım esaslarının bazı durumlarda teslim edildiği ülke/kurum envanterinde iken dahi kontrol ve takibi gerekli olabilmektedir. Bunlara ilave olarak savunma sanayinin sürüdürülebilir bir zemine oturtulması çok önemlidir. Bu konu yurt içi kullanıcıların ihtiyacı karşılandıktan sonra, yurt dışı askeri satışların devamı için de hayati bir konudur.

Çalışmanın amacı; Türk Savunma Sanayinin dış alım ve satış sisteminin hukuki yönünü, teorik yapısını aktörlerini bütüncül bir yaklaşım ile incelemektir. Daha sonra bu incelemeden elde edilecek tespitlere göre problem sahalarını, Türk Savunma Sanayi Dış Satış sisteminin nasıl olabileceği ile ilgili çözüm önerilerini belirterek bir sonuca ulaşmaktır.

Çalışmanın ana sorunsalı olarak; Türk Savunma Sanayinde dış askeri satışlar ile ilgili sorumlu aktör ve yapılar kimdir? Savunma sanayinde belirli bir seviyeye gelen, ihracat gayretlerini her gün artıran Türkiye'nin Yabancı Dış Askeri Satışlarını bütüncül olarak ele alacak bir sisteme ihtiyacı var mıdır? İhtiyaç varsa nasıl bir sistem kurulabilir? Konuları tespit edilmiştir. Sorunsalın cevapları ortaya koyulurken yapılacak analiz ve değerlendirmelerin sonucunda ulaşılan sonuçlara göre Türk Savunma sanayisinin etkili dış askeri satış yapabilmesi için yapılması gerekenler, uygulanabilirliği somut olarak analiz edilmiştir.

Akademik çevrelerde savunma sanayi konuları teknik bir konu olarak algılandığından, bu alana sosyal bilimler akademisyenlerinin ilgisi genel olarak sınırlı kalmaktadır. Çünkü savunma sanayine genel anlamda sistem bazlı olarak yaklaşılmaktadır. Bu nedenle daha çok sektörün içinden gelenler tarafından mevcut silah sistem ve teçhizatları proje bazlı olarak veya akademik dünyada mühendislik alanında çalışan akademisyenler tarafından ele alınmaktadır. Bu şekilde yaklaşılmasının bir diğer sebebi de son yıllarda savunma sanayi projelerinin kamuoyunda popüler hale gelmesi ve özellikle genç nesil tarafından ilgi gösterilmesidir. Halbuki günümüzde savunma sanayi dış politikanın en önemli unsurlarından biridir. Başta ABD olmak üzere savunma sanayi ihraç potansiyeli olan tüm ülkeler bu konuya sistematik olarak yaklaşmaktadır. Bu nedenle ilgili ülkelerde Dış Askeri Satışlar bir sistem ve mekanizmaya bağlanmıştır. Böyle olmasının en büyük nedeni askeri ilişkilerin politik ve ekonomik ilişkileri etkilemesidir. Bu nedenle Türkiye'de bu alanın belirli bir sisteme bağlanarak bütüncül ve tüm tarafları dahil edecek, kesintiye neden

olmayacak, devlet garantili ve güvenilir olarak kurulmasına ihtiyaç vardır. Şu ana kadar akademik dünyada savunma sanayinin güvenlik ve uluslararası ilişkiler ile ilgili olarak sosyal bilimler bağlamında ilişkisi arzu edilen seviyede değildir. Bu nedenle söz konusu çalışma ile bu ihtiyacın belirli bir oranda karşılanabileceği, en azından bu alanlarda bir farkındalık yaratılabileceği öngörülmektedir.

Makalede esas olarak nitel araştırma metodu kullanılmıştır. Literatürde bulunan bilgi ve belgeler incelenmiş, daha sonra bu yöntemle elde edilen bilgilerin analiz ve sonuçları değerlendirilerek bir sonuca ulaşılmıştır. Konunun halen canlı, gelişen ve gelişmeye ihtiyacı olan bir konu olması nedeniyle, hem birincil, hem de ikincil kaynaklardan eşit oranda faydalanılmıştır. Ayrıca konunun uzmanları ile kişisel görüşmeler yapılarak işin teknik boyutu da ele alınmıştır.

Çalışmanın akademik literatüre katkısının yöntemsel ve ampirik olarak iki alanda olacağı öngörülmektedir. Yöntemsel olarak; TSK askeri dış alım ve satış sistemi incelenmiş ve böylece Türkiye'nin dış askeri tedarikinin büyük kısmını oluşturan kanallar incelenerek, nasıl bir model kurulması ile ilgili konular ortaya konulmuştur. Ampirik olarak ise, Türk Savunma Sanayi yabancı askeri satışlar sistemi bir model olarak ilk defa ortaya konulmuştur. Yöntemsel ve ampirik önermelerden elde edilen sonuçlara göre bu konuda kurulacak sistemin bileşenleri belirtilmiştir. Makalenin bu alanda özgün bir çalışma özelliği taşıması nedeniyle hem akademik literatüre hem de Türk Savunma Sanayine önemli katkı yapacağı öngörülmektedir.

Yukarıda belirtilen giriş bölümünden sonra ikinci bölümde teorik yapı, üçüncü bölümde; Milli Savunma Bakanlığı (MSB) ve Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) Dış Askeri Alım ve Satış Sistemi incelemesi dördüncü bölümde; yeni kurulacak bir model olarak önerilen Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi belirtilmektedir. Sonuç bölümünde ise, başlangıçta tespit edilen araştırma sorusunun ulaşılan cevabı ve konuların bir özeti yapılmaktadır.

Teorik Yaklaşım

Realizm ülkelerin uluslararası ilişkilere güç ve güçler dengesi açısından yaklaşarak otoritenin kaybolduğu durumlarda güç kullanarak, anarşik düzenin kendi çıkarları doğrultusunda sağlanması olarak tarif edilebilir (Linklater vd., 2005, s. 29). Hatta bazı teorisyenlere göre uluslararası ilişkilerde reel politikanın karşılığı olarak realizm dahi kullanılmaktadır. Realizmin önemli konularından olan güç ve güçler dengesi uluslararası

ilişkilerin sürekliliği açısından oldukça önemlidir.

Bağımlılık teorisi uluslararası ilişkilerde özellikle ekonomik alanda ülkelerin birbirlerine bağımlılığı üzerine inşa edilen bir kavramdır. Ancak askeri alanda bağımlılık süreç olarak ilgili ülkelerin hemen hemen tüm alanlardaki ilişkilerini etkilemektedir. Gelenekçiler dünya politikasında devamlılığın ve askeri bağımlılığın çok önemli olduğunu belirterek bu etkenin günümüz dünyasında var olduğunu belirtmektedir. Tabi günümüzde askeri bağımlılığın artık çok boyutlu bir duruma gelmesiyle, ekonomik, sosyal ve ekolojik bağımlılık da ön plana çıkmıştır (Keohane ve Nye, 2011, s. 19).

Soğuk savaş döneminden itibaren askeri bağımlılık ABD'nin dünya politikasına dahil olduğu bir enstrüman olarak ön plana çıkmıştır. Bu olgu o dönemde daha çok realist yaklaşımlarla Sovyet ve Çin tehdidine karşı bir güç olarak algılanmaktaydı. ABD'nin bu tehditlere karşı Marshall Planı vasıtasıyla Avrupa Devletleri, karşılıklı anlaşmalar ile Türkiye, Yunanistan, uzak doğuda ise Güney Kore, Japonya, Filipinler ve Tayland'a hem askeri malzeme hem de savunma ve güvenlik anlamında yardımları olmuştur (Yahuda, 2009, ss. 22-47).

Türkiye'nin, dolayısıyla TSK'nin tedarik ihtiyacının dışarıdan karşılanmasına Truman Doktrini kapsamında başlandığı söylenebilir. Türkiye ile SSCB arasında gerilimli ilişkilerin yaşandığı bu dönemde, 21 Şubat 1947 tarihinde İngiltere, içinde bulunduğu güçlükler nedeniyle Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı yardımları sürdürmeyeceğini ve 01 Nisan 1947 tarihi itibarıyla bu yardımı keseceğini ABD Başkanı Truman'a iletmiştir. Konunun ABD gündemine gelmesi sonrasında İngiltere'nin önerisi, Başkan Truman tarafından Türkiye ve Yunanistan adına, 12 Mart 1947 tarihinde ABD kongresine sunulmuş ve bu ülkelerin acilen desteklenmesi istenmiştir. Truman Kongredeki konuşmasında, Türkiye ve Yunanistan'ın bağımsızlıklarının ülke içinden ve dışından tehdit altında olduğunu, ABD'nin bu ülkelere yardımcı olmaması durumunda Türkiye ve Yunanistan'da totaliter bir rejim oluşacağını ve insanların hürriyetlerini kaybedeceklerini belirtmiştir (Kalyon, 2009, ss. 9-11). Bu yardımların aslında sadece ülkelerin bağımsızlıklarının korunması için değil, aynı zamanda komünizmin yayılmasını engellemek ve Sovyetler Birliği'ni çevrelemek için bir kuşak oluşturmak amacıyla yapıldığı daha sonraki yıllarda anlaşılacaktı. Truman Doktrini sonrasında hibe ve askeri yardım olarak Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) envanterine giren silah, sistemlerin idamesinin sağlanması ABD'den savunma alanında sürekli tedarik ihtiyacını doğurmuştu. Ayrıca bu konu II. Dünya Savaşı

sonrasında, Türkiye'nin Batı kampında yer almasını ve ABD'ye askeri olarak bir anlamda bağımlı olmasını yaratmıştı. Bu askeri bağımlılık doğal olarak politik olarak da ABD ve Batı yanlısı politikalar izlenmesine yol açmıştı. Çünkü askeri alandaki bağımlılık, hemen hemen her alanda bağımlılık veya birlikte politikalar üretilmesine yol açmaktaydı.

Her ülke kendi milli çıkarlarını korumak için çeşitli arayışlara girmektedir. Bunlardan birisi de ittifak arayışlarıdır. Ülkelerin hangi ittifaklara dahil olacaklarını belirleyen önemli konulardan birisi de o ülkenin "Büyük (Grand) Stratejisi" yani kendi milli siyasetidir. İttifaklık kavramında ülkelerin pozisyonunu belirleyen diğer bir konu ise o ülkenin "Güç dengesi" veya "Bandwagoner-Vagon" olma durumudur. Söz konusu ülkeler aynı tren katarındaki vagonlar gibi bir ve ya bir kaç lokomotif ihtiyacı duymaktadırlar Dolayısıyla bu ülkeler savunmalarını kendi başlarına yapamayan, bu nedenle savunmalarını yapabilmek için çoğunluğun ve güç merkezi bir veya birkaç ülkenin bulunduğu yere katılım ihtiyacı gösteren ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Böylelikle bu ülkeler kendilerini daha iyi savunmak için ittifaklara ihtiyaç duyarken, güç dengesi olan ülkeler ise lider ülke olarak uluslararası sistemde daha fazla söz sahibi olmak istemektedir (Walt, 1987, s. 5)

Savunma sanayinin etkili bir dış politika aracı olmasında NATO'nun kurulması ve bunun karşılığında Sovyetler Birliği'nin Varşova Paktı'nı kurması önemli bir etki yaratmıştır. Çünkü ittifakların bu şekilde belirlenmesinden sonra bu ittifakların kullandığı silah sistem ve ekipmanların standartları da birbirinden ayırt edici özelliklere sahip olarak belirlenmişti. Zaman içerisinde askeri sistem ve teçhizatın yüksek teknoloji içermesi nedeniyle bu ayrışma giderek belirgin bir hal almış ve bu durum Batı-Doğu veya ABD-Rusya eksenine haline gelmiştir (Fearon ve Hansen, 2018, s. 2). Son yıllarda bu eksene Çin de dahil olmaya başlamıştır. Geline aşamada; bir ülke hangi ülkenin silah sistemlerini kullanıyorsa artık politik ve ekonomik olarak da o ülke ile hareket etmeye başlamıştır. Çünkü askeri sistemler değiştirilmesi uzun zaman isteyen, pahalı, kompleks yani kullanım için adaptasyon ve belirli eğitim isteyen ekipmandan oluşmaktaydı. Yani bir ülke istese bile kısa sürede kullandığı sistemlerden vazgeçerek, başka bir ülkenin silah sistemlerine geçememektedir. Buna en güzel örnek soğuk savaş döneminde Sovyet Bloğunda yer alan ancak şimdi NATO üyesi olan ülkelerin silah sistemlerinin büyük bir çoğunluğu hala Rus yapımıdır. Hatta bu ülkelerden Polonya, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler ellerindeki Rus yapımı silah ve teçhizatı Rusya-Ukrayna Savaşı'nda kullanım kolaylığı kapsamında Ukrayna'ya vermişlerdir (Notesfrompoland, 2022, s. 1).

NATO üyesi ülkeler kararlaştırdıkları askeri standartlara uygun olmak koşulu ile ortak veya ittifak içerisinde başka bir ülkenin ürettiği silah sistemlerini tedarik ederek kullanabilmektedir. Uygulamada en büyük üretici olan ABD silah endüstrisi diğer ülkeler için başat tedarikçi konumundadır. Askeri doktrin ve teknolojik gelişmeler sonucunda ABD ordusu envanterine yeni sistemler girdikçe eskileri de yardım veya dış satım adı altında diğer ülkelere transfer edilerek savunma sanayi firmaları için sürekli talep yaratan bir sistem tesis edilmiştir. Böylelikle Batı kampında yer alan üye ülkeler için ortak bir tehdidin mevcudiyeti buna karşı silahlanma ve modernizasyon programlarında benzer silah sistemlerinin geliştirilmesi için üyeler arasında görüş birliği sağlanmasını kolaylaştırmıştır. Bununla bağlantılı olarak Türkiye soğuk savaş döneminde kendine yönelik tehdit algısının büyüklüğü ile orantılı olarak daha fazla askeri yardım malzemesi almakta istekli olmuştur.

Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi'nin kurulması ile ilgili akademik olarak ilk düşünce 2019 yılında yapılan bir çalışmada gündeme getirilmiştir. Bu çalışmada; Türkiye'nin 2008 yılı sonrasında Sahra Altı Afrika (SAA) ülkeleri ile ilişkilerinde geliştirilmesi gereken alanlardan birisinin de savunma sanayi olduğu belirtilmektedir. SAA ülkeleri ile kurulacak savunma sanayi alanındaki ilişkinin sürdürülebilir olması için de ABD FMS (Foreign Military Sales) sistemine benzer bir yapının oluşturulması gerektiği bu çalışmada öngörülmektedir (Akyar, 2019, s. 78).

Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Dış Alım ve Satış Sistemi Mevcut Durum

Şu anda Türk Savunma Sanayi ürünlerinin yurtdışına satışları ile ilgili, bütüncül bir yaklaşım ile süreci yöneten bir sistem ve yapı bulunmamaktadır. Bu nedenle bu konu belki şu anda tam olarak fark edilmese de yakın gelecekte dış askeri satışlar ile ilgili bazı problem sahalarının ortaya çıkabileceği öngörülmektedir. Bu problemlerin; ilgili ülkelere satılan silah ve sistemlerin sürekliliğinin, kayıt, envanter ve son kullanıcı kontrolünün sağlanması, Türk Savunma Sanayinin dış politikada bir araç olarak kullanılması konuları olduğu belirtilebilir. Türkiye ve TSK bu konuyu özellikle 2000'li yılların başlarında yaşanan olaylarla tecrübe etmiştir. O zaman için terörle mücadele kapsamında yurt dışından değişik model ve markalarda bir takım elektronik teçhizat alınmıştı. Bu sistemlerin tamir ve bakımı yurtdışına bağlı olduğundan arızalanan bir sistemin tekrar hizmete girmesi uzun zaman alıyordu. Bu konu doğal olarak Türkiye'yi bu ülkelerin dışında başka ülkelere ve yerli üretim gibi kanallara yönlendirdi. Aynı konu yine terörle

mücadele kapsamında Rusya'dan alınan sistemler için de geçerliydi. Çünkü Rusya ile Türkiye arasındaki lojistik ve ikmal sisteminde bir uyum yoktu. Sonuçta hem Rusya'dan satın alma durduruldu hem de mevcut araçların yedek parçaları yerli veya başka dış tedarik imkanları ile karşılandı. Yani Türkiye şu anda ihraç ettiği harp silah ve sistemleri için devlet garantili ve devlet organizasyonu içerisinde bir yapı kurmadığı takdirde, kendisinin daha önce yaşadığı olayları silah sattığı ülkelere yaşatabilir, kendisi de bu anlamda ters "deja vu" yaşayabilir.

Bu konudaki ihtiyacı arttıran diğer bir konunun ise MSB ve SSB'de 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsü sonrası yaşanan gelişmeler ile alakalı olduğu belirtilebilir. Bu teşebbüs sonrası yaşanan süreçte Genelkurmay Başkanlığı'nın kuruluşu zayıflarken, MSB'nin yapısı daha da güçlenmiş, Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB)'na dönüştürülerek MSB'den ayrılmış ve direkt olarak Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmıştır. Dolayısıyla TSK'ni dış tedarik olarak büyük oranda destekleyen iki kuruluş (MSB-SSB) arasındaki görev ve proje bazlı ilişki devam etse de direk idari bir bağlantı kalmamıştır. Bu nedenle şu anda savunma sanayinde özellikle ihracata yönelik satışları düzenleyecek, kayıtlarını tutacak, ihraç edilen savunma sanayi ürünlerinin ilgili ülkelerdeki lojistik ihtiyaçlarını kesintisiz sağlayacak bir ara birimin yapılanma ihtiyacı olduğu öngörülmektedir. Bu yeni sistem; MSB-SSB, ilgili firma/firmalar, ilgili ülke/ülkeler arasında sözleşme yönetim, takip iletişim, uluslararası yönetim ve gözetim faaliyetlerinin belirli bir standardizasyon ve görünürlük içerisinde yürütülmesini sağlayacak bir yapıda olmalıdır.

Hukuki Boyut

MSB'nin Kuruluş ve teşkilatı ile ilgili 1325 SK'da, MSB'nin görevleri arasında TSK'nin lojistik faaliyetlerinin düzenlenmesi belirtilmektedir. Yani kanunda dış askeri satışlar ile ilgili bir konu bulunmamaktadır. Buna ilave olarak 3212 SK ise, Silahlı Kuvvetler İhtiyaç Fazlası Mal ve Hizmetlerinin Satış, Hibe, Devir ve Elden Çıkarılması; Diğer Devletler Adına Yurt Dışı ve Yurt İçi Alımların Yapılması ve Eğitim Görecek Yabancı Personel Hakkındaki konuları kapsamaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2022). Dolayısıyla her iki kanun da Türk Savunma Sanayinde sürekli, düzenli, kontrol mekanizmasına haiz dış satım konusuna bütüncül olarak yaklaşmamakta, sadece TSK'nin ihtiyaç fazlası malzemesi ve hibe konusunu ele almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesini müteakip, MSB'nün teşkilatı ve görevleri de yeniden belirlenmiştir. Yeni teşkilatta Tedarik

Hizmetleri Genel Müdürlüğü altında, Genel Müdür Yardımcılığı ve onun altında da Uluslararası Alımlar Tedarik Daire Başkanlığı kurulmuştur. Dolayısıyla yurt dışı tedarik bu başkanlık altında yapılmaktadır. Ancak, mevcut durumda MSB'lığında Dış Satım ile ilgili herhangi bir birim bulunmadığı anlaşılmaktadır (MSB, 2022).

Genel olarak herhangi bir ülke ile ilgili yapılan askeri anlaşmanın işbirliği alanlarından birisi de “Lojistik Konular ve Eğitim Alanında İşbirliği” başlığı altında toplanmaktadır. Tabii burada açık olarak belirtilmese de bunun içeriğine doğal olarak savunma sanayi konuları ve bununla ilgili eğitim konuları da girebilmektedir. Eğer taraflardan birisi bu konuda bir ihtiyaç duyarsa anlaşma kapsamında, niyetini ortaya koymakta ve ihtiyaç duyulan her bir konu için ayrı bir MOU (Memorandum of Understanding)'nun hazırlanması ve uygulanması gibi uzun süreçler belirlenmektedir. Yani her bir durum için, aynı işlemlerin sürekli tekrar edilmesi gündeme gelmektedir. Ayrıca kayıt konusu yine boşlukta kalmaktadır. Bu tür bir yaklaşım uzun vadede ilgili ülkede bir memnuniyetsizlik yaratabilmektedir. Çünkü işlemler sürekli tekrar edilmektedir. Bu yapılmadığı takdirde, bu durumda Türkiye'nin ihraç ettiği sistemler üzerinde kontrolü kaybolmakta, dış politikada olumsuz durumlar ile karşılaşabilmektedir.

Söz konusu işbirliği veya askeri bir silah/sistemin satışı TSKGV iştiraki dışındaki bir savunma sanayi firması tarafından yapılması durumunda, MSB veya SSB bu satış için bir yerde aracılık yapmakta, 5201 SK (Mevzuat, 2004) kapsamında gerekli izinler verilmekte, daha sonra inisiyatif firma ve ilgili ülke makamları arasında gerçekleşmektedir. Yani dış satımın özellikle başlangıç aşamasında MSB ve SSB'nin bazı görevleri olmasına rağmen, sürecin kontrol ve gözetiminde görev ve sorumlulukları bulunmamaktadır. Süreçte bir sorun çıktığında o zaman MSB, SSB ve hatta Dışişleri Bakanlığı (DİB) ilgili makamlar olarak devreye girmektedir, ancak bazen bu sorunların çözümü için geç kalınabilmektedir.

Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile birlikte Savunma Sanayii Başkanlığına (SSB) dönüşmüştür ve direk Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi, 2022). Dolayısıyla artık MSB'lığının özellikle dış satım ile ilgili 5201 SK da belirtilen konuların dışında hemen hemen hiçbir yetkisinin kalmadığı anlaşılmaktadır. Şu anda dış satımların büyük bir çoğunluğunda SSB belirleyici rol oynamaktadır. Ayrıca kararnamenin altıncı maddesinde belirtilen Başkanlığın görevleri arasında dış satım ile ilgili herhangi bir görevin olmadığı da anlaşılmaktadır. Bununla birlikte

başkanlığın tanıtım ve pazarlamasını yapan Uluslararası İşbirliği Daire Başkanlığı'nın bu görevin bir kısmını yaptığı kamuoyu ile paylaşılan fuar, işbirliği anlaşması vb. konulardan anlaşılmaktadır. Ancak politika oluşturulması, sürekli ömür devri, lojistik destek, kayıtların tutulması, gözetim ve değerlendirme gibi konuların yine ortada kaldığı anlaşılmaktadır.

Gelinen aşamada MSB'lüğünün özellikle dış satım kapsamında herhangi bir icra yetkisi kalmamakla birlikte 5201 SK çerçevesinde ithal ve ihraç edilecek ürünler ile ilgili her yıl "Kontrol Tabi Malzeme Listesi" Resmi gazetede yayınlanmaktadır. Yani bu ürünler ile ilgili hem ihracat, hem de ithalatı ile ilgili izin işlemleri MSB sorumluluğunda yapılmaktadır. Tabi burada izin işlemleri her bir ihtiyaç için "Duruma göre-case by case" olarak yapılmaktadır.

MSB Dış Tedarik (Alım) Sistemi Mevcut Durum

TSK'nin ihtiyaç duyduğu malzeme ve hizmet alımları genel olarak MSB ve SSB tarafından yapılmaktadır. Başka bir deyişle TSK dış askeri tedarik sistemi, ilgili ülke ve kuruluşların aynı zamanda dış askeri satış sistemini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Türk Savunma Sanayi dış alım sisteminin ayrıntılı incelenmesi, çalışmanın iki yönlü ele alınmasını sağlamaktadır.

ABD Yabancı Askeri Satışlar (FMS) Alımları ve Sistemi:

Yabancı Askeri Satışlar-Foreign Military Sales (FMS) ilgili ülkelere ABD yapımı askeri malzemelerin satışının yapıldığı bir sistemdir. MSB ABD'den tedarik edeceği sistemlerin hemen hepsini bu mekanizma ile sağlamaktadır. Sistemin özelliği, devletten devlete olmasıdır. Dolayısıyla devletten devlete olduğu için güvenilirliği oldukça yüksektir. FMS sistemi ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde bulunan "Defense Security Cooperation Agency- Savunma Güvenlik ve İşbirliği Ajansı" tarafından yönetilmektedir. Yani bu birim ilgili ülkeden isteğin gelmesinden, malzemenin o ülkeye sevk edilmesi ve teslim edilmesine kadar geçen tüm süreçten sorumludur. FMS sisteminin nasıl işlediği aşağıdaki tabloda açıklanmıştır.

Tablo 1

FMS İşleyiş Şeması ve Sırası

S.N.	KONU	BELGELER	SORUMLU	ZAMAN	SAFHA
1	GÖRÜŞMELER VE ÖN ELEME	GENEL	İLGİLİ ÜLKE VE ABD	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI AÇILMADAN ÖNCE (DEĞERLENDİRME)
2	TALEBİN YAPILMASI	İSTEK MEKTUBU (LETTER OF REQUEST)	İLGİLİ ÜLKE	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI AÇILMADAN ÖNCE (DEĞERLENDİRME)
3	DEĞERLENDİRME	GENEL	ABD	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI AÇILMADAN ÖNCE (DEĞERLENDİRME)
4	TALEBİN YAPILMASI	İSTEK MEKTUBU (LETTER OF REQUEST)	İLGİLİ ÜLKE SAVUNMA BAKANLIĞI	SINIRLAMA YOK	FMS FASLI KABUL SÜRECİ
5	SÜRECİN BAŞLAMASI	KABUL MEKTUBUNUN (LETTER OF ACCEPTANCE) GÖNDERİLMESİ	UYGULAMA BİRİMİ (ABD SAV.BAK.)	45-150 GÜN (15-30 GÜN KONGRE SÜRECİ)	FMS FASLI KABUL SÜRECİ
6	KABULÜN TAMAMLANMASI	KABUL MEKTUBUNUN (LETTER OF ACCEPTANCE) ALINMASI	SAVUNMA VE İŞBİRLİĞİ AJANSI (ABD SAV.BAK.)	85 GÜN	FMS FASLI KABUL SÜRECİ
7	TALEBİN KARŞILANMASI	FMS BİLGİSAYAR SİSTEMİ	SAVUNMA VE İŞBİRLİĞİ AJANSI (ABD SAV.BAK.)	10-15 GÜN	FMS FASLI İCRA SAFHASI
8	İSTEĞİN KAPANMASI	NIHAİ FATURANIN GÖNDERİLMESİ	SAVUNMA VE İŞBİRLİĞİ AJANSI (ABD SAV.BAK.)	İKİ YIL	FMS FASLI İCRA SAFHASI

Kaynak: ABD FMS Yeşil Kitap (Green Book)tan derlenerek hazırlanmıştır. (U.S. Defense Security Cooperation Agency, 2022).

FMS sisteminin diğer bir özelliği ise malzemeler firmalar yerine, kuvvet komutanlıkları ve lojistik ile ilgili birimlerden tedarik edilerek gerçekleştirilmektedir. Talep edilen silah sistemi ve malzemelerin çoğu ABD silahlı kuvvetlerinin envanterinde bulunan veya Savunma Bakanlığının yürüttüğü programlarla üretilmiş sistemlerdir. Doğal olarak kuvvet komutanlıkları bu malzemeleri ilgili firmalardan tedarik etmektedirler. Alıcı ülke firmalarla değil Savunma Bakanlığı ile muhatap olmaktadır. Bu şekilde alıcı ülke hem ABD Savunma Bakanlığının üretim ve kontrol sistemlerinden geçmiş bir malzemeyi satın almakta hem de eğitim, bakım, yedek parça temini ve kullanma usulleri konusunda yerleşik sistemlerden destek almaktadır. Böylelikle satıcı taraf silah ve malzeme üzerinde tam bir kontrol sağlama imkanına sahip olmaktadır. FMS sistemi aslında ABD'nin yaklaşık 160 ülke nezdinde programlarını yönettiği direk bir askeri dış satış politika aracıdır. ABD, FMS vasıtasıyla, kendi politikalarının ilgili ülkelerde uygulanması, bölgesel dengeleri korumak ve bazı yaptırımları uygulamak için FMS sistemini kurmuş, kullanmış ve halen de kullanmaya devam etmektedir. İlgili ülkelerden yapılan FMS alım talepleri çeşitli kademelerde onay süreçlerinden geçerek ABD Savunma Bakanlığı'na ulaştırılmaktadır. Örneğin talep formunun ABD makamları tarafından doldurulan bölümlerinde şu şekilde sorular yer almaktadır. Bu malzemenin verilmesi bölgedeki dengeleri değiştirebilir

mi? Verilecek malzemeler ABD unsurlarına karşı kullanılma ihtimali var mı? Bu ve benzeri sorulara göre değerlendirilen formlar alım taleplerinin kabulü veya reddedilmesinde rol oynamaktadır. ABD FMS süreçlerini güncellemek, sisteme yeni katılacak ülkelerin eğitimi için sistemin nasıl işlediğini belirten bir “Yeşil Kitap-Green Book” adı verilen dokümanı sürekli güncelleyerek yayınlamaktadır. Dış kabından dolayı ‘Yeşil Kitap’ olarak adlandırılan bu kitapta FMS ile ilgili tüm form ve belgeler örnekleriyle açıklanmaktadır.⁶

FMS sisteminin kuvvetli tarafları şu şekilde belirtilebilir. Hükümetler arası bir sistem olduğu için güvenilirliği kabul edilmektedir. Ürünlerin kalitesi güvenliği ve standartları üst seviyededir. Ayrıca ilgili ülkelere satılan silah sistemi ABD ordusunda kullanımdan kalksa dahi, kesintisiz ikmalin sürdürülmesine imkan tanımaktadır. Tabi burada ilgili ülkeden bu sistemin ne zamana kadar kullanılacağını taahhüdü alınmaktadır. Aslında en önemli özelliğinin bu olduğu söylenebilir. Yani herhangi bir silah sistemini alan ilgili ülke, o silah sistemini envanterden kaldırıncaya kadar yedek parça problemi yaşamayacağını bilmektedir. Aslında zaman içerisinde muhtemelen bazı silah sistemlerinin yedek parçaları ABD’de üretilmemektedir. Ancak ilgili ülkenin ABD ile askeri ekipmanlar konusunda belirli seviyede bir bağımlılığı olduğundan, bir üst model silah sistemine geçerek bu bağımlılık devam ettirilmektedir. Sistemin diğer bir avantajı ise FMS kredisi kullanılabilmesidir. Bu kredi devletten devlete kredi niteliğinde olduğundan , faiz koşulları daha cazip olmakta, alıcı taraf da buna karşılık hazine garantisi verdiği için firmalar açısından risk ortadan kalkmaktadır.

Sistemin zayıf tarafı ise karmaşık bir süreçle sahip olmasıdır. Bu sorunların karmaşıklığı sistemin MSB’nda kullanımı yaygın olmayan tedarik pratikleri ve yazılımlar ile yürütülmesidir.⁷ Her ne kadar Yeşil Kitap’ta ürüne ve sisteme göre açılan ‘case’lerin kapandığından bahsedilse de bazı yedek parçalarda bir fasıl on yıllar boyunca açık kaldığından, her bir fasıldaki kaynağın kontrol edilmesinde özellikle ilgili ülke ihtiyaç makamları tarafından zorluk yaşanabilmektedir. Sistemin diğer bir problemi ise ikmal süresinin bazen anlamsız bir şekilde uzun süre almasıdır (Em. Dz.Alb. Rahmi Kart, kişisel iletişim, 18 Kasım 2022) .

Sistemin işleyişinde alıcı taraftan son kullanıcı belgesi talep edilmektedir. Bu belge bir taahhüt anlamındadır. Bu şekilde satılan veya hibe edilen bir malzemenin ABD’nin istemediği bir kullanıcının eline geçmesinin

⁶ Aslında Green Book bir Eğitim Materyalidir. FMSin kuramsal kaynağı SMM (Security Assistance Management Manual) ve FMR(Financial Management Manual Cilt

⁷ PBL, Cost Plus (Award,Incentive) Fee vb. gibi yazılım ve sistemler.

de önlenmesi amaçlanmaktadır. Sadece ana malzeme olarak değil yedek parça veya ana malzemeyi oluşturan birimlerin satışlarında da bu belge talep edilmektedir. Örneğin ATAK helikopterlerinin diğer ülkelere satış sürecinde ortaya çıkan problemin, temin edilen helikopter motorunun son kullanıcı onayının Türkiye için alınmış olması olduğu basında çıkan haberlerden anlaşılmaktadır (Cumhuriyet, 2019).

Sisteme ABD açısından bakıldığında, ihraç ettiği savunma sistemlerinde tam bir kontrol sağlaması nedeniyle önemli olduğu görülmektedir. Ancak bu kontrole rağmen, İran'ın Şah döneminden kalma ABD menşeli hava araçlarının yedek parçalarını nasıl sağladığı konusu uluslararası arenada sürekli sorgulanmaktadır. Yine ABD'nin geçmişte Nikaragua'daki kontralara ve İran'a silah satışıyla ilgili Yb. Oliver North skandalları (North ve Novak, 1991, ss. 22-24) hala hafızalarda yer almaktadır (Washington Post, 2019). Aslında her iki olay bize savunma sanayinin dış politikada kullanılmasının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

ABD FMS sistemi sadece silah ve sistemleri veya yedek parçalarını kapsamamaktadır. FMS platform, büyük sistemlerden (gemi, uçak vb.) eğitim ve hizmet alımı konularını da içermektedir. Büyük alımlarda ortak üretim tesisi, bakım tesisleri kurulması, lisans altında üretim yapılması vb. konular bir proje kapsamında FMS kanalı ile tedarik edilebilmektedir. Kısaca savunma Sanayi ve güvenlik ile ilgili kaynağı devlet olan veya temini devlet aracılık veya gözetiminde yürütülen tüm mal ve hizmet kalemlerini içermektedir. Kaynağı herhangi bir devlet birimi olanlar ile, ticari kaynaklı olsa da ilgili mevzuatta sadece bu kanalla transferine izin verilmiş olan tüm mal ve hizmetin satış yöntemi için FMS usullerinin kullanımı zorunludur. Bu tanıma girmeyen herhangi bir ürünün tedarikinde FMS usulünü tercih edilmesi alıcı tarafın inisiyatifi ile mümkündür.

FMS alım yönteminin program yapısında, kapsamının niteliğine, mali büyüklük ve kaynağına göre değişebilen seviyelerde bir ön onay süreci mevcuttur. Söz konusu onaylar, ilgili askeri birimden bazı şartlarda ABD Kongresi'ne bilgilendirme ihtiyacına kadar farklı seviyelerde tanımlanmıştır. Dolayısıyla FMS'in ilgi alanı kanuni sürecini tamamlamış proje ve durumlarda kullanılmalıdır. Bu yönüyle FMS sistemi yasama ve yürütme organlarının yerine geçen bir sistem değil, yürütmenin onay ve müsaadesi koyulan kurallara göre dış askeri satışları düzenleyen bir sistemdir.

Dolayısıyla ilgili ülke ile imzalanan ve yasamanın onayladığı genel bir anlaşmayı müteakip süreç istenildiği takdirde sonsuza kadar işleyecek

bir durumdadır. Ancak burada her bir isteği yapılan silah sisteminin de sorgusuz sualsiz karşılandığı anlamı çıkarılmamalıdır. En son F-35 ortak üretiminden Türkiye'nin çıkarılması ve F-16 satın alınmasında ortaya çıkan sorunlar bunlara örnek olarak verilebilir. Aslında ABD FMS sistemi bu tür satışların onayına karar verildikten sonra devreye girmektedir. Ancak bazen ABD FMS'i ileri sürerek dış politikasını yönlendirmektedir. Hatta ABD son yıllarda dış askeri satışları dış politikada o kadar önemli görmektedir ki, ülkelerin ABD politikası ve çıkarlarının karşısında olduğu durumlar için 2017 Aralık ayında CAATSA (Countering America's Adversaries Through Sanctions Act-ABD'nin Hasımlarıyla Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etmesi) yasasını çıkarmıştır (US Department of Treasury, 2022). ABD'nin savunma Sanayini dış politika aracı olarak kullanmasının diğer bir örneği de her yıl Kasım ayı içerisinde kabul edilerek ABD Başkanı tarafından en kısa sürede onaylanması gereken, gelecek yılki ABD Savunma Bakanlığı harcamalarını belirten ABD Ulusal Savunma Yetki (National Defense Authorization Act-NDAA) Kanunudur (US Congress, 2022). Özellikle 2018 yılından sonra muhalif senatör veya politik gruplar tarafından ilgili ülkelere yapılacak askeri yardım veya silah satışları ile ilgili kısıtlamaları bu kanunun içerisine dahil edilmektedir. Dolayısıyla ABD Başkanı bu kanunu imzalamak zorunda kaldığı için, muhalif senatör veya grupların bu kanuna dahil ettirdiği kısıtlamaları istemese dahi onaylamak zorunda kalabilmektedir. Halbuki bu kısıtlamalar başka bir kanun ile kongreden geçse, görevdeki başkan veya daha sonraki başkanlar istemedikleri takdirde ilgili kanunu onaylamayacak ve böylece muhalif senatörlerin istekleri de gerçekleşmemiş olacaktır.

NATO Destek ve Tedarik Kuruluşu (NATO Support and Procurement Agency -NSPA) Alımları:

MSB'nin karargahı Luxemburg'da bulunan NSPA kanalıyla yaptığı alımlardır. Bu alımların süreci daha basittir. Süreç aşağıda belirtildiği gibi işlemektedir.

Tablo 2

NSPA Süreci NSPA Web Sayfası incelenerek derlenmiştir.

S.N.	KONU	SORUMLU	ZAMAN	AÇIKLAMA
1	TALEBİN NSPA'YE BİLDİRİLMESİ	MSB	BELİRTİLMİŞSE	MSB VE SSB VASITASIYLA
2	TALEBİN TEDARİK EDİLMEMEYE BAŞLANMASI	NSPA	BELİRTİLMİŞSE	NSPA KANALLARIYLA
3	TALEBİN KARŞILANMASI	NSPA + MSB	BELİRTİLMİŞSE	NSPA + MSB

Kaynak: NSPA, 2022.

İlgili ülke direk kendi irtibat elemanları vasıtasıyla NSPA'ye isteğini bildirmektedir. NSPA ise NATO adına üye ülkelere veya program üyesi ülkelere ihtiyacı olduğu sistem, silah, teçhizat ve hizmet alımlarını sağlamaktadır. Her ne kadar üye ülkeler bu metodu dış alım olarak kullansa da, aslında, ilgili sistem ve teçhizat çeşitli firmalar, üye devletler ve hatta FMS vasıtası ile sağlanarak, ihtiyaç sahibi ülkeye tedarik edilmektedir. Bazen ihtiyaç duyulan malzemeler, durumun aciliyetine göre Türkiye'nin arasında problem olduğu ülke şirketlerinden dahi alınabilmektedir. Çünkü NSPA ilgili ülke adına ihale dahil tüm tedarik yöntemlerini kullanmaktadır. Yani NSPA bir nevi ihtiyacı olan ülke ile firma arasında aracılık sağlamaktadır. Ayrıca son yıllarda NSPA, NATO operasyonlarında hizmet alımı temini de yapmaktadır. Örneğin Afganistan'da ihtiyaç duyan ülkeler için üs tesisi, güvenlik sistemleri kurulması, mayın temizleme, cenaze nakli gibi konuların teminini gerçekleştirmiştir (Em.Korg. Nazım Altıntaş, kişisel iletişim, 25 Kasım 2022).

NSPA sisteminde diğer dikkat çeken bir konu ise Türk firmalarının bu sistemde yeteri kadar etkili olmamasıdır. Yani Türk firmaları NSPA'ye ürün tedariki konusunda istenen ölçüde etkili değildir.

Almanya Silahlı Kuvvetler İşbirliği Ofisi Vasıtasıyla Yapılan Alımlar (Bundeswehr, 2022):

Özellikle Almanya'dan tedarik edilen başta Leopard tankları olmak üzere tedarik edilen silah ve sistemlerini kapsayan alımlar. Bu kuruluş Alman Hükümeti'nin direk bağlantısı ve kontrolü altındadır. İki Almanya'nın birleşmesinden sonra ihtiyaç fazlası malzemelerde bu

sistem üzerinden dış politikayı destekleyecek şekilde hibe veya satış yolu ile elden çıkarılmıştır. Bu kuruluş Almanya için halen önemli bir dış politika enstrümanı durumundadır.

Almanya ayrıca Leopard tanklarının kullanımının yaygınlaşmasını daha da artırmak için “Leopard Kullanan Ülkeler- Leo User Nations- LEOBEN” (LEOBEN, 2022, s.1) adı altında bir grup kurarak Leopard tanklarının lojistik, eğitim faaliyetlerinin ortak yapılabilmesini sağlamaktadır. Hatta bu gruptaki ülkeler kendi aralarında Leopard tankı alış veriş dahi yapabilmektedir. Leopard kullanan ülkelerin yedek parça ihtiyaçlarını bu grup vasıtası ile birleştirerek Alman Sanayisi için daha uygun sözleşmeler yapılmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu gruplar üzerinden sağladığı kullanıcı görüşleri silah sistemlerinin değişik coğrafyalarda ve hareket ortamlarında kullanımı ile elde edilen sonuçları üreticiye geri besleme olarak sağlamak sureti ile malzeme geliştirme çalışmalarına da katkı sağlamaktadır.

Ataşelik ve Dış Temsilcilikler Vasıtasıyla Yapılan Alımlar:

MSB bazen Türkiye ile arasında herhangi bir sürekli işbirliği olmayan ülkeler veya ihtiyaç duyduğu malzemelerin bulunduğu ülkeler ile askeri ataşelik veya dış temsilcilikler vasıtasıyla da alım yapmaktadır.

Yurtdışı Organizasyon ve Şirketlerden Yapılan Alımlar:

OCCAR (Organisation Conjointe de Coopération en matière d’Armement/ Organisation for Joint Armament Co-operation) (OCCAR, 2022, s. 1) Almanya, Fransa ve İtalya arasında savunma sanayinde ortak hareket etmek amacıyla 1982 yılında kurulmuş bir konvansiyondur. Zaman içerisinde Hollanda-Belçika-İspanya ve İngiltere’de üye olmuştur. Türkiye grupta “Üye olmayan, Katılımcı Devlet” statüsünde bulunmaktadır. Grup şimdiye kadar içlerinde MILAN tanksavar silahından A400M uçağı gibi bir çok silah sistemi ve malzeme üretmiştir. Türkiye katılımcı ülke olarak A400M örneğinde olduğu gibi buradan bazı silah ve sistemleri tedarik edebilmektedir.

MSB Dış Satış Sistemi Mevcut Durum

MSB mevcut teşkilatında herhangi bir dış satış sistemini organize eden bir birime sahip değildir. Ancak daha önce de belirtildiği gibi 5201 SK kapsamında harp silah ve araçlarının ithal ve ihracatının kontrolü MSB tarafından yapılmaktadır. Ayrıca karşılıklı imzalanan ikili anlaşmalar gereği, savunma sanayi ile ilgili ihtiyaçlar için koordinatörlük görevi yaparak başta SSB’lığı ve ilgili firmalar ile ilgili ülkenin ihtiyacı her

bir durum ve ihtiyaç için ayrı süreçler tekrar edilerek karşılanmaya çalışılmaktadır. Yani yurt dışından gelecek ihtiyaçların sürekli, hızlı kabul edileceği, her aşamanın takip edilebildiği, malzemeler üzerinde kurumsal kontrol sağlanabileceği bir sistem bulunmamaktadır. Çünkü MSB ve SSB'lığı kuruluş ve yetkilerinde hukuki olarak böyle bir görev belirtilmemiştir. Belirli bir döneme kadar ihtiyaçlarını büyük ölçüde dış alım ile karşılayan MSB açısından böyle bir konu gündeme gelmemiş olabilir ancak yerli üretimde büyük ölçüde yeterliliğe ulaşmış olan Türk Savunma Sanayi kurum ve firmaları için bu görevin öncelikli bir ihtiyaç olduğu öngörülmektedir.

Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) Dış Alım ve Satış Sistemi Mevcut Durum

SSB Dış Alım Sistemi:

Savunma Sanayii Başkanlığı da MSB tarafından kullanılan başta FMS, NSPA olmak üzere diğer dış satın alma metod ve sistemlerini kullanmaktadır. SSB Savunma Sanayii İcra Komitesi'nin aldığı kararları yerine getirirken, gerektiğinde yurt dışından gerekli olan sistemleri almak üzere girişimleri yapmak yetkisine sahiptir. Tabi burada önemli olan sivil savunma sanayi firmalarının (TSKGV ve SSB şirketleri hariç) ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Çünkü FMS devletten devlete bir sistemdir. Yani hem ABD'li şirketlerin, hem de yabancı şirketlerin direk ABD'den silah sistemi ve ya hizmet alımını engellemektedir. Eğer sivil savunma sanayi firması TSK'ne yapacağı bir sistem için FMS'den malzeme ihtiyacı duyuyorsa bunu genelde SSB veya MSB vasıtası ile karşılayabilmektedir.

Burada ayrıca başka bir sorunsal daha vardır. Sivil bir savunma sanayi (TSKGV ve SSB şirketleri hariç) firmasının ihtiyaç duyduğu malzemeleri yurt dışından nasıl tedarik edeceği konusudur. Örnek olarak, sivil bir savunma sanayi firmasının üçüncü bir ülke için yaptığı sistemlerdeki ithal ürünlerin nasıl tedarik edileceğidir. Burada firmalar kendileri irtibata geçerek malzeme ve sistemleri tedarik etmektedir. Ancak bu durumda, en son Kanada hükümetinin IHA/SIHA'larda kullanılan kameraları "End User" koşullarından dolayı vermemesi gibi problemleri yaratmaktadır (Defence Türk Net, 2020, s. 1). Bu nedenle sivil savunma sanayi şirketlerinin ihtiyaç duyduğu, özellikle kritik sistemlerin tedariki için de bir sistemin bulunması önemlidir. Kurulacak yapı bu ihtiyacı da giderebilir.

SSB Dış Satış Sistemi:

Şu anda Türk Savunma Sanayi ürünlerinin dış ülkelere satışı Savunma Sanayii İcra Komitesi (SSİK)'nin alacağı kararlara göre olmaktadır. Çünkü Cumhurbaşkanlığı Kararname No: 7'de "Savunma sanayi ürünleri ihracatını ve offset konularını koordine etmek" kapsamında yapılacağı belirtilmektedir. Ancak aynı kararnamede belirtildiği üzere Başkanlığın dış satış sorumluluğu tam olarak belirtilmemektedir. Yani başkanlık yurt dışından gelen her bir talebi, başta MSB ve ilgili vakıf şirketleri ve savunma sanayi firmaları ile koordine ederek süreci sonlandırmaktadır. Dolayısıyla başkanlık her bir durum için, benzer metotlar kullanarak proje bazlı olarak bu sistemi sağlamaktadır. Burada SSB aslında Türk Savunma Sanayi ürünlerinin ihraç edilmesine bir nevi aracılık yapmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi aslında SSB bu konuda belirli bir seviyeye kadar inisiyatif almaktadır. Ancak şu ana kadar bütüncül olarak tüm ihtiyaçları giderebilecek bu maksada uygun bir yapılanmaya gidilememiştir. Doğal olarak bu konularda bir problem sahası yaşandığında durum SSB'na intikal ettiğinde konuya müdahil olunabilmektedir. Ancak bu problem çözme konusu bir sistem ve yaklaşım dahilinde olmamakta, her bir duruma göre yapılmaktadır.

Yani SSB yurt dışına ihraç etmesine aracılık yaptığı herhangi bir sistemin ilgili ülkede bakım ve idamesi için gerekli ihtiyaçları ya projenin içine dahil ederek sağlamakta ya da her bir durum için yeniden gayret sarfetmektedir. Ayrıca zaman içerisinde satılan ürünlerin kontrolü ve takibi ile ilgili bir sorumluluğu da bulunmamaktadır. Çünkü böyle bir teşkilat ve yapısı yoktur. Şu anda bu konuyu belirli oranda yerine getirebilmektedir. Ancak Türk Savunma Sanayi bu şekilde büyümeye devam ettiği takdirde artık şirketlerin bireysel gayretleri ile sürdürülemeyecek bir yapıya ulaşacaktır. Dolayısıyla yurt dışından gelen tüm taleplerin zamanında ve sürekli karşılanması önem kazanacak, Türk Savunma Sanayi ürünlerinin tercih edilmesi için de bir neden olacaktır. Aslında burada önemli olan satılan bir sistemin ihtiyaç duyacağı yedek parça ve hatta eğitimlerinin sürekli, kısa zamanda sağlanacağı ve bürokrasiye kurban edilmeyecek bir sistemin kurulmasıdır. Yani problemlerin yaşanmadan çözümünü, sistemin sürekliliğini öngören proaktif bir sistemin kurulması önemlidir.

Bazen bu konuda şirketler yine kendileri inisiyatif alarak mevcut mevzuat kapsamında girişim yapmaktadır. Ancak bazen bu girişimlerden ilgili şirket de zarara uğrayabilmektedir.

Diğer Ülkelerin Yabancı Askeri Satış Sistem ve Yapıları

İngiltere (DESA):

İngiltere’de İngiliz Ordusu’nun ihtiyaç fazlası malzemeleri ile yeni veya yenilenmiş askeri malzeme satışı Savunma Bakanlığı bünyesinde bulunan DESA (Defence Equipment Sale Authority) adlı kuruluş tarafından yapılmaktadır. Bu kuruluş İngiltere’de dış askeri satışlar ile ilgili tek yetkili kuruluştur. İngiliz Savunma Bakanlığı tarafından DESA’nın amaçları şu şekilde belirlenmiştir.

- Savunma Bakanlığı ikmalini en üst seviyeye çıkarmak,
- Gerekli hukuki ve çevresel gereklilikleri sağlamak,
- Dış Askeri Satışlar için fırsatlar yaratmak,
- İngiliz sanayisi için gelişme ve büyüme fırsatları yaratmak.

DESA bunları yaparken İngiliz Savunma Sanayi firmaları ile yakın çalıştığını da belirtmektedir. Kuruluşun her bir askeri malzeme sınıfı için belirli firmaları seçerek yine bunları potansiyel müşteri (devletler ve şirketler) ile paylaşarak dış satışları belirli bir sistem içerisinde yaptığı anlaşılmaktadır (DESA, 2022).

Fransa (DGA):

Fransa’daki DGA (La Direction Générale d’Armement) 1961 yılında kurulan ve Fransa Silahlı Kuvvetleri’nin tüm ihtiyaçlarını karşılayan bir kurumdur. DGA daha çok Türkiye’deki SSB’na benzemektedir. Ancak Fransız Ordusu’nun kullandığı malzemelerin ve Fransa Savunma Sanayisinin dış satışlarını gerçekleştirmekten de sorumludur (DGA, 2022).

Güney Kore (DAPA):

Güney Kore’de bulunan DAPA (Defence Acquisition Program Administration) yine Türkiye’deki SSB benzeri bir kuruluştur. DAPA hem Güney Kore Silahlı Kuvvetleri için askeri sistem ve teçhizat üretmekte, hem de Güney Kore Savunma Sanayi ürünlerinin dış ülkelere satılmasını koordine etmektedir. DAPA’nın bu konuda yönettiği projelere örnek olarak Türk Milli Ana Muharebe Tankı olan ALTAY’ın üretilmesinde Türkiye ve Güney Kore Savunma Sanayi firmaları arasındaki işbirliği verilebilir (DAPA, 2022.)

Rusya (Rosoboronexport):

Rusya'nın ihraç ve ithal edeceği tüm askeri ürünlerin satış ve alımını yapan devlet kuruluşudur. Şirketin görevleri arasında “*Rus milli politikasının askeri malzeme sattığı ülkelerde sağlanması*” bulunduğu açık olarak belirtilmektedir. Yani Rusya Federasyonu’da dış askeri satışları dış politikasının önemli bir aracı olarak görmektedir. SSB’lığı Rusya’dan kamuoyunu da oldukça meşgul eden S-400 hava savunma silah sistemlerini Rosoboronexport vasıtasıyla ithal etmiştir (Rosoboronexport, 2022).

Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi’nin Kurulması

Öncelikle Türk Savunma Sanayi dış satış ihtiyacını karşılayacak, organize edecek bir yapıya ihtiyacı olduğudur. Her ne kadar bu yapının çeşitli isimler altında kurulacağı mümkünse de dünyadaki benzerleri göz önünde bulundurulduğunda “Türk Yabancı Askeri Satışlar (TYAS)-Turkish Foreign Military Sales (TFMS)” sistemi adı altında kurulmasının uygun olduğu öngörülmektedir. Mevcut ikili anlaşmalar ve şu ana kadar yürütülen sistem göz önünde bulundurulduğunda dış askeri satışlarda şu anda MSB’nin ikili anlaşmalar ve 5201 SK kanun kapsamında dahil olduğudur. Her ne kadar SSB’lığı görevleri arasında Türk Savunma Sanayinin ürettiği ürünleri dış ülkelere satış ile ilgili direk bir görevi ve teşkilat yapısı olmasa da “De Facto” olarak MSB’ye göre bir adım daha önde olduğu anlaşılmaktadır. Ancak hem ihraç hem de ithal edilecek askeri malzemelerin onay makamı yine MSB’liğindedir. Aslında her iki kurumun kanunlardan aldığı yetki ile yaptığı görevler kendilerine yıllar boyunca bu deneyimi kazandırmıştır. Ancak; ihraç edilen sistemlerin ilgili ülkede bakım ve idamesini sağlanması ile ilgili sürekli ve kesintisiz bir lojistik ikmal veya ömür devri lojistik için kurulmuş bir sistem bulunmamaktadır. Aslında Türk Savunma Sanayinin de ihtiyacı olan böyle bir sistemdir. Dolayısıyla Türk Yabancı Askeri Satışlar sistemini yürütecek birimin SSB’lığı bünyesinde başta MSB, DİB, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmak üzere ihtiyaç duyulacak diğer kurum ve kuruluşlar ile irtibat halinde bulunarak kurulması öngörülmektedir. Böylelikle hem MSB’nin kurumsal yapı ve hafızasından, hem de SSB’lığının dinamik dış satış deneyim ve esnekliğinden yararlanılarak dış ülkelere satılan her türlü savunma sanayi ürününün kontrolü, tedariki, ömür devri lojistik sistemine göre desteği ve kayıtlarının tutulması sağlanabilir.

Bu incelemenin ışığında SSB bünyesinde Başkanlığa bağlı, müstakil bir “Dış Askeri Satışlar Yardımcılığı” kurulabilir. Bu yardımcılık; Türk Savunma Sanayi firmalarının Türk Dış Politikası(TDP) kapsamında; yurt dışı satışlarının sürekli olmasının sağlanması, ilgili ülkelere satış

sonrası kesintisiz bir lojistik tedarik zincirinin kurulmasını, satışı yapılan silahların envanterini tutulması ve “end user” durumlarını ilgili ülkelerin birimleri ile koordine etmek görevlerini yapabilecek bir yapıda olmalıdır. MSB bu sistemde iki görevi yürütebilir. Birincisi halen mevcut durumda olduğu gibi 5201 SK kapsamında yurt dışına ihraç edilecek harp silah ve teçhizatının onayını vermek, ikincisi ise gözlemci görevidir. MSB'nin gözlemci görevinin sistemin tamamını kontrol ederek gerektiğinde SSB veya ilgili kurum kuruluşlar ile koordine ederek, ilgili devletin Türkiye'den satın aldığı silah sistem teçhizatının lojistik destek, eğitim ve idamesinde bir tıkanıklık yaşandığında devreye girecek şekilde kurulması uygun olacaktır.

Kurulacak bu sistem kapsamında; meydana gelebilecek gecikmeleri önleyecek, bürokrasiyi en aza indirecek, kullanımı yaygın olacak şekilde “blockchain” tabanlı bir yazılım ile tüm paydaş ülkelere zaman kaybetmeden istek, onay, tedarik ve kayıt sistemi sağlanabilir. Böylelikle paydaş olan her ülkenin bu sisteme girmesi sağlanarak güvenilirlik de sağlanır. Türk Yabancı Askeri Satışlar Sistemi (TYAS- Turkish Foreign Military Sales/TFMS) yapısı aşağıda belirtilen esaslara göre kurulabilir⁸.

Tablo 3

Önerilen Türk Dış Askeri Satışlar Yapısı

Sonuç

Mevcut durumda Türk Savunma Sanayisinin geldiği durum itibariyle dış askeri satışlar uzun koordinasyon süreçleri, sürekli aynı gayretlerin sarf edilmesiyle yürütülmektedir. Ancak satılan sistemlerin ilgili ülkede kesintisiz ve zamanında, ömür devri lojistik desteğini sağlayacak şekilde olan bir sistem bulunmamaktadır. MSB ve SSB lığı tarafından belki şu anda sistem bir türlü yürütülmektedir. Ancak önümüzdeki dönemde dış

⁸ Bu yapı tamamen jenerik ve bir fikir vermesi amaçlanarak önerilmiştir. İhtiyaçlara göre şekillenecektir. Önemli olan böyle bir sistem ve mekanizmanın kurulmasıdır.

askeri satışlarda artış olacağı göz önünde bulundurulduğunda, proaktif bir yaklaşımla sistemin şimdiden kurulması önem kazanmaktadır. Çünkü savunma sanayi uluslararası rekabetin üst seviyede olduğu bir alandır.

Savunma sanayi ürünlerinin dış ülkelere satışının devlet garantisi altında yapılması, alıcı tarafta hem politik hem de finansal olarak bir güven ve rahatlama sağlayacaktır. Dış ülkelerde yaratılan bu güven neticesinde Türk Savunma Sanayinin sürdürülebilirliği ve rekabet imkanı da sağlanmış olacaktır.

Dış askeri satışlar sadece firmalardan yapılan yeni üretilmiş ürün ve sistemler ile sınırlı değildir. TSK'nin halen kullandığı sistem ve teçhizatı, isteyen ülkelere hibe veya satış yoluyla yapılması da önemli bir konudur. Aynı husus İçişleri Bakanlığı envanterindeki malzemeler için de geçerlidir. Çünkü gelinen aşamada İçişleri Bakanlığı bünyesinde bulunan Jandarma, Sahil Güvenlik ve Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde, TSK'da bulunan gelişmiş harp silah ve araçları bulunmaktadır. Gerekliğin de bunlar da dış ülkelere gerektiğinde satılabilir, böylece envantere daha modern sistemler daha az maliyete girmiş olur.

Türkiye'nin dış askeri satışlar ile ilgili, yeni sisteminin kurulması ile birlikte değişik kanunlarda belirtilmeyen konuların ilgili kanuni boşlukların doldurulması için yeni bir hukuki düzenleme de gerekebilecektir. Bu düzenlemede görev ve sorumluluklar tam olarak belirtildiği takdirde kurumsal hafıza ve devlet güvencesi de tam olarak sağlanmış olur. Bu husus alıcı ülkelerdeki tereddütleri giderir.

Dış Askeri Satışların blokchain tabanlı bir yazılım ile desteklendiği güvenli ve hızlı bir tedarik sistemi kurularak bürokrasi ve zaman kaybının önüne geçilmesi önemli bir konudur. Bu sisteme erişim ilgili ülkelerin taleplerine göre açılan her bir siparişe taraf olan organizasyonlara (MSB-SSB-İlgili ülke makamları-Üretici Firma/Firmalar) göre yapılarak esneklik sağlanmış olur.

Savunma sanayi konuları Türkiye için yeni ve önemli alanlardan birisidir. Bu nedenle mühendis kökenli akademisyenlerin yanında sosyal bilimler akademisyenlerinin de savunma sanayi konusunda çalışmalar yapması önemlidir.

Sonuç olarak; önümüzdeki dönemde daha da artacağı öngörülen Türk Savunma sanayi ürünlerinin etkili bir dış politika enstrümanı olarak kullanılması, sürdürülebilir ve bütüncül bir yaklaşımla kurulacak, mevcut sistemdeki boşlukları dolduracak, IT sistemleri ile desteklenmiş

bir "Türk Yabancı Askeri Satışlar -TYAS" sisteminin kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Ek Beyan/ Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Akyar, M. S. (2019). New period in Turkey's relationship with sub saharan Africa: re-loading. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4(8).

Almanya Silahlı Kuvvetler İşbirliği Ofisi. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.bundeswehr.de/en/organization/equipment/organization/bainbw>.

ASELSAN. (2022). Aselsan'ın kuruluşu. Erişim tarihi: 18.09.2022, <https://www.aselsan.com.tr/tr/hakkimizda/tarihce>.

Cleveland, W. L and Bunton M. (2009). *A history of Modern Middle East* (Dördüncü Baskı). Philadelphia: Westview Press.

Cumhuriyet. (2019). ATAK'a motor engeli (2019, 15 Temmuz). Erişim tarihi: 10.10.2022, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/ataka-motor-engeli-1489255>.

DAPA, Güney Kore Savunma Tedarik İdaresi. (2022). Erişim tarihi: 08.11.2022, http://www.dapa.go.kr/dapa_en/sub.do?menuId=412.

Defenceturk. (2020). Kanada silah ambargosuna rağmen Türkiye'ye İHA optiklerinin satışlarını onayladı (2020, 18 Haziran). <https://www.defenceturk.net/kanada-silah-ambargosuna-ragmen-turkiyeye-ihaoptiklerinin-satisini-onayladi>.

DefenseNews. (2022). ASELSAN ilk 100 şirkette 49'uncu. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://people.defensenews.com/top-100/>.

Dervişoğlu, F.M. (2007). *Türkiye'nin havacılık efsanesi: Nuri Demirağ*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

DESA, İngiltere Savunma Teçhizat Satış Otoritesi. (2022). Erişim tarihi: 12.09.2022, <https://www.gov.uk/government/groups/defence-equipment-sales-authority#about-desa>.

DGA, Fransa Genel Silahlanma İdaresi. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.defense.gouv.fr/dga/nous-connaitre/presentation-direction-generale-larmement>.

Fearon, J.D. ve Hansen, B.T. (2018). The arms trade, international alignments, and international conflict. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://econ2017.sites.olt.ubc.ca/files/2018/09/The-arms-trade-international-alignments-and-international-conflict.pdf>.

Fukuyama, F. (2021). Turkish drone success... Erişim tarihi: 17.11.2022, <https://www.middleeastmonitor.com/20210413-turkey-drone-success-has-elevated-it-in-the-world-says-fukuyama/>.

Kalyon, L. (2009). Truman Doktrini üzerine bir analiz. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), 9-11.

Karaköse, N. (2019). *Afrika Grupları komutanı, Kafkas İslam Ordusu komutanı, Sütlüce Fabrikası'nın sahibi Nuri Paşa (Killigil)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Keohane, R.D. ve Nye, J.S. Jr. (2011). *Power of Interdependence* (Dördüncü Baskı). ABD: Longman (Pearson).

LEOBEN, Leopard Kullanan Ülkeler Grubu. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://dict.leo.org/myleo/register.php?lp=ende&lang=de>.

Linklater, A., Burchill, S., Devetak, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smit, C., True, J. (2005). *Theory of International Relations* (Dördüncü Baskı). New York: Palgrave Macmillan.

Milli Savunma Bakanlığı. (2022). MSB Tedarik Hizmetleri Genel

Müdürlüğü. Erişim tarihi: 16.10.2022, <https://www.msb.gov.tr/Tedarik/icerik/tedarik-hizmetleri-genel-mudurlugu>.

Milli Savunma Bakanlığı. (2022). *MSB Uluslararası Tedarik İşleri Daire Başkanlığı*. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.msb.gov.tr/Tedarik/icerik/tedarik-hizmetleri-genel-mudurlugu>.

Nash, P. (2000). *The other missiles of october; Eisenhower, Kennedy, and the Jupiters, 1957-196*. London: The University of North Carolina Press.

NATO NSPA Tedarik Ajansı. (2022). Erişim tarihi: 01.11.2022, <https://www.nspa.nato.int/>.

North, O.L. and Novak, W. (1991). *Under fire, An American story*. New York: HarperCollins.

Notesfrompoland. (2022, 15 Haziran). Polonya'nın Ukrayna'ya askeri yardımı. Erişim tarihi: 06.11.2022, <https://notesfrompoland.com/2022/06/15/poland-has-given-ukraine-military-aid-worth-at-least-1-7bn-expects-allies-to-help-fill-the-gaps/>.

OCCAR. (2022). Erişim tarihi: 04.10.2022, <http://www.occar.int/about-us>.

Oral, A. (2012). *Şakir Zümre: İlk silah fabrikatörü*. İstanbul: Demkar Yayınevi.

Oran, B. (2008). *Türk dış politikası, Kurtuluş savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar, cilt:1 (1919-1980)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Rosoboronexport, Rusya Askeri İthalat ve İhracat Şirketi. (2022). Erişim tarihi: 10.11.2022 <http://roe.ru/eng/rosoboronexport/status/>.

Savunma Sanayii Başkanlığı. (2022). Uluslararası İşbirliği Dairesi. Erişim tarihi: 07.11.2022, <https://www.ssb.gov.tr/WebSite/contentlist.aspx?PageID=42&LangID=1>.

Savunma SanayiST. (02 Aralık 2022). Savunma sanayinde rekor kırıldı. Erişim tarihi: 20.12.2022, <https://www.savunmasanayist.com/turk-savunma-Sanayinden-kasim-ayinda-ihracat-rekoru/>.

Shin, A. (2019). Washington Post. When oliver North .... Erişim tarihi: 17.11.2022, https://www.washingtonpost.com/lifestyle/magazine/when-oliver-north-avoided-prison-time-for-his-role-in-the-iran-contra-scandal/2018/06/22/c327bc6e-634c-11e8-99d2-0d678ec08c2f_story.html.

SİPRİ 2021 Yılı Raporu. (2021). Türkiye raporu. Erişim tarihi: 19.11.2022, <https://www.sipri.org/databases/national-reports/Turkey>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı 2022 Yılı Kalkınma Planı. (2021). Savunma sanayi yerlilik oranı, 164. Erişim tarihi: 13.10.2022, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/2022_Yili_Cumhurbaskanligi_Yillik_Programi.pdf.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2004). 5201 sayılı harp araç ve gereçleri ile silâh, mühimmat ve patlayıcı madde üreten sanayi kuruluşlarının denetimi hakkında kanun. Erişim tarihi: 19.11.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5201.pdf>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2022). 3212 sayılı silahlı kuvvetler ihtiyaç fazlası mal ve hizmetlerinin satış, hibe, devir ve elden çıkarılması; diğer devletler adına yurt dışı ve yurt içi alımların yapılması ve eğitim görececek yabancı personel hakkındaki kanun. Erişim tarihi: 17.11.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3212&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (2022). SSM'nın SSB'na dönüşmesi, Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi No: 7. Erişim tarihi: 10.11.2022, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.7.pdf>.

Türk Silahlı Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı. (2022). Savunma sanayi tarihçesi ve TSKGV'nın kurulması. Erişim tarihi: 10.10.2022, <https://www.tskgv.org.tr/tr/hakkimizda/tarihce>.

US Congress. (2022). *US National Defense authorization act*. Erişim tarihi: 15.11.2022, <https://www.congress.gov/event/117th-congress/house-event/114816?s=1&r=7>.

US Defense Security Cooperation Agency. (2022). *Yeşil Kitap (Green Book) FMS Referans Kitabı*. Erişim tarihi: 13.11.2022, <https://www.dsca.mil/resources/publications>.

US Department of Treasury. (2022). ABD CAATSA Yasası. Erişim tarihi: 12.11.2022, <https://home.treasury.gov/policy-issues/financial-sanctions/sanctions-programs-and-country-information/countering-americas-adversaries-through-sanctions-act-related-sanctions>.

Walt, S.M. (1987). *The origin of alliances*. London: Cornell Iniversity Press.

Yahuda, M. (1996). *The international politics of Asia Pasific; 1945-1995*. Routledge: New York.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Bir İmkân Olarak Dijitalleşme ve Dijital Belediyecilik: Muş Belediyesi Örneği¹

*Digitalization and Digital Municipalism as an Opportunity:
Example of Muş Municipality*

Mehmet Şirin ÇETİN

Öğr. Gör. Dr.,
Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Meslek Yüksek Okulu.
cetinmehmetsirin34@gmail.com
ORCID: 0000-0001-8181-744X

Bekir PARLAK

Prof. Dr.,
Bursa Uludağ Üniversitesi, İktisadi
ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset
Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü.
bparlak21@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9173-7563

Cilt / Issue: 10(2) 591-610
Geliş Tarihi: 17.01.2023
Kabul Tarihi: 14.06.2023

Atf: Çetin, M. Ş. ve Parlak, B.
(2023). Bir imkân olarak Dijitalleşme
ve Dijital Belediyecilik: Muş
Belediyesi örneği. *Tesam Akademi
Dergisi*, 10(2), 591-610. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1333811>.

¹ Bu çalışma 22-23 Ekim 2020
tarihinde düzenlenen II. Uluslararası
Muş Sempozyumu'nda sunulan
bildirinin geliştirilmiş ve
güncellenmiş halidir.

Öz

Dijitalleşme, dijital teknolojilerin sunduğu imkânlarından faydalanarak günlük hayatın ve iş hayatının değişerek yeni bir sanal kimliğe bürünmesidir. Dijitalleşme çağımızın kaçınılmaz bir gerçeği olarak her alanı etkilediği gibi belediyelerin hizmet sunmalarını da büyük oranda etkilemiştir. Belediyeler, yerel yönetim sistemi içerisinde vatandaşlara kentsel alanlarda kamu hizmeti sağlayan birimler olarak faaliyet gösteren ve her geçen gün daha da önem kazanan yerel yönetim birimleridir. Ülkemizde gittikçe yaygınlaşan e-devletin yerel ayağı olan e-belediye uygulamaları, belediyelerde yeni yönetim anlayışının bir parçası olarak görülmektedir. Belediyeler açısından dijitalleşme en basit anlamıyla daha önce fiziki olarak sunulan hizmetlerin sanal ortama aktarılması, bu yolla hem hizmet sunumunun kolaylaşması ve yaygınlaşması hem de vatandaşın hizmete ulaşmasının hızlı ve kolay hale gelmesinin sağlanmasıdır. Çalışmamız bu perspektifte Muş Belediyesi'nin dijitalleşme alanında şimdiki kadar attığı adımları, bundan sonra atacağı adımları belediyenin dijitalleşme ile doğrudan ilgili olan yönetici ve personel ile yapılacak görüşme neticesinde ortaya koymaya çalışacaktır. Teori ve bulgular analiz edildikten sonra ayrıca değerlendirmeler de yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Dijital Belediyecilik, e-Belediyecilik, Muş Belediyesi

Abstract

Digitalization is the transformation of daily life and business life into a new virtual identity by taking advantage of the opportunities offered by digital technologies. As an inevitable fact of our age, digitalization has affected every field as well as the service provision of municipalities.

Municipalities are local government units that operate as units that provide public services to citizens in urban areas within the local administration system and are becoming more and more important every day. E-municipality applications, which are the local leg of e-government, which is increasingly widespread in our country, are seen as a part of the new management understanding in municipalities. In terms of municipalities, digitalization is simply the transfer of previously physically provided services to the virtual environment, thus facilitating and widespread service provision, and making it faster and easier for citizens to access services. Our study will deal with the Municipality of Muş in this perspective. In this perspective, the current study will try to reveal the steps taken by the Municipality of Muş in the field of digitalization and the steps to be taken from now on, as a result of the interviews with the administrators and personnel directly related to the digitalization of the municipality. After the theory and findings are analyzed, evaluations will be made.

Keywords: Digitalization, Digital Municipalism, e-Municipality, Muş Municipality

Extended Abstract

Digitization is a form of the transformation of daily life and business life and their gaining a new virtual identity by taking advantage of the opportunities offered by digital technologies. As an inevitable fact of our age, digitalization has affected every field of life. This situation has greatly affected the provision of services by municipalities. In this connection, the current study tried to reveal the steps taken by the Muş Municipality in the field of digitalization and the steps to be taken from now on, as a result of the interviews with the administrators and personnel directly related to the digitalization of the municipality. After analyzing the theory and findings, the scope of the subject was expanded by making evaluations.

Municipalities are local government units that operate as units that provide public services to citizens in urban areas within the local government system and are gaining more and more importance with each day. When the area of duty, authority and responsibility of the state is considered, it is clear that this area is too big to be administered by a single body. Thus, local administrations were established in 1930 with the Municipality Law numbered 1580, as it was necessary for the state to fully fulfil its duties and responsibilities and to determine its needs for public services to be delivered more effectively and efficiently than a single central administration. As a local government unit, municipalities

take into account the citizenship law while providing their services. For this reason, it is an inevitable fact that there should be a sincere and strong bond between the citizens it covers and serves.

With the changing conditions, the importance of municipalities in the administrative level is increasing with each day. In this respect, it is seen that municipalities, which are one of the most important service providers of local governments, have brought some services to the internet with the developing technology. Moreover, many municipalities are in constant communication with the local people by using social media actively. In fact, today, mayoral candidates also carry out their election campaigns mostly through social media. In this respect, e-municipality applications, which are the local pillars of e-government, which is becoming increasingly widespread in our country, are seen as a part of the new administrative approach in municipalities. With the e-municipality project, it is aimed to meet the needs of municipalities within the scope of information technology by bringing them together on a common platform.

As an inevitable fact of our age, digitalization affects every field of life very quickly. With digitalization, the idea that the world has become a global village and that no one can close their eyes to this fact has begun to be influential. Today, municipalities cannot ignore this fact and cannot stay out of this process. In this context, it is thought that e-municipality applications have started in our country, but they have not been able to reach the desired level yet.

E-municipality applications which are the local pillars of e-government and which are becoming increasingly widespread in Turkey are seen as a part of the new administrative approach in municipalities. In the simplest sense, digitalization for municipalities means the transfer of previously physically offered services to the virtual environment and thus facilitating the provision of services, making the services more widespread and enabling the citizens to access services quickly and easily. It is expected that digitalization in municipalities will reduce bureaucracy, which is the subject of constant criticism, to increase the speed of work flow and to have a positive effect on the budget by saving time.

Muş, which is the area of our study, is relatively among the least developed provinces of our country. In fact, Muş is in the last place in various respects in many studies. For example, it ranks in the 81st place in terms of human development index. Therefore, while even the municipalities in the developed provinces of our country have not

exhibited the expected level of digitalization capacity, it is not expected for the Municipality of Muş to be fully successful in this regard. Our aim is to identify and reveal the main deficiencies in this regard.

The Municipality of Muş, which was first established in 1929, is now managed by Feyat Asya, the candidate of the Justice and Development Party elected in the 2019 local elections, and has a total of 580 personnel, 29 women and 551 men.

Within the scope of our study on the Municipality of Muş, it was determined that there are five people who have worked and are still working in the digitalization unit and they were interviewed one by one. It was observed that the participants have some specific knowledge about digitalization and they want the digitalization of the municipality because it will both reduce their workload and please the citizens. On the other hand, it was determined that they see the digitalized subject areas as positive but insufficient and accept that digitalization provides many conveniences for them. On the other hand, their main complaint is that the digitalization capacity of the municipality is insufficient. Here, the inadequacy of the administrators in terms of vision, the fact that although there are protocols signed between institutions for cooperation, they are not implemented, the lack of budget and personnel and the incompetence of the existing personnel and equipment are listed as obstacles. It was witnessed personally that the information-processing room, which needs to be protected very meticulously and where the data are hidden, is not sufficiently protected. Based on these reasons, it was determined that although the Municipality of Muş has taken some steps in digitalization, it still has many shortcomings and needs to take the following steps to eliminate these shortcomings:

- *Training of all the personnel, including the administrators, on digitalization,*
- *Evaluating their competence in digitalization while recruiting new personnel,*
- *Allocating sufficient budget for digitalization,*
- *Making tools and equipments more qualified,*
- *Carrying out various activities to inform the public about this issue.*

Given the delineations above, it can be said that although the Municipality of Muş has taken various steps towards digitalization, these are still insufficient and more serious steps should be taken for digitalization.

Giriş

Dijitalleşme, gelişen teknolojinin sunduğu olanaklardan faydalanarak iş hayatının ve günlük hayatın yeni bir boyut kazanmasıdır. Her alanı etkileyen bu dönüşüm bir yerel hizmet birimi olan belediyeleri de etkilemiştir. Elbette bu etkileme derecesi her konuda olduğu gibi ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ile doğrudan ilişkili bir durumdur. Dolayısıyla ekonomik olarak gelişmiş ülkelerin yerel yönetimlerinin dijital dönüşüme daha kolay uyum sağladıkları gözlemlenmektedir.

“Belediyeler, yerel yönetim sistemi içerisinde yer alan ve vatandaşlara kentsel alanlarda kamu hizmeti sunan birimler olarak yönetim kadememizde yer almaktadır. Değişen koşullarla birlikte belediyelerin yönetim kademesindeki önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Bu açıdan gelişen teknolojiyle birlikte yerel yönetimlerin en önemli hizmet sağlayıcı birimlerinden olan belediyelerin bazı hizmetleri internet ortamına taşıdıkları görülmektedir. Ayrıca birçok belediye sosyal medyayı da aktif bir şekilde kullanarak yerel halk ile sürekli bir iletişim halinde olmaktadır. Nitekim günümüzde artık belediye başkan adayları da seçim propagandalarını çoğunlukla sosyal medya üzerinden yürütmektedir. Bu bakımdan ülkemizde gittikçe yaygınlaşan e-devletin yerel ayağı olan e-belediye uygulamaları, belediyelerde yeni yönetim anlayışının bir parçası olarak görülmektedir” (Karaca ve Öztürk: 2019, s. 529). E-belediye projesi ile belediyelerin ortak bir platformda buluşturulması sağlanarak onların bilgi teknolojisi kapsamındaki ihtiyaçlarının karşılanması hedeflenmektedir.

Belediyeler açısından dijitalleşme daha önce fiziki olarak sunulan birçok hizmetin sanal ortama aktarılması sonucu hizmet sunumunun kolaylaşması ve yaygınlaşmasıdır. Bu da vatandaşın hizmete hızlı ve kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Dijitalleşme bir yandan sürekli eleştiri konusu olan bürokrasinin azalmasını sağlayarak iş akışının hızını artırmakta iken, diğer taraftan kaynak ve zaman tasarrufu sağlayarak bütçeye olumlu etkide bulunmaktadır.

Çalışmamız, dijitalleşme konusunu irdeleyerek bunun belediyeleri -özellikle Muş Belediyesini- nasıl etkilediğini ve onların hizmet sunumunu hangi yönde değiştirdiğini ayrıca çalışanlar üzerindeki etkisini tespit etmeyi amaçlanmaktadır. Muş Belediyesi özelinde yapılacak olan çalışmada literatür taraması ile birlikte Muş Belediyesinde dijitalleşme konusunda yetkili kişiler (programcı, mühendis vb.) ve yöneticilerle (Belediye Başkan Yardımcısı) yapılan görüşmeler sonucu temin edilen verilerle kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu kavramsal çerçeveden hareketle yapılan araştırmada Muş Belediye’sinin dijital dönüşümden

etkilenme derecesi belirlenerek bu konudaki yeterlilik ve eksiklikleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda dijitalleşme konusu Muş Belediyesi çerçevesinde analiz edilmiştir. Dijitalleşme günümüzde çok popüler olan bir konu olmakla birlikte bazı alanlarda söylemden öteye gitmediği özellikle gözlenmiştir. Bu konuda pek çok akademik çalışmanın olduğu bilinen bir gerçektir, ancak Muş Belediyesi özelinde ilk olma özelliği ile dijitalleşme konusunda önemli bir boşluğu dolduracağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Belediyeler ve Dijitalleşme Gerçeği

Yönetim kadememizde 150 yıldan fazla bir geçmişe sahip olan belediyeler Osmanlı'dan Cumhuriyet'e miras kalmış önemli bir yerel yönetim birimidir (Eryılmaz, 2013, s. 191). Osmanlı Devleti döneminde modern anlamda belediye oluşturma çabaları Tanzimat Fermanı'ndan sonra başlamıştır. Bu Osmanlı'da beledi hizmetlerin görülmediği anlamına gelmemelidir. Aksine beledi hizmetler çeşitli kuruluş ve müesseselere gördürülmekteydi. Bu konudaki koordinasyonu kadı sağlamaktaydı (Ökmen ve Parlak, 2010, s. 189). 1930 yılında kabul edilen 1580 sayılı Belediyeler Kanunu, 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girinceye kadar bu alanı düzenlemeyi sürdürmüştür (Eryılmaz, 2013, s. 191). 5393 sayılı Kanun'un 3.maddesine göre belediye Belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder. Parlak'ın tanımı ise şöyledir: *"İl, ilçe, kasaba, belde vb. yerleşim merkezlerinde temizlik, aydınlatma, su, toplu taşıma ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, başkanı ve üyeleri halk tarafından seçilen, tüzel kişiliği olan örgüt, yani Şehremaneti'dir"* (Parlak, 2011, s. 63).

"Belediyeler, yerel yönetim sistemi içerisinde vatandaşlara kentsel alanlarda kamu hizmeti sağlayan en yakın birimlerdir. Gelişen teknolojiyle birlikte yerel yönetimlerin en önemli hizmet sağlayıcı birimlerinden olan belediyeler bazı hizmetleri internet ortamına taşımışlardır. Ayrıca birçok belediye sosyal medyadan da önemli ölçüde yararlanmakta ve interneti yaygın bir şekilde kullanmaya çalışmaktadır. Bu bakımdan ülkemizde gittikçe yaygınlaşan e-devletin yerel ayağı olan e-belediye uygulamaları, belediyelerde yeni yönetim anlayışının bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır" (Karaca ve Öztürk, 2019, s. 529). e-Belediyeciliğin belediyeler açısından getirdiği en önemli yenilik yönetim kademesinde geleneksel olarak olan dikey hiyerarşik yapının yumuşamasıdır. Teknolojik gelişmeler sayesinde "yönetişim mantığına" uygun olarak karar alma süreçlerine birçok aktör katılmaktadır ve

kararlar daha demokratik bir şekilde alınmaktadır (Kesgin, 2011, s. 82). Ayrıca gelişen teknolojinin sağlamış olduğu imkânlar sayesinde yerel idarecilerin kamuoyu oluşturmaları da daha kolay hale gelmiştir.

Belediyelerin dijitalleşmesinin yasal zeminini oluşturan 5393 sayılı kanunun ek 3. Maddesine göre (5393 sayılı kanun, ek mad. 3), “Belediyeler, mevzuatla kendilerine verilen görev ve hizmetlerin yürütülmesi ve vatandaşlar tarafından yapılan başvuruların sonuçlandırılması amacıyla her türlü idari iş ve işlemin yürütüldüğü e-Belediye bilgi sistemini kullanır”. Bu kapsamda e-Belediye bilgi sistemini;

- kurmaya,
- işletmeye,
- veri saklama,
- veri iletimi ve veri paylaşımı ile ilgili politikaları tespit etmeye,
- çalışma usul ve esaslarını belirlemeye ve bu sistem ile ilgili merkezî bir hizmet standardizasyonu oluşturmaya İçişleri ile Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği bakanlıkları birlikte yetkilidir.

Bu doğrultuda, e-belediye bilgi sistemi projesi İçişleri Bakanlığı tarafından 2014 yılında mülga Kalkınma Bakanlığı’na sunulmuş ve proje 13.11.2017 tarihinde onaylanmıştır. 66. Hükümetin 2017 yılındaki 180 günlük acil eylem planı ile “Elektronik Belge Yönetim Sistemi” ve “Ruhsat Bilgi Sistemi”nin kurulması görevi İçişleri Bakanlığı’na verilmiştir. Yatırım ortamının iyileştirilmesi amacıyla 15 Şubat 2018 tarihinde yürürlüğe giren 7099 sayılı “Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Amacıyla Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” da yer alan ek madde 3 ve geçici madde 10 ile belediyelerin sisteme dahil olması zorunlu hale getirildi. Proje 23.07.2019 Tarihinde Resmi Gazetede Yayımlanan 2019-2023 Yıllarını Kapsayan 11. Kalkınma Planında Yer almaktadır. E-belediye bilgi sisteminin geliştirilmesi, eğitimi, yaygınlaştırılması çalışmaları devam etmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı, e-belediye).

“Dijital teknoloji genel anlamıyla “veri, ses, müzik, metin, fotoğraf ve görüntü biçiminde her türlü enformasyonun ‘bit’lere ya da bilgisayar diline, mikroişlemciler yardımıyla dönüştürülmesi” olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu teknolojiyle birlikte bu biçimlerin üretilmesi, saklanması, iletilmesi ve dağıtılması kolaylaşmış, maddi işlem yeteneği ve hızı önemli oranda artmıştır. Dijital teknolojilerle üretilmiş sistemler; ses, müzik, metin, fotoğraf ve

görüntü gibi biçimlerde kayıplara neden olan analog yapının yerini almış, bilgisayar üreticileri, telekomünikasyon, yayıncılık araç ve sistemlerini üretenler hızlı bir gelişme ortamında kendilerini bulmuşlardır” (Törenli, 2005, s. 9899).

Dijital dönüşüm süreci, yapay zekâ, siber sistemler, bulut bilişim teknolojileri, gömülü sistemler, büyük veri, öğrenen robotlar ve sanal gerçeklik gibi gelişmelerle birlikte hızlı bir ivme kazanmıştır. Bu gelişmeler çağımızda toplumsal hayatta önemli değişikliklere neden olmuştur. Vatandaşların kamu hizmetlerine artan ihtiyaçları taleplerini de artırmış ve yerel yönetim birimleri bu talepleri karşılamak için şeffaf, hesap verebilir, katılımcı, demokratik bir sistem arayışına girmişlerdir. Bütün dünyayı etkisi altına alan bu gelişmeler ülkemizi de aynı derecede etkilemiştir (Kaypak, 2009, s. 215). Temsili demokrasinin yaratmış olduğu bazı dezavantajlardan dolayı doğrudan demokrasi hep insanların içinde bir ukde olarak kalmış fakat insan kitlelerinin büyümesi ve diğer birçok nedenden dolayı doğrudan demokrasi uygulaması mümkün olmamıştır. Ancak yerel yönetimlerde dijitalleşme ile birlikte yeniden katılım imkânı doğmuş ve vatandaşların bu yöndeki beklentileri tekrar artmıştır. Dijitalleşme ile birlikte devlette yönetişim, hesap verilebilirlik, şeffaflık gibi kavramların etkisi ile âdem-i merkezileşme derecesi artırmış ve yerel yönetimlerin etkisi artırılarak alınan kararlara vatandaşın etkin katılımının önü açılmıştır (Güngör, 2017, s. 2262). Böylece demokratikleşmenin daha da gelişmesinin önü açılmıştır.

E-devletin önemli bir parçası olan e-belediyecilik belediyelerin birçok açıdan ülke kalkınmasına katkı sunmasına olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda çağımızın vazgeçilmez gerçeği olan internet yerel halkın faydalanması için kullanılmaktadır. Böylece yerel demokrasinin gelişmesi ve idare ile halk arasındaki bilgi alışverişinin artmasının sağlanması amaçlanmaktadır (Yıldırım ve Öner, 2004). Diğer bir tanım ile e-belediye internet ortamında form sağlama, belediye sayfasına ulaşım imkânı, elektronik işlem ve etkileşime uygun hale gelme gibi online hizmetlerin toplamıdır (Şahin, 2007, s. 165) denilebilir.

Dijitalleşme veya e-Belediyecilik uygulamalarından beklenen yararları şu şekilde sıralamak mümkündür (Henden ve Henden, 2005, s. 59):

- Yönetimin yapılanmasını anlaşılır hale getirmiştir ve alınan kararlara daha kolay ulaşma imkanı tanımıştır.
- Daha önce hizmet sunumunda engel olarak kabul edilen zaman ve mekân kısıtlaması ortadan kalkmaktadır.

- Hizmet sunumu bir defa kurulduktan sonra sunulma maliyetleri düşmektedir ve bu da yönetim ve halkın omuzlarındaki yükü hafifletmektedir.
- Katılımcılık bilincini geliştirerek aidiyet duygusunun gelişmesine katkı sunmaktadır. Buda yerel demokrasinin gelişmesine yardımcı olmaktadır.
- Arada araçlara gerek kalmadan hizmet sunumu gerçekleştiği için personel giderlerinde tasarruf sağlamaktadır.
- Vatandaş katılımının olması gözlemlemeyi de beraberinde getirdiği için hizmet kalitesi de artar.
- Dijitalleşme küresel bir olgu olarak her gün daha fazla artmakta ve daha fazla insanı etkisi altına almaktadır.
- Hizmetler sunulurken halkın çıkarları daha fazla gözetildiği için halkın idareye olan güveni de daha fazla artmaktadır.

Araştırma Etiği

Bu araştırmaya başlamadan önce Muş Alparslan Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığına etik kurulu onayı için başvuru yapılmıştır. Etik kurul başkanlığı 02.01.2023 tarih ve 56 sayılı yazısıyla “*Bir İmkân Olarak Dijitalleşme ve Dijital Belediyecilik: Muş Belediyesi Örneği*” adlı araştırmanın etik açıdan uygun olduğuna karar vermiştir. Ayrıca araştırma ve alıntılar bilimsel kurallara uygun olarak yapılmıştır. Araştırmada katılımcıların gönüllülüğü esas alınmıştır. Araştırma yapılırken katılımcıların kişisel bilgileri gizli tutularak isimleri K1, K2, ... şeklinde kodlanmış ve böylece katılımcı gizliliği sağlanmıştır.

Yöntem

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Amacımız dijitalleşme konusunu literatür çerçevesinde ele alarak Muş belediyesi özelinde yapacağımız yüz yüze görüşme ile Muş belediyesinin dijitalleşme durumunu net bir şekilde ortaya koymaktır. Bu kapsamda ana sorumuz olan Muş belediyesinin dijitalleşme seviyesi nedir? Sorusuna cevap bulmak için belediyenin dijitalleşme ile ilgilenen birimine aşağıdaki sorular yönlendirilmiştir:

1. Sizce dijitalleşme nedir?

2. Belediyenin dijitalleşmesi nedir?
3. Şimdiye kadar hangi hizmetlerde dijitalleşmeye gittiniz?
4. Dijitalleşme hangi konularda size kolaylık sağladı?
5. Dijitalleşme konusundaki yeni hedefleriniz nedir?
6. Muş Belediyesi'nin dijitalleşme kapasitesini yeterli buluyor musunuz?

Çalışmamızda belirtilen amaç ve belirlenen sorular ışığında yüz yüze görüşme yöntemini kullanarak ve teori ile destekleyerek Muş Belediyesinin durumunu tespit etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Muş Belediyesi'nde dijitalleşme faaliyeti kapsamında görev yapmış beş personel ile görüşülmüştür. Bu personelin kodlanmış isimleri, eğitim durumları, yaşları ve cinsiyetleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1

Katılımcı Bilgileri

KODU	GÖREVİ	EĞİTİM DURUMU	CİNSİYET	YAŞI
K-1	Bilgi işlem Sorumlusu	Lise	Erkek	40
K-2	Bilgisayar Mühendisi	Lisans	Erkek	27
K-3	Elektrik-Elektronik Mühendisi	Lisans	Kadın	46
K-4	Bilgisayar Teknikeri	Lisans	Erkek	26
K-5	Basın-Yayın	Lisans	Erkek	36

Kaynak: Tablo yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Genelde toplumların özelde insanların yaşam biçimlerini, davranışlarını, örgütlenme yapılarını ve değişimlerini anlamaya yönelik olarak nitel araştırma yöntemlerinin kullanılması tercih edilir (Özdemir, 2010). Çalışmamız nitel araştırma yöntemlerinden “Durum Çalışması” yöntemini tercih etmiştir. “Durum çalışması araştırması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem (bir durum) ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlandırılmış sistemler (durumlar) hakkında çoklu bilgi kaynakları (gözlemler, mülakatlar, görsel-işitsel materyaller, dokümanlar ve raporlar) aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2013). Durum çalışmaları, var olan bir durumu belirlemekte ve bu durum üzerinde derinlemesine incelemeler

yapılabilmeye olanak sağlamaktadır” (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada nitel veri toplama araçlarından olan görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşme tekniğinde kullanılacak soru formunun hazırlanması aşamasında teori araştırılmış ve yapılmış benzer çalışmalar incelenmiştir. Uzman görüşünün de desteği ile altı sorudan oluşan mülakat formu ortaya çıkmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırmaya katılacak katılımcıların tespit edilmesi için Muş Belediyesi’nden destek alınmıştır. Katılımcılara ulaştıktan sonra konu hakkında genel bilgilendirme yapılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kendilerine verilmiştir. Görüşme sürecinde araştırmacı tarafından gerçekleştirilen mülakatlar izin veren katılımcılar için ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş izin verilmeyenler için soru formu el ile doldurulmuştur. Daha detaylı bilgiler almak amacıyla zaman zaman ihtiyaca göre katılımcılara farklı sorular da yöneltilmiştir. Görüşmeler katılımcıların isteği doğrultusunda onların belirledikleri yerlerde genellikle 25-30 dakika sürecek şekilde gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

“Çalışmada toplanan veriler konuya ilişkin katılımcıların görüşlerini derinlemesine tanımlamak amacıyla içerik analiziyle çözümlenmiştir. İçerik analizi, sözel yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde incelenmesi ve belli temalara göre düzenlenmesi sürecidir. Baş, Akturan ve Uyar (2008)’a göre derinlemesine görüşme açık uçlu keşif odaklı bir metottur. Görüşmenin amacı, görüşmecinin duygularını, bakış açısını ve perspektifini derinlemesine keşfetmektir” (Baş, Akturan ve Uyar, 2008).

Muş Belediyesi’nin Dijitalleşme Durumu

Bulgular ve Bulguların Tahlili

Katılımcıların Dijitalleşme Konusundaki Görüşleri

Katılımcılara, “Dijitalleşme sizce nedir ve bu konuda ne düşünüyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır:

K-1: Hayatımızı kolaylaştıran, hizmete oturduğumuz yerden ulaşmamıza imkân sağlayan, zamandan tasarruf etmemize olanak tanıyan, yeni iş alanları açan yeni bir dünyadır.

K-2: Telefonla, tabletle, bilgisayarla bulut sistemleri kullanarak bilgiye kolay ulaşmamızı sağlayan kağıt ortamından bağımsız yeni ve sınırsız bir dünyadır.

K-3: Söylemde kalan bir süreçtir. Çünkü halen ıslak imzasız iş yapılmıyor, halen kâğıtlar ve dosyalarla uğraşıyoruz. Öncelikle bu konudaki vizyonun değişmesi gerekir ki sonuç alınsın ve başarılı olunsun.

K-4: Çağımızın bir gerçeğidir ve asla kaçamayız, hizmetlerin dijital ortama aktarılmasıdır. Daha çok artarak yaygınlaşmasını isterim.

K-5: Az bir enerji ile çok iş yapılmasına imkan tanıyan, vatandaşların verilere çevrimiçi ulaşmasını sağlayan gerekli bir durumdur. Fakat amacına uygun kullanılmadığı ve gereken özen gösterilmediği takdirde son derece tehlikeli de olabilir.

Verilen cevaplara bakıldığında genel olarak dijitalleşme konusunda katılımcıların belirli bir bilgi seviyesine sahip oldukları görülmüştür. Ancak kanaatimizce bu konuda daha profesyonel bilgilendirilme kanallarına ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin kurum içi veya kurum dışı eğitim olanakları kullanılarak bu konuda periyodik eğitimler verilebilir ve böylece gelişmelerin daha kolay takip edilmesi sağlanabilir. K-3'ün söylemde kalan bir süreç olduğu yönündeki eleştirisi de aslında çokça karşılaşılan bir şikayettir. Bu konuda klasik anlayışa sahip memurların geleneksel yöntemlerde ısrarcı olması ve yeniliğe direnmesi dijitalleşmenin önündeki önemli engellerden birini oluşturmaktadır. Yapılması gereken bu anlayışa sahip personelin bu konuda eğitilmesi ve bu yöndeki kanaatlerinin değiştirilmesidir.

Katılımcıların Belediyelerin Dijitalleşmesi Konusundaki Görüşleri

Katılımcılara, "Belediyenin dijitalleşmesi nedir?" sorusu sorulmuş ve şu cevaplar alınmıştır:

K-1: Hizmetlerin karasal düzenden sanal ortama aktarılması, zor olan hizmet akışının kolay hale gelmesi, örneğin imarda ruhsat işlemlerinin kolaylaşmasının sağlanmasıdır.

K-2: Verilerin tek bir çatı altında toplanarak aracısız bir şekilde doğrudan vatandaşa hizmetin sunulmasıdır. Belediyenin kırtasiye giderlerinin azalmasına yardımcı olan bir süreçtir.

K-3: Belediyenin sunduğu çeşitli hizmetlerin sanal ortama aktarılmasıdır.

K-4: Belediyenin dijitalleşmesi vatandaşın oturduğu yerden hizmete

ulaşmasına imkân sağlanmasıdır.

K-5: Belediyenin vatandaşla yirmi dört saat iletişim halinde olması, vatandaşın yönetime katılım oranının artması, reklam ve tanıtımın daha kolay hale gelmesidir.

Katılımcıların belediyenin dijitalleşmesi konusunda olumlu görüşlere sahip oldukları ve bu dijitalleşme gerçekleştiği takdirde hem kendileri hem de vatandaşlar açısından iyi sonuçlar doğuracağı konusunda olumlu bir kanaate sahip oldukları görülmektedir. Vatandaşın sunulan hizmetlere ulaşması, alınan kararlara katılması hem belediyelerin aldıkları kararların meşruiyetini sağlayacaktır hem de belediyenin hizmet yürütmesini kolaylaştıracaktır.

Katılımcıların Belediyenin Şimdiye Kadarki Dijitalleşen Hizmetleri Konusundaki Görüşleri

Katılımcılara, “Şimdiye kadar hangi hizmetlerde dijitalleşmeye gittiniz?” sorusu soruldu ve şu cevaplar alındı:

K-1: Gelir-gider modülü oluşturuldu ve borçların otomatik tahakkuku sağlanarak ödemeler kolaylaştırıldı. İmar ve emlak rayiç bedeli sorgulama imkânı sunuldu. Belediye meclisince alınan kararlar belediye internet sayfasından paylaşılarak vatandaşın bilgilendirilmesi sağlandı.

K-2: 2017 yılından itibaren su sayaçlarının el terminalleri ile okunmasına geçildi. Bu sayede okunan sayaçların otomatik olarak merkez bilgisayarlara düşmesi sağlandı ve gelir kaybı önlenmiş oldu. MAX projesi dediğimiz sistem ile nüfus idaresi ile ortak adres sistemi kuruldu ve bir kişinin birden çok adreste görünmesi önlendi. Bu proje imar işlemleri için büyük kolaylıklar sağladı. Sistemimizde ada parsel bilgisi girilerek tapu durumu sorgulanabilmektedir. Muş’un çeşitli yerlerinde kurduğumuz led ekranlarla halka reklam ve duyurularımızı daha kolay ulaştırabiliyoruz.

K-3: Birçok konuda artık çevrimiçi dilekçe ile başvuru alıyoruz. Böylece asansör tescil belgesi, oturma ruhsatı gibi başvuruları vatandaşlarımız belediyeye gelmesine gerek kalmadan gerçekleştirme imkan tanınmaktadır.

K-4: Ödemeler, reklam imkânları konusunda, işyeri ruhsatı başvurusu konusunda dijitalleşme sağlandı. Kurulan led ekranlarımız sayesinde halka tanıtımlarımızı daha kolay yapabiliyoruz, hatta bu bize belirli bir reklam geliri de sağladı.

K-5: Akıllı kent projesi ile imar, ruhsat, ev takibi gibi konularda mesafe

kat ettik. El terminalleri ile sayaç okuma, çevrimiçi ödeme yapma gibi konularda dijitalleşme sağlandı.

Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, bugüne kadar pek çok konuda dijitalleşmenin sağlandığı ve iş akışının bu sayede kolaylaştığı görülmektedir. Örneğin gelirlerin dijital tahsili, otomatik sayaç okuma belediye gelirlerini artırmış ve giderleri azaltmıştır. Yine reklam gelirlerinin artması, tanıtım hizmetlerini kolaylaşması dijitalleşmenin sağladığı diğer avantajlardandır. Ancak kendilerinin de ifade ettikleri gibi bu henüz arzu edilen seviyede değildir ve daha fazlası beklenmektedir.

Katılımcıların Dijitalleşmenin Hangi Konularda Kolaylık Sağladığı Konusundaki Görüşleri

Katılımcılara, “Dijitalleşme hangi konularda kolaylık sağladı?” sorusu yöneltildi ve katılımcılar şu cevapları verdi:

K-1: Evrakların elektronik ortamda işlem görmesi hem iş akışını hızlandırdı hem de kırtasiye giderlerini düşürdü. Bu da zamandan tasarruf edilmesini sağlayarak aranan evrakların kolaylıkla bulunmasına yardımcı oldu.

K-2: Vatandaşla muhatap olmadan, hızlı ve güvenli bir biçimde hizmet sunulmasının önü açıldı. Ayrıca vatandaş da bekleme derdinden kurtularak çok rahat bir biçimde işini görme imkânına kavuştu. Birçok birimin iş yükü hafifledi ve kayıp-kaçak azaldı. Bu da belediyenin gelirlerinin artmasına vesile oldu.

K-3: Gelir ve giderin daha doğru ve daha gerçek bir biçimde hesaplanması imkânı doğdu. Sahte evrak oluşturma önüne geçildi. Yazışmalar hızlandı ve iş yükü azaldı.

K-4: Ödemelerin gerçekleşmesi kolaylaştı ve veznedar sayısı altıdan üçe düşürüldü, zaman tasarrufu sağlandı, iş yükü kısmen de olsa azaldı, kırtasiye giderleri gibi gereksiz harcamalar ortadan kalktı.

K-5: Led ekranlarımız sayesinde reklam ve tanıtım işleri kolaylaştı. Sosyal medya olanaklarının artmasıyla vatandaş ile belediye arasında iletişim arttı.

Dijitalleşme çağımızın bir gerçeği olarak belediyelerin sunduğu birçok hizmette kolaylık sağlamış, yeni iş alanları açılmasına yardımcı olmuş, vatandaşın daha çok katılmasına imkân tanımış ve bu sayede demokratikleşmenin gelişmesine zemin hazırlamış bir olgudur. Ayrıca kırtasiye giderlerini azaltmış, zamandan tasarruf olanağı tanımış,

personelin iş yükünün azalmasına, vatandaşın güven düzeyinin artmasına yol açmıştır.

Katılımcıların Dijitalleşmede Hedefleri Konusundaki Görüşleri

Katılımcılara, “Dijitalleşme konusundaki yeni hedefleriniz nedir?” sorusu soruldu ve şu cevaplar alındı:

K-1: Şimdiye kadar elektronik hizmet için her belediye kendisi hizmet alımı yapıyordu, bu da uygulama farklılığına sebep oluyordu. İçişleri bakanlığı tüm belediyeleri kapsayan yeni bir elektronik proje üzerinde çalışıyor, bu çalışma tamamlandığında hizmetler daha iyi bir standarta oturmuş olacaktır. Bir diğer çalışmamız araçlarla ilgili bakım ve onarım işlemlerinin elektronik ortamda takibinin sağlanmasına yöneliktir.

K-2: İmar bilgileri için e-arşiv oluşturma fikrimiz var bunu gerçekleştirebilirsek çok önemli bir iş yapmış olacağız. İki adet yeni led ekran kurmayı planlıyoruz. İnşasına yeni başlanılan kent meydanını çevre dostu bir meydan olarak tasarlamak için buradaki enerji ihtiyacını yenilenebilir enerjiden daha doğrusu güneş enerjisinden elde etmeyi hedefliyoruz. Kamu-özel ortaklığı şeklinde Güneş Enerji Santrali (GES) projemizin hayata geçmesi için girişimler başladı ve ilk adımlar atılarak gerekli protokoller imzalandı.

K-3: Yapı ruhsatının elektronik ortama aktarılması ve bu alanda kurumsal iş birliğinin artırılması hedeflerimiz arasındadır.

K-4: Bir istek-şikâyet modülü oluşturmaya çalışıyoruz, evlendirme tarihi alma modülümüz var ancak aktif değil, bunu aktifleştirmeyi hedefliyoruz. Bunun için gerekli olan personel ihtiyacımızın giderilmesi gerekiyor.

K-5: Atm tarzı ödeme noktaları oluşturarak vatandaşın ödemelerini daha kolay gerçekleştirmesini istiyoruz. WhatsApp ihbar hattı kurarak vatandaşın 24 saat bize ulaşabilecekleri bir mecra kurmaya çalışıyoruz.

Katılımcıların belirttikleri şekilde yeni hedefler daha çok ihtiyaçlardan ve vatandaş taleplerinden doğmaktadır. Vatandaşın memnun edilmesi için yeni projeler hazırlanmaktadır. Ödeme olanaklarının artırılması vatandaşın işini kolaylaştırabileceği gibi aynı zamanda belediye gelirlerini de artıracaktır. Yine yenilenebilir enerji projeleri oluşturma hedefi çok yerinde ve günümüz hizmet anlayışına çok uygun bir adımdır. Zira bu gerçekleştiği takdirde çok önemli bir yol kat edilmiş olacaktır. Önemli olan bu hedeflerin söylemde kalmayarak eyleme geçmesidir. Bunun için de güçlü bir irade ile birlikte idarenin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır.

Katılımcıların Muş Belediyesi'ni Dijitalleşme Kapasitesi Konusundaki Görüşleri

Katılımcılara, “Muş belediyesinin dijitalleşme kapasitesini yeterli buluyor musunuz?” sorusu soruldu ve şu cevaplar alındı:

K-1: Yetersiz buluyorum bunun sebepleri ise; nitelikli personel ve araç-gerecin olmamasıdır.

K-2: Bütçe kısıtı, personelin nitelik ve sayısı olarak eksik olmasından dolayı yetersizdir.

K-3: Yönetimin konuyu tam bilmemesi, bütçe yetersizliği ve yaşanan personel sıkıntısından dolayı yeterli bulmuyorum.

K-4: Yönetim kademesi dijitalleşme giderlerini fuzuli gider olarak görüyor, elimizdeki araç-gereç yetersiz bu ve bunun gibi durumlardan dolayı yetersizdir.

K-5: Belediyeler siyasi kurumlar olduğu için ister istemez farklı faktörler devreye girmekte ve dijitalleşmeye engel olabilmektedir. Bundan dolayı da yetersiz bir dijitalleşme kapasitesine sahiptir.

Katılımcıların tamamı Muş Belediyesinin dijitalleşme kapasitesinin yetersiz olduğunu belirtmekte ve hemen hemen hepsi aynı gerekçeleri öne sürmektedir. Bütçe ve personel yetersizliği, idare edenlerin konuya tam olarak hâkim olamamasından dolayı destek vermemesi ortak gerekçeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan şu sonuç çıkarılabilir; belediyenin personelinin önce idare edenlerinin bu konuda bilgilendirilmesi ve geleneksel yönetim yöntemlerinin işlevini yitirdiği, artık yeni bir çağın başladığı konusunda bilgilendirilmesi ve dijitalleşme için bir bütçe ayrılması gerekmektedir.

Sonuç

Devletin görev, yetki ve sorumluluk alanı göz önüne getirildiğinde kapsadığı bu alan çok büyük bir sınırı meydana getirmektedir. Bu noktada devletin hem görev ve yetkilerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmesi için hem de kamu hizmetlerine yönelik toplumsal ihtiyacı, merkezi idareden daha etkin ve verimli bir şekilde yürütebilmesi için yerel örgütlere ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaca binaen mahalli idareler kurulmuştur. Bir mahalli idare birimi olarak belediyeler hizmetlerini sunarken hemşerilik hukukunu dikkate almaktadırlar. Bu nedenle kapsadığı ve hizmet sunduğu vatandaşlar arasında samimi ve güçlü

bir bağın olması gerekmektedir. Bahsi geçen güçlü bağın kurulmasını demokratik yönetimin bir kazanımı olan seçimler sayesinde oluşturmaktadır. Yerel yönetimi merkezi yönetimin taşra teşkilatından ayıran şeyin seçim sürecinde seçmen ile seçilen arasında bir bağın kurulması ve tekrar seçilmek için seçmene ihtiyaç duyulmasıdır.

Dijitalleşme çağımızın kaçınılmaz bir gerçeği olarak her alanı çok hızlı bir şekilde etkilemektedir. Dijitalleşme ile birlikte artık dünyanın küresel bir köy haline geldiği ve hiç kimsenin bu gerçeğe gözünü kapatamayacağı düşüncesi etkili olmaya başlamıştır. Belediyeler de günümüzde bu gerçeği göz ardı edemezler ve bu sürecin dışında duramazlar

Çalışma konumuz olan Muş Belediyesi'nin bulunduğu Muş İli görece ülkemizin en az gelişen illeri arasında yer almaktadır. Nitekim Muş birçok çalışmada çeşitli açılardan son sıralarda yer almaktadır. Örneğin insani gelişme endeksi açısından 81. sırada sayılmaktadır (Yeşilyurt vd., 2017, s. 2014). Yine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının 2022 yılında yayınladığı SEGE raporunun gelişmişlik sıralamasını 6 kademe olarak belirlediği çalışmada Muş en son kademe olan 6. kademede yer almıştır (SEGE, 2022: 36). Dolayısıyla ülkemizin gelişmiş illerindeki belediyeler bile beklenen seviyede bir dijitalleşme kapasitesi sergilememişken Muş Belediyesi'nin bu konuda tam başarılı olması beklenen bir durum değildir. Bizim amacımız da bu konudaki temel eksiklikleri belirleyerek ortaya koymaktır.

1929 yılında ilk olarak kurulan Muş Belediyesi günümüzde 2019 yerel seçimlerinde seçilen Adalet ve Kalkınma Partisi adayı Feyat Asya tarafından yönetilmekte ve bünyesinde 29 kadın, 551 erkek toplam 580 personel barındırmaktadır.

Muş Belediyesi, e-belediye sistemine 2017 yılında elektronik bilgi sistemi ve ruhsat bilgi sistemi kapsamında dahil olmuş, 2018 yılında EBYS'yi kullanmaya başlamıştır. EBYS'nin ruhsat, evlendirme, muhtarlıklar, karar organları ve sosyal yardım modülleri etkin olarak kullanılmaktadır. E-belediye modülü dışında eskom modülü emlak, su, çevre temizlik vergisi bilgilerini takip için kullanılmaktadır. Eskom'un 2022 yılı itibarı ile belediyeye maliyeti 100.000 TL'dir (Ömer Faruk KARAKAYA, Muş Belediyesi Bilgi İşlem Sorumlusu).

Muş Belediyesi özelinde yaptığımız çalışma kapsamında geçmişte ve mevcut durumda dijitalleşme biriminde çalışmış ve aktif olarak görevde bulunan beş kişi olduğu tespit edildi ve bunlarla tek tek görüşüldü. Katılımcıların dijitalleşme konusunda görece belli bir bilgiye sahip

oldukları, belediyenin dijitalleşmesini hem kendi iş yüklerini azaltacağı hem de vatandaşı memnun edeceği için istedikleri görülmüştür. Diğer taraftan şimdiye kadar dijitalleşen konu alanlarını olumlu ama yetersiz gördükleri, dijitalleşmenin kendilerine birçok kolaylık sağladığını kabul ettikleri tespit edilmiştir. Asıl şikâyet konularının altıncı sorumuzda ortaya çıktığı ve belediyenin dijitalleşme kapasitesinin yetersiz bulunduğu dile getirilmiştir. Burada idarecilerin vizyon olarak bu konuda yetersiz olması, iş birliği için kurumlar arası imzalanan protokoller olmasına rağmen bunların bir türlü hayata geçirilmemesi, bütçe ve personel yetersizliğine ilaveten mevcut personel ve araç gereçlerin niteliksiz olması engel olarak sıralanmıştır. Gerçekten çok titiz bir şekilde korunması gereken ve verilerin işlenerek gizlendiği bilgi-işlem odasının yeteri kadar korunaklı olmadığına bizzat şahit olunmuştur. Bu gerekçelere binaen Muş Belediyesi'nin dijitalleşme konusunda bazı adımlar atmış olmasına rağmen henüz çok eksikliği olduğu ve bu eksikleri gidermek için aşağıdaki adımları atması gerektiği tespit edilmiştir:

- Yönetim kademesi dâhil bütün personelin dijitalleşme konusunda eğitilmesi,
- Yeni personel istihdam edilirken dijitalleşme konusundaki yeterliliklerinin ölçülmesi
- Dijitalleşme için yeterli bütçenin ayrılması,
- Araç-gerecin nitelikli hale getirilmesi
- Halkın bu konuda bilgilendirilmesi için çeşitli çalışmaların yapılması

Bütün bu sonuçlar toparlandığında; Muş Belediyesi dijitalleşme yönünde çeşitli adımlar atmış olmasına rağmen bunların henüz çok yetersiz olduğu, dijitalleşme için daha ciddi adımların atılması gerektiği görülmektedir.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Baş, T. Akturan U. ve Uyar, E. Ö. (2008). Derinlemesine görüşme. T. Baş ve U. Akturan (Ed.). *Nitel araştırma yöntemleri NVivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2013). Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni. (M. Bütün ve S. B. Demir, Çev.). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.

Eryılmaz, B. (2013), *Kamu Yönetimi*, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Güngör, S. (2017). Siyasetin @ hali: dijital çağda siyasal katılım. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 22, Kayfor Özel Sayısı.

Henden, H. B., Henden, R. (2005). Yerel yönetimlerin hizmet sunumlarındaki değişim ve e-belediyecilik. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 48-66.

Karaca, Y., Öztürk, M. K. (2019). Yeni nesil belediyecilik: Dijital belediye uygulamaları. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2,(3).

Karataş, E., Tarham, A. (2021). Yerel yönetimlerde e-belediye uygulamaları: Büyükşehir belediyeleri üzerine bir içerik analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 317-335.

Kaypak, Ş. (2009). Küreselleşme sürecinde e-dönüşüm ve belediyelere yansması. 7. *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı* içinde (s. 215-234).

Kesgin, B. (2011). E-Dönüşüm ve E-Belediyecilik: Katılma ve Yönetişim Sorununda Yoksullar. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.

Ökmen, M., Parlak, B. (2010). *Kuramdan uygulamaya yerel yönetimler*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 11(1), 323-343.

Parlak, B. (2011). *Kamu Yönetimi sözlüğü*. Bursa: MKM Yayıncılık.

SEGE. (2022). İlçelerin Sosyo-Ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması. *T. C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü Yayını, Sayı: 8, Araştırma Raporu Sayı : 3, Şubat , Ankara.*

Şahin, A. (2007). Türkiye’de e-belediye uygulamaları ve Konya örneği. *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 29.

T.C. İçişleri Bakanlığı, e-belediye, (<https://www.belediye.gov.tr/hakkimizda>, erişim tarihi: 14.02.2023).

Törenli, N. (2005). *Yeni medya, yeni iletişim ortamı*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Yeşilyurt, M. vd. (2017). Türkiye’de illere göre insani gelişme endeksi. *Pamukkale Üniversitesi SBE Dergisi*, 27.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, U., Öner, Ş., (2004). Bilgi topumu sürecinde yerel yönetimlerde eğitim-bilişim teknolojilerinden yararlanma: Türkiye’de e-belediye uygulamaları. *The Turkish Online Journal of Educational Technology, TOJET January*, 3(1).

5393 Sayılı Belediye Kanunu, Kabul tarihi: 03.07.2005.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Türkiye Ekonomisinin Kronik Sorunu Dolarizasyon ve Dolarizasyon Sürecine Makroekonomik- Finansal Değişkenlerin Etkileri

*The Chronic Problem of the Turkish Economy Dollarization and the Effects
of Macroeconomic- Financial Variables on the Dollarization Process*

Öz

Dolarizasyon; bir ülkenin iki para birimini, yani yerel para birimini ve daha güçlü bir para birimini kullanmaya karar verme sürecidir ve genellikle yüksek enflasyon ve döviz kuru oynaklığı geçmişi olan ülkelerde meydana gelmektedir. Türkiye ekonomisinde 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında başlayan dolarizasyon süreci 1994 ve 2001 krizi sonrasında sürekli hale gelmiştir. 2002 - 2013 döneminde oluşan politik ve ekonomik istikrar sonucunda çok büyük oranda düşmesine rağmen özellikle 2018 Ağustos'unda yaşanan kur atağı sonrasında zirveye ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı Türkiye ekonomisinde kronik bir sorun olan dolarizasyon sürecini etkileyen ve yönlendiren makroekonomik ve finansal değişkenlerin Vektör Otoregresyon modeli ile analiz edilmesidir. 21 Aralık 2021 tarihinde halen kullanılan Kur Korumalı Mevduat sistemine geçilmiştir. Bu nedenle 2022 yılı çalışmadan çıkarılmıştır. Oluşturulan model anlamlı çıkmıştır. Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi, Dış Ticaret Dengesi, İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, Reel Döviz Kuru, ABD Doları/Türk Lirası Kuru, ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü değişkenlerinin gecikmeli değerleri anlamlıdır ve Türkiye ekonomisinde dolarizasyon sürecini etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dolarizasyon, Vektör Otoregresyon Modeli, Granger Nedensellik Testi, Türkiye

Abstract

Dollarization is the process by which a country decides to use two currencies: the local currency and a stronger one, and usually occurs in countries with a history of high inflation and exchange rate volatility. The dollarization process started in the Turkish economy in the late 1960s and early 1970s

Murat AKKAYA

Doç. Dr.
İstanbul Arel Üniversitesi, İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
Ticaret Finans Bölümü (İngilizce).
muratakkaya@arel.edu.tr
ORCID : 0000-0002-7071-8662

Cilt / Issue: 10(2) 613-637
Geliş Tarihi: 17.08.2022
Kabul Tarihi: 08.06.2023

Atıf: Akkaya, M. (2023). Türkiye ekonomisinin kronik sorunu dolarizasyon ve dolarizasyon sürecine makroekonomik- finansal değişkenlerin etkileri. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 613-637. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1163376>.

and became permanent after the 1994 and 2001 crises. Although it decreased to a great extent as a result of the political and economic stability that occurred in the 2002 - 2013 period, it reached its peak especially after the exchange rate attack in August 2018. The aim of this study is to analyze the macroeconomic and financial variables that affect and direct the dollarization process, which is a chronic problem in the Turkish economy, with Vector Autoregression model. On December 21, 2021, the Currency Protected Deposit system, which is still used, was introduced. Therefore, the year 2022 is excluded from the study. The model is significant. Lagged values of Banking Sector Credit Volume, Foreign Trade Balance, Manufacturing Industry Capacity Utilization Rate, Real Exchange Rate, USD/Turkish Lira Rate, US 10-Year Bond Rate and Non-Residents' Stock Portfolio variables are significant and affect the dollarization process in the Turkish economy.

Keywords: Dolarization, Vector Autoregression (VAR) Model, Granger Causality Test, Turkey

Extended Abstract

Dollarization occurs when residents of a country commonly use foreign currency alongside or in place of their local currency. Dollarization can happen informally, without official and legal approval, or it can be formal, such as when a country stops printing its local currency and uses only foreign currency. dollarization; It is the process of deciding to use a country's two currencies - its local currency and usually a stronger and more established currency such as the United States (US) Dollar or Euro (Euro). A key distinguishing feature of dollarization is that it is permanent.

Dollarization – formal or informal – often occurs in countries with a history of high inflation and exchange rate volatility, reflecting a loss of confidence in the national currency. Policy makers may prefer to adopt the currency of a strong and stable country to reduce inflation, eliminate Dollar/Euro exchange rate volatility and market uncertainty. It is also expected to increase international trade and direct/indirect investment as it eliminates the exchange rate risk.

Dollarization in Turkey started with changes in the laws regarding foreign currency deposits in the late 1960s and early 1970s. Financial liberalization, changes in foreign exchange regime regulations and macroeconomic developments in the 1980s and 1990s played a major role in the increase in dollarization. Especially the 1994 crisis and the 2001 crisis after it increased the foreign currency deposits and dollarization

phenomenon of investors and residents. In the 2002 - 2005 period, the high growth rate of the Turkish economy and the achievement of inflation and primary surplus targets increased the confidence in the economy and the dollarization rate decreased. With the United States (USA) Central Bank (FED) starting the interest rate hike cycle in 2016, volatility and volatility in financial markets started to increase. In addition, on 10 - 12 August 2018 and 21 October - 06 November 2020, there was a great exchange rate volatility / rise in the Turkish economy. In 2019, questions about the central bank and fiscal discipline began to be questioned. Local currency depreciation and inflation reached the highest levels of the last decade. In the period of 2016 - 2021, the phenomenon of dollarization started again and reached its historical peak. In this period, the latest on March 20, 2021, despite the changes in 3 Central Bank presidents and the increase of the policy interest rate to 19%, speculative or rational exchange rate attacks did not stop, dollarization did not decrease, and exchange rate volatility / rise still continues. The volatility of the Coronavirus (COVID19) epidemic, which started in December 2019, has increased in Turkey and emerging markets. Fluctuations in financial markets are still frequently experienced. Central Banks provided a large liquidity transfer to the markets during the epidemic period. As of July 2021, although a significant part of the population of developing countries has been vaccinated, economic and financial concerns continue.

There are many variables that determine/direct the level and movement of dollarization: exchange rate, interest rates, costly banking and credit market imperfections, inflation and budget deficits, etc. In this study, macroeconomic and financial variables affecting and directing the dollarization process in the Turkish economy were analyzed with the Vector Auto Regression (VAR) model. In addition, the US 10-year bond yields, US Dollar Index, Gold price and Chicago Options Exchange Volatility Index (Fear Index), which are thought to affect and direct the dollarization process, are added. The study covers the period from January 2002 to December 2021. Data for 2022 are not included in the study, since the Currency Protected Deposit system came into effect as of 31 December 2021 and provides a currency guarantee for Turkish Lira deposit accounts.

After the VAR Lag Selection Criteria is determined as 1, the VAR Granger Causality/Block Externality Wald Test is applied to determine the factors affecting the dollarization process in the Turkish economy and to test the model. VAR model results are significant for the 5% level. Banking Sector Loan Volume, Foreign Trade Balance, Manufacturing Industry Capacity

Utilization Rate, Real Exchange Rate, USD/Turkish Lira Exchange Rate, US 10-Year Bond Rate (USD10Y) and Equity Portfolio of Non-Residents (YYHSP) variables are exogenous and significant.

The short-term causality relationship between the variables is examined with the Granger Causality test. There is a bidirectional Granger causality relationship between Gold price, the Real Exchange Rate, the US Dollar/Turkish Lira Rate and the Stock Portfolio of Non-Residents with dollarization rate. In addition, a unidirectional Granger causality emerges from Borsa İstanbul 100 Index, Banking Sector Loan Volume, Turkey 5-Year Bond CDS Premium and Import Volume to Dollarization rate.

Re-balancing the Turkish economy and reducing dollarization can be achieved by increasing foreign direct capital inflows, lowering inflation and interest rates to the level of developed countries, taking necessary measures by carefully monitoring the increase in banking sector credit volume, increasing international reserves and reducing the country risk premium.

Giriş

Dolarizasyon, bir ülke sakinlerinin yerel para biriminin yanında veya yerine yabancı para birimini yaygın olarak kullanması durumunda ortaya çıkmaktadır. Dolarizasyon resmi ve yasal onay olmaksızın gayri resmi olarak gerçekleşebilir veya bir ülkenin yerel para birimini basmayı bırakıp yalnızca yabancı para birimi kullandığında olduğu gibi resmi de olabilir. Dolarizasyon; bir ülkenin iki para birimini - yerel para birimini ve genellikle Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Doları veya Avro (Euro) gibi daha güçlü ve daha yerleşik bir para birimi - kullanmaya karar verme sürecidir. Bu dolarizasyon işlemi kısmen veya tamamen olabilir. Dolarizasyon olgusu ilk önce Latin Amerika ülkelerinde ABD doları tercihi olarak döviz talebini ifade etmek için kullanılmıştır. 1970 ve 1980'li yıllarda ise "para ikamesi" ve "dolarizasyon" terimleri birbirinin yerine kullanılmıştır. 1990'lara gelindiğinde ise dolarizasyon terimi şu andaki tanımına uygun olarak ABD dolarının bir ülkede yasal para birimi olarak kabul edilmesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1999'da Arjantin para ve döviz kuru politikasıyla ilgili uzun finansal kriz geçmişine nihai çözüm olarak ABD dolarını, 2000 yılının Ocak ayında ise Ekvador derin bir ekonomik ve siyasi kriz bağlamında ABD dolarını yasal para birimi olarak kabul etmiştir.

Dolarizasyonun temel ayırt edici bir özelliği kalıcı olmasıdır. Ize ve Levy-Yeyati (2003), teorik analizinde finansal dolarizasyonu üç ana paradigmaya ayırır: fiyat riski-portföy seçimi, kredi riski ve finansal çevre. Portföy seçimi yaklaşımı, adından da anlaşılacağı gibi, dolarizasyonu yatırımcıların portföy getirilerinin varyansını en aza indirdiği bir portföy seçiminin bir sonucu olarak açıklar. Kredi riski paradigması dolarizasyonun, temerrüt riskinin (ahlaki tehlike/asimetrik bilgi ile güçlendirilmiş) varlığında risk nötr araçların optimal kararların bir sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Finansal çevre de iç piyasa ve yasal kusurların sonucunda oluşmaktadır. Ize (2005) modeli mevduat ve kredi dolarizasyonunu açıklamaktadır.

Dolarizasyon - resmi veya gayri resmi - genellikle yüksek enflasyon ve döviz kuru oynaklığı geçmişi olan ülkelerde meydana gelmektedir ve bu durum ulusal para birimine olan güven kaybını yansıtmaktadır. Politika yapıcılar enflasyonu düşürmek, Dolar/Euro döviz kuru oynaklığını ve piyasa belirsizliğini ortadan kaldırmada güçlü ve istikrarlı bir ülkenin para birimini benimsemeyi tercih edebilmektedir. Ayrıca güçlü ve istikrarlı para biriminin kur riskini ortadan kaldırdığı için uluslararası ticareti ve doğrudan / dolaylı yatırımı artırması beklenmektedir.

Gayri resmi ve yarı resmi olarak dolarize olmuş ülkelerin ekonomik performansları birbirinden farklıdır ancak genel olarak etkileyici değildir. Bu durumun nedeni ise yerel para birimlerinin genellikle oynak olması ve kur oynaklığının - yükselişinin yüksek enflasyon ve diğer makroekonomik sorunları tetikleyerek ekonomik büyümeyi engellemesidir. Dolarizasyon yerli paraya olan talebi istikrarsız hale getirebilmektedir. İnsanlar aniden döviz geçerse bu yerel para biriminin değer kaybetmesine neden olarak enflasyonist bir sarmal başlatabilmektedir. Ayrıca dolarizasyonun yüksek olduğu ülkelerde meydana gelebilecek yerel veya yabancı faiz oranlarındaki bir değişiklik döviz kuru hakkındaki spekülasyon ve bir para biriminden diğerine büyük geçişleri tetikleyebilir.

Para birimlerinin dramatik bir şekilde hareket ettiği ve yankıların dünya çapında hissedildiği zamanlar bulunmaktadır. Ters kur hareketlerinin neden olduğu sıkıntıların başlıca örneği 1997 yazında Tayland Baht'ının devalüasyonu ile başlayan Asya Mali Krizidir. Bu döviz bulaşması Endonezya, Malezya ve Güney Kore gibi komşu ülkelere yayılmış ve iflasların artması ve borsaların düşmesiyle bu ekonomilerde ciddi bir daralmaya yol açmıştır. Doğu Asya krizinin başlamasıyla birlikte petrol fiyatlarının zayıflaması ve Rusya'nın ticaret hadlerinde keskin ve ani bir bozulması sonucunda 1998 yılında Rusya krizine neden olmuştur. Ayrıca 1994 - 2002 dönemindeki kur hareketleri Meksika, Brezilya, Arjantin ve Latin Amerika borç krizini yaratmıştır. Türkiye ekonomisi hiçbir şekilde krizlerden istisna değildir ve 1994 ve 2001 krizlerinden önemli ölçüde zarar görmüştür. Çok yüksek faiz yükü ve nispeten yüksek enflasyona sahip büyük mali açıklar 1994 ve 2001 krizlerinin özellikleridir ve bu krizlerde Türk Lirası büyük ölçüde değer kaybetmiştir.

Türkiye'de dolarizasyon 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında döviz mevduatına ilişkin yasalardaki değişikliklerle başlamıştır. 1980 ve 1990'lardaki finansal liberalleşme, kambiyo rejimi düzenlemelerindeki değişiklikler ve makroekonomik gelişmeler dolarizasyonun artmasında büyük rol oynamıştır. Özellikle 1994 krizi ve sonrasında yaşanan 2001 krizi yatırımcı ve yerleşiklerin yabancı para mevduat tutmasını ve dolarizasyon olgusunu artırmıştır. 2002 - 2005 döneminde Türkiye ekonomisinin yüksek büyüme yaşaması, enflasyon ve faiz dışı fazla hedeflerine ulaşması ile ekonomiye olan güveni artırmış ve dolarizasyon oranı düşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Merkez Bankası'nın (FED) 2016 yılında faiz artırım döngüsüne başlaması ile birlikte finansal piyasalarda hareketlilik ve oynaklık artmaya başlamıştır. Ayrıca 10 - 12 Ağustos 2018'de ve 21 Ekim - 06 Kasım 2020'de Türkiye ekonomisinde büyük bir kur oynaklığı / yükselişi yaşanmıştır. 2019 yılında T. C. Merkez

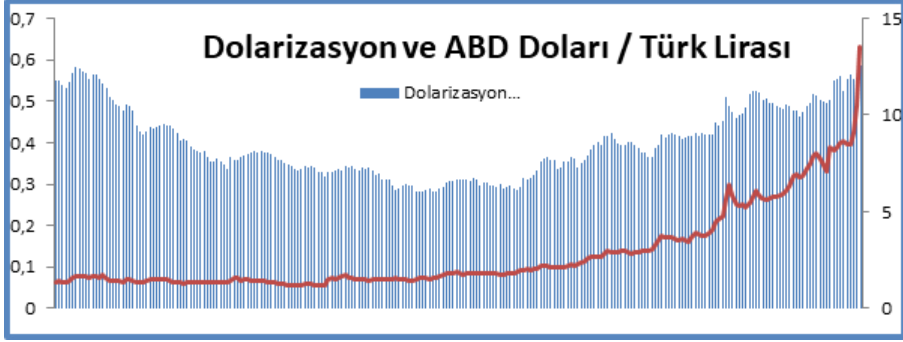
Bankası ile ilgili sorular ve mali disiplin sorgulanmaya başlamıştır. Yerel para birimi değer kaybı ve enflasyon son on yılın en yüksek seviyelerine ulaşmıştır. 2016 - 2021 döneminde dolarizasyon olgusu tekrar başlamış ve tarihi zirvesine ulaşmıştır. En son 20 Mart 2021 tarihinde olmak üzere bu dönemde 3 Merkez Bankası başkanı değişikliğine ve politika faiz oranının % 19'a çıkarılmasına rağmen spekülasyon veya rasyonel kur atakları durmamış, dolarizasyon azalmamış ve kur oynaklığı / yükselişi hâlen devam etmektedir. Aralık 2019'da başlayan Coronavirus (COVID19) salgını Türkiye ve gelişmekte olan piyasalarda oynaklığı artmıştır. Finansal piyasalarda dalgalanmalar halen sıklıkla yaşanmaktadır. Merkez Bankaları salgın döneminde piyasalara büyük bir likidite aktarımı sağlamıştır. Temmuz 2021 itibari ile gelişmekte olan ülkelerin nüfusunun önemli bölümünü aşılmasına rağmen ekonomik ve finansal endişeler devam etmektedir.

Dolarizasyonun seviyesini ve hareketini belirleyen/yönlendiren döviz kuru, faiz oranları, maliyetli bankacılık, kredi piyasası kusurları, enflasyon - bütçe açıklarını içeren makroekonomik faktörler vb. gibi birçok değişken bulunmaktadır. Aşırı kur dalgalanmaları bunun başında gelmektedir. Bir ülkenin ekonomik performansı, enflasyon görünümü, faiz oranı farklılıkları, sermaye akışları vb. dâhil olmak üzere çok sayıda faktör döviz kurlarını ve böylece dolarizasyonu etkilemektedir. Ayrıca enflasyon ve faiz oranındaki yükseliş, cari açıklar, kamu borcu ve ekonomik performans ile dolarizasyon arasında ilişki bulunmaktadır. Bir ülkenin siyasi ve ekonomik ortamı da para birimindeki dalgalanmaları ve dolarizasyonu etkileyebilecek son ve önemli faktördür. Yatırımcılar politik olarak istikrarlı ve sağlam bir ekonomiye sahip ülkelerin para birimlerine ve bu ülkelere yatırım yapma eğilimindedir. Ülke siyasi huzursuzluk veya küresel gerilimlerin ortasında, örneğin Rahip Brunson olayı, o ülkenin para birimleri daha az çekici hale gelir ve talep düşer. Dolarizasyon artar. Para arzı, faiz ve enflasyon oranlarının yanı sıra Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), konut satışı, işsizlik oranları ve dış ticaret rakamları gibi diğer önemli ekonomik göstergelerin tümü bir ülkenin dolarizasyon seviyesini etkileyebilmektedir. Bu faktörler güçlü ve büyüyen bir ekonomi gösteriyorsa, talep arttıkça para biriminin değeri artma eğiliminde olacak ve dolarizasyon oranı düşecektir.

Ocak 2002 – Aralık 2021 dönemine ait Dolarizasyon oranı ve ABD Doları (USD)/Türk Lirası (TRL) alış kuru grafiği aşağıda Şekil 1'de sunulmuştur. Şekil 1'de kur atakları ve bu atakları sonucunda dolarizasyon sıçramaları açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 1

Ocak 2002 – Aralık 2021 dönemi Dolarizasyon ve ABD Doları/Türk Lirası grafiği

Kaynak: Yazar

Dolarizasyon hareketleri küresel ve / veya gelişmekte olan ülkeler için modellenilebilir. Ülkeler bazında yapılan modellemeler daha yararlı olacaktır. Çünkü her ülkenin kendine özgü makroekonomik - politik temelleri ve riskleri bulunmaktadır. Türk Lirasında özellikle son dönemde yaşanan kur atakları dolarizasyon olgusunu tekrar artırmış ve bu nedenle Türkiye ekonomisine özgü bir dolarizasyon çalışmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. 21 Aralık 2021 tarihinde halen kullanılan Kur Korunmalı Mevduat sistemine geçilmiştir. Kur korunmalı mevduat sistemi; USD, EUR ve GBP kurunun bankalarda mevduat hesabında bulunan Türk Lirası'nın vade sonundaki faiz oranından daha fazla artması durumunda kur farkı koruması sağlayan bir üründür. Bu sistemle bir çeşit opsiyon işlemi yapılmaktadır. Ayrıca bu sistem dolarizasyon oranını da artırmaktadır. Bu nedenle 2022 yılı çalışmadan çıkarılmıştır.

Literatür

Önemli bir risk kaynağı olarak kabul edilen dolarizasyon olgusu, gelişmekte olan piyasalarda 1970'ler ve sonrasında önemli bir tartışma konusu olmuştur. Finans ve iktisat yazınında dolarizasyon ve dolarizasyonu etkileyen faktörler üzerine çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda farklı değişkenler ve kategoriler kullanılmıştır. Birinci kategori politik faktörlerdir. İkincisi ise, dolarizasyonun bağımlı bir merkez bankasının ve aşırı senyorağın sonucu olduğu tezini savunan çalışmaları içermektedir. Üçüncü kategori, dolarizasyonun döviz kuru, enflasyon ve faiz oranı gibi belirli makroekonomik göstergelerdeki uyumsuzluğun sonucu olduğunu vurgulamaktadır. Bu çalışmada Türkiye'ye özgü olan kısmı

dolarizasyon ve finansal dolarizasyon olgusu üzerinde durulduğundan bu konudaki literatürden bahsedilecektir.

Kısmi dolarizasyonu tanımlamak için kullanılan de facto dolarizasyon, genellikle enflasyon ve değer kaybı sonucunda yerli para azalan güvene ekonomik birimlerin verdiği cevaptır (Feige, 2003). Ekonomik birimlerin tasarruflarını enflasyon risklerine karşı korumak amacıyla elde ettikleri döviz ve döviz cinsi varlıklar finansal dolarizasyonun bir ayağını oluştururken, diğer ayağını ise hem piyasadaki hem de kurumlardaki başarısızlıklardan kaynaklanan döviz borçlanması oluşturmaktadır (Adanur-Aklan ve Nargeleckenler, 2010). Para ikamesinin ana itici güçleri enflasyon beklentileri, döviz kuru riskleri ve siyasi istikrarsızlıktır (Reinhart vd. 2014; Bawa vd. 2015). Yüksek enflasyon, zayıf kurumlar ve finansal istikrarsızlık birçok dolarize ekonominin ortak özellikleri olduğundan, bu dolarizasyon koşullarının derin finansal sistem eksikliğine katkıda bulunması beklenebilir (Court vd. 2012). Yüksek miktarda döviz borcu olan bankalar döviz pozisyonlarını yurt içinde yerleşiklere döviz cinsinden borç vererek veya yurt dışında döviz varlıkları biriktirerek dengelemek zorundadır. Bu nedenle Honohan ve Shi (2003)'nin ifade ettikleri gibi; bankalar kârlarını sürdürmek ve kredi talebine cevap vermek için döviz mevduatlarının büyük bir kısmını müşterilere ödünç vererek kur riskini korunmayan borçlulara aktarmaktadırlar. Ancak bu durumda da kredi riskini üstlenirler (De Nicolo vd. 2005).

Bir ekonomideki dolarizasyonun kaynağını esas olarak hatalı hükümet harcamaları ve para politikasının bir sonucu olarak “İlk günah – original sin” veya döviz kuru, enflasyon oranı ve faiz oranının uyumsuzluğudur. Gelişmekte olan piyasalardaki dolarizasyonun ana belirleyicileri olarak ahlaki tehlike, “İlk günah – original sin” ve taahhüt sorunu hipotezi olarak üç potansiyel faktör sınıflandırılmaktadır (Eichengreen ve Hausmann, 2005). Küreselleşme boyutları dolarizasyon seviyesini oluşturmaktadır (Ajide vd. 2019). Para ikamesi ve dolarizasyon, makroekonomik dengesizlikler ve yüksek enflasyon dönemlerinin ardından, önemli sermaye kontrollerine sahip, baskı altındaki ve az gelişmiş finansal piyasalarda yaygınlaşmıştır (Mecagni vd. 2015). Vergilendirme ile birlikte, senyoraj bir hükümet modelinde en önemli gelirdir. Enflasyon vergisi olarak da adlandırılan senyoraj, bir hükümetin paralarını yerel para biriminde yatıran bireylerin servetini dolaylı olarak vergilendirmesine izin vermektedir. İstikrarlı bir nominal döviz kurunu sürdürmek, hükümetin senyoraj geliri ve para politikası tasarımı ve uygulaması üzerinde olumsuz bir etkisi olan yüksek derecede para ikamesini azaltmak bir zorunluluk haline gelmektedir (Udoh ve Udeaja, 2019).

Türkiye ekonomisinde dolarizasyon ile makroekonomik temeller arasındaki ilişkinin incelenmesi çalışmaları genellikle 2010 öncesinde yoğunlaşmaktadır ve bu çalışmalarda oynaklık modellemesi olarak GARCH/EGARCH ve Vektör Otoregresif modeller (Vector Autoregression - VAR) kullanılmıştır (Domaç ve Oskooee, 2002; Balaylar ve Duygulu, 2004; Terzi ve Kurt, 2007; Sarı, 2007; Hekim, 2008; Taşçı vd. 2009; Saraç, 2010). 2010 – 2019 döneminde bu konuda nadir çalışma bulunmaktadır (Zeybek, 2014; Taşseven ve Çınar, 2015; Özsöz ve Rengifo, 2016; Karamollaoğlu ve Yalçın, 2020). Türkiye ekonomisinde dolarizasyon sürecini etkileyen faktörleri araştıran çalışmalarda genellikle dolaşımdaki para (M1 ve M2), döviz kurları, enflasyon, faiz oranları ve reel döviz kuru gibi değişkenler kullanılmıştır.

Türkiye’de dolarizasyon ile makroekonomik temeller arasındaki uzun dönemli ilişkinin incelenmesinde Eşbütünleşme testi kullanan çalışmalar da bulunmaktadır. Uzun dönemde reel faiz oranları farkları ve döviz kurları ile dolarizasyon arasında bir eşbütünleşme bulunmaktadır (Cıvcır, 2003). 2002 yılında uygulamaya konulan “Güçlü Bir Ekonomiye Geçiş Programı” ters para ikamesinin başlangıç noktası olarak alındığında, döviz ikamesi döviz kuru aracılığıyla senyoraj geliri üzerinde negatif, ters döviz ikamesi olumlu bir etkiye sahiptir (Taşçı ve Darıcı, 2008). Faiz oranları ve dolarizasyon arasında ters yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Kaplan vd. 2008). Johansen (1988) Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre ticarî dışa açıklık, beklenen döviz kuru, beklenen enflasyon oranı ve Türkiye ile ABD arasındaki reel faiz oranları farkı değişkenleri ile para ikamesi arasında pozitif ilişki bulunmaktadır (Dumrul, 2010).

2018 Ağustosunda yaşanan kur atağından sonra Türkiye ekonomisinde dolarizasyon çalışmaları artmış ve bu çalışmalarda genellikle Eşbütünleşme testi ve Vektör Hata Düzeltme Modeli kullanılmıştır. Johansen Eşbütünleşme testi sonuçlarına göre dolarizasyon ve enflasyon arasında uzun dönemli bir ilişki bulunmamaktadır (Yılmaz ve Uysal, 2019). Türkiye ekonomisinde oluşturulacak istikrar dolarizasyon sürecinde başarı için bir ön koşuldur (Akşehirli, 2020). Türkiye bazında mevduat dolarizasyonunda enflasyon, ithalat, ihracat, döviz kuru ve Kredi Temerrüt Swap (Credit Default Swap – CDS) primleri belirleyicidir (Aydınlık, 2020). Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre değişkenler arasında en az iki eşbütünleşik vektör vardır. Uzun dönem model tahminleri, Türk Lirası (TRL) ve Euro (EUR) faiz oranının dolarizasyon ile pozitif, USD faiz oranının ise dolarizasyon ile negatif bir ilişkisi olduğunu göstermektedir (Bärbuğa-Mişu vd. 2020).

Kredi dolarizasyonuna etki eden faktörler Vektör Hata Düzeltme

Modeli (Vector Error Correctin Model - VECM) ile incelenmiş ve VECM sonuçlarına göre; mevduat ve yükümlülük dolarizasyonu, enflasyon oranı - Türk Lirası cinsinden ticari kredilere uygulanan faiz oranı ve kaldıraç oranındaki artışlar kredi dolarizasyonunu pozitif yönde etkilemektedir. Döviz kuru kredi dolarizasyonunu olumsuz etkilemektedir. Sonuçlar, bankacılık sektöründe kredi dolarizasyonu olgusunun hem makroekonomik göstergelerden hem de sektör dinamiklerinden etkilendiğini göstermektedir (Uslu ve Kapkara, 2019). Döviz kuru, faiz oranları, ve Oynaklık Endeksi (Volatility Index – VIX) değişkenleri dolarizasyon değişimini etkilemektedir (Erdoğan ve Baykut, 2019). Güven endeksi ve Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE)'nin yabancı para mevduatı ile negatif ancak anlamlı bir ilişkisi bulunmaktadır (Sönmezer ve Çelik, 2019). Vektör Hata Düzeltme modeli bulgularına göre, kısa vadede TRL faiz oranı dolarizasyon üzerinde olumlu, ABD Doları faiz oranı ise olumsuz etki yapmaktadır. Ayrıca USD kuru arttıkça dolarizasyon azalmaktadır (Bârbutâ-Mişu vd. 2020).

Veriler

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinde dolarizasyon sürecini etkileyen ve yönlendiren makroekonomik - finansal değişkenler Vektör Oto Regresyon (Vector Auto Regression-VAR) modeli ile analiz edilmiştir. Ayrıca dolarizasyon sürecini etkilediği ve yönlendirdiği düşünülen dışsal değişkenlerden ABD 10 yıllık tahvil faizleri, ABD Dolar Endeksi, Altın fiyatı ve Şikago Opsiyon Borsası Oynaklık Endeksi (Korku Endeksi) eklenmiştir.

Çalışma Ocak 2002 – Aralık 2021 dönemini kapsamaktadır. 31 Aralık 2021 tarihinden itibaren Kur Korumalı Mevduat sistemi yürürlüğe girdiğinden ve Türk Lirası mevduat hesaplarına kur garantisi sağladığından 2022 yılına ait veriler çalışmaya alınmamıştır. Analiz 29 adet aylık değişkeni içermektedir ve değişkenlerin aylık yüzdesel değişimi kullanılmıştır (Tablo 1). Çalışma kapsadığı 20 yıllık dönem ve çok sayıda makroekonomik - finansal değişken ile literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca çalışmaya Türkiye ekonomisinin finansal ve ekonomik durumunu yansıtan bir kukla değişken eklenmiştir. Amerikan Merkez Bankası FED'in faiz artırım döngüsüne başlaması, Rusya ile olan uçak krizi, 15 Temmuz 2016'da yaşanan darbe girişimi, 2018, 2020 ve 2021 yılında ortaya çıkan kur atakları Temmuz 2016 ve sonrasındaki dönem ekonomik ve politik istikrarsızlık dönemi olarak kodlanmış ve kukla değişken olarak çalışmaya eklenmiştir.

Tablo 1

Değişkenler ve Değişkenlerin Kısaltmaları

Kısaltma	Değişken	Kısaltma	Değişken
ALTIN	Altın Gr. Fiyatı	İÖ	İşsizlik Oranı
BD	Bütçe Dengesi	ITH	İthalat Miktarı (USD)
BIST	Borsa İstanbul 100 Endeks Değeri	NHN	Net Hata Noksan Miktarı (USD)
BSKH	Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi	PY	Portföy Yatırımları
CA	Cari Açık	RDK	Reel Döviz Kuru
CDS	Türkiye 5 Yıllık Tahvil CDS Primi	SUE	Sanayi Üretim Endeksi
DO	Dolarizasyon Oranı	TGE	Tüketici Güven Endeksi
DTD	Dış Ticaret Dengesi	TLLIBOR	TRL 1 Aylık Mevduat Alış Faizi
DY	Doğrudan Yatırımlar	UR	Uluslararası Rezervler (USD)
ENF	Enflasyon Oranı	USD	ABD Doları / TRL Alış Kuru
FED	Finansal Ekonomik Durum (Kukla)	USD10Y	ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi
IBS	İç Borç Stoku	USDINX	ABD Dolar Endeksi
IHR	İhracat Miktarı (USD)	VIX	Oynaklık Endeksi
IHRITH-KO	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı	YYHSP	Yurtdışı Yerleşik Hisse Senedi Portföyü
IKKO	İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı		

Uygulama ve Bulgular

Dolarizasyon oranı ve değişkenler arasındaki korelasyonlar genellikle yüksek olarak gerçekleşmiştir (Tablo 2). ABD Doları (USD)/Türk Lirası (TRL) kuru (0.9138) ve Altın gram fiyatı (0.8111) ile Dolarizasyon oranı arasındaki korelasyon teoriye ve beklentiye paralel olarak pozitifdir. Finansal Ekonomik Durum (FED) kukla değişkeni ile olan korelasyon yine yüksektir (0.8251). Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü (-0.6562) ve ABD 10 Yıllık Tahvil Faizleri (-0.4481) ile ters korelasyon

bulunmaktadır. Yurtdışı yerleşikler finansal piyasalarda alım yaptığında teoriye ve pratiğe uygun olarak kur aşağı yönlü, satış ve çıkış yaptığında ise yukarı yönlü hareket etmekte ve bu portföy akımları dolarizasyonu ters yönlü etkilemektedir. Aynı şekilde ABD 10 Yıllık Tahvil Faizleri yurtdışı yerleşikler üzerinden benzer hareketler göstermektedir.

Tablo 2

Korelasyon Tablosu

	BD	BIST	BSKH	CA	CDS	DTD	DY	FED	ALTIN	IBS	IKKO	İO
DO	-0.2619	0.7129	0.8876	0.5059	0.6335	0.5717	0.1689	0.8251	0.8111	0.7926	-0.0208	0.6063
	ITH	PY	SUE	TFFE	TGE	TLLIBOR	UR	USD	USD10Y	USDIND	VIX	YYHSP
DO	-0.038	0.2659	0.7296	0.8851	0.0995	0.5344	0.3501	0.9138	-0.4481	0.7732	-0.0929	-0.6562

Dolarizasyon oranı serisesinde yapısal kırılma bulunmamaktadır (-13.60497< 0.01). Ayrıca finans ve iktisat çalışmalarında ve değişkenlerin analizinde en önemli ve ilk bakılması gereken konu zaman serilerinin durağan olmasıdır, yani birim kök taşımasıdır. Birim kök taşıyan seriler sahte regresyon ve yanıltıcı sonuçlara neden olmaktadır. Bu çalışmada % 1 güvenilirlik düzeyinde değişkenlerin durağanlık sınamalarında Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilen Augmented Dickey-Fuller (ADF) birim kök testi uygulanmıştır (Tablo 3). ADF birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenler düzey seviyede birim kök taşımamaktadır, yani durağandır.

Tablo 3

ADF Birim Kök Test Sonuçları

	t-istatistik	Olasılık		t-istatistik	Olasılık
ALTIN	- 10.8247	0.0000	İO	- 3.1311	0.0018
BD	- 15.4370	0.0000	ITH	- 2.8587	0.0044
BIST	- 16.4156	0.0000	NHN	- 15.4195	0.0000
BSKH	- 13.1684	0.0000	PY	- 15.4900	0.0000
CA	- 15.5531	0.0000	RDK	-12.4271	0.0000
CDS	- 15.3215	0.0000	SUE	- 3.6754	0.0003
DO	- 11.7880	0.0000	TGE	- 13.5569	0.0000
DTD	- 15.6282	0.0000	TLLI- BOR	- 7.4322	0.0000
DY	- 15.3152	0.0000	UR	- 14.4106	0.0000

ENF	- 15.6588	0.0000	USD	- 10.2820	0.0000
FED	- 15.4273	0.0000	USD10Y	- 13.9873	0.0000
IBS	- 7.6866	0.0000	US-DINX	- 15.7328	0.0000
IHR	- 16.3307	0.0000	VIX	- 17.6771	0.0000
IHRITHKO	-15.7393	0.0000	YYHSP	-13.8195	0.0000
IKKO	- 18.1736	0.0000			

ADF Birim Kök testi ile durağanlığı sınanan ve durağan olduğu belirlenen zaman serilerine VAR analizi uygulayabilmek için optimal gecikme uzunluğunun belirlenmesi ve F-testleri veya bilgi kriterlerinden uygun olanının seçilmesi gerekmektedir. Akaike Bilgi Kriteri (AIC) ve Final Tahmin Hatası (FPE) Kriterleri doğrultusunda gecikme sayısı 1 (BİR) olarak belirlenmiş ve modele dâhil edilmiştir (Tablo 4).

Tablo 4

VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriterleri

Gecikme	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	1835.30	NA	4.6400	-15,18	-14.76*	-15.01
1	2755.15	1607.79	2.4803*	-15.84*	-3,15	-10,73
2	3459.73	1059.83*	1.0202	-14,69	10.27	-4,64
* kriter tarafından seçilen gecikme sırasını gösterir						

VAR Gecikme Uzunluğu Seçme Kriteri 1 olarak belirlendikten sonra Türkiye ekonomisinde dolarizasyon sürecini etkileyen faktörlerin belirlenmesi ve modelin testi için VAR Granger Nedensellik/Blok Dışsallığı Wald Testi uygulanmaktadır. VAR model sonuçları % 5 düzeyi için anlamlıdır. Sonuçlar Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi (BSKH), Dış Ticaret Dengesi (DTD), İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (İKKO), Reel Döviz Kuru (RDK), ABD Doları/Türk Lirası Kuru (USD), ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi (USD10Y) ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü (YYHSP) değişkenlerinin dışsal olduğunu ve diğer değişkenlerin olmadığını göstermektedir. Diğer bir deyişle, Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi, Dış Ticaret Dengesi, İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, Reel Döviz Kuru, ABD Doları/Türk Lirası Kuru, ABD 10 Yıllık Tahvil

Faizi ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü değişkenlerinin gecikmeli değerleri anlamlıdır ve Türkiye ekonomisinde dolarizasyon sürecini etkilemektedir (Tablo 5).

Tablo 5

VAR Granger Causality / Block Exogeneity Wald Testi

DIŞLANAN	Chi-sq	df	OLASILIK	DIŞLANAN	Chi-sq	df	OLASILIK
ALTIN	0.187823	1	0.6647	ITH	0.169167	1	0.6809
BD	0.108652	1	0.7417	NHN	0.005376	1	0.9415
BIST	0.417889	1	0.5180	PY	0.374448	1	0.5406
BSKH	5.361650	1	0.0206	RDK	4.836567	1	0.0279
CA	0.829158	1	0.3625	SUE	0.006106	1	0.9377
CDS	0.589346	1	0.4427	TGE	0.003216	1	0.9548
DTD	7.398760	1	0.0065	TLLIBOR	0.741505	1	0.3892
DY	0.159623	1	0.6895	UR	1.416856	1	0.2339
ENF	1.485185	1	0.2230	USD	8.459309	1	0.0036
FED	2.089988	1	0.1483	USD10Y	4.609360	1	0.0318
IBS	0.686478	1	0.4074	USDINX	2.095330	1	0.1477
IHR	1.475959	1	0.2244	VIX	0.732964	1	0.3919
IHRITHKO	0.659271	1	0.4168	YYHSP	3.974068	1	0.0462
IKKO	3.901300	1	0.0482	HEPSİ	53.02200	28	0.0029
İO	1.892610	1	0.1689				

VAR modelinin test edilmesi gereken varsayımları bulunmaktadır. Oluşturulan modelde otokorelasyon sorunu bulunmamaktadır (Tablo 6). Ayrıca modelde değişen varyans sorunu da bulunmamaktadır (Tablo 7).

Tablo 6

Otokorelasyon LM Testi

Gecikme	LRE*	df	Olasılık	Rao F	df	Olasılık
1	1055.67	841	0.0000	1.288055	(841, 32)	0.0000

Tablo 7

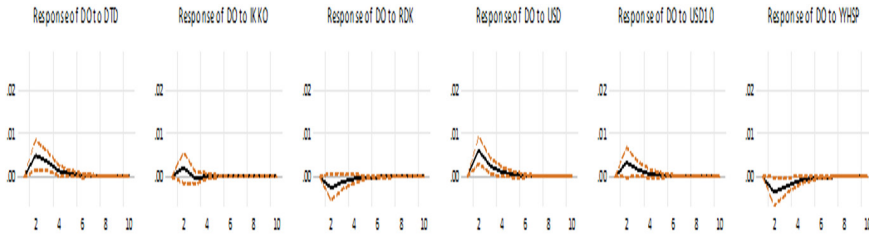
Değişen Varyans ARCH Testi

Chi-sq	df	Olasılık
789.16	841	0.0985

Model ve anlamlı değişkenler belirlendikten sonra değişkenlerin birbiriyle olan etkileşimleri Etki-Tepki analizi ile incelenmiştir. Etki - Tepki fonksiyonlarında modelde anlamlı çıkan Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi (BSKH), Dış Ticaret Dengesi (DTD), İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (İKKO), Reel Döviz Kuru (RDK), ABD Doları/Türk Lirası Kuru (USD), ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi (USD10Y) ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü (YYHSP) değişkenleri kullanılmıştır (Şekil 2). Dolarizasyon oranı Dış Ticaret Dengesi (DTD), ABD Doları/Türk Lirası Kuru (USD) ve ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi (USD10Y) değişkenlerine benzer tepki vermektedir. Bu değişkenlerden kaynaklanan bir şoka artış yönünde bir tepki vermekte ve şokun etkisi azalarak 4. ayda etkisizleşmektedir. Reel Döviz Kuru (RDK) ve Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü (YYHSP) değişkenlerinden kaynaklanan şoklara ise ilk anda düşüş yönünde bir tepki vermektedir. Şokunun etkisi yine azalarak 4. ayda etkisizleşmektedir. Bütün şokların etkisi 4 ay sürmektedir.

Şekil 2.

Etki – Tepki Analizi Grafiği

VAR modelinde anlamlı çıkan değişkenlerin 10 dönemlik varyans ayrıştırma sonuçları Tablo 8'de sunulmaktadır. Dolarizasyon oranındaki hata varyansının büyük bir kısmı (% 84.54) kendisi tarafından açıklanmaktadır. ABD Doları/Türk Lirası Kuru (USD) % 5,25'ini, Dış Ticaret Dengesi (DTD) % 4,74'ünü, Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü (YYHSP) % 2,18'sini, ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi (USD10Y) % 1,68'sini, Reel Döviz Kuru (RDK) % 0,94'ünü, İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı (İKKO) % 0,54'ünü ve Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi

(BSKH) % 0.13'ünü açıklamaktadır.

Tablo 8

Varyans Ayırıştırma Test Sonuçları

Dönem	Std. Hata	DO	BSKH	DTD	IKKO	RDK	USD	USD10	YYHSP
1	0.026571	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.028566	88.08027	0.002211	3.083659	0.549411	0.787124	4.620963	1.373647	1.502716
3	0.029107	85.11363	0.097636	4.515000	0.539456	0.931904	5.134473	1.618070	2.049833
4	0.029200	84.64981	0.121625	4.697244	0.536164	0.954660	5.227905	1.656178	2.156413
5	0.029218	84.56217	0.125559	4.734972	0.535490	0.957066	5.244499	1.664807	2.175438
6	0.029222	84.54512	0.126043	4.742001	0.535379	0.957591	5.248447	1.666659	2.178764
7	0.029223	84.54166	0.126147	4.743495	0.535355	0.957709	5.249200	1.667008	2.179428
8	0.029223	84.54100	0.126170	4.743775	0.535350	0.957733	5.249340	1.667071	2.179560
9	0.029223	84.54088	0.126174	4.743828	0.535349	0.957738	5.249366	1.667083	2.179585
10	0.029223	84.54085	0.126175	4.743838	0.535349	0.957738	5.249371	1.667085	2.179590

Değişkenler arasındaki kısa dönemli nedensellik ilişkisine Granger Nedensellik testi ile incelenmiş ve sonuçlar Tablo 9'da sunulmuştur. Yöntem nedenselliğin olasılıksal bir açıklamasıdır. Granger nedensellik değişkenler arasındaki yönlülüğü, doğrudanlık ve etki dinamiklerini karakterize etmek için kullanılır (Granger, 1969). Dolarizasyon oranı ile Altın gr. Fiyatı (ALTIN), Reel Döviz Kuru (RDK), ABD Doları/Türk Lirası Kuru ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü (YYHSP) arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca Borsa İstanbul 100 Endeks Değeri (BİST), Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi (BSKH), Türkiye 5 Yıllık Tahvil CDS Primi (CDS) ve İthalat Hacmi'nden (ITH) Dolarizasyon oranına doğru işleyen tek yönlü bir Granger nedensellik görülmüştür.

Tablo 9

Çift Yönlü Granger Nedensellik Test Sonuçları

Değişkenler	F-İstatistik	Olasılık	Değişkenler	F-İstatistik	Olasılık
ALTIN - DO	4.4379	0.0362	IO - DO	2.1273	0.1460
DO - ALTIN	21.2059	0.0000	DO - IO	0.0996	0.7525
BD - DO	0.0039	0.9501	ITH - DO	1.3124	0.2531
DO - BD	0.3444	0.5579	DO - ITH	5.2699	0.0226

BIST - DO	2.5997	0.1082	NHN - DO	0.5082	0.4766
DO - BIST	10.9315	0.0011	DO - NHN	0.1726	0.6781
BSKH - DO	0.0018	0.9654	PY - DO	0.5157	0.4734
DO - BSKH	9.0913	0.0028	DO - PY	1.4680	0.2269
CA - DO	0.7851	0.3765	RDK - DO	4.8170	0.0292
DO - CA	0.1414	0.7072	DO - RDK	28.7283	0.0000
CDS - DO	3.4539	0.0643	SUE - DO	1.4440	0.2307
DO - CDS	30.363	0.0000	DO - SUE	1.8696	0.1728
DTD - DO	6.5903	0.0109	TGE - DO	1.0725	0.3014
DO - DTD	1.1057	0.2941	DO - TGE	1.0560	0.3052
DY - DO	0.3625	0.5476	TLLIBOR - DO	0.0333	0.8553
DO - DY	1.3304	0.2499	DO -TLLIBOR	2.7249	0.1001
ENF - DO	0.8243	0.3648	UR - DO	4.5901	0.0332
DO - ENF	0.2169	0.6418	DO - UR	0.1137	0.7362
FED - DO	0.6615	0.4168	USD - DO	15.0812	0.0001
DO - FED	0.9979	0.3188	DO - USD	24.2965	0.0000
IBS - DO	0.2967	0.5864	USD10Y - DO	3.3472	0.0686
DO - IBS	0.8080	0.3696	DO - USD10Y	0.0021	0.9627
IHR -DO	2.9975	0.0847	USDINX - DO	0.9327	0.3351
DO - IHR	2.2564	0.1344	DO - USDINX	0.0517	0.8203
IHRITHKO - DO	0.0067	0.9345	VIX - DO	0.0248	0.8751
DO - IHRIT-HKO	1.0008	0.3181	DO - VIX	1.2590	0.2632
IKKO - DO	0.8524	0.3568	YYHSP - DO	8.4100	0.0041
DO - IKKO	0.8077	0.3697	DO - YYHSP	17.0858	0.0000

Sonuç

Bretton Woods sisteminin son bulduğu ve dalgalı kur sistemlerinin tercih edilmeye başladığı 1970'in başlarından itibaren dolarizasyon olgusu gelişmekte olan ekonomilerde önemli bir konu olmuştur. Dolarizasyon genellikle bir makroekonomik istikrarsızlık tarihini yansıtmaktadır. Yüksek ve oynak bir enflasyon geçmişi olan ülkelerin vatandaşları değerli ve istikrarlı olan bir başka döviz tercih edebilmektedir. Kurumsal ve politik faktörler de bu durumu etkilemektedir. Dolarizasyonun ülke açısından

bazı faydaları bulunmaktadır. İlk olarak, dolarizasyon sağlam bir finans sektörü için temel oluşturabilir. Finans kurumlarını verimliliklerini ve hizmetlerinin kalitesini artırmaya zorlayacak olan Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile finansal entegrasyon sağlanabilir. Ayrıca düşük enflasyon, düşük faiz oranları ve şeffaflık sinyalinin vermektedir ve idari giderler dolarizasyon ile azaltılır.

Dolarizasyon para politikası, devlet ve şirketlerin borç yönetimi, reel sektör ve finansal sistemi önemli ölçüde etkilemektedir. Bu etkiler nedeni ile dolarizasyon bir risk kaynağı olarak algılanmaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde varlık ve borç dolarizasyonu önlemede dönemsel olarak para ve maliye politikaları uygulanmakta ve birçok önlem geliştirilmektedir. Yüksek dolarizasyon finansal kırılganlıklara ve makroekonomik ve/veya bankacılık sistemi risklerine neden olabilmektedir. Kısmi dolarizasyon ekonomik birimlerin işlem yapmaları ve finansal varlıklarının alım-satımı için yerel para biriminin yabancı para birimiyle ikame edilmesidir. Finans yazınında varlık, yükümlülük ve finansal dolarizasyon terimleri kısmi dolarizasyon olarak kullanılmaktadır. Kısmen dolarize olmuş finansal sistemlerdeki iflas riskleri bilançolardaki para birimi uyumsuzluklarından ve yerel para birimindeki büyük değer kayıplarının net değer üzerinde yaratabileceği etkilerden kaynaklanmaktadır. Dolarizasyon bir ülkenin parasal ve finansal alanı için en önemli zorluklardan biridir. Bu durum para politikalarının verimliliğini etkiler ve hükümetlerin makroekonomik süreçleri yönetme kabiliyetini sınırlar. Dolarizasyonun daha kritik dezavantajları ise ulusal kimliğin güçlü bir simgesinin, acil bir devlet gelir kaynağının ve önemli bir diplomatik izolasyon önleminin kayıplarını içeren ekonomik olmayan siyasi sonuçlarıdır.

Türkiye ekonomisinin dolarizasyon sürecinde; 1980 ve 1990'lı yıllardaki finansal serbestleşme, kambiyo rejimindeki düzenlemeler ile enflasyon ve döviz kuru başta olmak üzere makroekonomik gelişmeler önemli roller oynamıştır. Türkiye ekonomisinde dolarizasyon olgusu 1994 ve 2001 krizlerinin sonucudur. 2003 - 2021 döneminde Türkiye ekonomisinin dolarizasyonu dalgalı bir seyir izlemiştir. 2002 başında % 55 olan dolarizasyon oranı 2010 yılının sonunda % 28,17 olarak gerçekleşmiş ve gerilemiştir. Bu gerilemede 2001 krizinden sonra uygulanan güçlü ekonomi programı ve ekonomik-politik istikrarın önemi büyüktür. Bu sayede yurtdışından doğrudan yabancı yatırımı ve portföy yatırımı şeklinde sermaye akımları sağlanmıştır. 2016 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Merkez Bankası (FED) 2008 Küresel Kriz ile başlayan düşük faiz dönemine son vermiş ve faiz artırımı döngüsüne başlamıştır.

Ayrıca aynı yıl içindeki 15 Temmuz Kalkışması ABD Doları /Türk Lirası üzerindeki baskıyı artırmış ve ABD ile yaşanan Rahip Brunson gerilimi sonrasında 10 Ağustos 2018 tarihinde Türk Lirası üzerinde önemli bir oynaklık yaşanmıştır. Aralık 2019'da Çin Halk Cumhuriyeti'nde başlayan ve tüm dünyayı saran Coronavirus (COVID19) salgını Türk Lirası ve gelişmekte olan ülkelerin para birimlerinde dalgalanmaları artırmıştır. Türkiye'de 2020 ve Aralık 2021'de büyük bir kur atakları yaşanmıştır. Bu dönemde ABD ile S-400, F-35, Halkbank ve 24 Nisan Ermeni soykırımı sorunları yaşanmıştır. Yukarıdaki nedenlerden dolayı dolarizasyon süreci 2017 yılından sonra tekrar artmaya başlamış ve Aralık 2021 sonunda % 58,68 olmuştur.

Türkiye ekonomisinde dolarizasyon sürecini etkileyen ve yönlendiren değişkenlerin belirlenmesi amacıyla VAR modeli uygulanmıştır. VAR analizi sonuçlarına göre model % 5 düzeyi için anlamlıdır. Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi, Dış Ticaret Dengesi, İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı, Reel Döviz Kuru, ABD Doları/Türk Lirası Kuru, ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü değişkenlerinin gecikmeli değerleri Türkiye ekonomisinde dolarizasyon sürecini etkilemektedir. Kısa dönemli ilişkinin analizi için Granger Nedensellik testi tercih edilmiştir. Dolarizasyon oranı ile Altın gr. Fiyatı (ALTIN), Reel Döviz Kuru (RDK), ABD Doları/Türk Lirası Kuru ve Yurtdışı Yerleşiklerin Hisse Senedi Portföyü (YYHSP) arasında çift yönlü Granger nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Kur, Reel Döviz Kuru ve altın fiyatı dolarizasyon olgusunun normal bir parçasıdır ve içerisinde yer almaktadır. Çalışma bulguları Erdoğan ve Baykut (2019) sonuçları ile uyumludur. Ayrıca Borsa İstanbul 100 Endeks Değeri (BİST), Bankacılık Sektörü Kredi Hacmi (BSKH), Türkiye 5 Yıllık Tahvil CDS Primi (CDS) ve İthalat Hacmi'nden (ITH) Dolarizasyon oranına doğru işleyen tek yönlü bir Granger nedensellik görülmüştür Bankacılık sektörünün kredi hacminin artması ile mal ve hizmete olan talep artacağından ithalat artmakta ve dış ticaret dengesi bozulmaktadır. Özellikle 2018 yılından sonra Kamu Bankaları ve Kredi Garanti Fonu üzerinden kullanılan ucuz krediler ekonomide ısınmaya neden olmuştur. Yüksek enflasyon, yüksek faiz ve yüksek kur ortamı oluşmuştur. 2003 – 2011 döneminde sağlanan yüksek miktardaki doğrudan yatırımlar dolar kurunun ve dolarizasyon oranının düşük kalmasını sağlamıştır. İmalat Kapasite Kullanım Oranı (IKKO) ihracat ve büyüme üzerinden hem döviz kurunu hem de dolarizasyon sürecini etkilemektedir. Yurtdışı yerleşik yatırımcılar finansal piyasalarda alım yaptığına teoriye ve pratiğe uygun olarak kur aşağı yönlü, satış ve çıkış yaptığına ise yukarı yönlü hareket etmekte ve bu durum kur üzerinden dolarizasyon üzerinde etkili olmaktadır. VAR

analizine göre küresel değişkenlerden sadece ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi anlamlı çıkmıştır. Küresel sermaye akımları gelişmekte olan piyasaları önemli ölçüde etkilemektedir. ABD 10 Yıllık Tahvil Faizi yükselmesi durumunda sermaye doğal olarak güvenli piyasalara yönelmektedir.

Döviz kurunda ve ekonomide denge sağlanabilmesi için yüksek olan dolarizasyon oranının azaltılması gerekmektedir. Dolarizasyonun düşmesi ile birlikte politika yapımcılar daha fazla ekonomik bağımsızlık elde edilecektir. Bunun için politika yapımcılar başarılı bir dolarsızlaştırma (Dedolarization) sürecinin zaman aldığını ve politikaları uygun şekilde uygulamanın önemli olduğunu farkında olmalıdır. Öncelikle merkez bankasının etkin iletişimi çok önemlidir. Dolarsızlaştırma sürecinde politika yapımcıları kökleşmiş davranışları değiştirmek gibi zor bir görevle karşı karşıyadır; dolarize olmuş ekonomilerde halk dövizle işlem yapmaya alışıktır ve yerli paraya geçme maliyetlerine direnebilmektedir, dolarsızlaştırma sürecinde politika yapımcıların reform ivmesini uzun yıllar boyunca ve tavizsiz sürdürmeleri gerekebilmektedir.

Şekil 1’de görüldüğü gibi 2002 – 2013 döneminde kur yatay hareket etmektedir ve bu dönemde dolarizasyon oranı düşüktür. Bu dönem Türkiye’nin politik ve ekonomik olarak istikrarlı olduğu dönemdir. 2013 yılında yaşanan Gezi Parkı ve 17 - 25 Aralık olayları ile yeni bir dönem başlatmıştır. Ayrıca 2013 yılında FED başkanı Bernanke’nin parasal sıkılaştırma ve faiz artımı açıklamaları küresel faktörlerin önemini ortaya koymuştur. Özellikle 2013 yılından itibaren dolarizasyon süreci iç ve dış faktörlerden etkilenmeye başlamıştır. Türk ekonomisinin dengeye kavuşabilmesi ve dolarizasyonun azaltılması; yabancı doğrudan sermaye girişlerinin artırılması, enflasyon ve faiz oranlarının gelişmiş ülkeler seviyesini indirilmesi, bankacılık sektörü kredi hacmi artışının dikkatle izlenerek gerekli tedbirlerin alınması, uluslararası rezervlerin artırılması ve ülke risk priminin düşürülmesi ile sağlanabilecektir. Bunlar için öncelikle ekonomik ve politik istikrarın yeniden tam olarak sağlanması, jeopolitik sorunların çözülmesi, ABD ve Avrupa Birliği ile uyum ve nihayetinde yerli – yabancı yatırımcıların güveninin sağlanması gerekmektedir. Ancak küresel piyasalarda aşılama ile COVID-19 sorununun azalması ve gelişmiş ülke ekonomilerinin salgın öncesine dönme sinyalleri ile yeni bir konjonktür başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan yükselen enflasyon sonucunda parasal genişlemenin azaltılması ve faizlerin yükselmesi gelişen piyasalar ve Türkiye ekonomisi için yeni bir risk barındırmaktadır. Bu itibarla küresel gelişmelerin yakından izlenmesinde fayda bulunmaktadır.

Ek Beyan/ Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Adanur Aklan, N. ve Nargeleckenler, M. (2010). Liability dollarization and exchange rate balance sheet effect on Turkey. *Istanbul University Journal of Faculty of Political Sciences-Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (43), 177-204.

Ajide, K. B., Raheem, I. D. and Asongu, S. A. (2019). Dollarization and the "Unbundling" of Globalization in sub-Saharan Africa. *Research in International Business and Finance*, 47, 398-409.

Akşehirli, N. (2020). Türkiye'de Kredi ve mevduat dolarizasyonu: Makroekonomik göstergelerin ve alınan önlemlerin yansımaları (2015: 3-2019: 12). *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 3(1), 61-76.

Aydınlık, Ü. (2020). Bölgesel dolarizasyon farklılıkları ve belirleyicileri: Türkiye örneği. (Master's thesis, TOBB ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Balaylar, N. A. ve Duygulu, A. A. (2004). Türkiye'de para ikamesi olgusu ve para talebinin istikrarı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 33-55.

Bârbuța-Mișu, N., Güleç, T. C., Duramaz, S., and Virlanuta, F. O. (2020). Determinants of dollarization of savings in the Turkish economy. *Sustainability*, 12(15), 6141.

Bawa, S., Omotosho, B. S., and Doguwa, S. I. (2015). Ratchet effects in currency substitution: An application to Nigeria. *CBN Journal of Applied Statistics*, 6(2), 19-37.

Cıvırcı, I. (2005). *Dollarization and its long-run determinants in Turkey*. Emerald Group Publishing Limited.

Court, E., Ozsoz, E., & Rengifo, E. W. (2012). The impact of deposit dollarization on financial deepening. *Emerging Markets Finance and Trade*, 48(6), 39-52.

De Nicoló, G., Honohan, P., & Ize, A. (2005). Dollarization of bank deposits: Causes and consequences. *Journal of banking & finance*, 29(7), 1697-1727.

Dickey, D. A. & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the estimators for autoregressive time series with a unit root. *Journal of the American Statistical Association*, 74(366a), 427-431.

Domac, I. & Bahmani-Oskooee, M. (2002). between dollarization and inflation: Evidence from Turkey. *Research and Monetary Policy Department, Central Bank of the Republic of Turkey*.

Dumrul, C. (2010). Türk ekonomisinde para ikamesinin belirleyicilerinin sınır testi yaklaşımı ile Eş-Bütünleşme analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35, 199-23.

Eichengreen, B., Hausmann, R. and Panizza, U. (2005). The pain of original sin. *Other people's money: Debt denomination and financial instability in emerging market economies*, 13-47.

Erdoğan, Ö. Ü. H. ve Baykut, Ö. Ü. E. (2019). Türkiye'de yerleşik bireyler ve şirketlerin döviz hesaplarının ekonometrik analizi. *Bankacılar*, 30(110), 37-55.

Feige, E. L. (2003). Dynamics of currency substitution, asset substitution and de facto dollarisation and euroisation in transition countries. *Comparative economic Studies*, 45(3), 358-383.

Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 424-438.

Hekim, D. (2008). Para ikamesi histerisi ve Türkiye örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 27-43.

Honohan, P. & Shi, A. (2003). *Deposit dollarization and the financial sector in emerging economies*. In: Hanson, J., Honohan, P., Majnon, G. (Eds.), *Globalization and National Financial Systems*. Oxford University Press, New York.

Ize, A. (2005). Financial dollarization equilibria: A framework for policy analysis. *IMF Working Papers*, 05/186, International Monetary Fund.

Ize, A. & Levy-Yeyati, E. (2003). Financial dollarization. *Journal of International Economics*, 59(2), 323–347.

Johansen, S. (1988). Statistical analysis of cointegration vectors. *Journal of Economic Dynamics and Control*, 12, 231–254.

Kaplan, M., Kalyoncu H. and Yücel F. (2008). Currency substitution: evidence from Turkey. *International Research Journal of Finance and Economics*, 21, 158-162.

Karamollaoğlu, N., and Yalçın, C. (2020). Exports, real exchange rates and dollarization: Empirical evidence from Turkish manufacturing firms. *Empirical Economics*, 59(5), 2527-2557.

Mecagni, M., Corrales, S., Dridi, J., Garcia-Verdu, R., Imam, P. and Matz, J. (2015). Dollarization is SSA: Experience and lessons. *IMF Working Paper*.

Özsöz, E. and Rengifo, E. W. (2016). *Understanding dollarization*. Walter de Gruyter GmbH & Co KG: Berlin, Germany.

Reinhart, C.M., Rogoff, K. S. and Savastano, M. A. (2014). Addicted to dollars. *Annals of Economics and Finance*, 15(1), 1-50.

Saraç, T. B. (2010). Enflasyon ve para ikamesi ilişkisi: Türkiye ekonomisi için ekonometrik bir analiz (1994: 01 - 2009: 12). *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 147-152.

Sarı, İ. (2007). Makro ekonomik değişkenlerin dolarizasyon sürecine etkileri. *TCMB, Uzmanlık Tezi*.

Sönmezer, S. and Çelik, I. E. (2019). Factors causing change in foreign exchange deposits in an emerging economy: Turkey case. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 11(21), 264-286.

Taşçı, H. M. and Darıcı, B. (2008). Türkiye’de para ikamesi ve ters para ikamesinin döviz kuru aracılığıyla senyoraaj geliri üzerine etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 89-104.

Taşçı, H. M., Darıcı B. ve Erbaykal E. (2009). Ters para ikamesi süreci ve döviz kuru oynaklığı: Türkiye örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 10(1), 102-107.

Taşseven, Ö. ve Çınar, S. (2015). Türkiye’de borç dolarizasyonunun belirleyicileri ve makroekonomik göstergeler üzerindeki etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 4(2), 121.

Terzi, H. ve Kurt, S. (2007). Dolarizasyon, enflasyon ve reel döviz kuru ilişkisinin var analizi ile tespiti. 8. *Türkiye Ekonometri ve İstatistik Kongresi İnönü Üniversitesi*, Malatya.

Udoh, E. A. and Udeaja, E. A. (2019). Asymmetric effects of financial dollarization on nominal exchange rate volatility in Nigeria. *The Journal of Economic Asymmetries*, 19, e00118.

Yılmaz, M. ve Uysal, D. (2019). Türkiye’de dolarizasyon ve enflasyon ilişkisi. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 286-306.

Uslu, N. Ç. ve Kapkara, S. (2019). Kredi dolarizasyonunun belirleyicileri: Türkiye örneği. *Economics Literature*, 1(2), 148-167.

Zeybek, H. (2014). Dolarizasyon ve finansman maliyeti. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 44-61.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Japonya'da Yerel Yönetim Yapılanması: Tokyo Örneği

Local Government Structure in Japan: The Example of Tokyo

Öz

Japonya'nın yerel yönetim tarihi 1868-1912 yıllarına dayanmaktadır. Ancak yerel yönetimlerin asıl gelişimi 1947 yılından sonra başlamıştır. Japonya 1947 yılı öncesinde yerel yönetimlerini Prusya sisteminden etkilenecek şekilde düzenlemiştir. Bu düzenleme sonucunda yerel yönetimler merkezi yönetimin ağır vesayeti altında bırakılmıştır. Japonya 1947 yılında Japon Anayasası'nın yürürlüğe girmesi ile birlikte demokratikleşme sürecine girmiştir. Bu süreç içerisinde yerel yönetimlerin yapılanmasında adem-i merkeziyetçi bir anlayış benimsemiştir. Japonya'nın yerel yönetim yapısı, genel yerel yönetim birimleri ve özel yönetim birimleri olarak ikiye ayrılmıştır. Genel yerel yönetim birimlerinin başında valiler ve belediyeler yer almaktadır. Özel yerel yönetim birimlerinden sadece Tokyo, özel belediye yönetimine has bir yapıda şekillenmiştir. Bu nedenle Tokyo'da Tokyo Anakent Yönetimine bağlı 23 özerk mahalle yönetimi bulunmaktadır. Anakent Yönetimi kendisine bağlı mahallelere su, kanalizasyon, çöp toplama gibi temel yerel yönetim hizmetlerini sunmaktadır. Ayrıca çoğu ülkede merkezi yönetimin üstlendiği konut üretimi, çevre kirliliği, muhtaç çocuklara yardım gibi hizmetler Tokyo Anakent Yönetimi tarafından üretilmektedir. Bu bağlamda çalışmada Tokyo'nun yönetim şekli, merkezi yönetimle arasındaki ilişki, mali ve örgütsel yapısı incelenmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında Japonya'nın idari yapılanmasıyla yerel yönetimlerin gelişimi tarihsel bir perspektifte ele alınmıştır. Çalışma literatür taraması yöntemi ile oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anakent Yönetimi, Japonya, Kamu Yönetimi, Tokyo, Yerel Yönetimler

Salih BATAL

Doç. Dr.
Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü.
salihbatal@gmail.com
ORCID : 0000-0002-3822-7417

Büşra KOÇ

Yüksek Lisans Öğrencisi
Marmara Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü, Yerel Yönetimler
ve Kent Politikaları.
busraakoc77@gmail.com
ORCID : 0000-0001-7452-7620

Cilt / Issue: 10(2) 639-671
Geliş Tarihi: 13.08.2022
Kabul Tarihi: 05.04.2023

Atf: Batal, S. ve Koç, B. (2023).
Japonya'da Yerel Yönetim
Yapılanması: Tokyo Örneği.
Tesam Akademi Dergisi, 10(2), 639-
671. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1161736>.

Abstract

The local government history of Japan dates back to 1868-1912. However, the real development of local governments started after 1947. Before 1947, Japan organized its local governments by being influenced by the Prussian system. As a result of this arrangement, local governments were left under the heavy tutelage of the central government. Japan entered the democratization process with the enactment of the Japanese Constitution in 1947. In this process, it has adopted a decentralized understanding in the structuring of local governments. Local governments in Japan are included in 4 articles in Chapter 8 of the 1947 Constitution. In these articles, it is stated that local governments are autonomous organizations. The local government structure of Japan is divided into general local government units and special administrative units. Governors and municipalities are at the head of the general local government units. Of the special local government units, only Tokyo has been shaped in a structure specific to the special municipal government. For this reason, there are 23 autonomous neighborhood administrations in Tokyo under the Tokyo Metropolitan Administration. The Metropolitan Administration provides basic local government services such as water, sewerage and garbage collection to all neighborhoods under it. In addition, services such as housing production, environmental pollution and aid to needy children, which are undertaken by the central government in most countries, are produced by the Tokyo Metropolitan Government. In this context, the management style, the relationship between the central government and the financial and organizational structure of Tokyo, which has a special administrative structure, were examined in this study. In addition, within the scope of the study, the administrative structure of Japan and the development of local governments are discussed in a historical perspective. The study was created by the method of literature review.

Keywords: Metropolitan Administration, Japan, Public Administration, Tokyo, Local Administrations

Extended Abstract

Japan is politically governed by a constitutional monarchy and a parliament. The first constitution of Japan, which adopted the European civil law system as a legal system, was adopted in 1946 and entered into force in 1947. With this democratically accepted constitution, human rights are guaranteed. In addition, with this constitution, a system based on the separation of powers was formed in Japan. Local governments in Japan were established at the end of 1868-1912, following the example of Prussia. As in our country, in the first establishment period in Japan, local governments were regarded as a provincial extension of the central government. II. After the World War II, as a result of the suggestions of the occupation forces, restructuring efforts started in local governments. Laying the foundation of local government in today's Japan II. It was

formed as a result of the restructuring works that took place after the World War II. In Japan, a balanced task-authority sharing has been made between the central government and local governments. Local governments have been given many constitutionally guaranteed powers and responsibilities as autonomous units. For example, primary and secondary education services offered by the central government in Turkey are provided by local governments in Japan. Local governments provide these services through the municipal and provincial education institutions they have established under their own responsibility. Today, Japan's decision-making and executive bodies are directly elected by the people and come to power. The direct election of governors, mayors and councils by the people has led to the development of democracy awareness and the increase of people's participation in the administration.

There are differences in the administrative structure of Japan that distinguish it from other countries. The first of these is that parties, not individuals, are important in administrative management. In other words, the party chosen is important, not the prime minister. The heads of the parties that have been in power for many years have changed many times, but this has not harmed the party administration. This means that the party culture and consciousness in Japan is placed on a solid ground. The other difference is that by constitutionally guaranteeing the autonomy of local governments, the metropolitan government has a different form of government from other states. This situation ensures a healthier and more effective management of the capital Tokyo, which has different characteristics from the others in terms of population, trade, industry and architecture. Local governments in Japan are divided into provinces. Each state has different characteristics. However, all but one are expressed as general management units. The only special local government unit in Japan is Tokyo. Tokyo consists of 23 autonomous neighborhood administrations. This study was created to include information about Tokyo's local government structure in the literature. In the literature, the Tokyo administration appears under different names as "Tokyo Metropolitan Administration", "Tokyo Metropolitan Administration", "Tokyo Metropolitan Administration". In this study, the term Tokyo Metropolitan Government is used.

Revenues have an important place in Tokyo for more effective and healthy local service delivery. In fiscal 2019, 70.7% of the resident account for Tokyo Metropolitan Government revenues was provided by Metropolitan Government taxes. This rate is accepted by us as an indicator that the Metropolitan Administration, which is an autonomous structure, can

also achieve its financial autonomy. Tokyo Metropolitan Government spends more than other local government units in Japan. The main reason for this is that Tokyo Metropolitan Government is responsible for 23 autonomous neighborhood administrations and ward districts compared to other provincial governments. In addition, seeing some service items to be provided by the municipalities by the Metropolitan Administration increases the expenditure rate. Another reason for the increase in expenditures is that some services provided by the central government in most countries are provided by the Tokyo Metropolitan Government. The main difference that makes Tokyo stand out among the general local government studies in the world is that housing production, environmental pollution and assistance to children in need are not provided by the central government, but by the Tokyo Metropolitan Government. These services are the responsibility of the central government in other countries. However, in Japan, the central government has left these services to the Tokyo Metropolitan Government. The main reason for this is to ensure that services can be seen more effectively and healthily. Because if these services are not carried out in a healthy way, they can cause serious problems in large and complex countries. The central government handled the services for housing production in the 1950s but could not reach the expected result due to the lack of personnel and resources. For this reason, the housing production service has been left to the responsibility of the Tokyo Metropolitan Government. Assistance to needy children and environmental pollution were also given to the Metropolitan Administration in order to provide services more effectively and efficiently and to prevent possible negative consequences. In this way, in such a large and complicated city, order is provided more easily, and public services meet the citizens more quickly.

Giriş

Japonya, siyasal açıdan anayasal monarşi ve parlamento tarafından yönetilmektedir. Avrupa sivil hukuk sistemini yasal sistem olarak benimseyen Japonya'nın ilk anayasası 1946 yılında kabul edilmiş 1947 yılında ise yürürlüğe girmiştir. Demokratik olarak kabul edilen bu anayasa ile insan hakları garanti altına alınmıştır. Ayrıca bu anayasa ile Japonya'da kuvvetler ayrılığına dayanan bir sistem oluşmuştur. 1947 yılında çıkarılan Anayasa ile yerel yönetimler alanında yeni bir yapılanma sürecine girilmiştir. Söz konusu süreç sonucunda yerel yönetimlere özerklik tanınmış, yerel meclisler güçlendirilmiş; valilerin, belediye başkanlarının ve meclis üyelerinin doğrudan halk tarafından seçilmesi sağlanarak vatandaşların yönetime katılabilmesinin önü açılmıştır.

Japonya'da yerel yönetimler eyaletlere ayrılmıştır. Her eyalet birbirinden farklı özellikler taşımaktadır. Ancak biri hariç hepsi genel yönetim birimi olarak ifade edilmektedir. Japonya'da tek özel yerel yönetim birimi Tokyo'dur. Tokyo kendisine bağlı 23 özerk mahalle yönetiminden oluşmaktadır. Bu çalışma Tokyo'nun yerel yönetim yapısı hakkında bilgileri literatüre dahil etmek için oluşturulmuştur. Literatürde Tokyo yönetimi 'Tokyo Büyükşehir Yönetimi', 'Tokyo Anakent Yönetimi', 'Tokyo Metropolitan Yönetimi' olarak farklı isimlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında Tokyo Anakent Yönetimi ifadesi kullanılacaktır.

Japonya ve Yönetim Yapısı Hakkında

Japonya bir ada ülkesidir. Kore ve Çin'in doğusunda Rusya'nın ise güney doğusunda yer almaktadır. Ülkenin Ohotsk Denizi, Doğu Çin Denizi ve Japon Denizi'ne komşu kıyıları bulunmaktadır. Japonya'nın yüzölçümü 377.899 km²'dir (İnsamer, 2022). Ülke, 2021 yılı verilerine göre toplam 126.050.796 kişiye ev sahipliği yapmaktadır (TÜİK, 2022). Nüfus yoğunluğu bakımından Dünya'da 10. sırada yer alan ülkede ortalama yaşam süresi erkeklerde 80 kadınlarda ise 87 yıldır. Bu nedenle dünyanın en uzun insan ömrüne sahip ülkesi olarak bilinmektedir (Koç, 2020, s. 126). Başkenti Tokyo ülkenin en büyük kentsel yerleşim merkezidir. Para birimi Japon Yeni'dir.

Ülkede idari olarak 47 eyalet (il) bulunmaktadır. Her eyaletin bir valisi ve belediye başkanı mevcuttur. Coğrafi nitelikleri ve tarihsel geçmişlerine bağlı olarak bu eyaletler; Hokkaido, Chubu, Tohoku, Kyushu, Kanto, Kinki, Chugoku, Shikoku ve Okinawa'dır. Her bölgenin kendine has lehçesi, adetleri, gelenek ve kültürleri bulunmaktadır. Örneğin içinde başkent Tokyo'yu barındıran Kanto bölgesi ve Osaka'yı kapsayan Kansai bölgesi

arasında gelenek, sanat ve yemek başta olmak üzere çeşitli farklılıklar bulunmaktadır (Japonya Dışişleri Bakanlığı, 2007, s. 4).

Şekil 1

Japonya'nın 47 Eyaleti

Kaynak: Wikipedia, 2022.

Japonya, anayasal monarşi ile birlikte parlamenter hükümet sisteminin var olduğu üniter bir devlettir. Ülkenin yönetim şekli temsili demokrasidir. Japonya'da sembolik bir imparator bulunmaktadır. Japon Anayasası'nın 1. maddesine göre Japon imparatoru halkın ve devletin birliğini temsil etmektedir. Ancak İmparatorun yönetim yetkisi bulunmamaktadır. Devlet ile alakalı konularda imparatorun temsil yetkisi, kabine onayı ve tavsiyesine dayalıdır. Japon İmparatorunun yetkilerinin konjonktürel bir biçimde genişlemesini engellemek için Japon Anayasası'nın 4. maddesinde imparatorun sadece Anayasa'da belirtilen işleri yapabileceği ibaresi yer almaktadır. Yani Japon Anayasası'nda imparatorun yetkisinde gösterilmemiş herhangi bir vazife daha sonra farklı tarihsel koşullar altında imparatorun uhdesine giremeyecektir. İmparatorun vazifeleri Japon Anayasası'nın 6., 7. ve 8. maddesinde sıralanmıştır. Bu vazifeler;

Meclisin teklifi üzerine başbakanı atamak,

Bakanlar Kurulu'nun teklifi ile yüksek mahkeme başyargıcını atamak,

Meclisin izni olmadan imparatorluk sarayına ait hiçbir malı bir başkasına vermemek/hediye etmemek,

Meclisin izni olmadan hiçbir hediyeyi ya da hibeyi kabul etmemek (Balcıoğlu, 2018, s. 715).

Bu vazife ve yasaklardan anlaşılacağı üzere imparatorun atamaları meclisle gerçekleşmekte, taktir yetkisi bulunmamakta ve hediye alıp vermesi meclis iznine tabi tutulmaktadır. İmparatorun kendi başına kullanabileceği bir yetkisi yoktur. Günümüzde Japonya'nın İmparatoru, İmparator Naruhito'dur. Naruhito 2019 yılında 126. kuşak olarak tahta çıkmıştır (Türkiye Japonya Büyükelçiliği, 2022).

Japonya siyasi kültürünün diğer aktörü başbakanıdır. Avrupa ülkelerinde güçlü aktör olarak yer alan başbakanlara kıyasla Japon başbakanının konumu farklıdır. Çünkü Japonya'da başbakan değil siyasi parti önem taşımaktadır. Japon partileri istikrarlı iktidar dönemlerinde dahi birçok kez lider değiştirebilmektedir. Japonya'da birçok çıkar gruplarının birleşmesiyle oluşan siyasi partilerde çıkar gruplarının çoğunluğunu arkasına almayı başaran kişi parti lideri olmaktadır. Parti lideri olan kişiye başbakan olma yolu da açılmaktadır.

Japonya'nın Yerel Yönetim Tarihi

Japonya'da yerel yönetimlerin tarihsel süreci 1868-1912 yılları arasında İmparator Meiji dönemine dayanmaktadır. Meiji döneminden önce 1603-1868 yılları arasında Japonya, 'Han' adı verilen feodal beyliklere ayrılmıştır. Han'lar vilayetlere göre daha küçük ancak bağımsız yapılanmalardır. Bu beylikler 1871 yılında Meiji Hükümeti döneminde modernizasyon kapsamında kaldırılmıştır. Meiji hükümeti dönemiyle birlikte ülkede merkezîyetçi bir idare şekli kurulmuş vilayetler oluşturularak başlarına merkezi yönetimin atadığı valiler getirilmiştir (Ulusoy ve Akdemir, 2005, s. 140). Belediye başkanları ise halk tarafından seçilerek göreve gelmiştir. 1873 senesinde İçişleri Bakanlığı kurulmuş bundan sonraki süreçte belediyeler standartlaşmıştır.

Japonya'da 1888 yılında çıkarılan iki yasayla ilk özerk yerel yönetimler oluşturulmuştur. Bunlardan ilki; Belediye Örgüt Yasası diğeri ise Kasaba ve Köy Örgüt Yasası'dır. 1889 döneminden önce yaklaşık olarak 70.000 olan köy, kasaba ve kent birleştirilerek sayıları 15.000'e düşürülmüştür (Önez

Çetin ve Yılmaz ,2016, s. 1217). 1888 yılında şehir, ilçe ve köy kurumlarına yönelik yapılan çalışmalar ile 1890 yılında bölge ve valiliklere yönelik yapılan uygulamalarla günümüz yerel yönetim sisteminin temelleri atılmıştır. 1890 yılında Japonya’da il yerel yönetimi kurulmuştur.

1920’li yıllarda Japonya’da yerel özerkliği arttırmak ve merkezi yönetimin vesayetini azaltmak için düzenlemeler yapılmıştır. Ancak 1930’lu yıllarda gerçekleşen askeri darbenin etkisiyle ülkede merkezîyetçilik güçlenmiş, yerel yönetimler ağır vesayet denetimi altına girmiştir.

1947’de çıkarılan Japon Anayasası ile yerel yönetim birimlerinin özerkliği garanti altına alınmıştır. Anayasanın ‘Yerel Özerklik’ başlığını taşıyan 8.bölümde yer alan 92, 93, 94 ve 95. Maddelerinde yerel yönetimlerin temel prensipleri tanımlanmıştır (Önez Çetin ve Yılmaz, 2016, s. 1215). Yasaya göre yerel yönetimlere iç işlerinde özerklik verilmiş, yönetmelik ve talimatname hazırlayabilme hakkı tanınmış ancak yasa yapma yetkisi verilmemiştir. Bu düzenlemeler de yerel yönetimler için yasama gücü niteliği taşımaktadır (Yücel, 1994, s. 26).

1953’ten 1965’e kadar olan süreçte ikinci dönem belediye birleşmeleri gerçekleştirilmiştir. 1953 yılında 10.000 civarında olan belediye sayısı 1955 yılında 4813’e, 1965 yılında ise 3376’ya indirilmiştir (TBMM, 2022). Bu dönemde belediye sayılarının azaltılmasında ki en önemli etken Belediye Birleşmelerinin Desteklenmesi Kanunu olmuştur.

1995-1999 yıllarında yerel yönetimlere dair yasalar çıkarılmıştır. 2002 yılında “Trinity Reform” başlığında bir düzenleme paketi oluşturulmuştur. Bu paket kapsamında yerel yönetimlerin maliyesi alanında yerel tahsis vergisi ile yerel vergileri içeren düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür (Akdemir ve Benk, 2010, s. 106).

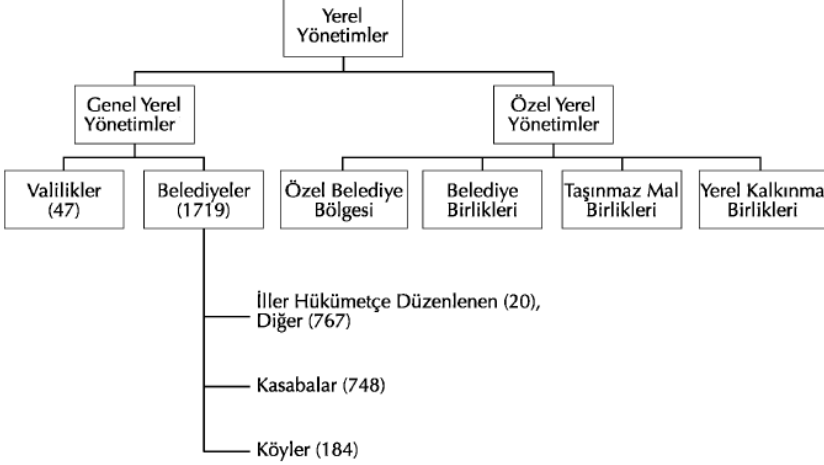
1999 yılında belediye birleştirmelerine yönelik yapılan düzenlemelerle birlikte 3232 olan belediye sayısı, 2008 yılında 1787’ye düşürülmüştür (Japan Statistics Bureau, 2008, ss. 197-198).

Japonya’da Yerel Yönetimler

Japonya’da yerel yönetimler genel yerel yönetim birimleri ve özel yerel yönetim birimleri olarak ikiye ayrılmaktadır.

Şekil 2

Japonya'nın Yerel Yönetim Yapılanması

Kaynak: Hayrulloğlu, 2013, s. 56.

Genel yerel yönetim birimleri belediyeler ve valiliklerden oluşmaktadır. Japonya'nın Yerel Özerklik Kanunu'nda belediyeler ve valilikler iki temel yerel yönetim birimi olarak belirtilmiştir. Japonya valiliklere bölünmüştür ve her valilik belediyelerden oluşmaktadır. Bölgesel hükümet birimleri olarak kamu hizmet sunumlarını valilikler gerçekleştirmektedir. Belediyeler ise temel yerel yönetim kademeleri olarak görevlerini yerine getirmektedir. Valilik ve belediyeler merkezi yönetimin hem yönetim birimleri hem de bağımsız kuruluşları olarak görev yapmaktadır. Kendi bölgelerinde bulunan vatandaşlara yerel kamusal hizmetleri sunmak ve yürütmekle görevlidir. Ayrıca belediye ve valilik temsilcileri demokratik bir biçimde doğrudan yerel halk tarafından seçilmektedir.

Japoncada valilik (Prefectures) yerine Do, Fu ve Ken terimleri kullanılmaktadır. Do olarak simgelenen tek valilik Hokkaido'dur. Fu olarak simgelenen iki valilik Kyoto ve Osaka'dır. Tokyo haricinde diğer tüm valilikler Ken olarak bilinmektedir. Tokyo diğer valiliklere göre farklı bir yönetim yapısına haiz olduğu için 'To' olarak simgelenmektedir. Do, Fu veya Ken olarak valilikler sınıflandırılrsa da sistematik olarak bir farklılaşma söz konusu değildir. Valiliklere farklı isimler verilmesinin nedeni daha çok tarihsel temellere dayanmaktadır (Clair, 2019, s. 7).

Japonya'da valiliklerin başı ve yürütme organı vali, karar organı ise genel

meclistir. Halk tarafından doğrudan 4 yıllığına seçilen valilerin, 4 yıl dolduktan sonra tekrar seçim hakkı bulunmaktadır. Ancak seçim hakkına yönelik düzenlemeler eyaletten eyalete farklılık gösterebilmektedir. Valilerin görev süreleri boyunca ulusal ya da yerel meclis üyesi veya devlet memuru olma hakları bulunmamaktadır. Japon Yerel Özerklik Yasasında valilikler, belediyeleri aşan geniş alan yönetimleri olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca bu yasa valilerin genel çerçevede sorumluluklarını ve görevlerini de belirlemektedir. Söz konusu yasada valiler, belediyeler arasında koordinasyon ve iş birliğini sağlamak ile belediyeler tarafından çeşitli nedenlerden dolayı yürütülemeyen hizmetleri yerine getirmekle yükümlü tutulmaktadır. Bazı durumlarda vali devletin ajanı olarak belediyeler üzerinde denetim ve gözetim yetkisini kullanmaktadır (Akdemir ve Benk, 2010, s. 168). Valiler yerel yönetimleri temsil ettiği gibi genel iş ve işlemleri yürütmekle de sorumludur. Örneğin, meclise tasarılar sunmak, bütçe hazırlamak, kabul edilen bütçeyi uygulamak, yerel yönetim gelirlerini tahsis etmek, gayrimenkuller edinmek ve idare etmek gibi yükümlülükleri bulunmaktadır.

Genel nitelikte yerel yönetim birimlerinin ikinci ayağını oluşturan belediyeler Japonya'da iskân yoğunluklarına, kent imkanlarına ve endüstri yapılarına göre üç farklı gruptan oluşmaktadır. Bunlar; köy belediyeleri (Son), kasaba belediyeleri (Cho) ve kent belediyeleri (Shi)'dir. Bir belediyenin kent belediyesi olabilmesi için konutlarının %60'ının ya da daha fazlasının kent merkezinde yer alması, nüfusunun 50.000'i geçmesi, nüfusunun en az %60'ının sanai, ticari veya kentlere has faaliyetlerle uğraşması gerekmektedir. Kasabalar kentlerden daha küçük, köylerde kasabalardan daha küçük yerleşim yerleridir. Bu bölgelerde daha çok tarım, balıkçılık ve ormancılıkla uğraşan bireyler iskân etmektedir (Akdemir ve Benk, 2010 s. 168).

Belediye'nin başı ve yürütme organı belediye başkanı, karar organı ise belediye meclisidir. Belediye başkanı ve belediye meclisi doğrudan halk tarafından seçilmektedir. 4 yıllık süre için seçilen belediye başkanlarının yeniden seçilme hakları olmakla beraber görevleri süresince yerel ya da ulusal meclis üyesi veya devlet memuru olma hakları bulunmamaktadır.

Belediyelerin sundukları hizmetler başlıca:

Belediye sınırları içerisinde barınan bireylerin ve ailelerinin kayıtlarını tutmak ve bunun gibi hizmetleri yerine getirmek,

Kamu sağlığı, güvenliği, itfaiye, kanalizasyon ve çevrenin korunmasına yönelik park yapımı gibi hizmetleri yerine getirmek,

Kentsel kalkınma için planlar yapmak, yolların yapımı ve korunması, insanların taşınması gibi işlerle ilgilenmek,

Kütüphane, ilköğretim okulu, çocuk yuvası gibi kamu tesislerini inşa etmek ve yönetmek şeklindedir (Hayrullahoğlu, 2013, s. 59).

Japonya'da Yerel Yönetim Kanunu'na göre Özel Yerel Yönetimler; yalnızca Tokyo'da bulunan özel belediye bölgesi, belediye birlikleri, taşınmaz mal birlikleri ve yerel kalkınma ortaklıkları olmak üzere dörde ayrılmaktadır. Tokyo Anakent Yönetimi içinde, özerk statüye sahip olan 23 tane mahalle yönetimi ile bütün ülkeye yayılmış, sayıları 2.980'i bulan yerel geliştirme birlikleri, 16 adet yerel imar ortaklıkları ve 4.416 tane taşınmaz mal birlikleri bulunmaktadır (Üstünişik, 1992, s. 39).

Belediye Birlikleri: Belediye birlikleri, belediyelerin ölçeklerini aşan ve büyük miktarda kaynak gerektiren yerel hizmetlerin sağlanabilmesi için kurulmuştur. Bu birlikler, okul, hastane yapımı ve bunların idareleri, köylerle kasabalara dair idari görevlerin sağlanması gibi hizmetlerin yerine getirilmesi için oluşturulmuştur.

Taşınmaz Mal Birlikleri: Bir belediyenin sınırı içinde sulama kanalları, mezarlıklar, konut yapım alanları, çiftlik ve kaplıcalar gibi taşınmaz malların yönetimi amacıyla kurulan birimlerdir (Akdoğan, 1997, ss. 85-86). Bu birimlerin meclisi bulunmaktadır. Meclisin üye sayısı ve üyelerin görev süreleriyle alakalı düzenlemeler yönetmelikte belirtilmiştir. Meclisin yanı sıra, kanuna ya da Bakanlar Kurulu Kararı'na bağlı olarak birden çok belediye veya özel yönetim biriminin karşılıklı uzlaşma ile oluşturdukları mütevelli heyeti bulunmaktadır. Özel yönetim birimlerinin başkanları ya da belediye taşınmaz mallarla alakalı mühim kararlar alırken mütevelli heyetine danışmaktadır. Ayrıca mütevelli heyeti taşınmaz mal yönetiminin faaliyetlerine bakarak onun performansını denetlemektedir.

Yerel Kalkınma Ortaklıkları: Birden fazla yerel yönetim birimi tarafından özellikle kalkınma planlarında yer verilen kamu tesislerinin yapımı için kurulan ortaklıkları ifade etmektedir (Devrim ve Aysu, 2008, s. 278).

Özel Belediye Bölgesi: Japonya'da belirli şartları taşıyan çok büyük kentlere Bakanlar Kurulu Kararı ile özel statü sağlanabilmektedir. Bölgenin büyük kenti olması, nüfusunun 500.000'den fazla olması ve km²'ye düşen nüfus yoğunluğunun 2000'den fazla olması özel statü sağlanması için gerekli olan şartlardır. Aynı zamanda nüfusun en az %10'unun birincil sanayilerde çalışıyor olması, finansal ve idari kapasitesinin bulunduğu bölgedeki

vatandaşlara adil bir şekilde kentsel kamu hizmetlerini sunabilecek düzeyde olması gerekmektedir. Japonya’da özel yönetim birimi olarak sadece Tokyo yer almaktadır (Akdemir ve Benk, 2010, s. 169).

Özel Yönetim Birimi Olarak Tokyo Anakent Yönetimi

Tokyo Japonya’nın tek özel yönetim birimidir. Kalabalık nüfusa sahip olması başta olmak üzere özel belediye bölgesi olma şartlarını taşıması Tokyo Anakent Yönetimine kendine has bir yönetim statüsü kazandırmaktadır. Tokyo, 13,453 km²’lik bir alanı kapsamaktadır. 2020 yılında paylaşılan verilere göre 37 milyon 393 binlik nüfusu ile dünyanın en kalabalık kenti unvanını taşımaktadır (TRT haber, 2022). Honşu Adası’nın orta kısmında, Büyük Okyanus’un bir girintisi olan Tokyo Körfezinin kıyısında, Sumida Nehri’nin ağzında yer almaktadır. Tokyo metropolü Japonca ‘da ‘To’ olarak adlandırılır. Özerk statüye sahip olan 23 mahalle yönetimine sahiptir (İpek, 2001, s. 176).

Şekil 3

Tokyo’nun Özel Semtleri

Kaynak: Wikipedia, 2022.

Tokyo'da yer alan 'Anakent Meclisi' kent yönetiminin temel karar organı sayılmaktadır. Meclis; kanun yapma, iptal etme ve düzeltme yetkisine sahiptir. Meclisin diğer görevleri; yerel vergi ve matrah oranlarını saptamak, bilanço ve kesin hesabı kabul etmek, anakent taşınmaz mallarıyla alakalı işlemler yapmak, kurallar ve yasaklar koymak, bağış ve yardımları kabul etmek, seçim işleri komisyonu üyelerini seçmek valinin vali yardımcısı atamasını onaylamaktır.

Mecliste Tokyo'da yaşayan vatandaşlar tarafından seçilen 127 üye bulunmaktadır. Meclisin 9 adet teknik komitesi bulunmaktadır. 127 üyeden her biri, bir komitede yer almak zorundadır. Meclisin başkanı, meclis üyeleri içinden seçilmektedir. Başkan, meclisi temsil etmekle birlikte toplantıları yönetmekte ve meclisin iç işleyişini denetlemektedir. Ayrıca başkan, mecliste alınan kararları kamuoyuna duyurmakla mükelleftir. Tokyo'yu temsil eden meclis, yönetimle alakalı tüm meseleleri inceleme ve denetleme hakkına sahiptir (Erdumlu, 1983, s. 34).

Tokyo'da yürütme yetkisi vali ve bazı kurullar arasında pay edilmiştir. Vatandaşlar tarafından seçilerek iş başına gelen vali, Tokyo yönetimini temsil etmektedir. Valinin görev süresi 4 yıldır. Görev süresi dolan vali tekrar aday olabilir. Örneğin; Kanagawa eyaletinde vali ve başkan 12 yıllığına 3 defa art arda seçilebilmektedir. Ancak Tokyo'da böyle bir durum söz konusu değildir.

Anakent bölgesinde bulunan vali aynı zamanda belediye başkanının görevlerini üstlenmektedir. Bunun yanı sıra vali, Bakanlar Kurulu Kararı ve yasalarla merkez tarafından kendisine verilen ulusal nitelikli işlerden sorumludur. Valinin denetimi ve sorumluluğu altında bulunan başlıca görevler şunlardır;

Meclis kararını gerektiren konularda meclise öneride bulunmak,

Bütçeyi hazırlamak,

Tahsis edilen harç ve vergileri toplamak,

Para cezalarını çıkartmak,

Kesin hesabın onaylaması için meclise sunmak,

Malvarlığını elden çıkarmak ve yönetmek,

Hesapları denetlemek,

Yerel hizmetler için kamu tesisleri kurmak ve yönetmek (Feldman ve

diğerleri, 1987, s. 57).

Tokyo Anakent Yönetiminde yürütme gücünü taşıyan valiye bağlı idari komisyonlar bulunmaktadır. Bu komisyonlar;

Seçim Komisyonu: Seçim Komisyonu, Mahalli Özerklik Kanunu'na dayalı olarak mahalli kamu kurumlarında oluşan kurullardan biridir. Tokyo Anakent Seçim Komisyonu, Tokyo Anakent Meclisi tarafından seçilen dört üyeden oluşur. Komisyon kanunun gerektirdiği şekilde çeşitli seçimler, Yargıtay hakimlerinin ulusal incelemesi, seçim anlaşmazlıkları, halkla ilişkiler, seçimlerin aydınlatılması gibi işlerden sorumludur. 1 Nisan 2022'de paylaşılan verilere göre komisyon sekreterliğinde 25 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Talim ve Terbiye Kurulu (Eğitim Kurumu): Bu kurul, insan haklarına saygı ruhunun ve sosyal katkı ruhunun vatandaşlar arasında gelişmesi için teşvik edici faaliyetlerde bulunmaktadır. Temel politika olarak devlete ait okulların oluşturulmasından, yönetilmesinden, okul için personel istihdamından, eğitimin içeriği ve yönetimleri hakkında tavsiyede bulunmadan bu kurul sorumludur. 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre kurulun sekreterliği, okul fakültesi ve personeli olarak toplam 66.926 çalışanı bulunmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Personel Komitesi: Personel Heyeti, demokratik ve etkin personel yönetimini teşvik etmek ve bu sayede mahalli idarenin adalet ve etkinliğini sağlamak amacıyla 'Mahalli Memurluk Kanununa' dayanılarak çıkarılan kanun hükmünde kararname ile kurulmuş zorunlu teşkilattır. 1 Nisan 2022'de paylaşılan verilere göre komitede 62 personel çalışmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Denetim Komitesi: Denetim komitesi üyeleri adil ve verimli yönetimi sağlamak için Yerel Özerklik Yasası uyarınca kurulmuş yürütme ajanslarıdır. Komite, Ulusal Denetim Kurulu ile şirketlerin kurumsal denetçileri rolünü oynamaktadır. 1 Nisan 2022'de paylaşılan verilere göre komitede 89 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Kamu Güvenliği Komisyonu: Komisyon, polis akademisi, suç caydırıcı önlem merkezi, kişisel güvenlikle ilgili kapsamlı karşı önlem merkezi, Olimpik ve Paralimpik departmanlarına sahiptir. 1 Nisan 2022'de paylaşılan verilere göre departmanda toplam 46.581 personel bulunmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Çalışma İlişkileri Komisyonu: Tokyo Anakent Çalışma Komisyonu,

işçinin ücretleri ve çalışma saatleri konusunda işçi sendikası (işçi) ile işveren arasında sorun çıkması veya haksız iş uygulaması (meşru sendika faaliyetleri nedeniyle personel transferi veya işten çıkarma vb.) iş ve yönetim arasındaki uyuşmazlıkları adil bir bakış açısıyla çözmek ve haksız muamele yapıldığında çözüm ilişkileri kurmak için oluşturulan idari bir kurumdur. 1 Nisan 2022'de paylaşılan verilere göre komisyonda 38 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Kamulaştırma Komitesi: Tokyo'daki kamu yararına uygulanacak projeler için gerekli olan kamulaştırma veya arazi kullanımı vb. ile ilgili olarak kamu menfaatini teşvik etmek ve özel mülkiyet ile koordinasyon sağlamak üzere kurulmuş bir idari komitedir. Kamulaştırma komitesi, yetkisini validen bağımsız olarak kullanmak zorundadır. 1 Nisan 2022 yılı verilerine göre komitede 22 çalışan yer almaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Tokyo Anakent Yönetiminde yürütme gücünü taşıyan valiye bağlı yönetim bürosunun alt müdürlükleri;

Politika Planlama Bürosu: Politika Planlama Bürosu, kentin idari ve mali işlerinin temel planlamasından, kapsamlı koordinasyonundan, önemli önlemlerin alınmasına yönelik planların yapılmasından, halkla ilişkilerle ilgili planlama, basınla irtibat ve koordinasyonundan sorumludur. Bu büroda 343 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Çocuk Politikası İş Birliği Ofisi: Çocuk Politikası İş Birliği Ofisi, Japonya'da ve denizaşırı ülkelerde gelişmiş vaka incelemelerine dayalı işlevlerin planlanmasından sorumludur. Ofis, çocuklarla ilgili karmaşık sorunlarla başa çıkmak için ilgili bürolarla iş birliği sistemini oluşturur. 1 Nisan 2022'de paylaşılan verilere göre ofiste 39 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Dijital Servis Bürosu: Bu büro Tokyo'nun dijital gücünü arttırmak ve Anakent Yönetiminin dijital özelliklerini güçlendirmek için kurulmuştur. Ayrıca bu büroda personelleri eğitmek, dijital değişimin tanıtımını teknik olarak desteklemek, vatandaşın ve hükümetin dijital değişimini sağlamak amaçlanmaktadır. Dijital Değişim Bürosunda toplam 180 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Genel İşler Bürosu: Bu büro, Tokyo Büyükşehir Hükümeti ve bürolarının genel işlerinden, büronun planlama işlerinden, ajans içindeki idari işlerden, yönetmeliklerin hazırlanmasından, yasaların yorumlanmasından,

yasal görüşlerin sunulmasından ve yasal işlerden sorumludur. Ayrıca vali tarafından atanan kişi olarak yetkilendirilen personelin atama/işten çıkarma, görevlendirme, disiplin cezası gibi genel personel yönetiminin planlanması ile mükelleftir. Tüm ofislerin uyum teşvikinden, valilik dairesi personelinin hizmet teftişlerinden ve valilik dairesindeki iç kontrolden bu büro sorumludur. Ek olarak Genel İşler Bürosu kriz yönetimi, karşı önlemlerin planlanması, afet önleme planları, imar planları, ulusal koruma, bulaşıcı hastalıklara karşı önlemler, yangınla mücadele, afet önleme ile ilgili soruşturmalar ve halkla ilişkiler konularında bilgi toplamakla yükümlüdür. Bu büroda 1 Nisan 2022 yılı verilerine göre 965 kişi istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Finans Bürosu: Tokyo'da sunulan hizmetleri kapsamlı bir şekilde bütçelemek için bu büro oluşturulmuştur. Büronun temel rolü kamu mallarının, sözleşmelerinin ve tesis inşaatlarının yönetimini ve koordinasyonunu sağlamaktadır. 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre Finans Bürosunda 448 personel çalışmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Ana Vergi Bürosu: Ana Vergi Bürosu kentin maliyesinin temelini oluşturan vergilerin tahsil edilmesinden sorumludur. Tokyo Anakent Yönetimi 16 vergi kaleminden vergi almaktadır. Bu vergi kalemleri 'Mahalli Vergi Kanunu'nda yer almaktadır. Tokyo'nun mali ölçeği 2022 yılı için 7.801 milyar Yen'dir. Bu miktarın yaklaşık %72'sini oluşturan 5.630,9 milyar yen kentten alınan vergilerden sağlanmaktadır. 6 Mayıs 2022 yılında paylaşılan verilere göre Ana Vergi Bürosunda 2.861 personel görev yapmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Yaşam Tarzı Kültür ve Spor Bürosu: Bu büro her Tokyo vatandaşının bağımsız bir şekilde kendi yeteneğini sergilemesi ve kültür, sivil faaliyetler, cinsiyet eşitliğinin teşviki gibi faaliyetlerin Tokyo vatandaşlarına sunulması için kurulmuştur. Yaşam Tarzı Kültür ve Spor Bürosunda 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre 614 personel çalışmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Olimpiyat ve Paralimpik Hazırlık Bürosu: Büronun amacı 'Spor Şehri Tokyo'yu' hayata geçirmek ve bunun için insanların teşvik edilmesine yönelik faaliyetlerde bulunmaktır. Engelli bireylerin olimpiyatlarda yer alması için gerekli eğitim ve desteğin sağlanmasına yönelik projeler yine bu büro tarafından oluşturulmaktadır. Büroda 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre 376 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Kentsel Gelişim Bürosu: Genel olarak kentsel gelişim ile ilgili politikaları formüle eder, yollar ve demiryolları gibi kentsel altyapıyı geliştirir, arazi düzenleme projeleri ve kentsel yeniden geliştirme projeleri yoluyla kentsel alanları geliştirir, konut arazisi geliştirme ve binalar hakkında rehberlik sağlamaktadır. Ayrıca büro, kentte güvenilir bir ortamın oluşması ve konforlu bir kentsel çevrenin sağlanması için faaliyetlerde bulunmaktadır. 15 Temmuz 2022 verilerine göre büroda 812 kişi istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Konut Politikası Genel Merkezi: Konut ve yaşam ortamının iyileştirilmesi ile ilgili kapsamlı önlemleri teşvik etmek, büyükşehir konutlarını kurmak ve yönetmekten sorumludur. 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre büroda 409 personel çalışmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Çevre Bürosu: Bu büronun sorumlulukları; küresel ısınmaya karşı önlem almak, çevresel etki değerlendirmesinde bulunmak, otomobil kirliliğine karşı tedbirler almak, hava, su, toprak kirliliğini önlemeye ve azaltmaya yönelik önlemlerde bulunmak, doğanın korunmasını sağlamak geri dönüşümü yaygınlaştırmaktır. Büroda 1 Nisan 2022 yılı verilerine göre 505 personel yer almaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Sağlık ve Refah Bürosu: Büronun görev ve sorumlulukları; çocuklar, yaşlılar, engelliler ve kadınlar için politikalar üretmek, kaynaklarının korunmasını sağlamak, mahallelerde refahı yaymak, özel sosyal refah tesislerinin rehberliği ve denetiminde bulunmak, bedensel ve zihinsel engelli bireylere yönelik sağlık hizmetleri sunmak, gıda ve ilaç güvenliğinin sağlamak, çevresel hijyen önlemleri almaktır. 1 Nisan 2022 yılı verilerine göre 4.608 personel bu büroda hizmet etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Hastane Yönetim Merkezi: Merkezin kurulma amacı Tokyo Anakent hastanelerinin yönetimini ve işletilmesini sağlamaktır. 21 Nisan 2022 yılı verilerine göre merkezde 6.854 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Sanayi ve Çalışma Bürosu: Küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşvikini sağlamak, turizm endüstrisini özendirmek, tarım, ormancılık ve balıkçılığın teşvikini sağlamak Sanayi ve Çalışma Bürosunun sorumluluk alanındadır. Büroda 1 Nisan 2022 yılı verilerine göre 1.296 personel çalışmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Merkez Toptancı Pazarı: Pazarın kuruluş amacı deniz ürünleri, sebze/

meyve, et ve çiçek gibi taze gıdaların işlendiği bir toptancı pazarının işletme ve yönetimi sağlamaktır. 1 Nisan 2021 yılı verilerine göre 561 personel bu pazarda görev almaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

İnşaat Bürosu: İnşaat Bürosu, vatandaşların vazgeçilmezi olan yolların, parkların, kamusal alanların ve kentsel alt yapının korunmasını ve sürdürülmesini sağlamakla mükelleftir. 1 Nisan 2022 yılı verilerine göre büronun personel sayısı 2.450'dir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Liman Otoritesi: Liman Otoritesi, Tokyo'da yer alan limanların (Chiba, Kawasaki, Yokohama ve Yokosuka) geliştirilmesi ve yönetimi, geri kazanılmış arazinin oluşturulması, kıyı alt merkezinin ve denizcilik parkının geliştirilmesi, fırtına dalgalanmasına karşı önlem alınması, ada limanı ve balıkçı limanının geliştirilmesi ile ilgili faaliyetleri yürütmekle görevli birimdir. 1 Nisan 2022'de paylaşılan verilere göre bu birimde çalışan personel sayısı 607'dir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Muhasebe Bürosu: Muhasebe Yönetim Bürosu, kamu işletmeleri ile ilgili olanlar hariç, Tokyo'daki muhasebe işlerini yöneten bir kurumdur. Bu kurum; nakit ve menkul kıymetleri hesaplar ve saklar, harcama yüklerini onaylar, mali tablolar hazırlar, planlar, rehberlik eder ve muhasebe işlerini denetler. Buna ek olarak, Muhasebe Yönetim Bürosu, çift girişli defter tutma ve tahakkuk muhasebesi, kamu fonlarının yönetimi ve işletilmesi, her bir büroya malzeme tedariki yoluyla muhasebe sistemi reformlarının teşvik edilmesini yönetir. 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre bu büroda 107 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Tokyo İtfaiyesi: Yangın söndürme/kurtarma/acil durum faaliyetleri, yangın önleme, depreme karşı önlemler, gönüllü afet önleme sisteminin geliştirilmesi için kurulan bir birimdir. İtfaiye 'de çalışan personel sayısı 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre 18.655'tir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Yürütmeye bağlı olan Kamu İktisadi Teşekkülleri;

Ulaştırma Bürosu: Büro; metro, otobüs, Toden Hattı (Metrobüs) ve Nippori- Toneri Liner (Tren Hattı)'ı işletmektedir. Bunun yanı sıra Ulaştırma Bürosu, Tama Nehri'nin hidrolik gücünü kullanan bir elektrik üretim işi ile büroya ait arazi binalarının etkin kullanımı ve reklamı gibi işlerle de ilgilenmektedir. 1 Nisan 2022 yılında paylaşılan verilere göre büroda 6.733 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan

Government, 2022).

Su İşleri Bürosu: Su İşleri Bürosu su işleri ve endüstriyel su işlerini yönetmektedir. Su tedarik işletmesi olarak Tama bölgesine entegre 23 özel mahalleye, 26 şehir ve kasabaya su tedarik etmektedir. Tama bölgesine entegre olmayan kentlere de büro tarafından geçici olarak su temini sağlanmaktadır. 27 Nisan 2020 yılında paylaşılan verilere göre büroda 3.723 personel çalışmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Kanalizasyon Bürosu: Kentsel su sirkülasyonunu desteklemek amacıyla kanalizasyon arıtma ve yağmur suyu arıtma gibi özel bölge alanlarında kamu kanalizasyon projelerini yürütmek bu büronun sorumluluğundadır. 2 Temmuz 2021 yılı verilerine göre büroda 2.521 personel istihdam etmektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Oylama organı;

Parlamento Bürosu: Tokyo Anakent Meclisinin faaliyetlerine yardımcı olacak işleri yürütmek üzere kurulmuştur. Genel kurul ve komisyonların işleyişi ile ilgili işleri yürütmektedir. Büro, meclis çalışmaları için gerekli malzemeleri hazırlamakla birlikte Tokyo yönetimi hakkında anketler yapmaktadır. 1 Nisan 2022 yılı verilerine göre komitede 150 çalışan bulunmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Bu kurulların üyeleri meclis onayı ile hükümet ya da vali tarafından atanmaktadır. Tokyo kent yönetiminde bulunan vali ve meclis başkanları birbirinden farklı kişilerdir. Bu sayede yönetimde yürütme ve karar alma birbirinden ayrılarak daha demokratik bir yapı oluşturulmuştur.

Tokyo'da Anakent Yönetimi tarafından yürütülen hizmetler kentin tamamında ele alınan hizmetlerdir. Tokyo'da yer alan belediyelerin sınırlarını aşan ve belediyeler arası koordinasyonu gerektiren hizmetleri Tokyo Anakent Yönetimi sağlamaktadır. Örneğin, Tokyo'da bulunan 23 özel alt birimlerin tamamında Tokyo Kent Yönetimi su ve kanalizasyon, çöp tasviyesi gibi hizmetleri tek başına gerçekleştirmektedir. Kentin tamamında sunulan hizmetlerde merkezi yönetim, özel sektör ve belediyelere ait birçok şirket bulunmaktadır. Örneğin, konut ve metro işletmelerini Tokyo Anakent Yönetimi sağlamaktadır. Gaz ve elektrik hizmetleri özel sektör tarafından yürütülmektedir. Posta ve otoyolların işletmesi ise merkezi yönetime aittir. Çoğu ülkede merkezi yönetime ait olan korunmaya muhtaç çocuklara yardım, konut üretimi, çevre kirliliği gibi görevleri Tokyo Anakent Yönetimi üstlenmektedir. Bunun nedeninin merkezi yönetime kıyasla Tokyo Anakent Yönetiminin gerek personel

gerekse mali alanda daha donanımlı ve soruna daha hâkim olmasıdır. Örneğin Tokyo’da karşılaşılan en temel sorun kentleşmedir. Yönetimin kente olan göç akımının durdurulabilmesi ve mevcut nüfusa yeterli düzeyde hizmet sunabilmesi gerekmektedir. Bu nedenle 1956 yılında bir özel yasa çıkarılmıştır. Bu yasa gereğince Tokyo merkezinden yaklaşık 100-125 km uzaklıkta, üç ilin tümü ile dört ilin bazı bölümlerini içine alan engin kentte planlama yapması için ulusal bir teşkilat kurulmuştur. Bu teşkilatın mevcut yönetimlerin iş birliği ile bölgesel planlama yapması öngörülmüştür. Ancak yetkilerinin ve parasal kaynaklarının sınırlı olmasından dolayı uygulama istenilen düzeye erişememiştir (Eke, 1982, s. 34). Sonuç itibarıyla merkezi yönetimin yerel ölçekte çeşitli nedenlerden dolayı çözemediği sorunları Anakent Yönetimine devrettiği görülmektedir. Bu nedenle Tokyo’da sorun teşkil eden konular olarak görülen; konut üretimi, çevre kirliliği ve muhtaç çocuklara yardım Tokyo Anakent Yönetiminin sorumluluğuna bırakılmıştır.

Tokyo Anakent Yönetimi ile Merkezi Yönetimin İlişkisi

Japonya’da 2000 yılında çıkarılan Yerelleşme Paket Yasası’nda yetki transferleri, yerel yönetimlerde zorunlu birim ve ofislerin kurulmasına yönelik konular ele alınırken merkezi yönetimin müdahalesi ve düzenlenmesi ile alakalı sınırlarda belirlenmiştir. Bu paket kanun ile merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde yapacağı müdahaleler sadece ilgili konuyla alakalı olmak zorunda tutulmuştur. Merkezi yönetim, paket kanun uyarınca bulunacağı müdahalelerde mümkün olduğu kadarıyla yerel özerklik prensibine aykırı düşmemeye özen göstermekle mükelleftir. Yerelleşme Paket Yasası’na göre merkezi yönetimin yerel yönetimlerin faaliyetleri üzerinde bulunacağı müdahaleler; tavsiye ve önerilerde bulunma, gerekli bilgi ile belgeleri talep etme ve danışmadır. Merkezi yönetimin yerel bölgede yürüttüğü faaliyetle alakalı bir durum söz konusu olduğunda ise bulunacağı müdahaleler; yönlendirme, izin verme, onaylama ve vekalet vermedir (Eroksal, 2008, s. 139).

Merkezi yönetim yerel yönetimler üzerinde denetim yetkisini, İçişleri ve Ulaştırma Bakanlığı ile valiler tarafından kullanmaktadır. Bakanlık yerel yönetimler üzerindeki denetimini kendisine bağlı İdari Değerlendirme Bürosunun, İdari Denetim Şubesi aracılığı ile yapmaktadır. İdari Değerlendirme Bürosunun görevi; kuruluşunu düzenleyen kanunun 4. maddesinde, idari organların işlemlerinin denetlenmesi ve gerekli önerilerin yapılması olarak belirtilmiştir. Aynı zamanda büro, politika uygulamaları denetlemek, idari işlemleri denetmek ve yönetsel danışma gibi fonksiyonları gerçekleştirmekle sorumlu tutulmuştur. Büronun

denetim faaliyetleri ile kanuna aykırı ya da uygunsuz uygulamalarla devlet hazinesine zarar veren uygulamaları engellemek, kamu kurum/kuruluşlarının işlemlerinin etkinliğini sürdürmek ve çalışma disiplinini sürdürmek amaçlamaktadır.

İdari Değerlendirme Bürosunun yerel yönetimler üzerindeki denetiminin yanı sıra çeşitli bakanlıklar kendi adlarına gerçekleştirilen hizmetlerle alakalı standartlar belirleyerek yerel yönetimleri denetleyebilmektedir. Bu denetimin sebebi, yerel yönetimlerin bakanlığı temsil eden hizmetlerin sunumunda bakanlığın belirlediği standartlara uyup uymadıklarını kontrol etmektir. Buda önemli ölçüde yerel yönetimler üzerinde denetim işlevini yerine getirmektedir (Akdemir ve Benk, 2010, s. 180).

Japonya'da valilerin yaptığı denetim merkezi yönetim tarafından gerçekleştirilen denetimin başka bir ayağını oluşturmaktadır. Valiler, belediyelerin yasalara aykırı uygulamalarında, kararlarında, yetki aşımının söz konusu olduğu durumlarda belediye başkanının kararını bozabilmekte veya yürürlüğe girmesini engelleyebilmektedir. Eğer merkezi yönetimin temsilcisi olan vali, Bakanlar Kurulu Kararlarını, bakanlık emirlerini ya da yasaları çiğnerse ilgili bakan yargı yoluna başvurarak valiyi görevden alma yetkisini kullanabilmektedir. Aynı yetkiyi valiler belediye başkanları tarafından da kullanabilmektedir (Keleş, 1984, s. 116).

Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı

Japonya'da yerel yönetim birimleri hizmet çeşitlilikleri ve sorumluluk alanlarının genişliği nedeniyle mali yapıları ve finansman durumları bakımından merkezi yönetim ile ilişkileri güçlü yerel yapılanmalar olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda Yerel Özerklik Yasası'nın 216. maddesi yerel yönetimlere vergi koyma ve toplama yetkileri tanımıştır. Yerel yönetimlerin gelirleri gerçekleştirecekleri kamusal hizmetleri karşılamada yetersiz kalırsa, merkezi yönetim yerel vergi sisteminde değişikliğe gidebilmekte veya yerel yönetimler için ayrılan payı arttırabilmektedir (Önez Çetin ve Yılmaz, 2016, s. 1229).

Yerel yönetimlerin gelirleri; yerel vergiler, vergi transferleri, yerel vergi tahsisleri, ulusal hazine ödemeleri ve yerel tahvillerdir. Yerel yönetimler tahsil ettiği yerel vergileri kullanma özerkliğine sahiptir. Yerel yönetimlerin topladığı vergiler merkezi yönetiminin belirlediği üst sınırlar ölçütünde düzenlenmektedir.

Dış ilişkiler ve ulusal savunma gibi idari işlemler dışında işlevlerin çoğu

merkezi yönetim ve yerel yönetimler tarafından finanse edilmektedir. Ulusal politika ve programların çoğu yerel yönetimler tarafından yürütülmektedir. 2019 mali yılında, merkezi yönetim 73.420,1 trilyon yen yerel yönetimler ise 98.846,7 trilyon yen net toplam harcama gerçekleştirmiştir. Yerel yönetimlerin harcama ölçeğinin merkezi yönetimden fazla olması Japonya'nın kamu yönetiminde yerel yönetimlerin ne kadar kapsamlı bir rol oynadığını göstermektedir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Tablo 1

Vergi Dağılımı (Birim: ¥100 milyon)

Mali Yıl		2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Vergi Toplamı (A)		866.017	946.347	990.680	983.487	1.022,85	1.049,76	1.033,87
Ulusal Vergiler (B)		512.274	578.492	599.694	589.563	623.803	642.241	621.751
Yerel Vergiler	Valilik Vergileri (C)	168.092	177.940	201.426	202.516	205.428	206.201	207.036
	Belediye Vergileri (D)	185.651	189.915	189.560	191.407	193.616	201.313	205.079
	Toplam (E)	353.743	367.855	390.986	393.924	399.044	407.514	412.115
Yerel Yönetimlere Yapılan Ulusal Harcamalar	Yerel Tahsis Vergileri	175.955	174.314	193.906	172.390	167.680	165.482	167.392
	Yerel Transfer Vergileri	25.588	29.369	26.792	23.402	24.052	26.509	26.138
	Özel Yerel Hibeler, vb.	1.255	1.192	1.189	1.233	1.328	1.544	4.683
	Toplam (F)	202.798	204.875	201.888	197.025	193.060	193.535	198.214
Vergi Gelirlerinin Nihai Dağılımı	Ulusal hükümet (B)-(F)= (G)	309.476	373.617	397.806	392.537	430.743	448.706	423.537
	Yerel Yönetimler (B)-(F)= (H)	556.541	572.729	592.873	590.949	595.104	601.079	610.329
Kompozisyon Oranı (%)	(B) / (A)	%59,2	%61,1	%60,5	%59,9	%61,0	%62,2	%60,1
	(C) / (A)	%19,4	%18,8	%20,3	%20,6	%20,1	%19,6	%20,0
	(D) / (A)	%21,4	%20,1	%19,1	%19,5	%18,9	%19,2	%19,8
	(E) / (A)	%40,8	%38,9	%39,5	%40,1	%39,0	%38,8	%39,9
	(G) / (A)	%35,7	%39,5	%40,2	%39,9	%42,1	%42,7	%41,0
	(H) / (A)	%64,3	%60,5	%59,8	%60,1	%57,9	%57,3	%59,0

Kaynak: Tokyo Metropolitan Government, 2022.

Tablo 1'de yer alan bilgilere göre 2019 mali yılında toplanan toplam vergi miktarı 103.387 trilyon yendir. Bu miktarın %60,1'ini ulusal vergiler, %39,9'unu ise yerel vergiler oluşturmuştur. Toplam gelirden merkezi yönetim %41,0 oranında, yerel yönetimler ise %59,0 oranında pay almıştır. 2019 mali yılında yerel yönetimlerin gelir dağılımında en büyük oranı %39,9 ile yerel vergiler oluşturmuştur. Diğer vergi gelirleri ise; yerel tahsis vergisi (%16,2), ulusal hazine ödemeleri (%15,3) ve yerel tahviller (%10,5)'tir (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Daha ayrıntılı olarak yerel yönetimlerin gelir kaynakları aşağıdaki gibidir:

Yerel Vergiler: Bu vergiler yerel yönetimler tarafından yerel ihtiyaçları karşılamak amacıyla üretilen politikaların masraflarını karşılamak için toplanmaktadır.

Yerel Transfer Vergileri: Yerel transfer vergileri, toplanan gelirin sabit bir oranının yerel yönetimlere aktarıldığı ulusal vergilerdir. Bu vergiler, yerel benzin, özel tonaj, petrol ve gaz, otomobil ağırlığı, uçak yakıtı ve özel kurumsal transfer vergilerini kapsamaktadır.

Yerel Tahsis Vergileri: Yerel Tahsis Vergileri Japonya'nın yerel mali uyum sisteminin çekirdeğini oluşturmaktadır. Sistemin amacı, genel gelir kaynaklarını sürdürmek, yerel yönetimler arasındaki mali dengesizliği düzeltmek ve yerel yönetimlerin yeterli düzeyde hizmet sunabilmesini sağlamaktır. Bu genel gelir kaynağı, ulusal olarak toplanan gelirlerin bir yüzdesini tahsis eden sabit bir formülle hesaplanan yerel yönetimlere verilen hibelerden oluşmaktadır. Mahalli idarelere tahsis edilen gelir yüzdesi, gelir vergisinin %33,1'i, içki vergisinin %50'si, kurumlar vergisinin %33,1'i, tüketim vergisinin %20,8'i ve mahalli kurumlar vergisinin %100'dür (Tokyo Metropolitan Government, 2022).

Ulusal Hazine Ödemeleri: Bunlar, merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin maliyet tahsisi sınıflandırmaları temelinde yerel yönetimlere merkezi yönetim tarafından ödenen tahsislerdir. Bu tahsisler; zorunlu maliyet paylaşımı, sevkiyat maliyetleri, belirli politikaların teşviki için sübvansiyonlar ve kamu maliyesi için destek ödemeleridir.

Yerel Tahviller: Yerel Tahviller, yerel yönetimler tarafından yol ve okul gibi kamu tesislerinin inşasının maliyetini karşılamak için ihraç edilen tahvillerden elde edilen gelirlerdir.

Yerel yönetimlerin başlıca harcama kalemleri aşağıdaki gibidir:

Sosyal Refah: Bu harcama çocuklar, yaşlılar ve engelliler için sosyal

yardım tesislerinin geliştirilmesi ve işletilmesi için yapılmaktadır. Kamusal yardımlarda bu harcama kaleminin içerisinde yer almaktadır.

Halk Sağlığı ve Sanitasyon: Halk Sağlığı ve Sanitasyon kaleminin amacı, vatandaşların sağlığını korumak, geliştirmek ve yaşam ortamını iyileştirmektir. Toplanan fonlar, çeşitli tıbbi politikalar, halk ve ruh sağlığı programları, kanalizasyon arıtma, çöp toplama, çöp bertaraf etme ve kirliliği kontrol altına almaya yönelik önlemleri yürütmek için kullanılır.

Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık: Bu harcamanın amacı tarımı, ormanlığı ve balıkçılığı teşvik etmek ve istikrarlı bir gıda arzını sürdürmek olarak belirtilmektedir. Fonlar, üretim altyapısını geliştirmeye, sanayi yapısını iyileştirmeye, tüketim ve dağıtım ile ilgili önlemler almaya, tarım, ormanlık, balıkçılık teknolojilerini geliştirmeye ve teşvik etmeye harcanmaktadır.

Ticaret ve Sanayi: Ticaret ve Sanayi harcama kaleminin amacı yerel ticaret ile sanayinin teşvik edilmesini sağlamak ve şirketlerin operasyonlarını düzenlemelerine yardımcı olmaktır. Toplanan fonlar, diğerlerinin yanı sıra küçük ve orta ölçekli işletmelere rehberlik etmeye, geliştirmeye, şirketleri yerel alanlara çekmeye, tüketim ve dağıtım önlemlerini gerçekleştirmeye ayrılmaktadır.

İnşaat Mühendisliği İşleri: Bu harcama kalemi, yerel yaşam ortamının ve kentsel altyapının geliştirilmesi için oluşturulmuştur. Fonlar yollar, nehirler, konutlar, parklar gibi kamu tesislerini inşa etmeye, geliştirmeye ve bakımını yapmaya harcanmaktadır.

Eğitim: Eğitim, yerel yönetimlerin temel idari alanlarından biridir. Bu kalemde yapılan harcamalarla okullar ile sosyal eğitim programları aracılığıyla eğitim ve kültürü ilerletmek amaçlanmaktadır.

Borç Hizmetleri: Bu harcama, yerel tahvil ihracından sermaye ve faizin geri ödenmesi için yapılmaktadır (Tokyo Metropolitan Government, 2022)

Tokyo Anakent Yönetiminin Finansmanı

Tokyo'da vergiler, metropol finansmanının önemli bir özelliğidir. 2019 mali yılında Tokyo Anakent Yönetimi gelirleri için yerleşik hesabın %70,7'si Anakent Yönetimi vergileri tarafından sağlanmıştır. Tablo 2'de Tokyo'nun gelir detayları yer almaktadır. Tablodaki gösterilen yerel vergilerin 16'sı Tokyo Anakent Yönetimi tarafından alınmıştır.

Tablo 2*Tokyo Anakent Yönetimi Gelirlerinin Detayları*

Kategori	Gelir (100 Milyon Yen) 2019	Oran %
Büyükşehir Vergileri	57.326	70,7
Kurumlar Vergisi	21.801	26,9
Yerel Transfer Vergisi	2.715	3,3
Aktarılan Belediye Tütün Vergisi	-	-
Özel Yerel Hibeler	178	0,2
Yerel Tahsis Vergisi	-	-
Ara Toplam (Genel Mali Kaynaklar)	60.219	74,2
Trafik Güvenliği Önlemleri İçin Özel Hibeler	26	0
Faydalanıcı Katkısı	545	0,7
Ücretler	1.273	1,6
Harçlar	222	0,3
Ulusal Hazine Ödemeleri	3.548	4,4
Ulusal Tesislerin Bulunduğu Belediyelere Verilen Destekler	0	0
Mülkten Gelir	340	0,4
Katkılar	1	0
Düşen Denge	4.443	5,5
Aktarılan Bakiye	4.897	6
Çeşitli Diğer Gelirler	4.227	5,2
Büyükşehir Tahvilleri	1.386	1,7
Toplam	81.129	100

Kaynak: Tokyo Metropolitan Government, 2022.

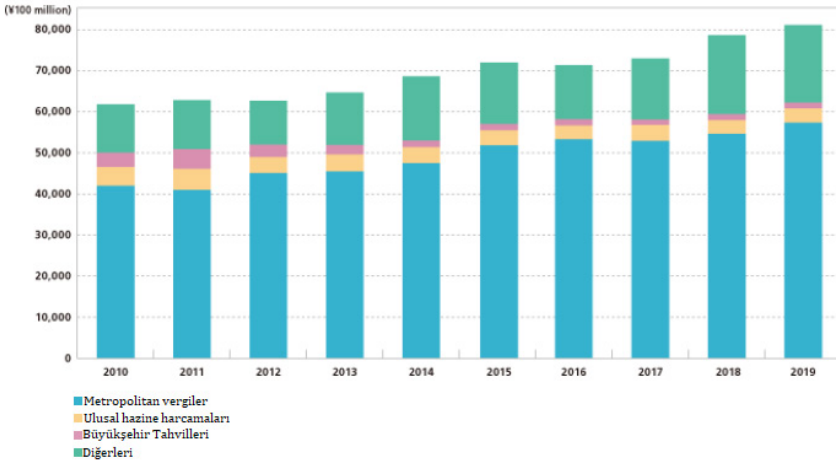
Tablo 2'de görüldüğü üzere Tokyo Anakent Yönetiminin önemli ikinci gelir kaynağı %26,9'luk oranla kurumlar vergisi olmuştur. Bunu takip eden paylar ise; 5,2'lik oranla çeşitli diğer gelirler, %4,4'lük oranla Ulusal Hazine Ödemeleri %3,3'lük oranla Yerel Transfer Vergileri olmuştur. %1,7'lik oranla Büyükşehir tahvilleri, altyapı geliştirme ve kentsel dönüşüm için önemli bir finansal kaynak oluşturmaktadır. Tokyo Anakent

Yönetimi gelecekteki mali yüklerin artmasını önlemek için büyükşehir tahvillerinin dalgalanmasına, her türlü aşırı güvenden kaçınmaya ve bunları uygun bir dereceye kadar sınırlamaya çalışmaktadır.

Tokyo'nun dışında diğer eyaletlerdeki valilik tarafından alınmayan daha çok belediyelerin kapsamına giren birkaç kalem Tokyo Anakent Yönetimi tarafından vergilendirilmektedir. Bunun nedeni Tokyo'da belediyenin yürütmesi gereken yangınla mücadele ve kanalizasyon gibi hizmetleri Tokyo Anakent Yönetiminin sağlamasıdır.

Şekil 4

Tokyo Anakent Yönetimi Gelirlerinin Ayrıntıları ve Eğilimleri

Kaynak: Tokyo Metropolitan Government, 2022.

Tablo 3

Tokyo Anakent Yönetimi Harcamaları Detayları

Kategori	100 Milyon Yen 2019	Oran %
Montaj Maliyetleri	50	0,1
Genel Hizmet Maliyetleri	8.357	11,0
Sosyal Refah Maliyetleri	10.969	14,5
Halk Sağlığı ve Sanitasyon Maliyetleri	2.520	3,3

İşçilik Maliyetleri	323	0,4
Tarım, Ormancılık, Balıkçılık Maliyetleri	213	0,3
Ticari ve Endüstriyel Maliyetler	4.449	5,9
İnşaat Mühendisliği İşleri Maliyetleri	8.880	11,7
Polis Masrafları	6.427	8,5
Yangın Söndürme Maliyetleri	2.425	3,2
Eğitim Harcamaları	12.707	16,8
Afet Yeniden İnşaa Maliyetleri	25	0,0
Borç Hizmetleri	4.060	5,4
Çeşitli Ödemeler	294	0,4
Faiz Hibeleri	43	0,1
Temettü Hibeleri	213	0,3
Hisse Senedi vb. Transfer Geliri Hibeleri	132	0,2
Yerel Tüketim Vergisi Tahsisleri	2.643	3,5
Golf Tesisleri Vergi Tahsisleri	4	0,0
Otomobil Edinim Vergisi Tahsisleri	61	0,1
Çevresel Performansa Dayalı Motorlu Araçlar Vergi Hibeleri	22	0,0
Özel Koşullar Mali Düzenleme Tahsisleri	10.992	14,5
Toplam	95.811	100,0

Kaynak: Tokyo Metropolitan Government, 2022.

Tablo 3'e bakıldığında Tokyo Anakent Yönetimi, eğitime %16,8 oranında, sosyal refaha %14,5 oranında ve inşaat mühendisliğine %11,7 oranında harcamada bulunmuştur. Bu harcama kalemlerini %11,0'lık oranla genel hizmet maliyetleri, %8,5'lik oranla polis masrafları takip etmiştir. Ayrıca belediyenin sunması gereken ancak hizmet sunumunda bütünlüğün sağlanması için Tokyo Anakent Yönetiminin yürüttüğü yangın söndürme hizmetinin harcama oranı %3,2'dir.

Tokyo Anakent Yönetimi harcamaları diğer yerel yönetimlerin

harcamalarına kıyasla farklıdır. Bu farklılıklardan ilki, Tokyo Anakent Yönetimi il düzeyindeki yönetimin yanı sıra başka yerlerde belediye düzeyinde yürütülecek olan 'koğuş bölgesindeki' yönetimin bir kısmında da sorumludur. Burada geçen koğuş kelimesi Japon yerel yönetim sisteminde yer alan idari bölümleri temsil etmektedir. Koğuş, yönetim ve seçimler amacıyla bir şehir ya da kasabanın bölündüğü ilçe olarak tanımlanmaktadır. Başka bir söylemle, büyük bir şehrin idari bölümlerinden biridir.

Bir diğer önemli fark sadece Tokyo'da bulunan bir harcama kalemi olan özel koğuş mali düzenleme tahsisleridir. Özel koğuş mali uyum sistemi, Tokyo Anakent Yönetimi ile ilgili mali kaynakların yönetimiyle 23 özel koğuş arasında adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda 23 özel koğuş arasındaki mali güçlerdeki dengesizliklerin giderilmesini amaçlamaktadır.

Sonuç

Japonya'da yerel yönetimler 1868-1912 yılların sonunda Prusya örnek alınarak kurulmuştur. Ülkemizde olduğu gibi Japonya'da da ilk kuruluş döneminde yerel yönetimlere merkezi yönetimin taşra uzantısı gözüyle bakılmıştır. II. Dünya Savaşından sonra işgal kuvvetlerinin önerileri neticesinde yerel yönetimlerde yeniden yapılanma çalışmaları başlamıştır. Bugünkü Japonya yerel yönetim temelinin atılması da II. Dünya savaşı sonrasında meydana gelen yeniden yapılanma çalışmaları neticesinde oluşmuştur.

Japonya'da merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında dengeli bir görev-yetki paylaşımı yapılmıştır. Yerel yönetimler özerk birimler olarak anayasal güvence altına alınmış birçok yetki ve sorumluluk tanınmıştır. Örneğin Türkiye'de merkezi yönetim tarafından sunulan ilk ve ortaöğretim düzeyindeki eğitim hizmetleri Japonya'da yerel yönetimler tarafından sunulmaktadır. Yerel yönetimler bu hizmetleri kendi uhdelerinde kurdukları belediye ve il eğitim kurumları vasıtası ile gerçekleştirmektedir.

Günümüzde Japonya'nın karar ve yürütme organları doğrudan halk tarafından seçilerek iş başına gelmektedir. Valilerin, belediye başkanlarının ve meclis seçimlerinin doğrudan halk tarafından yapılması demokrasi bilincinin gelişmesini ve halkın yönetime katılımının artmasını sağlamıştır.

Japonya'nın idari yapılanmasını diğer ülkelerden ayıran farklılıklar bulunmaktadır. Bunlardan ilki, idari yönetimde kişilerin değil partilerin

önemli olmasıdır. Yani başbakan değil, seçilen parti önemlidir. Uzun seneler iktidarda olan partilerin başkanları birçok kez değişmiş ancak bu parti yönetimine zarar vermemiştir. Bu da Japonya'da parti kültürünün ve bilincinin sağlam bir zemine oturtulduğu anlamına gelmektedir. Diğer farklılık ise yerel yönetimlerin özerkliğini anayasal güvence altına alarak metropol yönetimini diğer eyaletlerden farklı bir yönetim şekline haiz tutmasıdır. Bu durum, nüfus, ticaret, sınai ve mimari olarak diğerlerinden farklı özellikler taşıyan başkent Tokyo'nun daha sağlıklı ve etkin bir şekilde yönetilmesini sağlamaktadır.

Tokyo'da yerel hizmet sunumlarının daha etkin ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi için gelirler önemli bir yer tutmaktadır. 2019 mali yılında Tokyo Anakent Yönetimi gelirleri için yerleşik hesabın %70,7'si Anakent Yönetimi vergileri tarafından sağlanmıştır. Tarafımızca bu oran özerk bir yapı olan Anakent Yönetiminin mali açıdan da özerkliğini sağlayabildiğinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Tokyo Anakent Yönetimi Japonya'da bulunan diğer yerel yönetim birimlerine kıyasla daha fazla harcama yapmaktadır. Bunun temel sebebi Tokyo Anakent Yönetiminin diğer eyalet yönetimlerine kıyasla kendisine bağlı 23 özerk mahalle yönetiminden ve koşu bölgelerinden sorumlu olmasıdır. Buna ek olarak belediyelerce görülecek bazı hizmet kalemlerini Anakent Yönetiminin görmesi harcama oranını arttırmaktadır. Harcamalarda artışa neden olan diğer bir neden ise çoğu ülkede merkezi yönetim tarafından görülen bazı hizmetlerin Tokyo Anakent Yönetimi tarafından sunulmasıdır.

Tokyo'yu genel yerel yönetim çalışmaları içerisinde dünyada öne çıkaran temel farklılık konut üretimi, çevre kirliliği ve muhtaç çocuklara yardım hizmetlerinin merkezi yönetim tarafından değil Tokyo Anakent Yönetimi tarafından sunulmasıdır. Bu hizmetler diğer ülkelerde merkezi yönetimin sorumluluğundadır. Ancak Japonya'da merkezi yönetim söz konusu hizmetleri Tokyo Anakent Yönetimine bırakmıştır. Bunun temel sebebi hizmetlerin daha etkin ve sağlıklı bir şekilde görülebilmesini sağlamaktır. Çünkü bu hizmetler sağlıklı bir şekilde yürütülemediği takdirde büyük ve karmaşık ülkelerde ciddi sorunlara neden olabilmektedir. Merkezi yönetim konut üretimine yönelik hizmetleri 1950'lili yıllarda ele almış ancak personel ve kaynak yetersizliğinden dolayı beklenen sonuca ulaşamamıştır. Bu nedenle konut üretimi hizmeti Tokyo Anakent Yönetiminin sorumluluk alanına bırakılmıştır. Muhtaç çocuklara yardım ve çevre kirliliği de hizmetlerin daha etkin ve verimli sunulabilmesi ve olası olumsuz sonuçların önüne geçilebilmesi amacıyla Anakent Yönetimine verilmiştir. Bu sayede böylesine büyük ve komplike bir kentte düzen

daha rahat sağlanmakta ve kamusal hizmetler vatandaşlarla daha hızlı bir şekilde buluşmaktadır.

Sonuç olarak Tokyo Anakent Yönetiminin diğer ülkeler için örnek teşkil edecek üç özelliği göze çarpmaktadır. Bu özelliklerden ilki, mali anlamda kendine yetebilecek vergi kaynağına sahip olmasıdır. Mali anlamda güçlü bir kent hizmet sunumlarını daha etkin, verimli ve hızlı bir şekilde gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca mali anlamda güçlü olması merkeze bağlılığını azaltmaktadır. Bu da kenti güçlü bir yönetim birimi haline getirmektedir. İkinci özellik, Tokyo'nun demografik ve coğrafi yapısı ile bağdaşan özel bir yönetim yapısına sahip olmasıdır. Tokyo barındırdığı nüfus sayısı, birincil sanayi bölgelerinde çalışan insan sayısı, finansal ve idari kapasitesi diğer eyaletlere kıyasla farklıdır. Bu nedenle Tokyo'nun diğer eyaletlerden farklı bir özel yapıya sahip olması talepleri ve beklentileri daha rahat karşılayabilmesine olanak sağlamaktadır. Üçüncü özellik ise, diğer ülkelerde merkezi yönetim ya da belediyelerin gördüğü hizmetlerin Tokyo Anakent Yönetimi tarafından görülmesidir. Bu sayede yerel hizmetler daha koordineli bir şekilde yürütülmekte ve üretilen hizmet vatandaşlara daha hızlı ulaşmaktadır. Ayrıca kentte meydana gelen veya gelebilecek potansiyelde olan sorunlar Anakent Yönetimi tarafından daha etkin bir şekilde çözüme kavuşturulabilmektedir. Bu bağlamda Tokyo Anakent Yönetimi, dünyada yerel yönetimlerin güçlendirilmesi fikrini destekleyecek örnek bir kent niteliği taşımaktadır.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The authors declared that this study has received no financial support.

The authors contributed equally to the study.

Kaynakça

Akdemir, T., Benk, S. (2010). Japonya'da yerel yönetimlerin yapısı ve finansmanında yaşanan gelişmeler. *Zkü Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11),163-186.

Akdoğan, A. A. (1997). Japonya'da yerel yönetimler. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 6(2), 83-98.

Asuman, Y. (1994). Büyükşehir yönetimi, İstanbul İçin model ve iç göçlerin yönlendirilmesi. DPT.

Balcıoğlu, M. (2018). Japonya'da kamu yönetimi ve Japon siyasal kültürünün özgün yanları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal Of International Social Research*, 11(56). <http://Dx.Doi.Org/10.17719/Jisr.20185639042>.

CLAIR (Council of Local Authorities for International relations), Local Government in Japan 2016 (2019 Revised Edition), Chapter 1. Erişim tarihi: 16.03.2023, https://www.jlga.org.uk/en/pdfs/CHAPTER_1.pdf.

Devrim, F., Aysu, A. (2008). İdareler arası mali ilişkiler açısından Japonya. D. Dileyici, Ö. Özkıvrak, T. Vural (Ed.), *1. Ulusal Yönetim ve Ekonomi Bilimleri Konferansı'nda Sunulan Bildiriler Kitabı* içinde (s. 273-286).

Eke, A. E. (1982). Anakent yönetimi yönetimler arası ilişkiler. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:5.

Erdumlu, G. (1983). Büyükşehir belediyeleri araştırması. Ankara, DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Araştırma Dairesi Başkanlığı.

Eroksal, G. (2008). *Japonya'da kamu yönetimi ve 1995-2006 yılları arasında yapılan idari reform çalışmaları* (Yüksek lisans tezi).

Feldman Lionel D., France, G., Horgan, D., Ünlü, H., Yıldırım S. (1987). Metropolitan yönetim Dünya'da ve Türkiye'de. Marmara ve Boğazlar Birliği.

Hayrulloğlu, B. (2013). Japonya'da yerel yönetimler ve yerel mali sistem. Vergi Raporu, sayı:69.

İpek, C. (2001). Japonya'da yerel yönetimler ve eğitim. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(2).

Japonya Dışişleri Bakanlığı. (2007). Japonya'yı tanıyalım. 2-2-1 Kasumigaseki, Chiyoda-ku, Tokyo 100-8919.

Keleş, R. (1984). Japonya'da yerel yönetimler. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(3), 101-122.

Koç, K. (2020). Ülke tanıtımı- Japonya. *Asya Araştırmaları Dergisi*, 4(1).

Önez Çetin, Z., Yılmaz, N. (2016). Japonya'da yerel yönetimlerin idari ve mali yapısı üzerine bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1213-1237.

Ulusoy, A., Akdemir, T. (2005). *Mahalli idareler*. Seçkin Yayınları.

Üstünişik, B. (1992). Bazı ülkelerde yerel yönetim modelleri. DPT Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü Planlama Dairesi.

Japonya'nın Nüfusu. Erişim tarihi: 01.07.2022, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2022-.45552>.

Japonya'nın Yüzölçümü. Erişim tarihi: 01.07.2022, <https://www.insamer.com/tr/ulke-profilu-japonya/>.

2020'nin En Kalabalık Şehirleri, Erişim tarihi: 01.07.2022, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/2020nin-en-kalabalik-sehirleri-belli-oldu-514536.html>.

Japonya'nın 47 Eyaleti. Erişim tarihi: 02.07.2022, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Japonya>.

Japonya'da Belediye Sayılarının Azaltılması. Erişim tarihi: 02.07.2022, <https://www.tbmm.gov.tr/Tutanaklar/Tutanak?BirlisimSiraNo=10805&BaslangicSayfa=106&BitisSayfa=106&Tur=B>.

Japon İmparatoru. Erişim tarihi: 04.07.2022, https://www.tr.emb-japan.go.jp/itpr_tr/00_000112.html#:~:text=%C4%B0mparator%2C%20devletin%20ve%20halk%C4%B1n%20birli%C4%9Finin,olarak%202019'da%20tahta%20%C3%A7%C4%B1km%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.

Tokyo'da Bürolar ve Komiteler. Erişim tarihi: 21.07.2022, <https://www.metro.tokyo.lg.jp/tosei/tosei/soshikijoho/soshiki/index.html>.

Tokyo'nun Finansal Yapısı. Erişim tarihi: 22.07.2022, <https://www.metro.tokyo.lg.jp/english/about/financial/financial02.html>.

Japonya'da Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı. Erişim tarihi: 22.07.2022, <https://www.metro.tokyo.lg.jp/english/about/financial/financial01.html>.

Tokyo'nun Özel Semtleri. Erişim tarihi: 28.07.2022, <https://tr.wikipedia>.

org/wiki/Tokyo%27nun_%C3%B6zel_semtleri.

Tokyo Anakent Yönetimi Gelirlerinin Ayrıntıları ve Eğilimleri. Erişim tarihi: 22.07.2022, <https://www.metro.tokyo.lg.jp/english/about/financial/financial01.html>.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

A New Territorial Scale Through Promotion of Cooperation and Coordination? The Macro-Regional Strategy of the European Union

İşbirliğinin ve Koordinasyonun Geliştirilmesi Yoluyla Yeni Bir Teritoryal Ölçek? Avrupa Birliği'nin Makro Bölgesel Stratejisi

Abstract

The macro-regional strategy (MRS) of the European Union (EU) is widely acknowledged as a soft form of governance. To this view, the identified macro-regions (MRs) are loosely demarcated regions, the governance of which hinges on the informal coordination and flexible involvement of actors. However, it is also stated that MRs have the potential to solidify. Nevertheless, how this solidification may be handled in integrity has not been addressed in studies on MRS. This study proposes an integrated framework for this matter. Considering that the scale is configured and reconfigured, MRS offers a new governance level that has territorial dimensions in certain respects. It delineates a macro-regional scale with the aim of promoting the autonomy and ability of the identified MRs to produce policies. In this regard, the results of the study suggest that MRS may introduce a new territorial scale on the basis of three variables that are delimitation, place-based governance, and territorialisation of policymaking.

Keywords: Delimitation, Place-Based Governance, Territorialisation of Policymaking, Territorial Scale, Macro-Regional Strategy of the European Union.

Öz

Avrupa Birliği'nin makro bölgesel stratejisi (MBS), genellikle yumuşak (soft) bir yönetim formu olarak değerlendirilmektedir. Bu görüşe göre tanımlanmış makro bölgeler (MB), gevşek bir şekilde sınırları belirlenmiş (demarcated) bölgelerdir ve bunların yönetimi, enformel koordinasyona ve aktörlerin esnek katılımına dayanmaktadır. Bununla birlikte MB'lerin katılma (solidification) potansiyeline de sahip olduğu ileri sürülmektedir.

Samet YILMAZ

Dr. Öğr. Üyesi
Bursa Uludağ Üniversitesi,
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü.
sametyilmaz@uludag.edu.tr
ORCID : 0000-0002-5232-5435

Cilt / Issue: 10(2) 673-695

Geliş Tarihi: 20.09.2022

Kabul Tarihi: 09.02.2023

Atıf: Yılmaz, S. (2023). A new territorial scale through promotion of cooperation and coordination? The macro-regional strategy of the European Union. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 673-695. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1177783>.

Ancak MBS üzerine yapılmış çalışmalarda, bu katlaşmanın nasıl olabileceği bütünlüklü bir şekilde ele alınmamıştır. Bu çalışma, bu konuya ilişkin bütünlük bir çerçeve ortaya koymaktadır. Ölçeğin oluşturulduğu ve yeniden oluşturulduğu dikkate alındığında MBS, belirli açılardan teritoryal boyutları bulunan yeni bir yönetim düzeyi oluşturmaktadır. MBS, tanımlanan MB'lerin özerkliğini ve politika üretme yeteneğini geliştirmek amacıyla bir makro bölgesel ölçek belirginleştirmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın sonuçları, MBS'nin sınırlandırma (*delimitation*), yer merkezli yönetim (*place-based governance*) ve politika yapımının teritoryalleşmesi değişkenleri temelinde yeni bir teritoryal ölçek geliştirebileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sınırlandırma, Yer Merkezli Yönetişim, Politika Yapımının Teritoryalleşmesi, Teritoryal Ölçek, Avrupa Birliği'nin Makro Bölgesel Stratejisi.

Introduction

The EU launched MRS as a new tool for the improvement of territorial cooperation by adopting the EU Strategy for the Baltic Sea Region (EUSBSR) in 2009. Subsequently, three more MRSs have been put in practice. MRS is a cross-border cooperation (CBC) strategy with the aim of finding solutions to common challenges shared by states located in an identified MR. It seeks to ensure economic and social development through promoting cooperation between actors, achieving coordination among policies, and mobilising the existing resources of MRs (Gänzle and Kern, 2016b; Yılmaz, 2021).

MRS is widely regarded as a form of soft governance. To this view, an MR is a functional region with fluid boundaries. As a result-oriented cooperation process on a sectoral basis, MRS has a flexible membership structure. Its governance rests on informal relationship patterns, and policies are mostly implemented by task-specific units. Therefore, it is concluded that MRs are soft spaces (Gänzle and Kern, 2016b; Metzger and Schmitt, 2012; Purkarthofer, Sielker, and Stead, 2022; Stead, 2014a). In some other studies, it is asserted that MRS is a 'territorial coordination' since it is a loose and informal form of cooperation, conducted by working groups or area-wide platforms, and there is no organisational structure and hierarchical control upon information, resources, and processes (Peterlin, 2011).

Given the components and implementation methods of MRS, it may be inferred that MRs are loosely demarcated and non-institutional geographical areas, managed on a soft governance basis. In fact, the European Commission acknowledges that "*it is not essential that the limits of the [macro-]region be precisely defined. [...] [T]he physical boundaries may*

vary according to the relevance of the policy area in question” (EC, 2009b, p. 1). Nevertheless, MRS is not a momentary initiative, and it has gradually been revealed as a result of the large-scale territorial cooperation programmes of the EU (Medeiros, 2013, p. 1255). Moreover, considering that CBC is a learning process (De Sousa, 2013), it is uncertain to which the macro-regional cooperation shall lead. The prospect of MRSs hinges on the performance of MRs. Hence, MRs also have the potential to harden (Gänzle, 2018; Gänzle and Mirtl, 2019; Metzger and Schmitt, 2012). However, an integrated and coherent approach on how this solidification may be handled has not been addressed. Building a framework on this matter is the main focus of this study.

Drawing on the framework proposed by Perkmann (2007a) on the rescaling process, this study claims that MRS may also lead to the emergence of a territorial scale. Perkmann outlines a model for the introduction of a new territorial scale on the basis of three variables as political mobilisation, governance building, and strategic unification and empirically applies this model to the Dutch-German CBR, covering the geographical area of Enschede, the Netherlands, and Münster, Germany. Based on the information gained from interviews and policy documents, he concludes that new regional cooperation patterns giving local actors a more prominent role in CBC, embraced by the EU and supported by the European Commission’s funding programmes, promotes the mobilisation of local actors to deal with cross-borders issues, the established governance structure encapsulates horizontal networks (local units) and vertical networks such as central governmental units and supranational organs, and the CBR turns into a ‘new unit for intervention’ in policymaking. This study utilises these variables. However, primarily perusing into communications from the European Commission, action plans, and implementation reports on MRSs, it handles the question of whether MRS may lead to the emergence of a new territorial scale within variables peculiar to the macro-regional cooperation. Within this framework, the study elaborates on three variables. The first is the form of delimitation. The strategy marks and demarcates a geographical area on the basis of geographical and human-related components that are specific to each MR (Medeiros, 2020). MRs are not geographical areas that are classified and delimited only by their physical features. Economic, social, and territorial components are also included in their delimitation (Gänzle and Kern, 2016b). This way, MRs are distinguished from outside by their particular geographical and human characteristics. The second is the governance method. MRS anticipates intense coordination and cooperation among governmental and non-governmental actors at different levels (EC, 2014b)

for their amalgamation into cooperation at a new scale (Gänzle, 2017). The last one is the designation of the macro-regional scale in fulfilling policies. MRs are assumed to be strategically unified for policymaking. It is expected that policies should be implemented by considering the delimited area in unity (EC, 2009a). This process should rest on the ownership of actors and resources of MRs (EC, 2014b). These variables are interrelated and bolster one another. They are basically intended for advancing the place-based foundation and autonomy of MRs, thereby promoting the territorial basis of the designated macro-regional scale.

In the light of the explanations outlined above, the second section following the introduction elucidates the concepts of region, territory, and scale for this study. The third section handles the relationship between the configuration and reconfiguration of scales and territorial governance. It elaborates on the basic variables that may introduce a territorial scale. In the fourth section, the concept of macro-regional cooperation is analysed in the framework of the identified variables. The last section summarises the conclusions drawn from the study.

Conceptual Clarification

Region and Territory

The region is an elusive concept, employed across various disciplines, not just in geography (Tomaney, 2009). In conventional regional geography, focusing on the spatial dimension, regions are identified as bounded spatial units separated from each other (Paasi, 2009a, p. 214). This view, positioning the region on the territoriality of space, is challenged by the relational approach proposing that the space is constantly reconstituted through multi-layered interactions. The region, to this view, is not a bounded and discrete unit in a specific hierarchy of scale. It is rather open and discontinuous, formed by spatial networks (Goodwin, 2013, pp. 1182-1183). In some studies, it is argued that regions may be constituted through territoriality as well as relationality (Goodwin, 2013), or different combinations of territorial and relational dimensions may be observed in regional practices (Harrison, 2013).

In the political-geographical context, the concept of region in social sciences was marginalised since the modern state was the dominant spatial-temporal unit in the nineteenth and early twentieth centuries (Häkli, 1998, p. 88). However, particularly in Western Europe, states started to consider the region as a part of the modernisation process following the end of World War II. A top-down regionalisation process

with little local input was implemented until the 1980s. A new regionalism emerged in the 1980s, triggered by economic globalisation, the modern state's transformation, and the European integration process (Keating, 2003). Scholars of new regionalism in various theoretical strands basically highlight the multi-dimensionality and the plurality of regionalisation process. In this vein, constructivists and relativists suggest that regions are not pre-given and natural entities but constructed and constituted by collective human action (Söderbaum, 2016, pp. 27-30).

It may be inferred that current studies on the region deal with the relational and territorial dimensions and construction processes. Building on them, for this study, the region may be defined as a spatial construct, which has a 'territorial shape', the boundaries of which may vary from open to more or less closed (Paasi, 1991, p. 244, 2009b, p. 134), and a physical delimitation inhabited by human beings, enabling them to establish trans-local relationships (Hettne, 1999, p. 10, 2003, p. 28). Moreover, it politically offers regional actors a space for policymaking, which may render a region an actor, depending on its ability to produce policies and resources (See Keating, 2003, pp. 263-272).

The territory is the physical component of the region. Nevertheless, these are different concepts. A territory may be a region, but a region is not always a territory (Paasi, 2009b, 124). The territory is mostly addressed in reference to territoriality, a form of exerting power over a geographical area (Allen, 2009). Sack's (1986) definition of territoriality is fruitful in this sense. He defines territoriality as "*the attempt by an individual or group to affect, influence, or control people, and relationships, by delimiting and asserting control over a geographical area.*" People, groups, or organisations mark, classify and delimit a geographical compartment to direct patterns of interactions over this area.

Drawing on Sack's definition, it may be proposed that the territory is a classified and delimited geographical compartment, functionally different from other types of geographical areas and separated from outside by its peculiarities. As "*[t]erritoriality acts as a container or mould for the spatial properties of events, [...] the territory becomes the object to which other attributes are assigned.*" It is a variable for the regulation of interactive patterns in a bounded area (Sack, 1986, pp. 32-34), which may be observed at different geographical scales (Storey, 2001, pp. 1-5). Accordingly, the territory, whether it is a place, locale, or region, is politically a delineated area that is based on spatially organised networks of human and non-human agents (Painter, 2010).

Scale

The scale in the discipline of geography is discussed in various respects. Some scholars claim that it is a methodological issue. The main focus of this epistemological conception is on metaphors, measurement tools, and metrics, harnessed to produce questions and knowledge on the earth. Some others suggest that the geographical scale is not merely a methodological issue. Scales such as the household, the urban, and the national are not solely measurement tools but are also material and social realities (Sayre and Di Vittorio, 2009, pp. 23-24). Another point is whether scales are given in a nested hierarchy. The notion of nesting assumes that *“the sum of all the small-scale parts produces the large-scale total”* (Howitt, 1993, p. 36). In terms of political organisation and action, the scale is considered to be hierarchically bounded spaces, ranging from the local to the global, in which political processes are conducted (Delaney and Leitneh, 1997). To illustrate, in his works published in the early 1980s, Taylor, within the perspective of the political-economic tradition, proposed a typology of the political economy of scale based on material factors: the world-economy scale, the national scale, and the urban scale (Herod, 2011, p. 7; Moore, 2008, p. 208).

As of the early 1990s, human and political geographers have started to underscore the (social) construction of scales. Studies in this perspective propose that scales do not exist in a pre-given hierarchy. Rather, as products of human action, they are contingent and have tangible existence. Specifying a scale has both rhetorical and practical dimensions, often a contested process (Marston, 2000, pp. 221-233). The suggestion that scales are socially constructed or produced, or ‘politics of scale’, a concept originally coined by Smith (Perkmann, 2007a, p. 255), signifies that scales are not pre-given. Smith says, *“[t]here is nothing ontologically given about the traditional division between home and locality, urban and regional, national and global scales.”* Scales are material socio-spatial entities, configured and reconfigured due to the geographical tensions in the global capitalist system (Smith, 1992).

The politics of scale has been later enriched (Herod, 2011; Marston, 2000). The writings of Brenner (1998; 2001) should be addressed in this respect. He substantially elaborates on the concept of the politics of scale. In dealing with the tension between fixity and motion in the circulation of capital for the production of spatial scale under capitalism, he suggests a plural form of scale. Drawing on the writings of Lefebvre and Harvey in particular, Brenner underlines that each round of capitalist globalisation

introduces a multidimensional process of rescaling and scalar fixes for capital, which positions each geographical scale in a hierarchy. Therefore, Brenner (2001, p. 28) hypothesises that “[s]cales evolve relationally within tangled hierarchies and dispersed interscalar networks.”

Given the debates in human and political geography, it may be proposed that scales are subjected to territorialisation, deterritorialisation, and reterritorialisation. For this study, the scale is considered an entity, which signifies the geographical scope of a tangible area such as place or territory. It is also a practice towards which actions gravitate. Accordingly, it is operationalised as a framework that promotes the construction of a geographical area and specifies the spatial dimension of political, social, economic, and governmental actions.

Rescaling and Territorial Governance

The configuration and reconfiguration of scales or rescaling naturally has a repercussion in governance. The emergence of a new scale is a process, which introduces a new spatial frame for policymaking and offers new institutional and spatial rationalities by rescaling governance (Gualini, 2004, 2006). This process transforms spaces (Blatter, 2004), which may result in the construction of new territorial scales (Perkmann, 2007a).

Governance, employed across various disciplines, is a way of governing, which designates the plural and multi-level dimensions of decision-making processes (Bevir, 2012). It is also referred to explain the governing of the EU. With the works of Marks and Hooghe, in particular, the concept of multi-level governance (MLG) has been introduced in EU studies (Stephenson, 2013). MLG basically emphasises the vertical and horizontal networks among public authorities and non-governmental actors' participation in governing processes (Bache and Flinders, 2004). Territorial governance shares the basics of MLG but differs from MLG, with its particular focus on the territory. It is “a place-based and territorially sensitive approach”, which requires cooperation among various governmental levels and private actors (Böhme, Zillmer, Toptsidou, and Holstein, 2015, pp. 15-16). The fulfilment of governance considering the particularities of territories and the participation of local elites are the fundamentals of territorial governance. Therefore, with its human and non-human components, the territory is included as a variable in governance to promote collective action (Davoudi, Evans, Governa, and Santangelo, 2008; Stead, 2014b; Yilmaz, 2020).

Place-based governance is also among the essentials of the territorial

agenda of the EU (Böhme et al., 2015; Stead, 2014b), which overlaps with the EU's regional policy. The involvement of local elites in policymaking and the advancement of the autonomous action capabilities of regions are significant aspects of the EU's regional policy. The EU stimulates regional mobilisation and the engagement of subnational actors in cooperation patterns across the national borders in Europe (Hepburn, 2016; Hooghe and Marks, 1996; Perkmann, 1999). It is a 'supportive institution' (Hataley and Leuprecht, 2018, p. 321), which encourages governmental and non-governmental actors to initiate CBC. Thus, CBRs in different forms have emerged in the EU's territory. They are created for finding solutions to cross-border issues with which central national units cannot substantially deal, establishing stable cross-border interactions, and benefiting from the opportunities that globalisation and regionalisation offer (De Sousa, 2013; Perkmann, 2003, 2007b). Cooperation processes also introduce new forms of governance for regional initiatives (Gualini, 2003). Therefore, "[CBRs] are part of the administrative landscape in most European border areas today" (Perkmann, 2003, p. 167), which have a role in the reterritorialisation of space at a variety of scales in Europe (Noferini, Berzi, Camonita, and Durà, 2020; Popescu, 2008).

Considering that the reconfiguration of scale introduces new spatial rationalities and territorial governance is a way of governing that seeks to enhance the autonomous action capability of a classified area, it may be proposed that three variables should be considered for constructing a territorial scale in the macro-regional cooperation of the EU. The first is delimitation, which designates in what aspects a geographical area is spatially classified. Delimitation may be carried out in various forms. For substantial cooperation, (transnational) delimitation hinges on both natural geographical elements and human-related features (Medeiros, 2020). The second is the place-based governance method that requires the participation of local and regional actors, which is essential for the valorisation of territorial capital and resources. For this study, governance refers to 'governance and policy networks' among actors, and it aims to promote problem-solving capacity and find reasonable solutions to common challenges (Blanco, Lowndes, and Pratchett, 2011; Torfing and Sørensen, 2014). The foundation of networks among formal institutions and private actors in implementation of policies enhances the ability of regions to resolve problems and creates opportunities, the case in which their autonomous action capability is improved. The third is the consideration of the delimited area where policies are implemented and cooperation is established spatially and strategically in a unified

manner (Perkmann, 2007a, p. 258). Two factors may be highlighted for this variable. The first is the gravitation of policies towards the delimited area. Therefore, the designated scale provides a spatial frame for policymaking (Stead, Sielker, and Chilla, 2016). The second is the ownership of local and regional stakeholders, which means assuming responsibility in cooperation and implementation processes (Weichert, 2009). These two factors promote the designated scale as a 'space of intervention' (Perkmann, 2007a, p. 258), which fosters the territorialisation of policymaking.

Macro-Regional Cooperation

MRS or 'macro-regionalisation' as a process (Gänzle and Kern, 2016a) aims to enhance the autonomy and ability of the identified MRs in producing policies (Gänzle and Mirtl, 2019, p. 240), which corresponds to goals of the regional policy and territorial agenda of the EU. Accordingly, MRS, an instrument for the achievement of territorial cooperation, is an initiative to stimulate the mobilisation of actors and resources and achieve added-value through the promotion of cooperation and coordination for overcoming administrative divisions and advancing regional networking (Dubois, Hedin, Schmitt, and Sterling, 2009; Gänzle, 2016). In this sense, the macro-regional cooperation designates a new scale. The delimitation of MRs, the promotion of place-based governance, and the territorialisation of policymaking have significant outcomes in the crystallisation of this new scale.

Delimitation

There is a widespread definition of MR coined by Paweł Samecki, the former EU Commissioner for Regional Policy. He suggests that an MR is "*an area including territory from a number of different countries or regions associated with one or more common features or challenges.*" It is composed of several regions in several countries (EC, 2009b, p. 1; Gänzle and Kern, 2016a, p. 4). This definition does not designate a particular scale. Nevertheless, as it encapsulates areas in different countries, it has a transnational character. In other words, an MR covers a transnational territory (Medeiros, 2013, p. 1254).

Each MR is primarily characterised by natural geographical components. EUSBSR covers the area around the Baltic Sea (EC, 2009a). The strategies for the Danube Region (EUSDR) and the Adriatic and Ionian Region envelope functional areas, defined by a river basin and sea basin, respectively (EC, 2010, 2014a). The EU Strategy for the Alpine Region

(EUSALP) covers a mountainous area (EC, 2015). Therefore, the natural elements mark both the geographical content of MRs and, albeit fuzzy, their territorial extension. Although their final delineation is the state and regional borders, the boundaries of MRs are delimited by transnational natural geographical elements (Medeiros, 2020).

Human-related factors are also included in framing the macro-regional cooperation and its priorities. The objectives of MRSs are varied, ranging from tackling environmental problems to establishing intraregional and interregional spatial connections, boosting trade, integrating transportation networks, intensifying cultural exchanges, and achieving security (EC, 2010, 2014a, 2015, 2017). However, each MRS has peculiar goals, conditioned by geographical and human conditions. While, for instance, EUSDR rests on four pillars, namely connecting the Region, protecting the environment, building prosperity, and strengthening the Region through the improvement of institutional capacity and cooperation, the objectives of EUSALP are fair access to job opportunities, building on the high competitiveness of the Region, sustainable internal and external accessibility, a more inclusive environmental framework and renewable and reliable energy solutions for the future, and a sound macro-regional governance model for the Region to improve cooperation and coordination of action.

The policy areas of MRS are mostly sectoral. Nonetheless, these sectoral themes also have territorial dimensions (BMVBS, 2012, p. 43). MRS endeavours to ensure the development of MRs in unity and establish a functioning market. The purpose of connecting the regions lest no part remains isolated (EC, 2010, p. 7, 2017, pp. 44-45), for instance, demonstrates this endeavour. It is expected to assure the economic, social, and territorial development of MRs and integrate them into the single market. To his end, MRS embraces policies related to the advancement of connectivity among spaces and societies.

The fact that policy areas have territorial dimensions and are specified by the peculiarities of MRs displays the place-based foundation of MRS (McMaster and van der Zwet, 2016). It is assumed that states and regions with a shared geography and common problems also share a history, sometimes a common identity, and have a common future (Piattoni, 2016, p. 77). Gänzle and Kern say (2016a, p. 9), *“pre-existing common historical and cultural heritages of territories included within [MRs], such as the Hanseatic tradition in the Baltic Sea Region, serve as a useful narrative for a renewed macro-regional epos in cultural terms.”* Therefore, MRs are

not merely functionally demarcated areas. Place-based commonalities, with their human and non-human assets, shared by people dwelling in each MR are also attached to their delineation.

Promotion of Place-Based Governance

MRS is an inclusive cooperation process, the success of which heavily rests on the effective use of existing resources. Its governance hinges on the participation of governmental and non-governmental agents at different geographical levels, the clear specification of actors' responsibilities, and the assessment of outcomes (EC, 2014b). Moreover, its membership is flexible for specifying optimal policies by the needs of MRs (McMaster and van der Zwet, 2016, pp. 62-63).

MRS is formulated by three principles, known as 'Three No's'. The first is 'no additional EU formal structures', meaning that rather than establishing new administrative units, it is aimed at mobilising the existing cross-border ones and developing cooperation among them. The second is 'no new EU legislation'. This principle denotes that the EU shall not make additional legislation for the preparation and operation of MRS. The European Commission, in consultation with the member states, determines the general objectives of MRS. Policies are to be conducted by the participatory states in accordance with these objectives. The third principle is 'no new EU funds', the basis of which is the improvement of coordination and more efficient use of the existing resources (EC, 2013, p. 10; McMaster and van der Zwet, 2016, pp. 50-51).

On these principles, the governance of the identified MRSs, though differences between them, has a common ground. There are three levels. The first one is the political level on which the European Commission and the member states assume a critical role. They are the primary actors in the specification of the general framework and strategic priorities, while they also promote cooperation and coordination among related stakeholders. The second is the coordination level. Participant states are the leading agents in providing coordination among the supranational, national, regional, and local levels for the effective implementation of policies in unity. The last one is the operational level. Units and representatives assigned by participatory states ensure the implementation of the specified priorities in dialogue and cooperation with other stakeholders and civil society. All these processes rest on the mobilisation of the existing resources of regions, but the EU's funds may also be used for projects (EC, 2014b).

Formal EU and national institutions are the main actors in the governance of MRS. While the European Commission outlines the general principles and strategic framework in consultation with the member states, participant states are responsible for coordination and implementation. However, this does not mean that local and regional units and civil society are excluded from the process. On the contrary, it is expected that these agents participate in the governance and implementation of MRS. Their inclusion is a prerequisite for the place-based governance. To this end, national units and representatives seek to increase awareness regarding MRS for promoting the participation of governmental and non-governmental actors (EC, 2014b).

It may be observed that MRS embraces a governance method building upon intense coordination and cooperation. This method is aimed at establishing governance networks, and it is considered as a way to produce joint innovative policy solutions. In other words, through the achievement of networks among formal institutions at different levels, private actors, and civil society, assumed more adaptive to needs, it is aimed at advancing the problem-solving capacity of MRs for dealing with transboundary policy challenges (Grönholm and Jetoo, 2019). The EU aims to forge and consolidate networks among key implementers, including technical experts, across the strategies (e.g., in governance, transport, environment or climate change areas) and improve the ability of the implementing bodies. Moreover, it also stimulates constructive coordination between MRS and the existing resources and EU funds (EC, 2020b).

Marking the transnational as a governance scale provides opportunities and incentives for subnational stakeholders to set up trans-local interactions (Sielker, 2016a, 2016b). However, governance networks in the framework of MRS should not be considered to necessarily develop at the expense of national governments. On the contrary, the participant states are the leading actors for further cooperation. The governance of MRS has an inclusive tendency to produce solutions to regional problems that cannot substantially be handled by initiatives at the national level. It aims to promote stable and inclusive horizontal and vertical networks in a multi-level functioning process (Grönholm and Jetoo, 2019; Sielker, 2016a, 2016b). In this structure, the EU functions as a supra-territorial supportive agent, determining the fundamentals of MRS and urging CBC among governmental and non-governmental actors. The European Commission specifies governance patterns, roles of actors, and expected outcomes of macro-regional cooperation to create

synergy at the transnational scale.

Territorialisation of Policymaking

MRS offers an integrated framework for implementing policies in cooperation and coordination among stakeholders, which bestows the opportunity with the EU and the member states to identify needs and match them with the available resources. It is aimed at strengthening EU policies concerning MRs. An integrated approach is considered essential for the sustainable development of MRs and in the process of tackling common challenges (EC, 2009a, p. 4, 2015, pp. 9-10).

The integrated approach is a framework for fulfilling policies in unity with the aim of the provision of welfare and social development. The implementation process of MRS rests on the achievement of strategic priorities in a coherent and mutually supportive manner. As it is stated in the action plans, projects should be congruent with the general objectives and strategic priorities, and their scope or impact should be directed to the transnational scale. Most projects with macro-regional outcomes include several states. However, if a national or regional project potentially has a macro-regional outcome and contributes to the fulfilment of the objectives and priorities, then it may be carried out (EC, 2017, p. 18, 2020a, p. 4). In this context, policymaking is spatially bounded by the transnational scale.

The consideration of the macro-regional scale for the fulfilment of policies in unity is one of the variables, which shows that MRs are regarded as a space of intervention. Moreover, the purpose of the participation of local and regional actors and civil society in the implementation of MRS is the achievement of awareness regarding the macro-regional cooperation. The inclusion of their expectations is required for establishing a stable and efficient governance process and turning the goals of MRS into action (EC, 2020b). This cooperation method may promote the mutual learning of all participating stakeholders (Gänzle, 2017). In particular, their involvement in agenda-setting is critical for the will of cooperation and performance of MRS (Sielker, 2016a).

The participation of local and regional actors in governance and implementation processes has significant outcomes in the establishment of cooperation at the macro-regional scale. The functioning of MRS heavily depends on the political and strategic leadership of the European Commission and participant states. Still, the ownership of subnational agents, including parliaments, regional governments, and civil society,

is expected for the efficient governance (EC, 2014b, pp. 4-5). Therefore, it may be asserted that place-based ownership is among the fundamentals of MRS. This way, it is aimed to promote regional mobilisation. This does not mean that external actors are excluded since their support, in general, urges local and regional actors to assume ownership and further the cooperation (Minić, 2009). Hence, the engagement of EU institutions, particularly the European Commission, may advance regional mobilisation and collaboration (Metzger and Schmitt, 2012).

Conclusions

Perusing into communications from the European Commission, action plans, and implementation reports on MRSs, this study has handled the question of whether MRS may introduce a new territorial scale. Elaborating on the rescaling of territorial governance and drawing on three variables, namely delimitation, place-based governance, and territorialisation of policymaking, the results suggest that MRS may lead to the construction of a territorial scale. Some conclusions may be drawn from the study, and these conclusions are supposed to be empirically tested by later case studies by examining the identified MRSs of the EU.

Firstly, MRS delimits a geographical area beyond the national scale on the basis of natural and human-related components. Delimitation endows the identified MRs with a territorial shape and provides local and regional actors with a concrete scale to shape policies and mobilise resources. MRS classifies a transnational space by signifying its peculiar characteristics, which leads to the differentiation of MRs from outside. The goals of each MRS are identified in considering the specific features of MRs. Therefore, it has a place-based basis in setting the framework of policy areas.

Secondly, MRS embraces the place-based governance method, which assumes the participation of local and regional actors and civil society in implementing policies and the achievement of intense cooperation and coordination among them. Place-based governance requires flexible cooperation to produce optimal policies. A pluralistic and inclusive form of governance where vertical and horizontal networks are set up is anticipated to fulfil the general objectives. Rather than generating new governmental layers, the strategy seeks to create and promote governance networks and amalgamate local, regional, national and supranational actors into the designated and delimited transnational scale. This way, it is aimed at achieving efficient governance and enhancing the endogenous territorial potential of MRs.

Thirdly, addressing policy implementation on the bounded spatiality and grounding collective actions of the ownership of local and regional actors is related to territorialised policymaking processes. In addition to public authorities, the participation of non-governmental agents and civil society is required for both territorialised policymaking and multi-level interactions. Considering the delimitation of macro-regional cooperation, the subnational scale is also connected to the transnational one. It is expected that the autonomous action capability and strategic unity of MRs improve, and MRs turn into agents for policymaking primarily through the mobilisation of their resources.

Declaration

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

References

- Allen, J. (2009). Three spaces of power: Territory, networks, plus a topological twist in the tale of domination and authority. *Journal of Power*, 2(2), 197-212. doi:10.1080/17540290903064267.
- Bache, I., and Flinders, M. (2004). Themes and issues in multi-level governance. In I. Bache and M. Flinders (Eds.) *Multi-level governance* (pp. 1-11). Oxford: Oxford University Press.
- Bevir, M. (2012). *Governance: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Blanco, I., Lowndes, V., and Pratchett, L., (2011). Policy networks and governance networks: towards greater conceptual clarity. *Political Studies Review*, 9(3), 297-308. doi:10.1111/j.1478-9302.2011.00239.x.
- Blatter, J. (2004). 'From spaces of place' to 'spaces of flows'? Territorial and functional governance in cross-border regions in Europe and North America. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28(3), 530-548. doi:10.1111/j.0309-1317.2004.00534.x.

BMVBS (Federal Ministry of Transport, Building and Urban Affairs). (2012). Territorial Cohesion in future EU Cohesion Policy: Final report for the research project “the territorial dimension of future EU cohesion policy”. Berlin: Federal Ministry of Transport. Accessed 20th March 2021, <https://d-nb.info/1030281866/34>.

Böhme, K., Zillmer, S., Toptsidou, M., and Holstein, F. (2015). Territorial governance and cohesion policy. Brussels: Committee on Regional Development, European Parliament. Accessed 20th March 2021, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563382/IPOL_STU\(2015\)563382_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563382/IPOL_STU(2015)563382_EN.pdf).

Brenner, N. (1998). Between fixity and motion: Accumulation, territorial organization and the historical geography of spatial scales. *Environment and Planning D: Society and Space*, 16(4), 459-481. doi:10.1068/d160459.

Brenner, N. (2001). The limits to scale? Methodological reflections on scalar structuration. *Progress in Human Geography*, 25(4), 591-614. doi:10.1191/030913201682688959.

Davoudi, S., Evans, N., Governa, F., and Santangelo, M. (2008). Territorial governance in the making. Approaches, methodologies, practices. *Boletín de la AGEN*, (46), 33-52. Accessed 20th March 2021, <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/2686504/1.pdf>.

De Sousa, L. (2013). Understanding European cross-border cooperation: A framework for analysis. *Journal of European Integration*, 35(6), 669-687. doi:10.1080/07036337.2012.711827.

Delaney, D., and Leitneh, H. (1997). The political construction of scale. *Political Geography*, 16(2), 93-97. doi:10.1016/S0962-6298(96)00045-5.

Dubois, A., Hedin, S., Schmitt, P., and Sterling, J. (2009). EU macro-regions and macro-regional strategies—A scoping study. *Nordregio Electronic Working Paper*, (4). Accessed 20th March 2021, <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700381/FULLTEXT01.pdf>.

EC (European Commission) (2009a). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions concerning the European Union Strategy for the Baltic Sea Region {SEC(2009) 702} {SEC(2009) 703} {SEC(2009) 712}. Brussels, 10.6.2009 COM(2009) 248 final. Accessed 20th March 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52009DC0248&from=EN>.

EC (European Commission) (2009b). Macro-regional strategies in the European Union. Accessed 20th March 2021, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/cooperate/baltic/pdf/macroregional_strategies_2009.pdf.

EC (European Commission) (2010). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions European Union Strategy for Danube Region {SEC(2010) 1489 final} {SEC(2010) 1490 final} {SEC(2010) 1491 final}. Brussels, 8.12.2010 COM(2010) 715 final. Accessed 20th March 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010DC0715&from=EN>.

EC (European Commission) (2013). Commission staff working document accompanying the document report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions concerning the added value of macro-regional strategies {COM(2013) 468 final}. Brussels, 27.6.2013, SWD(2013) 233 final. Accessed 20th March 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52013SC0233&from=EN>.

EC (European Commission) (2014a). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions concerning the European Union Strategy for the Adriatic and Ionian Region {SWD(2014) 190 final} {SWD(2014) 191 final}. Brussels, 17.6.2014 COM(2014) 357 final. Accessed 20th March 2021, https://www.adriatic-ionian.eu/wp-content/uploads/2018/02/com_357_en.pdf.

EC (European Commission) (2014b). Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions concerning the governance of macro-regional strategies. Brussels, 20.5.2014 COM(2014) 284 final. Accessed 20th March 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0284&from=EN>.

EC (European Commission) (2015). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions concerning a European Union Strategy for the Alpine Region {SWD(2015) 147 final}. Brussels, 28.7.2015 COM(2015) 366 final. Accessed 20th March 2021, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/cooperate/alpine/eusalp_communicationtion_en.pdf.

EC (European Commission) (2017). Commission staff working document. European Union Strategy for the Baltic Sea Region action plan {COM(2009) 248}. Brussels, 20.3.2017 SWD(2017) 118 final. Accessed 20th March 2021, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docoffic/official/communic/baltic/action_20032017_en.pdf.

EC (European Commission) (2020a). Commission staff working document action plan accompanying the document communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions concerning the European Union Strategy for the Adriatic and Ionian Region {COM(2020) 132 final}. Brussels, 2.4.2020 SWD(2020) 57 final. Accessed 20th March 2021, https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/cooperate/adriat_ionian/pdf/eusair_swd_2020_en.pdf.

EC (European Commission) (2020b). Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the implementation of EU macro-regional strategies {SWD(2020) 186 final}. Brussels, 23.9.2020 COM(2020) 578 final. Accessed 20th March 2021, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0578&from=EN>.

Gänzle, S. (2016). New strategic approaches to territorial cooperation in Europe: From Euro-regions to European Groupings for Territorial Cooperation (EGTCs) and macro-regional strategies. In S. Piattoni, and L. Polverari, (Eds.), *Handbook on cohesion policy in the EU* (pp. 384-398). Cheltenham: Edward Elgar Publishing.

Gänzle, S. (2017). Macro-regional strategies of the European Union (EU) and experimentalist design of multi-level governance: The case of the EU Strategy for the Danube Region. *Regional & Federal Studies*, 27(1), 1-22. doi:10.1080/13597566.2016.1270271.

Gänzle, S. (2018). 'Experimental Union' and Baltic Sea cooperation: The case of the European Union's Strategy for the Baltic Sea Region (EUSBSR). *Regional Studies, Regional Science*, 5(1), 339-352. doi:10.1080/21681376.2018.1532315.

Gänzle, S. and Kern, K. (2016a). Macro-regions, 'macro-regionalization' and macro-regional strategies in the European Union: Towards a new form of European governance? In S. Gänzle, and K. Kern (Eds.), *A 'macro-regional' Europe in the making: Theoretical approaches and empirical evidence* (pp. 3-22). Basingstoke: Palgrave Macmillan Publishing.

Gänzle, S. and Kern, K. (Eds). (2016b). *A 'Macro-regional' Europe in the making theoretical approaches and empirical evidence*. Basingstoke: Palgrave Macmillan Publishing.

Gänzle, S. and Mirtl, J. (2019). Experimentalist governance beyond European territorial cooperation and cohesion policy: Macro-regional strategies of the European Union (EU) as emerging 'regional institutions'? *Journal of European, 41*(2), 239-256. doi:10.1080/07036337.2019.1580277.

Goodwin, M. (2013). Regions, territories and relationality: Exploring the regional dimensions of political practice. *Regional Studies, 47*(8), 1181-1190. doi:10.1080/00343404.2012.697138.

Grönholm, S. and Jetoo, S. (2019). The potential to foster governance learning in the Baltic Sea Region: Network governance of the European Union Strategy for the Baltic Sea Region. *Environmental Policy and Governance, 29*(6), 1-13. doi:10.1002/eet.1870.

Gualini, E. (2003). Cross-border governance: Inventing regions in a transnational multi-level polity. *disP - The Planning Review, 39*(152), 43-52. doi:10.1080/02513625.2003.10556833.

Gualini, E. (2004). Regionalization as 'experimental regionalism': The rescaling of territorial policy-making in Germany. *International Journal of Urban and Regional Research, 28*(2), 329-353. doi:10.1111/j.0309-1317.2004.00522.x.

Gualini, E. (2006). The rescaling of governance in Europe: New spatial and institutional rationales. *European Planning Studies, 14*(7), 881-904. doi:10.1080/09654310500496255.

Häkli, J. (1998). Cross-border regionalisation in the 'New Europe' - Theoretical reflection with two illustrative examples. *Geopolitics, 3*(3), 83-103, doi:10.1080/14650049808407629.

Harrison, J. (2013). Configuring the new 'Regional World': On being caught between territory and networks. *Regional Studies, 47*(1), 55-74, doi:10.1080/00343404.2011.644239.

Hataley, T. and Leuprecht, C. (2018). Determinants of cross-border cooperation. *Journal of Borderlands Studies, 33*(3), 317-328, doi:10.1080/08865655.2018.1482776.

Hepburn, E. (2016). Cohesion policy and regional mobilization. In S. Piattoni, and L. Polverari (Eds.), *Handbook on cohesion policy in the EU*

(pp. 203-216). Cheltonham: Edward Elgar Publishing.

Herod, A. (2011). *Scale*. London: Routledge Press.

Hettne, B. (1999). Globalization and the new regionalism: The second great transformation. In B. Hettne, A. Inotai, and O. Sunkel (Eds.), *Globalism and the new regionalism* (pp. 1-24). New York: St. Martin's Press.

Hettne, B. (2003). The new regionalism revisited. In F. Söderbaum, and T. M. Shaw (Eds.), *Theories of new regionalism: A Palgrave reader* (pp. 22-42). Basingstoke: Palgrave Macmillan Publishing.

Hooghe, L. and Marks, G. (1996). Europe with the regions: Channels of regional representation in the European Union. *The Journal of Federalism*, 26(1), 73-91. doi:10.2307/3330757.

Howitt, R. (1993). A world in a grain of sand: Towards a reconceptualisation of geographical scale. *Australian Geographer*, 24(1), 33-44. doi:10.1080/00049189308703076.

Keating, M. (2003). The invention of regions: Political restructuring and territorial government in Western Europe. In N. Brenner, B. Jessop, M. Jones, and G. MacLeod (Eds.), *State/space: A reader* (pp. 256-277). Oxford: Blackwell Publishing.

Marston, S. A. (2000). The social construction of scale. *Progress in Human Geography*, 24(2), 219-242. doi:10.1191/030913200674086272.

McMaster, I. and van der Zwet, A. (2016). Macro-regions and the European Union: The role of cohesion policy. In S. Gänzle, and K. Kern (Eds.), *A 'macro-regional' Europe in the making: Theoretical approaches and empirical evidence* (pp. 47-71). Basingstoke: Palgrave Macmillan Publishing.

Medeiros, E. (2013). Euro–Meso–Macro: The new regions in Iberian and European space. *Regional Studies*, 47(8), 1249-1266. doi:10.1080/00343404.2011.602336.

Medeiros, E. (2020). Principles for delimiting transnational territories for policy implementation. *Regional Studies*, doi:10.1080/00343404.2020.1839642.

Metzger, J. and Schmitt, P. (2012). When soft spaces harden: The EU Strategy for the Baltic Sea Region. *Environment and Planning A*, 44(2), 263-280. doi:10.1068/a44188.

Minić, J. (2009). A decade of regional cooperation in South Eastern Europe—sharing guidance, leadership and ownership. In *Dialogues: Ownership for regional cooperation in the Western Balkan Countries*, 13-29. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. Accessed 20th March 2021, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/06609.pdf>.

Moore, A. (2008). Rethinking scale as a geographical category: From analysis to practice. *Progress in Human Geography*, 32(2), 203-225. doi:10.1177/0309132507087647.

Noferini, A., Berzi, M., Camonita, F. and Durà, A. (2020). Cross-border cooperation in the EU: Euroregions amid multilevel governance and reterritorialization. *European Planning Studies*, 28(1), 35-56. doi:10.1080/09654313.2019.1623973.

Paasi, A. (1991). Deconstructing regions: Notes on the scales of spatial life. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 23(2), 239-256. doi:10.1068/a230239.

Paasi, A. (2009a). Regional geography I. In R. Kitchin, and N. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography*, Vol. 9 (pp. 214-227). Amsterdam: Elsevier Publishing.

Paasi, A. (2009b). The resurgence of the 'Region' and 'Regional Identity': Theoretical perspectives and empirical observations on regional dynamics in Europe. *Review of International Studies*, 35(1), 121-146 doi:10.1017/S0260210509008456.

Painter, J. (2010). Rethinking territory. *Antipode*, 42(5), 1090-1118. doi:10.1111/j.1467-8330.2010.00795.x.

Perkmann, M. (1999). Building governance institutions across European borders. *Regional Studies*, 33(7), 657-667. doi:10.1080/00343409950078693.

Perkmann, M. (2003). Cross-border regions in Europe: Significance and drivers of regional cross-border co-operation. *European Urban and Regional Studies*, 10(2), 153-171. doi:10.1177/0969776403010002004.

Perkmann, M. (2007a). Construction of new territorial scales: A framework and case study of the EUREGIO cross-border region, *Regional Studies*, 41(2), 253-266. doi:10.1080/00343400600990517.

Perkmann, M. (2007b). Policy entrepreneurship and multilevel governance: a comparative study of European cross-border regions. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 25(6), 861-879. doi:10.1068/c60m.

- Peterlin, M. (2011). Territorial coordination: Aligning territorial development in macro-regions without a governance framework. Paper to European Commission, the Regional Studies Association and the Government Office for Local Self-Government and Regional Policy in Slovenia Conference, 'What Future for Cohesion Policy? An Academic and Policy Debate', 16-18 March, Bled, Slovenia (Seaford: Regional Studies Association). Accessed 20th March 2021, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.226.5273&rep=rep1&type=pdf>.
- Piattoni, S. (2016). Exploring European Union macro-regional strategies through the lens of multilevel governance. In S. Gänzle, and K. Kern (Eds.), *A 'macro-regional' Europe in the making: Theoretical approaches and empirical evidence* (pp. 75-97). Basingstoke: Palgrave Macmillan Publishing.
- Popescu, G. (2008). The conflicting logics of cross-border reterritorialization: Geopolitics of Euroregions in Eastern Europe. *Political Geography*, 27(4), 418-438. doi:10.1016/j.polgeo.2008.03.002.
- Purkarthofer, E., Sielker, F., and Stead, D. (2022). Soft planning in macro-regions and megaregions: creating toothless spatial imaginaries or new forces for change? *International Planning Studies*, 27(2), 120-138, DOI: 10.1080/13563475.2021.1972796.
- Sack, R. D. (1986). *Human territoriality: Its theory and history*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sayre, N. F., and Di Vittorio, A. V. (2009). Scale. In R. Kitchin, and N. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography*, Vol. 10 (pp. 19-28). Amsterdam: Elsevier Publishing.
- Sielker, F. (2016a). A stakeholder-based EU territorial cooperation: The example of European macro-regions. *European Planning Studies*, 24(11), 1995-2013. doi:10.1080/09654313.2016.1221383.
- Sielker, F. (2016b). New approaches in European governance? Perspectives of stakeholders in the Danube macro-region. *Regional Studies, Regional Science*, 3(1), 88-95. doi:10.1080/21681376.2015.1116957.
- Smith, N. (1992). Geography, difference and the politics of scale. In J. Doherty, E. Graham, and M. Malek (Eds.), *Postmodernism and the social sciences* (pp. 57-79). Basingstoke: Palgrave Macmillan Publishing.
- Söderbaum, F. (2016). *Rethinking regionalism*. London: Palgrave Macmillan Publishing.

Stead, D. (2014a). European integration and spatial rescaling in the Baltic Region: Soft spaces, soft planning and soft security. *European Planning Studies*, 22(4), 680-693. doi:10.1080/09654313.2013.772731.

Stead, D. (2014b). The rise of territorial governance in European Policy. *European Planning Studies*, 22(7), 1368-1383. doi:10.1080/09654313.2013.786684.

Stead, D. Sielker, F., and Chilla, T. (2016). Macro-regional strategies: Agents of Europeanization and rescaling? In S. Gänzle, and K. Kern (Eds.), *A 'macro-regional' Europe in the making: Theoretical approaches and empirical evidence*, (pp. 99-120). Basingstoke: Palgrave Macmillan Publishing.

Stephenson, P. (2013). Twenty years of multi-level governance: 'Where does it come from? What is it? Where is it going?'. *Journal of European Public Policy*, 20(6), 817-837. doi:10.1080/13501763.2013.781818.

Storey, D. (2001). *Territory: The claiming of space*. London: Pearson Prentice Hall Press.

Tomaney, J. (2009). Region. In R. Kitchin, and N. Thrift (Eds.), *International encyclopedia of human geography*, Vol. 9 (pp. 136-150). Amsterdam: Elsevier Publishing.

Torring, J., and Sørensen, E. (2014). The European debate on governance networks: Towards a new and viable paradigm? *Policy and Society*, 33(4), 329-344. doi:10.1016/j.polsoc.2014.10.003.

Weichert, M. (2009). Introduction. In *Dialogues: Ownership for regional cooperation in the Western Balkan Countries*, 5-9. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. Accessed 20th March 2021, <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/06609.pdf>.

Yılmaz, S. (2020). Territorial dimension of governance and its institutional effect on the geographical levels in the European Union. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 19(2), 585-608. <https://doi.org/10.32450/aacd.887183>.

Yılmaz, S. (2021). Macro-regional strategy and territorial cohesion in the European Union. *Tesam Akademi Dergisi*, 8(1), 95-117. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.775055>.

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Üçüz Açık Hipotezinin Gelişmiş Ülkeler için Analizi

Analysis of the Triple Deficit Hypothesis for Developed Countries

Öz

Literatürde cari açığın, kamunun gelir gider dengesinin açık vermesi ile ilişkili olduğu ve ikisi arasında nedensellik ilişkisi olduğu durum ikiz açık olarak adlandırılmaktadır. Üçüz açık ise, cari açık ile bütçe açığının yanında tasarruf yatırım açığının birlikte görüldüğü durumu anlatmaktadır. Bu çalışmada gelişmiş beş ülke verileri kullanarak üçüz açık hipotezinin geçerli olup olmadığı Panel veri analiziyle test edilmiştir. Üçüz açıklara ilişkin literatür incelendiğinde çoğunlukla zaman serisi yöntemiyle hipotezin geçerliliği sınanmıştır. Panel veri analiziyle yapılan çalışmalara çok az rastlanmaktadır. Özellikle cari açık veren gelişmiş ekonomilerle cari fazla veren ülkeleri kıyaslayan ve hipotezini panel veri analiziyle yapan bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Bu çalışma literatüre katkı niteliğindedir. Çalışmanın konusu olan beş ülkeye ilişkin 2000-2020 yıllarına ait yıllık veriler kullanılmıştır. Veriler IMF veri tabanından elde edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda bütçe ve özel kesim tasarruf açıklarının cari işlemler hesabı açıklarını pozitif yönde (artırdığı/azalttığı) etkilediği ve bir korelasyon olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cari Açık, Bütçe Açığı, Tasarruf Açığı, Üçüz Açık

Abstract

In this study, using data from 5 developed countries, the validity of the triple deficit hypothesis was tested with Panel data analysis. When the literature on triple deficits is examined, the validity of the hypothesis has been tested mostly by the time series method. Studies with panel data analysis are rare. In particular, there is no study that compares developed economies with current account deficits and countries with current account surpluses and makes the hypothesis with panel data analysis.

Yakup ÖZTÜRK

Doktora Öğrencisi
İstanbul Üniversitesi, İktisadi ve
İdari Bilimler Fakültesi, İktisat
Bölümü.
yakupozturk75@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0895-1436

Cilt / Issue: 10(2) 697-724
Geliş Tarihi: 05.09.2022
Kabul Tarihi: 07.05.2023

Atıf: Öztürk, Y. (2023). Üçüz açık hipotezinin gelişmiş ülkeler için analizi. *Tesam Akademi Dergisi*, 10(2), 697-724. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1333821>.

This study is a contribution to the literature. Annual data for the years 2000-2020 for the 5 countries that are the subject of the study were used. The data were obtained from the IMF database, and the symbols of CA, current account deficit, BA budget deficit, and TA, which are mentioned in the analysis, are expressed with the symbols of private sector savings deficit. As a result of the analyzes made, it is seen that the budget deficit and the private sector savings deficits affect the current account deficits positively and there is a correlation.

Keywords: Current Account Deficit, Budget Deficit, Savings Deficit, Triple Deficit

Extended Abstract

In the literature, the relationship between the current account deficit, the budget deficit and the private sector savings deficit is named with the concept of triple deficit. The current account deficit represents the external balance, while the public sector budget deficit and the private sector savings deficit represent the internal balance. Whether the internal balance and external balance are provided and whether there is a mutual causality relationship has been tested with econometric measurements. For this purpose, five economically developed countries such as the USA, the United Kingdom, Japan, South Korea, and Germany were examined. The aim of the study is to test the internal and external balances of the USA and the United Kingdom, which have high current account deficits, and Japan, Germany and South Korea, which have a current account surplus as a result of policies that prioritize exports, by panel data analysis method.

In the study, in order to test the validity of the triple deficit hypothesis, the economic data of countries with quite different economic dynamics were regressed. When the literature is examined, it has been seen that although many studies have been found with time series analysis, the number of studies conducted with panel data analysis is quite limited.

Testing the validity of the triple deficit hypothesis, this study tested the ability of the independent variables of budget deficit and savings deficit to explain the dependent variable of the current account deficit, taking into account 105 observations of the five developed country groups between 2000 and 2020. Data used in econometric analysis were obtained from the IMF database. While the effects of other variables are constant, each 1% increase in the budget deficit increases the current account deficit by approximately 0.75%. While the effects of other variables are

constant, each 1% increase in the private sector savings deficit increases the current account deficit by approximately 0.74%.

Hausman and resistant Hausman tests were applied to establish the appropriate model and it was decided that the model was fixed effects. After this stage, normal distribution, heteroscedasticity, autocorrelation, correlation between units, multicollinearity, specification error were examined. Accordingly, it was concluded that there was no correlation between units, heteroscedasticity, multicollinearity, specification error and functional form error in the model, but there were autocorrelation and normal distribution problems in the model.

The main factors that cause the current account deficit to increase are the public sector budget deficit and the private sector savings deficit. With the panel data analysis technique, the effect of the budget deficit and the private sector savings deficit on the current account has been tested. According to the findings, it was concluded that the public sector budget deficit and the private sector savings deficit together affect the current account deficit in a significant and positive way. This result confirms the assumptions of the Simple Keynesian model. This situation also reveals that the triple deficit hypothesis is valid.

The problem of internal and external deficits is a situation that is very difficult to sustain for a long time. In most of the economic crises, situations where either internal or external deficits or both deficits are experienced are frequently encountered. In addition, the increase in external deficits can feed the budget deficits by causing the decrease in domestic production as a result of the increase in imports, the increase in unemployment and the decrease in the tax revenues of the public.

Countries with current account deficits can be affected much more by crises originating from the outside world. Therefore, economies with current account deficit should increase their investments in areas where they are comparatively superior to the products they import and be able to compete with the world. It should make its human capital and infrastructure investments in this direction. It is not possible to sustain internal and external deficits for a long time. It is an unsustainable situation for a country's economy to maintain its economic growth by constantly giving a current account deficit. Macroeconomic imbalance cannot continue for long. In order to solve this situation, the relevant economic actors should put aside the short-term interests and give importance to the structural problems that reduce the budget deficits and increase the private sector savings with a long-term perspective.

Giriş

Bir ekonomide kamunun gelir giderleri her zaman denk olmayabilir. Kamu kesimi açık verdiğinde kamu harcamalarını finanse etmek için borçlanma yoluna gidilmesi faiz oranlarında bir artış yaratacaktır. Diğer koşulların değişmediği varsayımı altında ülke içi yüksek faiz fırsatından faydalanmak isteyen yabancı sermayedarlar, ilgili ülkeye girişleri hızlandıracaklardır. Bu durumda ülke ekonomisinde döviz bollaşacak ve ilgili ülkenin para biriminin yani yerel parasının değeri yükselecektir. Döviz kurlarının gerilemesi ihracatı azaltacak ve ithalatı artırarak cari açığının artmasına neden olacaktır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sıkça karşılaşılan bir sorun da tasarruf yatırım açığı sorunudur. Özel kesiminin yatırım yapabilmesi kaynağa ihtiyacı vardır. Bu ihtiyaç ya iç tasarruflardan ya da dış tasarruflardan karşılanmak zorundadır. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde yurt içi tasarruflar yetersiz olduğu için dış tasarruflara yönelim olacaktır. Bu durumda ülke ekonomisi dışardan borçlanarak ekonomik büyümesini sağlama yolunu seçecektir.

Cari açığının artmasına etki eden faktörlerin başında kamu kesimi bütçe açığı ile özel kesim tasarruf açığı gelmektedir. Bir ülke ekonomisinin devamlı surette cari açık vermesi sürdürülemez bir durumdur. Aynı şekilde bir ülke ekonomisinin devamlı surette cari fazla vererek ekonomik dengeyi kurması olası değildir. Makroekonomik dengesizlik uzun süre sürdürülemez. Cari işlemler hesabı devamlı surette açık veren ülke ekonomileri dış şoklara karşı oldukça kırılgandır. Esasında ilgili ülke, ithalat yaptığı ülke ekonomilerinin istihdamına ve dolayısıyla ekonomik büyümesine katkı sunmaktadırlar. Kendi ülkelerinin kaynakları dış dünyaya akmaktadır. Cari açık bir sonuçtur. Cari açık sorunun çözümü için hem kamu yöneticileri bütçe açıklarına özen gösterirken; halk da tasarruflarını artırmaya yönelmelidir. Hem kamu kesimi hem de özel kesimin birlikte çaba göstermesiyle toplam tasarruflar artacak ve ülke ekonomisi cari dengeye doğru yol alacaktır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde rastlanılan iç tasarrufların (bütçe açığı ve özel kesim tasarruf açığının) yetersiz olması makul görülebilir. Ancak bu ülkelerin yaşadıkları iktisadi krizlerin temelinde ya bütçe açıkları ya özel kesim tasarruf açıkları ya da her iki açığının birlikte aynı anda yaşandığı iç açıklar sorunu yer almaktadır.

Bir ekonominin makroekonomik dengesi, o ülkenin hem iç hem de dış dengelerinin eşitlenmesi sonucunda kurulmaktadır. İç denge, kamu

kesiminin gelir-gider dengesi ile özel kesim tasarruf-yatırım dengesinden meydana gelmektedir. Dış denge ise cari işlemler hesabının dengesini ifade etmektedir. Basit Keynesyen model çerçevesinde meseleye bakıldığında iç açıkların toplamı dış açığa eşittir. Bu denklemin ifade ettiği eşitlik gereği iç dengenin unsurları olan kamu bütçe açığı ile özel kesim tasarruf açığının her ikisi de açık veriyorsa iki açığın toplamı kadar dış açık oluşacaktır. Bu denklemle ifade edilen durum üçüz açık olarak literatürde yer bulmaktadır. Üçüz açık problemi yaşayan ülkeler, genellikle iç dengeyi oluşturan iki unsuru açık verirken potansiyel büyüme oranının üzerinde büyüme sergileyen ekonomilerde görülmektedir. (Berke, Temiz ve Karakurt, 2015).

Bir ülkenin makroekonomik göstergelerinden ve dış ticaret açıklarını ifade eden cari açıklar ile yurt içindeki tasarruf- yatırım açıkları ve kamu dengesini ifade eden bütçe açıklarının varlığı, karar alıcıların dikkate alınması gereken önemli göstergelerdir. Bütçe açıkları ile cari açıklar arasındaki pozitif korelasyon ikiz açık kavramıyla ifade edilirken, ikiz açıklara tasarruf-yatırım açıklarının da ilave edilmesiyle ortaya çıkan duruma da üçüz açıklar hipotezi denilmektedir. Gerçekleşen çıktının potansiyel çıktıdan küçük olduğu anlamına gelen çıktı açığı, özel tasarrufların yatırımları finanse edememesi demektir. Özel sektör tasarruf-yatırım açıkları kamu tasarrufların azalmasına neden olabilmektedir. Tasarruf ve bütçe açıklarının büyümesi ise dış açığa etki ederek cari işlemler hesabının açık vermesine neden olmaktadır (Tülümce ve Saykal, 2021).

Üçüz açık hipotezinde bütçe açıkları ile tasarruf açıkları cari işlemler açığına sebep olmakta ve cari açık da bütçe açığını ve özel kesim tasarruf açığını etkilemektedir. Yani karşılıklı ilişkiler söz konusudur. Bu durum denklem 1'de ifade edebilmiştir:

$$(S - I) + (T - G) = (X - M) \quad (1)$$

Denkleminde (S - T) özel kesim yatırım - tasarruf dengesini, (T - G) kamu kesimi gelir-gider farkı yani bütçe dengesini, (X - M) ise ithalat- ihracat arasındaki farkını yani dış ticaret dengesini göstermektedir. Özel kesim tasarruf-yatırım (S - I) dengesi üç şekilde görülmektedir.

(S < I) durumunda, özel kesim tasarrufları yatırımları karşılayamamakta ve tasarruf açığı vardır. Bu durumda ülke, yatırımların finansmanı için dış kaynaklara ihtiyaç duymaktadır. Dışardan alınan dış borçla yurt içindeki yatırımlar karşılanmaktadır.

(S = I) durumunda, özel kesim tasarrufları yatırımları karşılamaktadır

ve tasarruf-yatırım dengesi mevcuttur. Kısacası yurtiçi tasarruflar yurt içi yatırımları finanse edebilmektedir.

($S > I$) durumunda ise özel kesim tasarrufları yatırımların üzerindedir ve tasarruf fazlası vardır. Tasarruf fazlası olan ekonomiler ellerindeki fazla tasarrufu tasarruf açığı olan ekonomilere borç verirler ve oradaki yatırım ve tüketime etki ederler.

Kamu gelir-gider dengesi ($T - G$) üç şekilde gerçekleşmektedir. ($T < G$) Bu durumda kamu gelirleri, kamu harcamalarını karşılayamamaktadır ve kamu bütçe açığı söz konusudur. Oluşan kamu bütçe açıkları üç şekilde finanse edilmektedir. Birincisi, vergileri artırmaktır. Vergi oranlarının artırılması tüketicilerin harcamalarını düşürmesine neden olur. Bu politika kamu bütçe açıklarının kapatılmasında etkin bir yoldur. İkincisi, kamunun iç piyasadan borçlanmasıdır. Kamunun bütçe açığını kapatabilmek için iç piyasadan borçlanması ülke içinde yatırım ve tüketime ayrılan kaynakların kamu kesimine ayrılmasından dolayı dışlama etkisi ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum ekonomideki büyümenin düşmesine sebep olabilmektedir. Ekonomik büyümenin düşmesi kamu gelirlerinin azalmasıyla birlikte kamu kesiminin borçlanmada gereksinimini artırmakta ve kamu borç stokunun daha da yükselmesine neden olabilmektedir. Kamu bütçe açıklarını kapatmak için üçüncü yöntem ise dış ülkelerden borçlanmaktır. Bu borçlanma yolunun tercih edilmesinin negatif tarafı, kamu açıklarının kapatılması, gelir getirmeyen alt yapı yatırımlarının finansmanı gibi durumlar gelecek dönemde faiz artışlarına ve ekonominin daralmasına sebep olmasıdır (Karanfil ve Kılıç, 2015).

($T = G$) durumunda kamu kesimi gelir ile harcamaları denktir.

($T > G$) durumunda ise, kamu kesiminin gelirleri harcamalarından daha fazla ve bütçe fazla vermektedir. Hükümetler zaman zaman ekonomik gereksinimlere göre sübvansiyonları ve özel kesim yatırımlarını desteklemek maksadıyla harcamaları artırmaktadırlar (Tezer, 2021).

($X - M$) ise cari işlemler hesabı denkleğini ifade etmektedir. ($X < M$) olması halinde ithalatın ihracattan fazla olduğu durumu göstermektedir ve bu ekonomide dış ticaret açığı vardır. İhracatın ithalatı karşılayamadığı durumlarda diğer gelir ve giderler sabit varsayımı altında cari işlemler hesabı açık verecektir. Cari işlemlerdeki açıklar Türkiye gibi parası rezerv para olmayan ülkeler için döviz rezervlerinden veya dış borçlanma ile karşılanacaktır.

$(X = M)$ eşitlik halinde ihracat ile ithalatın denk olduğu ve dış dengenin sağlandığı durumdur.

$(X > M)$ olması halinde ise, ihracatın ithalattan fazla olduğu ve ilgili ekonominin dış fazla verdiği durumu ifade etmektedir. Dış fazla veren ülkeler, fazla tasarruflarını dış açık veren ülke fonlarına aktardıkları için tasarruf gelirleri elde etmektedirler (Tezer, 2021).

$(S - I) + (T + G) = (X - M)$ denklemindeki üç kesimin de açık vermesi üçüz açık olarak ifade edilmektedir. Diğer bir ifadeyle (Tasarruf Açığı) + (Bütçe Açığı) = (Cari Açık) durumunda üçüz açıklar meydana gelmektedir. Birçok gelişmiş ekonomide bütçe açıkları azalırken cari işlemler açıklarının arttığı gözlemlenmektedir. Gelişmekte olan ekonomiler ise, büyüme süreçlerinde tasarruflara ihtiyaç duymaktadırlar. Milli gelirlerinin düşük olmasından dolayı yurt içi tasarruflar yurt içi yatırımları karşılayamamaktadır (Akıncı vd., 2016)

Çalışmanın amacı, dış ticaretlerinin açık vermesi sonucu cari açık veren ABD ve Birleşik Krallık ile ihracata dayalı büyüme modelinin sonucu dış ticaretlerinde gözlemlenen pozitif farklar neticesinde cari fazla veren Güney Kore, Almanya, Japonya için üçüz açık hipotezinin geçerliliğini test etmektir. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde üçüz açık kavramının önemi açıklanmaktadır. İkinci bölümde üçüz açık hipotezlerine ait literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın son kısmında ise bu beş ülke için ekonometrik testler uygulanmıştır.

Literatür Taraması

Üçüz Açık HiPotezine Katkı Sunan Çalışmalar

İpek ve Kızılgöl (2016), Türkiye ekonomisinde, 2004:1-2014:3 dönemler için bütçe açığı, tasarruf açığı ve cari açık arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır. Üçüz açık hipotezi için Sınır Testi, ARDL yöntemlerini kullanmışlardır. Elde edilen sonuçlar üçüz açığın varlığı desteklemekle birlikte açıklar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymaktadır.

Summers (1988), ABD’de cari açık, tasarruf açığı ve bütçe açığı ilişkisini incelemiştir. Değişkenlerin farklı düzeyde durağan olması durumunda kullanılabilen ARDL modeli ve eşbütünleşme testi uyguladığı çalışmasında, ithalattaki artan rekabetin, yerli üretimin azalması ve vergi gelirlerinin düşmesi nedeniyle bütçe dengesini bozabileceği sonucuna ulaşmıştır.

Akbaş, Lebe ve Zeren (2014), 1960-2012 yılları için Asimetrik Nedensellik Testini uygulamış ve üçüz açık hipotezi geçerliğini destekler sonuçlar

elde etmişlerdir.

Altun ve İnce (2014), 1975-2010 yılları arasında üçüz açık hipotezinin geçerliliğini test etmişlerdir. Bu amaçla ARDL, Toda-Yamamoto Nedensellik testlerini kullanmışlardır. Test sonuçlarına göre, uzun dönemde değişkenler arasında bağlantı kurulamamıştır.

Karanfil ve Kılıç (2015), 1980-2013 yılları arasında Türkiye ekonomisi için üçüz açık hipotezini test etmişlerdir. Bu amaçla Eşbütünleşme Analizi, Granger Nedensellik Testi uygulamışlardır. İncelenen dönemde Türkiye ekonomisi için üçüz açık hipotezinin doğruluğunu destekler bulgular görülmüştür.

Sahstri vd. (2017), 1985-2017 yılları için Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Srilanka ve Nepal olmak üzere beş büyük Güney Asya ülkesini kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Hem birinci hem de ikinci nesil panel eşbütünleşme testleri kullanılan çalışma, BA, CA ve TA arasında uzun süreli bir ilişki olduğunu göstermektedir. Çalışmada elde edilen uzun dönem katsayıları BA'nın CA'yı etkilediğini göstermektedir. Farklı modellerden elde edilen üç tahmin ediciden ikisine dayanan sonuçlar aynı zamanda TA'nın da CA'yı etkilediğini göstermektedir. Sonuçlara göre; bütçe açığında meydana gelecek %1'lik bir artış, cari açığı %0,38 ile %0,53 oranında artıracaktır. Benzer şekilde tasarruf açığında oluşacak %1'lik bir artış da cari açığı %0,09 ile %0,12 aralığında etkileme potansiyeline sahiptir. Buradan yola çıkarak çalışma, Güney Asya ülkelerinde politikaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ve politika yapıcılarının, bu ülkelerde tasarruf oranını artırmaya yardımcı olabilecek kişi başına düşen gelir artışı ve finansal sisteme daha fazla erişim gibi politikalara önem vermeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Altunöz (2018), Türkiye'ye ilişkin üçüz açıkları araştırdığı çalışmasında 2001- 2017 yılları aralığını ele alarak, tasarruf açığı, bütçe açığı ve cari açık arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisini araştırmıştır. Çalışmanın bulguları değişkenler arasındaki ilişkiyi doğrularak üçüz açıkların varlığını ortaya koymuştur.

Akbaş vd. (2014), 1960-2012 döneminde Türkiye için üçüz açık hipotezinin geçerliliğini analiz etmişler ve asimetric nedensellik testini kullanarak, BA ve CA ile TA arasında iki yönlü bir nedensellik bulmuşlardır.

Bolat vd. (2014), 2002 ilk çeyrek için 15 Avrupa ülkesinde BA, CA ve net tasarruflar arasındaki ilişkiyi test etmiş ve Polonya, Portekiz, İspanya ve İsveç'de üçüz açık ilişkisinin varlığını tespit etmişlerdir.

Veri Seti, Model ve Metodoloji

Veri Seti

Üçüz açıklar hipotezinin geçerliliğini sınamak için Gelişmiş ülkeler grubu seçilmiştir. Seçilen bu ülkelerde gelişmiş ülkeler arasında en çok cari işlemler hesabı açık veren Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere seçilirken; gelişmiş ülkeler arasından cari işlemler hesabı fazla veren ülkeler olarak Japonya, Kore ve Almanya seçilmiş ve karşılaştırma yapılmıştır.

Tablo 1

Bağımsız ve Bağımlı Değişkenlerin Tanımlamaları ve Veri Kaynağı

Sembol	Tanımlamalar	Birim	Kaynak
CA	Cari İşlemler Açığı / GSYİH%	Yüzde, %	International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2021.
BA	Bütçe Açığı / GS-YİH%	Yüzde, %	International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2021.
TA	Özel kesim tasarruf Açığı / GSYİH%	Yüzde, %	International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2021.

Model

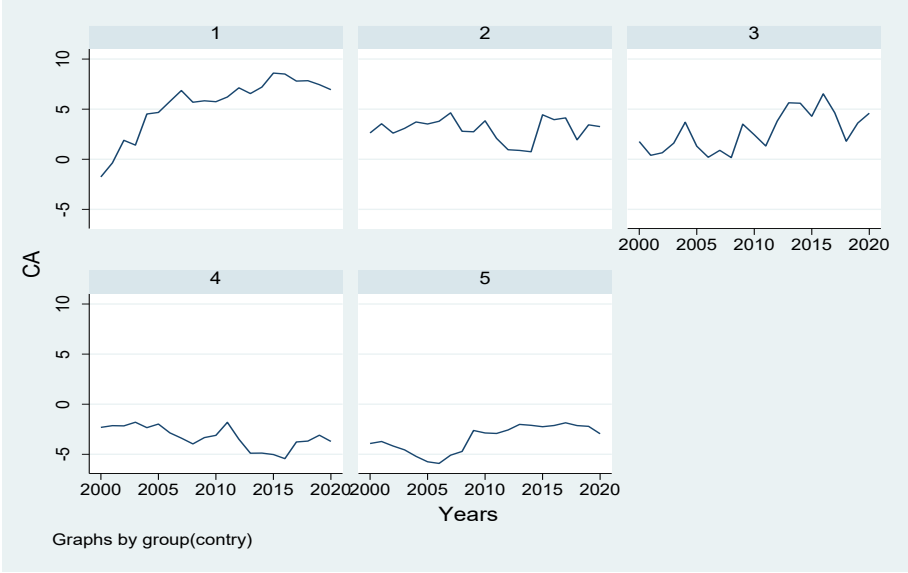
Bu çalışmada üçüz açık hipotezini test edebilmek için regresyon modeli denklem (2)' de gösterildiği şekilde oluşturulmuştur.

$$\Delta CA_{it} = \beta_0 + \beta_1 BA_{it} + \beta_2 TA_{it} + u_{it} \quad (2)$$

2 no'lu denklemde CA cari işlemler hesabı açığının GSYİH'ya oranını, BA bütçe açığının GSYİH'ya oranını, TA özel kesim tasarruf açığının GSYİH'ya oranını, β_0 sabit terimi, u_{it} ise hata terimlerini göstermektedir. Modelde ifade edilen β_1 ve β_2 parametreleri ise, bütçe dengesinin ve tasarruf dengesinin cari denge üzerine etkisini ifade etmektedir. Çalışmada elde edilen veriler IMF'den derlenmiştir.

Şekil 1

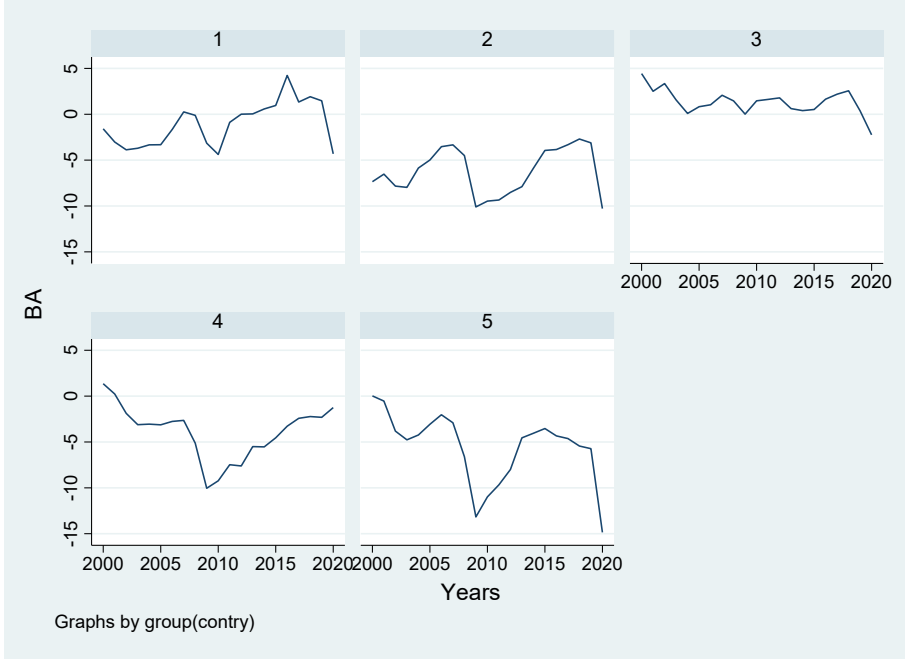
Cari İşlemler Hesabı Açıklarının Grafik İncelemesi

ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Güney Kore ve Japonya'nın 2000-2020 yıllarına ait cari işlemler hesabı istatistiklerine bakıldığında, cari işlemler hesabının 21 yıllık zaman zarfındaki değişimini göstermektedir. Birinci ülkenin ölçek farklılığı diğer ülkelerle birlikte değerlendirildiğinde en çok değişimin birinci ülkede olduğu görülmektedir.

Şekil 2

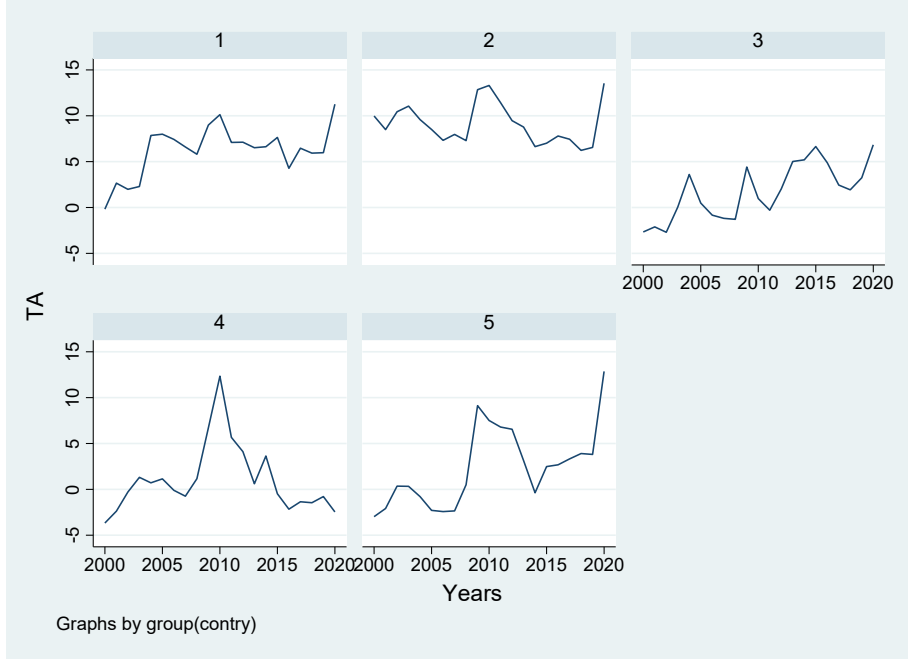
Bütçe Açığının Grafik İncelemesi

Bütçe açığında ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Güney Kore ve Japonya'nın 2000-2020 yıllarına ait verileri birlikte değerlendirildiğinde 4. ve 5. ülkedeki ölçek farklılığı dikkat çekmektedir.

Şekil 3

Tasarruf Açığının Grafik İncelemesi

Tasarruf açığı toplamını gösteren ABD, Birleşik Krallık, Almanya, Güney Kore ve Japonya'nın 2000-2020 yıllarına ait tasarruf açığı istatistikleri değerlendirildiğinde en büyük ölçek farklılığının 4. ve 5. ülkelerde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 2

Bağımsız ve Bağımlı Değişkenlerin Özet istatistikleri

Variable	Obs	Mean	Std. dev.	Min	Max
CA	105	0.9034476	4.029.064	-5.911	8.601
BA	105	-3.075.457	3.910.683	-14.854	4.432
TA	105	4.099.257	4.477.236	-3.67	13.54

Bu çalışmada, ülke ayrımı yapmadan Almanya, Japonya, Kore, Birleşik Krallık ve ABD ekonomileri için 105 gözlemden oluşan veriler, panel veri analiziyle test edilmiştir. Bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait özet istatistikler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2'ye göre değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri arasındaki ölçek farklılığının küçüklüğünden (bir haneli veya iki haneli rakamlar) dolayı logaritmaya almaya gerek duyulmamıştır. Model doğrusal olarak tahmin edilecektir. Burada tüm 105 gözlem birlikte ele alınmıştır. Minimum değerlerden bazıları bir ülkeye aitken maksimum değerler başka bir ülkeye ait olabilmektedir.

Bulgular

Birim ve/veya zaman etkisinin olup olmadığına F, LM ve LR testlerinin ortaya koyduğu sonuçlara göre karar verilecektir.

Tablo 3

Bağımsız ve Bağımlı Değişkenlerin Özet istatistikleri

Testler	Birim ve/veya Zaman etkisi	Birim etkisi	Zaman etkisi
F	2.41(0.002)	12.79(0.000)	0.65(0.8634)
LM	21.69 (0.0000)	21.69 (0.000)	0.00 (1.000)
LR		6.33(0.0060)	0.00 (1.000)

Yapılan üç test sonucuna göre modelde birim etkisinin olduğu ama zaman etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu yüzden klasik modelin uygun olmadığına karar verilmiştir. Ayrıca modelde otokorelasyon sorunu olduğuna karar verilmiştir.

$$\Delta CA_{it} = \beta_0 + \beta_1 BA_{it} + \beta_2 TA_{it} + \mu_i + u_{it} \quad (3)$$

Model, birim etkinin olduğu ve zaman etkisinin olmadığı bir forma ulaşmıştır. Modelin SE (sabit etkiler) veya TE (tesadüfi etkiler) olmasına karar verebilmek için Hausman ve dirençli Hausman testi yapılacaktır.

Tablo 4

Hausman Test Sonuçları

Testler	Hausman	D. Hausman
Olasılık değerleri	71.60(0.000)	7.39 (0.0249)

Hausman test istatistiği olasılık değerleri 0.05'ten küçük olduğu için Ho reddilmiş ve uygun modelin SE (sabit etkiler) olduğu görülmüştür.

Bu aşamadan sonra varsayımdan sapmaların testlerine geçilmiştir. heterokedasite için yapılan test ho: reddilemez çıkmış ve modelde

heterokedasitte yoktur. Otokorelasyon değerleri 2'den küçük olduğu için otokorelasyon vardır. Birimler arası korelasyon Friedman testi dışında diğer testlerde yoktur.

Tablo 5

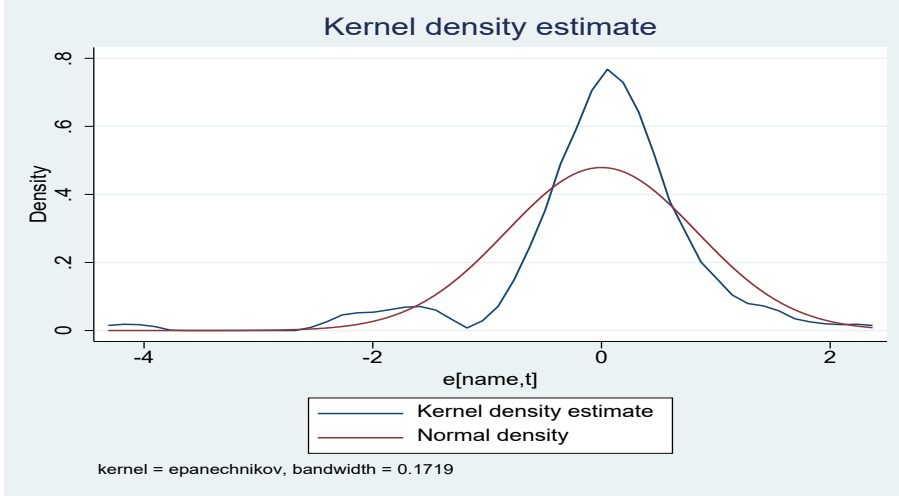
Varsayımdan Sapmaların Test Sonuçları

Heteroskedasite			
Walt test	6.29 (0.2790)		
Otokorelasyon			
Bhargava et al. Durbin Watson	Baltagi Wu LBI		
1.8367388<2	1.9202358<2		
Birimler Arası Korelasyon			
Pesaran	Friedman	Frees	
-1.270 (0.2042)	12.332 (0.0150)	%10	0.1231
0.065<		%5	0.1611
		%1	0.2338
Normal dağılım testleri			
Normal dağılım	184.3 (0.000)		
Skewness	0.0000		
Kurtosis	0.0000		
	34.74 (0.0000)		

Modelde basıklık ve sivrilik vardır; aynı zamanda normal dağılım yoktur, sonucuna varılmıştır.

Şekil 4

Normal Dağılım Grafiği

Normal dağılım grafiği incelendiğinde normal dağılıma yakın bir dağılım sergilendiği görülmektedir.

Varsayımdan sapmaların testlerinden birisi olan, Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi yapılmıştır.

Tablo 6

Çoklu Doğrusal Bağlantı Test Sonucu

Variable	VIF	1/VIF
ba	1.43	0.697389
ta	1.43	0.697389
Mean VIF	1.43	

Mean VIF değeri 5'den küçük olduğu için çoklu doğrusal bağlantı olmadığı görülmektedir. Bütçe açığı ile özel kesim tasarruf açığı arasında bir ilişkinin olmadığı ortaya konulmuştur. Bu sonuç, değişken birleşiminin doğru olduğunu ifade etmektedir.

Tablo 7

Spesifikasyon Hatası Test Sonuçları

* Ramsey Specification ReseTF Test	= 80.342 P-Value > F(1, 101) 0.0000
- Ramsey RESETF2 Test: $Y = X Yh2 Yh3$	= 39.845 P-Value > F(2, 100) 0.0000
- Ramsey RESETF3 Test: $Y = X Yh2 Yh3 Yh4$	= 26.673 P-Value > F(3, 99) 0.0000
* DeBenedictis-Giles Specification ResetL Test	
- DeBenedictis-Giles ResetL1 Test	= 0.096 P-Value > F(2, 100) 0.9084
- DeBenedictis-Giles ResetL2 Test	= 0.348 P-Value > F(4, 98) 0.8452
- DeBenedictis-Giles ResetL3 Test	= 0.287 P-Value > F(6, 96) 0.9419
-----	
* DeBenedictis-Giles Specification ResetS Test	
- DeBenedictis-Giles ResetS1 Test	= 1.346 P-Value > F(2, 100) 0.2651
- DeBenedictis-Giles ResetS2 Test	= 0.739 P-Value > F(4, 98) 0.5679
- DeBenedictis-Giles ResetS3 Test	= 0.889 P-Value > F(6, 96) 0.5064

- White Functional Form Test: $E2 = X X2 =$	3.711 P-Value > Chi2(1) 0.1564

Modelde F testi dışında tüm değerler bakımından spesifikasyon hatası olmadığını söylemektedir. Aynı zamanda fonksiyonel form hatası da yoktur. Varsayımdan sapmaların testlerinin sonucunda çoklu doğrusal bağlantı, heteroskedasite, birimler arası korelasyon, spesifikasyon hatası olmadığı ancak normal dağılım ve otokorelasyon sorunu olduğu sonucuna varılmıştır. Nihai olarak model SE (sabit etkiler) modeliyle tahmin edilmiştir.

Tablo 8*Nihai Modelin Tahmin Sonuçları*

Fixed-effects (within) regression	Number of obs =	105
Group variable: name	Number of groups =	5
R-squared:	Obs per group:	
Within = 0.7792	min =	21
Between = 0.9962	avg =	21.0
Overall = 0.9349	max =	21

F(2,98) = 172.89

corr(u_i, X_b) = 0.8339

Prob > F = 0.0000

ca	Coefficient	Std. err.	t	P>t	[95% conf. interval]	
ba	.7540409	.0483179	15.61	0.000	.6581556	.8499262
ta	.7388898	.0400884	18.43	0.000	.6593357	.818444
_cons	.1935687	.1377832	1.40	0.163	-.0798575	.466995

sigma_u 1.2158805

sigma_e .85794838

rho .66760211 (fraction of variance due to u_i)F test that all u_i=0: F(4, 98) = 12.79

Prob > F = 0.0000

Toplam beş ülke ve 105 gözlem sayısı vardır. R² değeri, bütçe açığı ve özel kesim tasarruf açığı cari işlemler hesabı açığını yaklaşık %78 oranında açıklamaktadır.

Rho değeri 1'e yaklaştıkça birim etkinin önemi artmaktadır. Rho değeri yaklaşık olarak 0.66 çıkmıştır. 1'e yakın değer, birim etkinin etkisinin yüksekliğini ifade etmektedir. Birim etkinin, modeli etkileme gücünün

yüksek olduğunu göstermektedir.

$$\Delta CA_{it} = \beta_0 + \beta_1 BA_{it} + \beta_2 TA_{it} + \mu_i + u_{it} \quad (3)$$

F Testi için;

$$H_0: \beta_1 = \beta_2 = 0$$

H_1 : en az biri sıfırdan farklıdır.

H_0 : red, % 95 güven düzeyinde, $0.000 < 0,05$ 'den küçük olduğu için model anlamlıdır.

T Testleri için;

$$H_0: \beta_1 = 0$$

$$H_1: \beta_1 \neq 0$$

H_0 : red $0.000 < 0,05$ 'den küçük olduğu için β_1 parametresi anlamlıdır

$$H_0: \beta_2 = 0$$

$$H_1: \beta_2 \neq 0$$

H_0 : red $0.000 < 0,05$ 'den küçük olduğu için β_2 parametresi anlamlıdır.

Diğer değişkenlerin etkisi sabitken bütçe açığındaki her %1'lik artış, cari işlemler hesabı açığını yaklaşık olarak % 0.75 oranında artırmaktadır.

Diğer değişkenlerin etkisi sabitken özel kesim tasarruf açığındaki her %1'lik artış, cari işlemler hesabı açığını yaklaşık olarak %0.74 oranında artırmaktadır.

$0.163 > 0,05$ 'den büyük olduğu için sabit parametre anlamsızdır. Yorumlanmaz.

Üçüz açık hipotezinin geçerliliğini test eden bu çalışma, gelişmiş beş ülke grubunun 2000-2020 yılları arasındaki veriler göz önüne alınarak kamu kesimi bütçe açığı, özel kesim tasarruf açığı bağımsız değişkenlerinin cari açık bağımlı değişkenini açıklama gücünü test etmiştir.

Ampirik analize değişkenlerin grafiksel incelenmesi ile başlanılmıştır. Bununla birlikte özet istatistiklerine bakılarak değişkenlerin logaritmasını

almaya gerek olup olmadığına bakılmıştır. Minimum ve maksimum değerler arasında bir uçurum olmadığı görülmüş ve modelin doğrusal olduğuna karar verilmiştir. Ampirik analize doğrusal modellerle devam edilmiştir.

Daha sonra değişken birleşimlerinin doğru yapılıp yapılmadığını test etmek için (bağımsız değişkenler arasında bağ olmaması gerekliliğini anlamak için) çoklu doğrusal bağlantı testi yapılmıştır. Çıkan sonuç çoklu doğrusal bağlantı olmadığı yönündedir.

Modelde birim ve/veya zaman etkisinin olup olmadığı test edilmiş ve modelde zaman etkisinin olmadığı sadece birim etkinin olduğu anlaşılmıştır. Bu durumda modelin klasik model olmayacağına karar verilmiştir. Modelin tahmini için sabit etkiler mi yoksa tesadüfi etkiler olarak mı devam edileceğini sınamak için Hausman ve dirençli Hausman testi yapılmıştır. Çıkan sonuçlara göre, uygun modelin SE (sabit etkiler) olduğu görülmüştür.

Bu aşamada varsayımdan sapmaların testlerine geçilmiştir. Bunun için normal dağılım, Heteroskedasite, Otokorelasyon, birimler arası korelasyon, çoklu doğrusal bağlantı, spesifikasyon hatasına bakılmıştır. Çıkan sonuçlara göre, kurulan model'de birimler arası korelasyon, Heteroskedasite, çoklu doğrusal bağlantı, spesifikasyon hatası ve aynı zamanda fonksiyonel form hatası da yoktur. Ancak modelde Otokorelasyon ve normal dağılım sorunu vardır.

Son aşamada model, sabit etkiler (SE) modeli ile tahmin edilip gerekli çıkarımlar yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre model anlamlıdır. T test istatistiklerine göre incelenen ülkelerin bütçe açıkları ve özel kesim tasarruf açıkları cari açığı anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir.

Sonuç

Almanya, Kore, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık için yapılan bu çalışmada 2000-2020 yılları arası verileri kullanarak panel veri analizi yapılmıştır. Nihai model çerçevesinde, T istatistik sonuçları, Basit Keynesyen çerçeve modelinin bulgularının geçerliliğini teyit etmektedir. Bu modelde, kamu bütçesi her daim denk olmak zorunda değildir.

Cari açığının artmasına neden olan temel etkenlerin kamu kesimi bütçe açığı ile özel kesim tasarruf açığı olduğu görülmektedir. Panel veri analizi tekniği ile bütçe açığı ve özel kesim tasarruf açığının cari işlemler hesabına etkisi ve etkileme yönü test edilmiştir. Ulaşılan bulgulara

göre, kamu sektörü bütçe açığı ve özel kesim tasarruf açığının birlikte cari açığı anlamlı ve pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç aynı zamanda Basit Keynesyen modelin varsayımlarını doğrulamaktadır. Kısacası çıkan sonuçlar, üçüz açık hipotezinin geçerli olduğunu ispatlamaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde rastlanılan iç tasarrufların (bütçe açığı ve özel kesim tasarruf açığının) yetersiz olması makul görülebilir. Ancak bu ülkelerin yaşadıkları iktisadi krizlerin temelinde ya bütçe açıkları ya özel kesim tasarruf açıkları ya da her iki açığın birlikte aynı anda yaşandığı iç açıklar sorunu yer almaktadır.

Cari açık veren ülkeler, dış dünya kaynaklı krizlerden çok daha fazla etkilenmektedir. Cari açığın temel kaynağı dış ticaret açığıdır. O yüzden cari açık veren ekonomiler, ithal ettiği ürünlerden stratejik olanları belirlemeli ve o alana yatırım yapmalıdır. İhracatı teşvik etmek için de karşılaştırmalı olarak üstün olduğu alanlarda yatırımlarını artırmalı ve dünya ile rekabet edebilmelidir. Beşeri sermayesini ve altyapı yatırımlarını bu istikamette yapmalıdır.

Ekonomileri devamlı surette cari fazla ülkelerde, bol döviz kazancından dolayı zamanla aşırı bir şekilde döviz bolluğu oluşacaktır. Bu durumda o ülkenin yerel para birimi aşırı değer kazanarak ülke içi mallar daha pahalı hale geleceği için ihracat azalacak ve ithalat artacaktır. Bu durumda ülke içinde işsizlik artacaktır. Bu politika da devamlı surette uygulanamaz. Dolayısıyla esas olan ekonominin iç ve dış dengesinin kurulmasıdır. Zaman zaman cari fazla ve/veya cari açık vermek normal karşılanırken uzun dönem boyunca cari açık ve cari fazla sürdürülebilir değildir. Cari açık vermek ekonomiyi aşırı ısıtmak anlamına geldiği gibi uzun süre dış fazla vermek de ekonomiyi aşırı soğutmak anlamına gelir. Bu yüzden kısa dönemli dengesizlikler yaşansa da uzun dönemde denge esas olmalıdır.

Ek Beyan/ Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Akan, B. (2017). Gümrük vergilerinin dördüz açık üzerine etkisi. *ECONDER International Academic Journal*, 1(2), 127-141.

Akbaş, Y. E. Lebe, F. and Zeren, F. (2014). Testing the validity of the triplet deficit hypothesis for Turkey: Asymmetric causality analysis. *Journal Of Business And Economics*, 7(14), 137-154.

Akıncı M., Akıncı G. Y. ve Yılmaz Ö. (2016). Dördüz açıklar; Ütopya mı yoksa gerçek mi?. *PARADOX Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 12(1), 22-47.

Akıncı, Vd., (2016). Dördüz açıklar ütopya mı? Yoksa gerçek mi? *PARADOKS Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 12(1).

Altun, N. ve Tuñç, İ. (2014). Türkiye'de üçüz açıklara ampirik bir yaklaşım: 1975-2010. *Sakarya İktisat Dergisi*, 3(2), 40-61.

Altunöz, U. (2014). İkiz açık hipotezinin geçerliliğinin sınır yöntemiyle sınanması: Türkiye örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014(17).

Altunöz, U. (2018). Cari açık, bütçe açığı ve yatırım-tasarruf açığı bağlamında Türkiye'nin üçüz açık analizi. *Maliye Dergisi*, 175, 115-139.

Arpazlı, F. T. (2020). Türkiye ve PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan, İspanya) ülkelerinde dördüz açık analizi, (Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ay. A., Karaçor, Y., Mucuk, Z., M. ve Erdoğan, S. (2004). Bütçe açığı-cari işlemler açığı arasındaki ilişki: Türkiye örneği (1992-2003). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 75-82.

Belke, A. H. ve Dreger, C. (2011). Current account imbalances in the Euro

area: Catching up or competitiveness?. Ruhr Economic Paper. No: 241.
https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1776984.

Berke ,B., Temiz, D. ve Karakurt, E. (2015). Üçüz açık ve büyüme ilişkisi: Türkiye örneği, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ağustos, 10(2), 67- 89.

Ganchev, G. T. (2010). The twin deficit hypothesis: The case of Bulgaria. *Financial Theory And Practice*, 34(4), 357-377.

International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2021.

İpek ve Kızılgöl (2016). Türkiye ekonomisinde üçüz açık. *Ege Academic Review*, 16(3).

Karanfil, M. ve Kılıç, C. (2015). Türkiye ekonomisinde üçüz açık hipotezinin geçerliliği: Zaman serisi analizi/Validity Of triplet deficit hypothesis for Turkish economy: Time series analysis. *International Journal Of Management Economics & Business*, 11(24), 1.

Kılavuz, E. ve Dumrul, Y. (2012). İkiz açıklar hipotezinin geçerliliği: Teori ve uygulama. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4).

Nickel, C. ve Tudyka, A. (2014). Fiscal stimulus in times of high debt: Reconsidering multipliers and twin deficits. *Journal of Money, Credit and Banking*, 46(7), 1313-1344.

Sever, E. ve Demir, M. (2007). Türkiye’de bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişkilerin var analizi ile incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2(1), 47-63.

Shastri, S., Giri, A. K., Mohapatra, G. (2017). Assessing the triple deficit hypothesis for major South Asian countries: A panel data analysis. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 7(4), 292-299.

Sulikova, V. ve Tykhonenko A. (2017). The impact of public debt on the twin imbalances in Europe: A threshold model. *Economic Annals. LXII* (213), 27-44.

Summers, H.L. (1988). Tax policy and international competitiveness. In *International Aspects of Fiscal Policies*, 349-386. University of Chicago Press.

Tezer, H. (2020). İktisat literatüründe dördüz açıklar hipotezi ve Türkiye

ekonomisi üzerine bir araştırma. *Business& Management Studies: An International Journal*, 8(2), 1479-1500.

Tülümce, S. (2021). Türkiye’de dördüz açık hipotezinin ampirik analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17(1).

EK 1

Contry	Years	CA	BA	TA
Germany	2000	-1.761	-1.585	-0.176
Germany	2001	-0.368	-3.025	2.657
Germany	2002	1.891	-3.875	1.984
Germany	2003	1.414	-3.704	2.290
Germany	2004	4.520	-3.334	7.854
Germany	2005	4.673	-3.319	7.993
Germany	2006	5.772	-1.653	7.425
Germany	2007	6.861	0.261	6.600
Germany	2008	5.692	-0.116	5.808
Germany	2009	5.836	-3.151	8.988
Germany	2010	5.744	-4.379	10.123
Germany	2011	6.213	-0.881	7.094
Germany	2012	7.129	0.009	7.120
Germany	2013	6.557	0.04	6.517
Germany	2014	7.204	0.58	6.625
Germany	2015	8.601	0.961	7.640
Germany	2016	8.508	4.237	4.271
Germany	2017	7.803	1.336	6.467
Germany	2018	7.843	1.913	5.930
Germany	2019	7.446	1.471	5.975
Germany	2020	6.946	-4.313	11.259

Japan	2000	2.628	-7.351	9.980
Japan	2001	3.543	-6.524	8.494
Japan	2002	2.609	-7.830	10.439
Japan	2003	3.085	-7.969	11.054
Japan	2004	3.721	-5.862	9.583
Japan	2005	3.521	-4.984	8.505
Japan	2006	3.792	-3.530	7.321
Japan	2007	4.633	-3.335	7.968
Japan	2008	2.792	-4.501	7.292
Japan	2009	2.745	-10.099	12.844
Japan	2010	3.838	-9.466	13.305
Japan	2011	2.084	-9.348	11.431
Japan	2012	0.951	-8.518	9.469
Japan	2013	0.882	-7.892	8.773
Japan	2014	0.751	-5.884	6.635
Japan	2015	4.438	-3.943	7.013
Japan	2016	3.953	-3.843	7.795
Japan	2017	4.128	-3.317	7.445
Japan	2018	1.941	-2.697	6.228
Japan	2019	3.437	-3.114	6.551
Japan	2020	3.259	-10.281	13.540
Korea	2000	1.766	4.432	-2.666
Korea	2001	0.395	2.508	-2.113

Korea	2002	0.649	3.346	-2.698
Korea	2003	1.609	1.564	0.045
Korea	2004	3.696	0.09	3.605
Korea	2005	1.306	0.823	0.483
Korea	2006	0.199	1.033	-0.834
Korea	2007	0.893	2.075	-1.181
Korea	2008	0.167	1.457	-1.290
Korea	2009	3.506	0.017	4.414
Korea	2010	2.444	1.467	0.977
Korea	2011	1.327	1.622	-0.294
Korea	2012	3.818	1.789	2.028
Korea	2013	5.637	0.619	5.018
Korea	2014	5.593	0.397	5.197
Korea	2015	4.291	0.522	6.649
Korea	2016	6.531	1.646	4.885
Korea	2017	4.635	2.188	2.447
Korea	2018	1.798	2.563	1.927
Korea	2019	3.614	0.372	3.242
Korea	2020	4.595	-2.242	6.837
United Kingdom	2000	-2.314	1.356	-3.670
United Kingdom	2001	-2.142	0.235	-2.376
United Kingdom	2002	-2.164	-1.876	-0.288
United Kingdom	2003	-1.800	-3.112	1.313

United Kingdom	2004	-2.340	-3.055	0.715
United Kingdom	2005	-1.982	-3.128	1.145
United Kingdom	2006	-2.860	-2.756	-0.104
United Kingdom	2007	-3.386	-2.644	-0.742
United Kingdom	2008	-3.963	-5.126	1.163
United Kingdom	2009	-3.332	-10.041	6.709
United Kingdom	2010	-3.109	-9.231	12.340
United Kingdom	2011	-1.811	-7.478	5.667
United Kingdom	2012	-3.497	-7.612	4.114
United Kingdom	2013	-4.892	-5.503	0.611
United Kingdom	2014	-4.879	-5.532	3.636
United Kingdom	2015	-5.024	-4.543	-0.48
United Kingdom	2016	-5.434	-3.275	-2.159
United Kingdom	2017	-3.769	-2.418	-1.351
United Kingdom	2018	-3.682	-2.225	-1.456
United Kingdom	2019	-3.094	-2.311	-0.783
United Kingdom	2020	-3.713	-1.252	-2.461
United States	2000	-3.921	0.023	-2.975
United States	2001	-3.724	-0.537	-2.087
United States	2002	-4.173	-3.814	0.354
United States	2003	-4.559	-4.764	0.332
United States	2004	-5.205	-4.237	-0.789
United States	2005	-5.746	-3.068	-2.290

United States	2006	-5.911	-2.029	-2.423
United States	2007	-5.089	-2.906	-2.349
United States	2008	-4.716	-6.604	0.503
United States	2009	-2.623	-13.170	9.128
United States	2010	-2.871	-10.983	7.512
United States	2011	-2.919	-9.668	6.796
United States	2012	-2.572	-8.000	6.554
United States	2013	-2.015	-4.548	3.139
United States	2014	-2.108	-4.049	-0.372
United States	2015	-2.246	-3.532	2.487
United States	2016	-2.127	-4.336	2.676
United States	2017	-1.857	-4.626	3.322
United States	2018	-2.135	-5.439	3.905
United States	2019	-2.209	-5.728	3.809
United States	2020	-2.949	-14.854	12.860

Kaynak: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2021.

Ek Bilgi

TA: ÖZEL KESİM TASARRUF AÇIĞI/ GSYİH % = (BRÜT TASARRUF- BRÜT YATIRIM)- BÜTÇE AÇIĞI

BA: KAMU GELİRLERİ- KAMU GİDERLERİ / GSYİH%

CA: CARI HESAP İŞLEMLER HESABI AÇIĞI/ GSYİH %

YAZARLARA BİLGİ

AMAÇ VE KAPSAM

Tesam Akademi Dergisi, TESAM Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin sosyal politika, ekonomi, uluslararası ilişkiler ve sosyoloji alanında orijinal ve özgün çalışmalarla hazırlayıp yılda 2 kez (Ocak ve Temmuz) yayınladığı hakemli bir dergidir.

EDİTORYAL POLİTİKALAR VE HAKEM SÜRECİ

Yayın Politikası

Dergiye yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin içeriği derginin amaç ve kapsamı ile uyumlu olmalıdır. Dergi, orijinal araştırma niteliğindeki yazıları yayınlamaya öncelik vermektedir.

Genel İlkeler

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirilmedi olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir.

Ön değerlendirmeyi geçen yazılar iThenticate intihal tarama programından geçirilir. İntihal incelemesinden sonra, uygun makaleler Editör tarafından orijinaliteleri, metodolojileri, makalede ele alınan konunun önemi ve derginin kapsamına uygunluğu açısından değerlendirilir.

Bilimsel toplantılarda sunulan özet bildiriler, makalede belirtilmesi koşulu ile kaynak olarak kabul edilir. Editör, gönderilen makale biçimsel esaslara uygun ise, gelen yazıyı yurtiçinden ve /veya yurtdışından en az iki hakemin değerlendirmesine sunar, hakemler gerek gördüğü takdirde yazıda istenen değişiklikler yazarlar tarafından yapıldıktan sonra yayınlanmasına onay verir.

Makale yayınlanmak üzere Dergiye gönderildikten sonra yazarlardan hiçbirinin ismi, tüm yazarların yazılı izni olmadan yazar listesinden silinemez ve yeni bir isim yazar olarak eklenemez ve yazar sırası değiştirilemez.

Yayına kabul edilmeyen makale, resim ve fotoğraflar yazarlara geri gönderilmez.

Açık Erişim İlkesi

Tesam Akademi Dergisi, tüm içeriği okura ya da okurun dahil olduğu kuruma ücretsiz olarak sunulur. Okurlar, ticari amaç haricinde, yayıncı ya da yazardan izin almadan dergi makalelerinin tam metnini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, arayabilir ve link sağlayabilir.

Tesam Akademi Dergisi'nin makaleleri açık erişimlidir ve Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr>) olarak lisanslıdır.

İşleme Ücreti

Derginin tüm giderleri TESAM Ekonomik, Siyasal ve Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından karşılanmaktadır. Dergide makale yayını ve makale süreçlerinin yürütülmesi ücrete tabi değildir. Dergiye gönderilen ya da yayın için kabul edilen makaleler için işleme ücreti ya da gönderim ücreti alınmaz.

Makale Değerlendirme Kabul Şartı

Derginin Yazarlara Bilgi metninde açıklanan ilke ve kurallara uymayan ve Yazıların Hazırlanması başlığı altında belirtilen şartları taşımayan makaleler değerlendirmeye alınmaz ve gerekli düzenlemelerin tamamlanması için makale yazara iade edilir.

Hakem Süreci

Daha önce yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere başka bir dergide halen değerlendirmede olmayan ve her bir yazar tarafından onaylanan makaleler değerlendirilmek üzere kabul edilir. Gönderilen ve ön kontrolü geçen makaleler iThenticate yazılımı kullanılarak intihal için taranır. İntihal kontrolünden sonra, uygun olan makaleler baş editör tarafından orijinallik, metodoloji, işlenen konunun önemi ve dergi kapsamı ile uyumluluğu açısından değerlendirilir. Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar.

Seçilen makaleler en az iki ulusal/uluslararası hakeme değerlendirmeye gönderilir; yayın kararı, hakemlerin talepleri doğrultusunda yazarların gerçekleştirdiği düzenlemelerin ve hakem sürecinin sonrasında baş editör tarafından verilir.

Hakemlerin değerlendirmeleri objektif olmalıdır. Hakem süreci sırasında hakemlerin aşağıdaki hususları dikkate alarak değerlendirmelerini yapmaları beklenir.

- Makale yeni ve önemli bir bilgi içeriyor mu?
- Öz, makalenin içeriğini net ve düzgün bir şekilde tanımlıyor mu?
- Yöntem bütünlüklü ve anlaşılır şekilde tanımlanmış mı?
- Yapılan yorum ve varılan sonuçlar bulgularla kanıtlanıyor mu?
- Alandaki diğer çalışmalara yeterli referans verilmiş mi?
- Dil kalitesi yeterli mi?

Hakemler, gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdır. Hakem, makale

konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir.

YAYIN ETİĞİ VE İLKELER

TESAM Akademi Dergisi, yayın etiğinde en yüksek standartlara bağlıdır ve Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan etik yayıncılık ilkelerini benimser; Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing başlığı altında ifade edilen ilkeler için adres: <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

Gönderilen tüm makaleler orijinal, yayınlanmamış ve başka bir dergide değerlendirme sürecinde olmamalıdır. Her bir makale editörlerden biri ve en az iki hakem tarafından çift kör değerlendirmeden geçirilir. İntihal, duplikasyon, sahte yazarlık/inkar edilen yazarlık, araştırma/veri fabrikasyonu, makale dilimleme, dilimleyerek yayın, telif hakları ihlali ve çıkar çatışmasının gizlenmesi, etik dışı davranışlar olarak kabul edilir.

Kabul edilen etik standartlara uygun olmayan tüm makaleler yayından çıkarılır. Buna yayından sonra tespit edilen olası kuraldışı, uygunsuzluklar içeren makaleler de dahildir.

Araştırma Etiği

Dergi araştırma etiğinde en yüksek standartları gözetir ve aşağıda tanımlanan uluslararası araştırma etiği ilkelerini benimser. Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır.

- Araştırmanın tasarlanması, tasarımın gözden geçirilmesi ve araştırmanın yürütülmesinde, bütünlük, kalite ve şeffaflık ilkeleri sağlanmalıdır.
- Araştırma ekibi ve katılımcılar, araştırmanın amacı, yöntemleri ve öngörülen olası kullanımları; araştırmaya katılımın gerektirdikleri ve varsa riskleri hakkında tam olarak bilgilendirilmelidir.
- Araştırma katılımcılarının sağladığı bilgilerin gizliliği ve yanıt verenlerin gizliliği sağlanmalıdır. Araştırma katılımcıların özerkliğini ve saygınlığını koruyacak şekilde tasarlanmalıdır.
- Araştırma katılımcıları gönüllü olarak araştırmada yer almalı, herhangi bir

zorlama altında olmamalıdır.

- Katılımcıların zarar görmesinden kaçınılmalıdır. Araştırma, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalıdır.

- Araştırma bağımsızlığıyla ilgili açık ve net olunmalı; çıkar çatışması varsa belirtilmelidir.

- Deneysel çalışmalarda, araştırmaya katılmaya karar veren katılımcıların yazılı bilgilendirilmiş onayı alınmalıdır. Çocukların ve vesayet altındakilerin veya tasdiklenmiş akıl hastalığı bulunanların yasal vasisinin onayı alınmalıdır.

- Çalışma herhangi bir kurum ya da kuruluşta gerçekleştirilecekse bu kurum ya da kuruluştan çalışma yapılacağına dair onay alınmalıdır.

- İnsan ögesi bulunan çalışmalarda, “yöntem” bölümünde katılımcılardan “bilgilendirilmiş onam” alındığının ve çalışmanın yapıldığı kurumdan etik kurul onayı alındığı belirtilmesi gerekir.

Yazarların Sorumluluğu

Makalelerin bilimsel ve etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır. Yazar makalenin orijinal olduğu, daha önce başka bir yerde yayınlanmadığı ve başka bir yerde, başka bir dilde yayınlanmak üzere değerlendirmede olmadığı konusunda teminat sağlamalıdır. Uygulamadaki telif kanunları ve anlaşmaları gözetilmelidir. Telifle bağlı materyaller (örneğin tablolar, şekiller veya büyük alıntılar) gerekli izin ve teşekkürle kullanılmalıdır. Başka yazarların, katkıda bulunanların çalışmaları ya da yararlanılan kaynaklar uygun biçimde kullanılmalı ve referanslarda belirtilmelidir.

Gönderilen makalede tüm yazarların akademik ve bilimsel olarak doğrudan katkısı olmalıdır, bu bağlamda “yazar” yayınlanan bir araştırmanın kavramsallaştırılmasına ve dizaynına, verilerin elde edilmesine, analizine ya da yorumlanmasına belirgin katkı yapan, yazının yazılması ya da bunun içerik açısından eleştirel biçimde gözden geçirilmesinde görev yapan birisi olarak görülür. Yazar olabilmenin diğer koşulları ise, makaledeki çalışmayı planlamak veya icra etmek ve / veya revize etmektir. Fon sağlanması, veri toplanması ya da araştırma grubunun genel süpervizyonu tek başına yazarlık hakkı kazandırmaz. Yazar olarak gösterilen tüm bireyler sayılan tüm ölçütleri karşılamalıdır ve yukarıdaki ölçütleri karşılayan her birey yazar olarak gösterilebilir. Yazarların isim sıralaması ortak verilen bir karar olmalıdır. Tüm yazarlar yazar sıralamasını Telif Hakkı Anlaşması Formunda imzalı olarak belirtmek zorundadırlar.

Yazarlık için yeterli ölçütleri karşılamayan ancak çalışmaya katkısı olan tüm bireyler “teşekkür / bilgiler” kısmında sıralanmalıdır. Bunlara örnek olarak ise sadece teknik destek sağlayan, yazıma yardımcı olan ya da sadece genel bir destek sağlayan, finansal ve materyal desteği sunan kişiler verilebilir.

Bütün yazarlar, araştırmanın sonuçlarını ya da bilimsel değerlendirmeyi etkileyebilme potansiyeli olan finansal ilişkiler, çıkar atışması ve çıkar rekabetini beyan etmelidirler. Bir yazar kendi yayınlanmış yazısında belirgin bir hata ya da yanlışlık tespit ederse, bu yanlışlıklara ilişkin düzeltme ya da geri çekme için editör ile hemen temasa geçme ve işbirliği yapma sorumluluğunu taşır.

Editör ve Hakem Sorumlulukları

Baş editör, makaleleri, yazarların etnik kökeninden, cinsiyetinden, cinsel yöneliminden, uyruğundan, dini inancından ve siyasi felsefesinden bağımsız olarak değerlendirir. Yayına gönderilen makalelerin adil bir şekilde çift taraflı kör hakem değerlendirmesinden geçmelerini sağlar. Gönderilen makalelere ilişkin tüm bilginin, makale yayınlanana kadar gizli kalacağını garanti eder. Baş editör içerik ve yayının toplam kalitesinden sorumludur. Gereğinde hata sayfası yayınlamalı ya da düzeltme yapmalıdır.

Baş editör; yazarlar, editörler ve hakemler arasında çıkar çatışmasına izin vermez. Hakem atama konusunda tam yetkiye sahiptir ve Dergide yayınlanacak makalelerle ilgili nihai kararı vermekle yükümlüdür.

Hakemlerin araştırmayla ilgili, yazarlarla ve/veya araştırmanın finansal destekçileriyle çıkar çatışmaları olmamalıdır. Değerlendirmelerinin sonucunda tarafsız bir yargıya varmalıdırlar. Gönderilmiş yazılara ilişkin tüm bilginin gizli tutulmasını sağlamalı ve yazar tarafında herhangi bir telif hakkı ihlali ve intihal fark ederlerse editöre raporlamalıdırlar. Hakem, makale konusu hakkında kendini vasıflı hissetmiyor ya da zamanında geri dönüş sağlaması mümkün görünmüyorsa, editöre bu durumu bildirmeli ve hakem sürecine kendisini dahil etmemesini istemelidir.

Değerlendirme sürecinde editör hakemlere gözden geçirme için gönderilen makalelerin, yazarların özel mülkü olduğunu ve bunun imtiyazlı bir iletişim olduğunu açıkça belirtir. Hakemler ve yayın kurulu üyeleri başka kişilerle makaleleri tartışamazlar. Hakemlerin kimliğinin gizli kalmasına özen gösterilmelidir. Bazı durumlarda editörün kararıyla, ilgili hakemlerin makaleye ait yorumları aynı makaleyi yorumlayan diğer hakemlere gönderilerek hakemlerin bu süreçte aydınlatılması sağlanabilir.

GENEL BİÇİM ÖZELLİKLERİ

Yazı Tipi

Bütün metinde 11 punto Cambria yazı karakteri kullanılır. Tablo ve şekillerin nasıl hazırlanacağına dair ilgili bölüme bakınız.

Sayfa Yapısı

- A4 boyutlarındaki kâğıda üst, alt, sağ ve sol boşluk 2,5 cm (0.98 in) bırakılarak, iki yana dayalı, satır sonu tirelemesiz şekilde olmalıdır.

- Çalışmalar tek sütun olarak hazırlanmalıdır.
- Paragraflarda ve başlıklarda girinti ve çıkıntı olmamalıdır.
- Çalışmalar 4500 - 8500 sözcük arasında olmalı ve sayfa numaraları sayfanın altında ve ortada yer almalıdır.

Paragraf Yapısı

Paragraf sekmesinde girintiler bölümünde;

- önce ve sonra alanı 0,6 nk
- satır aralığı 1,5 olmalıdır.

ÇALIŞMA BÖLÜMLERİ

Başlık

Makale başlığı, büyük harfli, bold ve sayfaya ortalı olmalıdır. Çalışma daha önce sunulmuşsa, bir projeden veya tezden üretilmişse vs. giriş başlığının sonuna (!) dipnotu konularak açıklama yapılmalıdır.

Yazar İsimleri

Yazar isimleri italik olmalıdır. Yazarın/yazarların tam adları, unvanları, çalıştıkları kurumlar ve elektronik posta bilgileri belirtilmelidir.

Öz

Öz 150-180 kelime arasında olmalıdır. Özde atıf kullanılmamalıdır.

Anahtar Kelimeler ve Genişletilmiş Özet

Dergimize gönderilen Türkçe makalelerde Giriş bölümünden önce 150-180 sözcük arasında çalışmanın kapsamını, amacını, ulaşılan sonuçları ve kullanılan yöntemi kaydeden Türkçe ve İngilizce öz (abstract) ile Türkçe makalelerde 750-1000 kelime içeren İngilizce genişletilmiş özet yer almalıdır. İngilizce makalelerde ise, yalnızca İngilizce öz (abstract) yer almalıdır. İngilizce ve Türkçe özlerin altında çalışmanın içeriğini temsil eden 3-5 İngilizce, 3-5 Türkçe anahtar kelime yer almalıdır.

Ana Metin

Nicel ve nitel çalışmalar Giriş, Yöntem, Bulgular ve Tartışma bölümlerini içermelidir.

Derleme türü çalışmalar problemi ortaya koymalı, ilgili literatürü yetkin bir biçimde analiz etmeli, literatürdeki eksiklikler, boşluklar ve çelişkilerin üzerinde durmalı ve çözüm için atılması gereken adımlardan bahsetmelidir.

Diğer çalışmalarda konunun türüne göre değişiklik yapılabilir, fakat bunun okuyucunun metinden faydalanmasını güçleştirecek detayda alt bölümler şeklinde olmamasına özen gösterilmelidir.

Kaynakça

Hem metin içinde hem de kaynakçada Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan Publication Manual of American Psychological Association (APA) (6. baskı) adlı kitapta belirtilen yazım kuralları uygulanmalıdır.

TABLO, ŞEKİL VE EKLER

Tablo ve Şekiller

Tablo, Şekil, resim, grafik vb. unsurlar metin içerisinde yer almalıdır. Çalışmanın sonunda ayrıca verilmemelidir.

Tablo ve Şekillerde genel Őablonun dışında 10 punto Cambria yazı karakteri kullanılır.

Kaynak kısmı ise tablonun altında olup, 9 punto Cambria ve standart yazı karakteri kullanılır.

Paragraf sekmesinde girintiler bölümünde;

- nce ve sonra alanı 0 nk,
- satır aralığı tek olmalıdır.

Başlıklar sola dayalı, bold ve rakam ile sıralanarak yazılmalı. (“**Tablo 1**” veya “**Şekil 5**” gibi...)

Tablo ve Şekiller sola dayalı olmalı ve metin kaydırma özelliği kapalı olmalıdır.

Ekler

Her bir ek ayrı sayfalarda, kaynakçadan sonra verilmelidir.

Başlıkları 11 punto Cambria, bold ve sola dayalı yazılmalıdır. (“**EK 1**” gibi...)

BAŞLIK SİSTEMİ

Başlık Oluşturma

Her düzeydeki başlığı oluşturan kelimelerin ilk harfi büyük yazılmalıdır (ve, ile, de, mi gibi ekler her zaman küçük harfle yazılmalıdır.)

Tablo ve Şekil başlıkları da bu kurala göre düzenlenmelidir.

Temel Başlıklar

Çalışmanın başlığı büyük harflerle ortalı ve bold yazılmalıdır.

Birinci Düzey Başlık

Sola dayalı ve bold yazılmalıdır. Kendinden nceki paragraftan bir satır boşluk ile ayrılmalıdır.

İkinci Düzey Başlık

Sola dayalı bold ve italik yazılmalıdır. Kendinden nceki paragraftan satır

boşluğu ile ayrılmalıdır.

Üçüncü Düzey Başlık

Sola dayalı, bold ve italik yazılmalıdır. Sonuna üst üste iki nokta konmalı ve paragraf başlığın hizasından devam etmelidir. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmalıdır.

Dördüncü Düzey Başlık

Sola dayalı ve italik yazılmalıdır. Sonuna üst üste iki nokta konmalı ve paragraf başlığın hizasından devam etmelidir. Kendinden önceki paragraftan satır boşluğu ile ayrılmamalıdır.

Beş düzeyden daha fazla başlık oluşturulması önerilmemektedir.

Tablo ve Şekil Başlıkları

Tablo ve Şekil ifadeleri (**Tablo 1**, **Şekil 1** gibi) bold kullanılmalıdır, başlıklar ise ifadelerin altında düz şekilde yazılmalıdır.

REFERANS KULLANIMI

Metin İçi Referans Gösterimi

Atıflarda yazarlar arasında & işareti değil ve ibaresi kullanılmalıdır.

Örnek;

Arpacı ve Kuyu'nun (2000) çalışması... (Kesme işaretini parantezli ifadeye koymayınız)

(Arpacı ve Kuyu, 2010, s. 72)

(Arpacı, Kuyu ve Huysuz, 2000, ss. 12-13)

Detaylar için **Temel Atıf Biçimleri** tablosuna başvurunuz.

Atıfların Sıralanması

Parantez için atıflar alfabetik olarak dizilmelidir.

Örnek;

(Arpacı, 2013; Arpacı ve Kuyu, 2010, s. 15; Karman, 2000; Zengin, Warrant, Güner, Aykut ve Karpat, 2013)

Aktarılan Kaynak

Bir referansın içindeki bir başka referanstan yapılan aktarma aşağıdaki gibi gösterilmelidir.

Örnek;

(Torgerson, 1958, ss. 1-8'den akt., Baykul, 2000; Zengin, 1957'den akt., Pınar, 1999)

DİĞER HUSUSLAR

Vurgu

Başlıklar, tablo ve şekillerde yer alan temel değişkenler haricinde metin içerisinde bold kullanılmamalıdır. Vurgulanmak istenen hususlar açma kapama tırnak imi [“ ”] veya italik kullanımı ile yapılmalıdır.

Doğrudan Alıntılar

Doğrudan alıntılar normal metne göre soldan ve sağdan girintili ve 11 punto italik olarak yazılmalıdır.

Temel Atf Biçimleri

Atf Türü	Metin İçinde İlk Atf	Metin İçi Müteakip Atflar	Parantez İçi İlk Atf	Parantez İçi Müteakip Atflar
Tek Yazarlı	Walker (2007)	Walker (2007)	(Walker, 2007)	(Walker, 2007)
İki Yazarlı	Walker ve Allen (2004)	Walker ve Allen (2004)	(Walker ve Allen, 2004)	(Walker ve Allen, 2004)
Üç Yazarlı	Bradley, Ramirez ve Soo (1999)	Bradley ve arkadaşları (1999)	(Bradley, Ramirez ve Soo, 1999)	(Bradley ve ark., 1999)
Dört Yazarlı	Bradley, Ramirez, Soo ve Walsh (2006)	Bradley ve arkadaşları (2006)	(Bradley, Ramirez, Soo ve Walsh, 2006)	(Bradley ve ark., 2006)
Beş Yazarlı	Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker ve Soo (2008)	Walker ve arkadaşları (2008)	(Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker ve Soo, 2008)	(Walker ve ark., 2008)
Altı ve Daha Fazla Yazarlı	Wasserstein ve arkadaşları (2005)	Wasserstein ve arkadaşları (2005)	(Wasserstein ve ark., 2005)	(Wasserstein ve ark., 2005)
Kurum (Kısaltması yaygın kullanılan)	Milli Eğitim Bakanlığı (MEB, 2003)	MEB (2003)	(Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2003)	(MEB, 2003)

Temel Kaynakça Ögeleri

Kitap

Türkçe Kitap

Bozkurt, M. İ. (2015). *İnhiraf-Kırılma- 2: İslam mezheplerinin analizi*. (İkinci Baskı). Bursa: Revizyon Medya.

Türkçe'ye Çevrilmiş Kitap

Morris, C. (2002). Psikolojiyi anlamak (A. Erkuş, D. Batıgün ve B. Ayvaşık, Çev.). Ankara: TPD Yayınları.

Türkçe Editörlü Kitap

Gleave, R. (2011). Şiilik. Y. M. Choueiri (Ed.), *Ortadoğu Tarihi kitabı* içinde (s. 103-124). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Çok Yazarlı Türkçe Kitap

Kurban, D. ve Tsitselikis, K. (2010). *Bir mütakabiliyet hikayesi: Yunanistan ve Türkiye'de azınlık vakıfları*. İstanbul: TESEV.

Türkçe Kitap İçerisinde Bölüm

Öktem, E. (2008). Yeni Vakıflar Kanununun cemaat vakıflarına ilişkin hükümleri hakkında uluslararası hukuk açısından bazı gözlemler. S. Yazıcı, K. Gözler ve E. Göztepe (Ed.), *Prof. Dr. Ergun Özbudun'a armağan, Cilt II: Anayasa Hukuku kitabı* içinde (s. 547-377). Ankara: Yetkin Yayınları.

İngilizce Kitap

Gurr, T. R. (1993). *Minorities at risk*. Washington, D.C.: USIP Press.

İngilizce Editörlü Kitap

Aoi, C. and Coning, C. (2017). Conclusion. In C. Cedric, C. Aoi and J. Karlsrud (Eds.) *UN peacekeeping doctrine in a new era* (pp. 221-226). New York: Rutledge.

Çok Yazarlı İngilizce Kitap

Pruitt, D.G., Kim, S.H. and Rubin, J.Z. (2004). *Social conflict: Escalation, stalemate, and settlement*. New York: McGraw-Hill.

İngilizce Kitap İçerisinde Bölüm

Kjeksrud, S. and Vermeij, L. (2017). Protecting government from insurgencies. In C. Cedric, C. Aoi and J. Karlsrud (Eds.), *UN peacekeeping doctrine in a new era* (pp. 221-226). New York: Rutledge.

<p>Makale</p>	<p>Türkçe Makale Taşdemir, H. ve Saraçlı, M. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye perspektifinden azınlık hakları sorunu. <i>Uluslararası Hukuk ve Politika</i>, 2(8), 25-35.</p> <p>İngilizce Makale Galtung, J. (1990). Cultural violence. <i>Journal of Peace Research</i>, 27(3), 291-305.</p> <p>Online Edinilmiş Makale Galtung, J. (1990). Cultural violence. <i>Journal of Peace Research</i>, 27(3), 291-305. Retrieved from https://www.galtung-institut.de/wp-content/uploads/2015/12/Cultural-Violence-Galtung.pdf</p>
<p>Tez</p>	<p>Yüksek Lisans Tezi Ateş, T. (2016). <i>Azınlık hakları bağlamında Türkiye’de gayrimüslim cemaat vakıfları</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara)</p> <p>Doktora Tezi Türkel, R. (2013). <i>Vehhabilik ve arka planı (Başlangıçtan II. Suûd Devleti’ne kadar)</i> (Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü Ana Bilim Dalı, İzmir.)</p>
<p>Kongre / Sempozyum Bildirileri</p>	<p>Tanrısever, O. (2017, Kasım). <i>Turkey’s migration diplomacy and the migration trends in its neighbouring regions: Opportunities and risks. Quo Vadis Türkiye? – Ekonomik, Siyasal, Sosyal ve Güvenlik Boyutları ile Türkiye’nin Gelecekteki Konumu</i>, II. Uluslararası TESAM Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildiri, Bursa.</p> <p>Ateş, H. ve Bektaş, M. (2016). Suriyelilerin toplumsal, kültürel ve sosyal entegrasyonu. Y. Deniz ve F. Bilgin (Ed.), <i>TESAM Uluslararası sosyal bilimler sempozyumu ekonomik siyasal ve sosyal boyutları ile göç bildiri kitabı</i> içinde (s. 17-42). Erişim tarihi: 09.11.2017, http://tesam.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/gocsempozyumbildirikitabi.pdf.</p>
<p>İnternet Kaynakları</p>	<p>T. C. Dışişleri Bakanlığı. (2017). Yunanistan’daki Türk Varlığı. Erişim tarihi: 01.01.2017, http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa.</p> <p>Hürriyet Gazetesi. (2015, 20 Kasım). Yunan sahil güvenlik mülteci botunu böyle patlattı. Erişim tarihi 04.10.2017, http://www.hurriyet.com.tr/yunan-sahilguvenlik-multeci-botunu-boyle-patlatti-40016425.</p> <p>Brookings Institution. (2014). <i>Syrian refugees and Turkey’s challenges: going beyond hospitability</i>. Erişim tarihi: 23.11.2017, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-Refugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf.</p>

INFORMATION FOR AUTHORS

AIM AND SCOPE

TESAM Academic Journal is a refereed journal covering original and genuine studies on the areas of social policy, economy, foreign policy, sociology and published biannually (January and July) by TESAM Economic, Politic and Strategic Research Centre.

Besides hypothetical and analytical genuine studies, the Journal provides genuine compilations, short assertions, translations, and letter to the editor like writings and also it provides notes that examine current events under the name of agenda.

The main objective of the TESAM Academy is, to prepare an academic ground for both scientific studies about published issues and to create new opportunities by enabling relevant views to be shared. Also to be able to contribute to the domestic and abroad social sciences literature with the synergy composed of the ideas of writers who think differently in social sciences.

Without any compromising on quality and reliability, and with its persistency, TESAM Academy Journal claims to be the one of the chief publications in the academic community.

EDITORIAL POLICIES AND PEER REVIEW PROCESS

Publication Policy

The subjects covered in the manuscripts submitted to the Journal for publication must be in accordance with the aim and scope of the journal. The journal gives priority to original research papers submitted for publication.

General Principles

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by editor-in-chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Short presentations that took place in scientific meetings can be referred if indicated in the article. The editor hands over the papers matching the formal rules to at least two national/international referees for evaluation and gives green light for publication upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Changing the name of an author (omission, addition or order) in papers submitted to the Journal requires written permission of all declared authors. Refused manuscripts and graphics are not returned to the author. The

copyright of the published articles and pictures belong to the Journal.

Open Access Statement

Journal of TESAM Academy is an open access journal which means that all content is freely available without charge to the user or his/her institution. Except for commercial purposes, users are allowed to read, download, copy, print, search, or link to the full texts of the articles in this journal without asking prior permission from the publisher or the author.

The articles in Journal of TESAM Academy are open access articles licensed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en/>)

Article Processing Charge

All expenses of the journal are covered by TESAM Economic, Politic and Strategic Research Centre. Processing and publication are free of charge with the journal. There is no article processing charges or submission fees for any submitted or accepted articles.

Condition of Acceptance For Evaluation

Manuscripts which do not comply with the principles and rules defined in the Information for Authors and which do not meet the requirements stated in the Manuscript Preparation section in below are not taken into consideration and will be returned to the corresponding author for the completion of the necessary arrangements.

Peer Review Process

Only those manuscripts approved by its every individual author and that were not published before in or sent to another journal, are accepted for evaluation.

Submitted manuscripts that pass preliminary control are scanned for plagiarism using iThenticate software. After plagiarism check, the eligible ones are evaluated by Editor-in-Chief for their originality, methodology, the importance of the subject covered and compliance with the journal scope. Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors and ensures a fair double-blind peer review of the selected manuscripts.

The selected manuscripts are sent to at least two national/international referees for evaluation and publication decision is given by Editor-in-Chief upon modification by the authors in accordance with the referees' claims.

Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal. Reviewers' judgments must be objective.

Reviewers' comments on the following aspects are expected while conducting the review.

- Does the manuscript contain new and significant information?
- Does the abstract clearly and accurately describe the content of the manuscript?
- Is the problem significant and concisely stated?
- Are the methods described comprehensively?
- Are the interpretations and conclusions justified by the results?
- Is adequate references made to other Works in the field?
- Is the language acceptable?

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process.

The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees is important.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

Journal of TESAM Academy is committed to upholding the highest standards of publication ethics and pays regard to Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME) on <https://publicationethics.org/resources/guidelines-new/principles-transparency-and-best-practice-scholarly-publishing>

All parties involved in the publishing process (Editors, Reviewers, Authors and Publishers) are expected to agree on the following ethical principles.

All submissions must be original, unpublished (including as full text in conference proceedings), and not under the review of any other publication synchronously. Each manuscript is reviewed by one of the editors and at least two referees under double-blind peer review process. Plagiarism, duplication, fraud authorship/denied authorship, research/data fabrication, salami slicing/salami publication, breaching of copyrights, prevailing conflict of interest are

unnethical behaviors.

All manuscripts not in accordance with the accepted ethical standards will be removed from the publication. This also contains any possible malpractice discovered after the publication. In accordance with the code of conduct we will report any cases of suspected plagiarism or duplicate publishing.

Research Ethics

The journal adheres to the highest standards in research ethics and follows the principles of international research ethics as defined below. The authors are responsible for the compliance of the manuscripts with the ethical rules.

- Principles of integrity, quality and transparency should be sustained in designing the research, reviewing the design and conducting the research.
- The research team and participants should be fully informed about the aim, methods, possible uses and requirements of the research and risks of participation in research.
- The confidentiality of the information provided by the research participants and the confidentiality of the respondents should be ensured. The research should be designed to protect the autonomy and dignity of the participants.
- Research participants should participate in the research voluntarily, not under any coercion.
- Any possible harm to participants must be avoided. The research should be planned in such a way that the participants are not at risk.
- The independence of research must be clear; and any conflict of interest or must be disclosed.
- In experimental studies with human subjects, written informed consent of the participants who decide to participate in the research must be obtained. In the case of children and those under wardship or with confirmed insanity, legal custodian's assent must be obtained.
- If the study is to be carried out in any institution or organization, approval must be obtained from this institution or organization.
- In studies with human subject, it must be noted in the method's section of the manuscript that the informed consent of the participants and ethics committee approval from the institution where the study has been conducted have been obtained.

Author Responsibilities

It is authors' responsibility to ensure that the article is in accordance with scientific and ethical standards and rules. And authors must ensure that submitted work is original. They must certify that the manuscript has not previously been published elsewhere or is not currently being considered

for publication elsewhere, in any language. Applicable copyright laws and conventions must be followed. Copyright material (e.g. tables, figures or extensive quotations) must be reproduced only with appropriate permission and acknowledgement. Any work or words of other authors, contributors, or sources must be appropriately credited and referenced.

All the authors of a submitted manuscript must have direct scientific and academic contribution to the manuscript. The author(s) of the original research articles is defined as a person who is significantly involved in “conceptualization and design of the study”, “collecting the data”, “analyzing the data”, “writing the manuscript”, “reviewing the manuscript with a critical perspective” and “planning/conducting the study of the manuscript and/or revising it”. Fund raising, data collection or supervision of the research group are not sufficient roles to be accepted as an author. The author(s) must meet all these criteria described above. The order of names in the author list of an article must be a co-decision and it must be indicated in the Copyright Agreement Form. The individuals who do not meet the authorship criteria but contributed to the study must take place in the acknowledgement section. Individuals providing technical support, assisting writing, providing a general support, providing material or financial support are examples to be indicated in acknowledgement section.

All authors must disclose all issues concerning financial relationship, conflict of interest, and competing interest that may potentially influence the results of the research or scientific judgment.

When an author discovers a significant error or inaccuracy in his/her own published paper, it is the author’s obligation to promptly cooperate with the Editor to provide retractions or corrections of mistakes.

Responsibility for the Editor and Reviewers

Editor-in-Chief evaluates manuscripts for their scientific content without regard to ethnic origin, gender, sexual orientation, citizenship, religious belief or political philosophy of the authors. He/She provides a fair double-blind peer review of the submitted articles for publication and ensures that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential before publishing.

Editor-in-Chief is responsible for the contents and overall quality of the publication. He/She must publish errata pages or make corrections when needed. Editor-in-Chief does not allow any conflicts of interest between the authors, editors and reviewers. Only he has the full authority to assign a reviewer and is responsible for final decision for publication of the manuscripts in the Journal.

Reviewers must have no conflict of interest with respect to the research, the authors and/or the research funders. Their judgments must be objective.

Reviewers must ensure that all the information related to submitted manuscripts is kept as confidential and must report to the editor if they are aware of copyright infringement and plagiarism on the author's side.

A reviewer who feels unqualified to review the topic of a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse himself from the review process. The editor informs the reviewers that the manuscripts are confidential information and that this is a privileged interaction. The reviewers and editorial board cannot discuss the manuscripts with other persons. The anonymity of the referees must be ensured. In particular situations, the editor may share the review of one reviewer with other reviewers to clarify a particular point.

THE GENERAL FORMAT FEATURES

Font

11 point Cambria font is used for all text. Look at the related section about how to prepare the tables and figures.

Page Setup

- You should leave 2.5 cm (0.98 inch) blank to the top, bottom, left and right margins of the A4 size paper. It should be full justified. There should not be a hyphen at the end of the lines
- Studies should be prepared as a single column.
- There shouldn't be recesses and protrusions in the paragraphs and headings
- The manuscripts should contain between 4500 and 8500 words and the page numbers must be at the bottom and in the middle.

Paragraph Structure

In paragraph tab, indents section;

- 0.6 pt before and after
- Line space should be 1.5.

SECTIONS of the STUDY

Title

Article's title should be uppercase, bold and centered on the page. If the study has already submitted or it is made from a project or thesis, etc, an explanation should be made by placing * footnote at the end of the title.

Author Names

Author names should be italicized. Author's / authors' full names, academic degrees, institutions in which they work and e-mail information should be

specified.

Abstract and Extended Abstract

Submitted manuscripts in Turkish must have before the introduction section, the abstract both in Turkish and English, between 150 and 180 words and an extended abstract in English between 750-1000 words, summarizing the scope, the purpose, the results of the study and the methodology used. Underneath the abstracts, 3 to 5 keywords that inform the reader about the content of the study should be specified in Turkish and in English. If the manuscript is written in English, it must include an abstract only in English.

Main Text

Quantitative and qualitative studies should contain Introduction, Methods, Results and Discussion sections. The sample / Working Group, Data Collection Tools and Process subdivisions should necessarily be situated in method section. Subdivision of model should exist only if the model is original.

Compilations should reveal the problem, analyze relevant literature with a competent way, should concentrate on the deficiencies, gaps and contradictions in the literature and should mention the steps to be taken for the solution.

The changes can be made according to type of the issue in the other studies. But you should be careful that it shouldn't have many subsections or else so many details cause that the reader has difficulties about taking advantage of the text.

Bibliography

The writing rules that are specified in a book, Publication Manual of the American Psychological Association (APA) (6th edition) published by American Psychological Association, should be applied both in the text and bibliography.

TABLES, FIGURES AND APPENDIX

Tables, Figures

Elements like tables, figures, pictures, graphics etc. should be included in the text. They shouldn't be placed additionally at the end of the study.

10 point, Cambria and regular font is used in the tables and figures except general template.

The resource section is under the chart, 9 point Cambria font is used.

In paragraph tab, recess section;

before and after space 0 pt,

line spacing should be single.

The titles should be left justified, bold and written by putting in order with number. (For instance “**Chart 1**” or “**Figure 5**” ...)

Tables and figures should be left justified and text scrolling feature should be turned off.

Appendices

Each annex should be in separate pages and given after the bibliography.

Titles should be written left justified, 11 point, Cambria and bold (like “**Annex 1**”)

TITLE SYSTEM

Title Formation

All title's words' initial should be capitalized. (words like and, with, also should be written in small letters all the time)

Table's and figure's titles should be arranged according to these rules.

Basic Titles

The title of the study and basic headings (Methods, Results, Discussion) should be written center justified and bold.

First Level Title

It should be written left justified and bold. It should be separated with one-line gap from the previous paragraph.

Second Level Title

It should be written left justified, bold and italicized . It should be separated with one-line gap from the previous paragraph.

Third Level Title

It should be written left justified, bold and italicized . There should be colon at the end of it and the paragraph should continue from the title's alignment. It should be separated with one-line gap from the previous paragraph.

Fourth Level Title

It should be written left justified and italicized. There should be colon at the end of it and the paragraph should continue from the title's alignment. It should be separated with one-line gap from the previous paragraph.

It isn't recommended that you create more titles than five levels.

Tables and Figures' Titles

Tables and Figures' statements (like **Table 1**, in **Figure 1**) should be bold.

The titles of tables and figures should be italic.

USE OF REFERENCE

Reference Display Inside of the Text

You should use “and” instead of & symbol between authors in citations.

For Instance;

Arpacı and Kuyu’s (2000) study... (Do not use the apostrophe in parenthetical statement)

(Arpacı and Kuyu, 2010, p. 72)

(Arpacı, Kuyu and Huysuz, 2000, p. 12-13)

Look at table of **Basic Citation Format** for details.

Ordering Citations

Citations in parenthesis should be in alphabetical order

For Instance;

(Arpacı, 2013; Arpacı and Kuyu, 2010, p. 15; Karman, 2000; Zengin, Warrant, Güner, Aykut and Karpat, 2013)

Resources Transferred

A transfer made from a reference that is in another reference should be indicated as follows:

For Instance;

(Torgerson, 1958, from pp.1-8 Baykul, 2000; Zengin, from 1957, Pınar, 1999)

OTHER ISSUES

Emphasis

Bold shouldn’t be used in the text except for basic variables in titles, tables and figures. The points that required to be highlighted should be italicized or you should use opening and closing quotation marks [“”].

Direct Quotes

Direct quotes should be written 11 point, italics, left and right indented as regards normal text.

Basic Citation Format

Reference Type	The first reference in the text	Following references in the text	The first reference in the parenthesis	Following references in the parenthesis
Single Author	Walker (2007)	Walker (2007)	(Walker, 2007)	(Walker, 2007)
Two Authors	Walker and Allen (2004)	Walker and Allen (2004)	(Walker and Allen, 2004)	(Walker and Allen, 2004)
Three Authors	Bradley, Ramirez and Soo (1999)	Bradley et al. (1999)	(Bradley, Ramirez and Soo, 1999)	(Bradley et al., 1999)
Four Authors	Bradley, Ramirez, Soo and Walsh (2006)	Bradley et al. (2006)	(Bradley, Ramirez, Soo and Walsh, 2006)	(Bradley et al., 2006)
Five Authors	Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker and Soo (2008)	Walker et al., (2008)	(Walker, Allen, Bradley, Ramirez, Walker and Soo, 2008)	(Walker et al., 2008)
Six and more Authors	Wasserstein et al. (2005)	Wasserstein et al., (2005)	(Wasserstein et al., 2005)	(Wasserstein et al., 2005)
associations, government agencies etc. (commonly used abbreviation)	Ministry of Education (MOE, 2003)	MOE (2003)	(Ministry of Education[MOE], 2003)	(MOE, 2003)

References Examples

Books

Book in Turkish

Bozkurt, M. İ. (2015). *İnhiraf-Kırılma- 2: İslam mezheplerinin analizi*. (İkinci Baskı). Bursa: Revizyon Medya.

Book Translated in Turkish

Morris, C. (2002). Psikolojiyi anlamak (A. Erkuş, D. Batıgün ve B. Ayvaşık, Çev.). Ankara: TPD Yayınları.

Edited Book

Gleave, R. (2011). Şiilik. Y. M. Choueiri (Ed.), *Ortadoğu Tarihi kitabı* içinde (s. 103-124). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Turkish Book with Multiple Authors

Kurban, D. ve Tsitselikis, K. (2010). *Bir mütekabiliyet hikayesi: Yunanistan ve Türkiye'de azınlık vakıfları*. İstanbul: TESEV.

Book Chapter in an Edited Book in Turkish

Öktem, E. (2008). Yeni Vakıflar Kanununun cemaat vakıflarına ilişkin hükümleri hakkında uluslararası hukuk açısından bazı gözlemler. S. Yazıcı, K. Gözler ve E. Göztepe (Ed.), *Prof. Dr. Ergun Özbudun'a armağan, Cilt II: Anayasa Hukuku kitabı* içinde (s. 547-377). Ankara: Yetkin Yayınları.

Book in English

Gurr, T. R. (1993). *Minorities at risk*. Washington, D.C.: USIP Press.

English Edited Book

Aoi, C. and Coning, C. (2017). Conclusion. In C. Cedric, C. Aoi and J. Karlsrud (Eds.) *UN peacekeeping doctrine in a new era* (pp. 221-226). New York: Rutledge.

English Book with Multiple Authors

Pruitt, D.G., Kim, S.H. and Rubin, J.Z. (2004). *Social conflict: Escalation, stalemate, and settlement*. New York: McGraw-Hill.

Book Chapter in an Edited Book in English

Kjeksrud, S. and Vermeij, L. (2017). Protecting government from insurgencies. In C. Cedric, C. Aoi and J. Karlsrud (Eds.), *UN peacekeeping doctrine in a new era* (pp. 221-226). New York: Rutledge.

<p>Article</p>	<p>Article in Turkish Taşdemir, H. ve Saraçlı, M. (2007). Avrupa Birliği ve Türkiye perspektifinden azınlık hakları sorunu. <i>Uluslararası Hukuk ve Politika</i>, 2(8), 25-35.</p> <p>Article in English Galtung, J. (1990). Cultural violence. <i>Journal of Peace Research</i>, 27(3), 291-305.</p> <p>Online Magazine Article Galtung, J. (1990). Cultural violence. <i>Journal of Peace Research</i>, 27(3), 291-305. Retrieved from https://www.galtung-institut.de/wp-content/uploads/2015/12/Cultural-Violence-Galtung.pdf</p>
<p>Thesis</p>	<p>Master's Thesis Ateş, T. (2016). <i>Azınlık hakları bağlamında Türkiye'de gayrimüslim cemaat vakıfları</i> (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara)</p> <p>Doctoral Dissertation Türkel, R. (2013). <i>Vehhabilik ve arka planı (Başlangıçtan II. Suûd Devleti'ne kadar)</i> (Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Bölümü Ana Bilim Dalı, İzmir.)</p>
<p>Meetings and Symposium</p>	<p>Tanrısever, O. (2017, Kasım). <i>Turkey's migration diplomacy and the migration trends in its neighbouring regions: Opportunities and risks</i>. Quo Vadis Türkiye? – Ekonomik, Siyasal, Sosyal ve Güvenlik Boyutları ile Türkiye'nin Gelecekteki Konumu, II. Uluslararası TESAM Sosyal Bilimler Kongresinde sunulan bildiri, Bursa.</p> <p>Ateş, H. ve Bektaş, M. (2016). Suriyelilerin toplumsal, kültürel ve sosyal entegrasyonu. Y. Deniz ve F. Bilgin (Ed.), <i>TESAM Uluslararası sosyal bilimler sempozyumu ekonomik siyasal ve sosyal boyutları ile göç bildiri kitabı</i> içinde (s. 17-42). Erişim tarihi: 09.11.2017, http://tesam.org.tr/wp-content/uploads/2017/03/gocesempozyumbildirikitabi.pdf.</p>
<p>Internet</p>	<p>T. C. Dışişleri Bakanlığı. (2017). Yunanistan'daki Türk Varlığı. Erişim tarihi: 01.01.2017, http://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa.</p> <p>Hürriyet Gazetesi. (2015, 20 Kasım). Yunan sahil güvenlik mülteci botunu böyle patlattı. Erişim tarihi 04.10.2017, http://www.hurriyet.com.tr/yunan-sahilguvenlik-multeci-botunu-boyle-patlatti-40016425.</p> <p>Brookings Institution. (2014). <i>Syrian refugees and Turkey's challenges: going beyond hospitality</i>. Erişim tarihi: 23.11.2017, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Syrian-Refugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf.</p>

